

Forslag til Forvaltningsplan for verneområda i Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Frafjordheiane Høringsutkast

Frå Prostøl i Dyraheio

Frå Øvre Espedalsstøl i Frafjordheiane

Forord

Denne forvaltningsplanen er utarbeidd av Verneområdestyret for Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Frafjordheiane, og omfattar Kvanndalen, Dyraheio, Lusaheia, Vormedalsheia, Frafjordheiane og Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde, samt Holmavassåno og Steinbuskardet-Hisdal biotopvernområde. Forvaltningsplanen avløyser fem tidlegare forvaltningsplanar; Kvanndalen, Dyraheio og Holmavassåno frå 1993, Lusaheia frå 1993, Vormedalsheia frå 1993, Frafjordheiane 2007, Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane og Steinbuskardet-Hisdal frå 2000. Bakgrunnen for planarbeidet var behovet for ein felles samordna forvaltningsplan for alle verneområda verneområdestyret hadde forvaltningsmynde for. Planen tek i hovudsak utgangspunkt i verneføreskrifter og eksisterande forvaltningsplanar for dei ulike verneområda, samt forvaltningspraksisen verneområdestyret har etablert sidan det vart konstituert 15 mars 2011.

Mykje av det daglege arbeidet med forvaltningsplanen blir lagt til ei prosjektgruppe som har bestått av medlemmane i arbeidsutvalet og forvaltningssekretariatet. Oppstartsmelding for planarbeidet vart sendt 1 februar 2013 og verneområdestyret godkjente utkastet til forvaltningsplan 7 mai 2014. Etter ein fagleg gjennomgang i Miljødirktoratet gav dei klarsignal til at planutkasten kunne sendast ut på høring 12 juni 2014.

Litt om høringsprosess og godkjenning – skrivast når det nærmar seg

Målsettinga for denne forvaltningsplanen er at den skal være eit praktisk hjelpemiddel i den daglege forvaltninga, og at den skal fungere som eit opplagsverk både for søkarar og forvaltninga. Den overordna målsettinga med forvaltningsplanen er å ta vare på verneverdiane, både gjennom å beskytta dei mot uønskja inngrep og gjennom å legge til rette for aktivitet som fremmer verneverdiane. Eit anna formål med forvaltningsplanen er å gi rammene for ein heilskapleg og pårekleleg forvaltning den kommande tiårs perioden (2015-2025). Gjennom å utarbeide klare reglar for forvaltningspraksis og sakahandsaming, håpar ein både å bidra til å dempe konflikhtar og å sikre at ein unngår tilfeldige avgjersler som kan skade verneverdiane.

For verneområdestyret for Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Frafjordheiane

Tarald Myrum

Styreleiar

Forord

1. Innleiing	side 5
1.1 Vern av heiområda	side 6
1.2 Areal og eigedomstilhøve	side 7
1.3 Verneføreskrifter, forvaltningsplan og forvaltningstyresmakt	side 8
1.4 Kunnskapsstatus	side 11
1.5 Verneverdiar og trugsmål	side 22
1.6 Overvakning og kartleggingsbehov	side 26
1.7 Forvaltning av verneområda	side 26
2. Retningslinjer for brukarinteresser	side 28
2.1 Landbruk	side 28
2.2 Kraftproduksjon	side 31
2.3 Motorferdsle	side 34
2.4 Bygningar og andre installasjonar	side 44
2.5 Jakt, fiske, friluftsliv og turisme	side 55
3. Forvaltning av verneområda	side 62
3.1 Lusaheia landskapsvernområde	side 62
3.2 Vormedalsheia landskapsvernområde	side 67
3.3 Kvanndalen landskapsvernområde	side 75
3.4 Dyraheio landskapsvernområde	side 82
3.5 Holmavassåno biotopvernområde	side 90
3.6 Frafjordheiane landskapsvernområde	side 95
3.7 Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane landskapsvernområde	side 107
3.8 Steinbuskaret – Hisdal biotopvernområde	side 119
4. Sakshandsaming og søknadsrutinar	side 126
4.1 Søknads- og sakshandsamingsrutinar	side 126
4.2 Klagesakar	side 130

5.	Skjøtsel, tilrettelegging og informasjon	side 131
5.1	Tilrettelegging	side 131
5.2	Informasjon	side 132
5.3	Skjøtsel	side 132
5.4	Oppsyn	side 133
6.	Litteratur	side 134
7.	Vedlegg	side 138
7.1	Verneføreskrifter	
7.2	Temakart	side 139
7.3	Bevaringsmål	
7.4	Tiltaksplanar	
7.5	Skjøtselsplanar	
7.6	Brev og rundskriv	

1 Innleiing

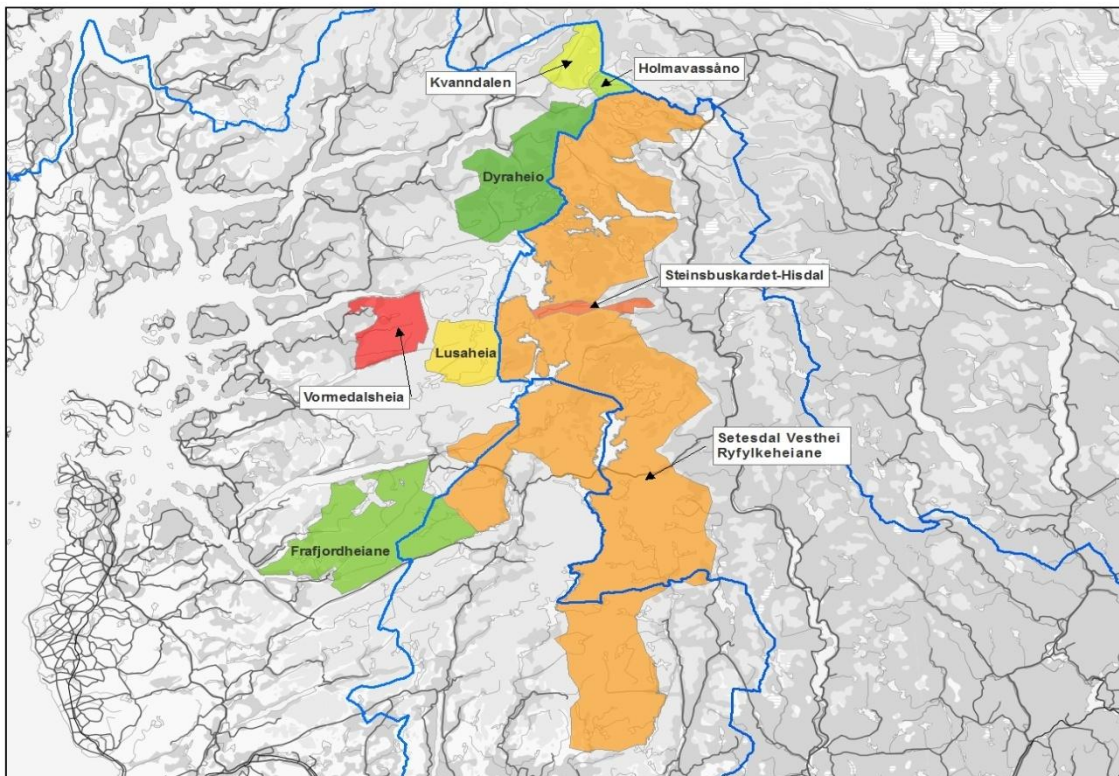
Den sørlege utstikkaren av Langfjella som ligg mellom Setesdalen i aust og Ryfylke i vest, er eit unikt fjellområde. Det som særleg slår ein er dei voldsamme kontrastane og variasjonen i alt frå klima og landskapsformar til vegetasjon. I tillegg er dette området og levestaden for Europas sørlege villreinstamme.

Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Frafjordheiane er samstundes bruksfjell. Skriftelege kjelder fortel om ein til dels svært omfattande bruk dei siste 200 åra, og arkeologiske funn viser at denne bruken går langt tilbake i tid. Denne omfattande bruken har sett sine fysiske spor i landskapet og mentale spor i dei som bur rundt heia.

Verneverdiane er derfor mange og store. Villreinen står sjølvsagt sentralt som eit viktig verneformål, men det er og store verdiar knytt til geologi, botanikk og kulturlandskap. Friluftslivsbruken av område er også omfattande og verneområda er svært verdifulle i høve til ålmenta si tilgang til helsefremjande rekreasjon og naturopplevingar.

Heiområda er samstundes sterkt prega av kraftutbyggingar. Det er fleire regulerte vatn og turrlagde elvestrekningar i verneområda, og verneområda omkransar i tillegg nokre større reguleringsmagasin som ikkje inngår i det verna arealet.

Figur 1. Kart over verneområda

1.1 Vern av heiområda

Vernet av fjellområda mellom Setesdal og Ryfylke var realisert i tidsrommet 1991-2003. Tidlegast ute var ein i Rogaland, kor Lusaheia landskapsvernområde og Vormedalsheia landskapsvernområde i Hjelmeland vart verna i 1991, mens vernet av Dyraheio landskapsvernområde, Kvanndalen landskapsvernområde og Holmavassåno biotopvernområde i Suldal blei vedteke i 1997. Det mest omfattande vernevedtaket kom i 2000, da Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane landskapsvernområde og Steinbuskaret-Hisdal biotopvernområde vart verna. Verneprosessen vart avslutta i 2003 med vernet av Frafjordheiane landskapsvernområde.

Tanken om at desse fjellområda er særleg verdifulle og burde vernast er eigentleg ganske gamal. Alt i 1923 skriv offiseren og kartoppmålar Kristin Gleditsch ein artikkel i Tidens Tegn, kor han foreslår å opprette ein nasjonalpark i Bykle og Suldal. Gleditsch hadde vorte godt kjent i område da han i 1913 og 1915 gjorde oppmålingane på oppdrag frå Høifjellskommisjonen. Gleditsch såg føre seg Hellevatnet som sentrum i ein nasjonalpark som strakk seg frå Snønuten i nord til Hovatn i sør, og frå Sletteskurven i aust til Pjåkevassheia i vest. Slik skulle det ikkje gå, og i tidsrommet 1965-1985 vart det opphavlege landskapet sterkt påverka av fleire store kraftutbyggingar som Øvre Otra, Sira Kvina, Lyse, Ulla-Førre og Røldal-Suldal.

På tross av dei store inngrepa vart det gjennom 1970 og 1980-talet halde liv i planane om vern av desse fjellområda. Behovet for ein samordna forvaltning av område resulterte og i fleire omfattande planprosessar som mellom anna Fjellplan for Setesdal Vesthei (NOU 1974:39). Lenge låg det og føre planar om oppretting av nasjonalparker i området, og i St.meld. nr. 62 (1991-92) Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge, vart Rjuven og Frafjordheiane nasjonalparker foreslege oppretta. Lokal motstand og omfanget av eksisterande inngrep gjorde at ein til slutt verna området som landskapsvernsområde. To mindre område vart verna som biotopvernområde.

Verneområda vart oppretta i medhald av lov av naturvern (naturvernlova) av 19. juni 1970, men denne blei oppheva da lov om forvaltning av naturens mangfald (naturmangfaldlova) av 19. juni 2009 blei vedtatt. Verneføreskriftene som vart oppretta etter naturvernlova gjeld framleis og dei skal forvaltast i tråd med intensjonen på vernetidspunktet. Naturmangfaldlova sine føresegner vil likevel supplere og utfylle eldre verneføreskrifter. Vern av eit areal som landskapsvernområde er heimla i naturmangfaldslova §36, kor det heiter at:

"Som landskapsvernområde kan vernes natur- eller kulturlandskap av økologisk, kulturell eller opplevelsesmessig verdi, eller som er identitetsskapende. Til landskapet regnes også kulturminner som bidrar til landskapets egenart. I et landskapsvernområde må det ikke settes i verk tiltak som kan endre det vernede landskapets særpreg eller karakter vesentlig.....".

Vern av eit areal som biotopvernområde er heimla i naturmangfaldslova §38, kor det heiter at:

"Som biotopvernområde kan vernes et område som har eller kan få særskilt betydning som økologisk funksjonsområde for en eller flere nærmere bestemte arter. Det kan settes forbud mot virksomhet eller ferdsel som kan påvirke eller forstyrre arten eller dens livsbetingelser ...."

1.2 Areal og eigedomstilhøve

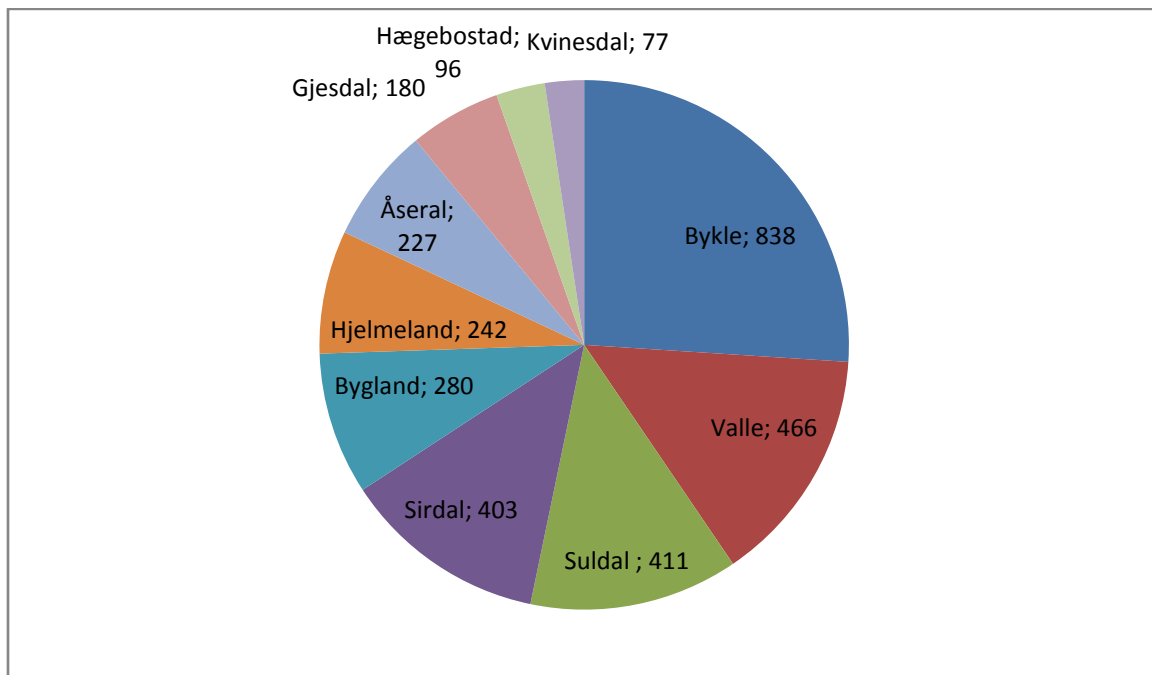
Verneområdestyret for Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Frafjordheiane har forvaltningsmynde for til saman åtte verneområde, seks av dei er landskapsvernområde, mens to er biotopvernområde. Av desse er Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane landskapsvernområde er det klart største verneområdet og utgjer 68% av det samla arealet. Til saman har alle verneområda eit areal på 3451 km². Vernet omfattar areal på til saman heile 706 gards og bruksnummer. Heile 70% av dette arealet ligg på privat grunn. Det statleg eigde arealet fordelar seg på Njardarheim, samt Bykle, Suldal og Hjelmeland statsallmenning. I desse områda er Statskog grunneigar.

Tabell 1. Eigedomstilhøve, areal, lokalisering og vernetidspunkt for dei ulike verneområda.

Verneområde	Vernet	Kommune	Ant gnr/bnr	Areal (km ²)	Privat areal
Lusaheia landskapsvernområde	1991	Hjelmeland	11	122	70%
Vormedalsheia landskapsvernområde	1991	Hjelmeland	89	120	100%
Dyraheio landskapsvernområde	1997	Suldal	29	304	70%
Kvannaldalen landskapsvernområde	1997	Suldal	6	84	100%
Holmavassåno biotopvernområde	1997	Suldal	3	23	100%
Frafjordheiane landskapsvernområde	2003	Forsand	62	190	80%
		Gjesdal	53	155	
		Sirdal	20	74	
		Til saman	135	419	
Steinbuskaret-Hisdal biotopvernområde	2000	Bykle	15	34	0%
Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane landskapsvernområde	2000	Bykle	44	798	60%
		Valle	106	466	
		Bygland	54	280	
		Forsand	23	39	
		Sirdal	113	343	
		Åseral	57	227	
		Hægebostad	13	77	
		Kvinesdal	8	96	
		Til saman	418	2345	

Til saman 11 kommunar og tre fylke har areal i verneområda. Bykle er den kommunen med klart mest verna areal (838km²), men og Valle, Suldal og Sirdal har eit verna areal på mellom 400 og 500 km². Det verna arealet i Bykle utgjer 26% av arealet i verneområda, mens det verna arealet i Kvinesdal utgjer 2%. Aust Agder er det fylket med mest areal i verneområda med 1625km², mens det verna arealet i Rogaland og Vest Agder ligg på 1053km² og 803km².

Figur 2. Verna areal (km²) fordelt på kommunar

1.3 Verneføreskrifter, forvaltningsplan og forvaltningsstyresmakt

1.3.1 Verneføreskrifter

Eit verneområde etter naturmangfaldlova blir oppretta ved at det ved kongeleg resolusjon blir vedteke grenser og verneføreskrift for eit avgrensa område. Verneføreskriftene er bygt opp etter ein standard mal, men med lokale tilpassingar.

Nyare verneføreskrifter er bygd opp slik at det først er eit generelt forbod mot alle inngrep og tiltak som kan skade eller redusere verneverdiane innafør eit område. Deretter kjem generelle unntak frå forbodet, og egne føresegner som seier kva det kan søkast om dispensasjon til. Vidare er verneføreskrifta delt inn i kapittel om landskap, planteliv, dyreliv, ferdsel og motorferdsel. I tillegg er det generelle kapittel om forureining, forvaltning, skjøtsel, oppsyn m.v.

Grunneigarane beheld eigedomsretten og vernet endrar ikkje grunneigar sine rettigheitar som følgjer av anna lovverk, så fremt det ikkje er særskilt regulert i verneføreskriftene. Grunneigar har til dømes framleis rett til å nekta motorferdsle eller andre tiltak på sin eigedom.

I verneområda gjeld ulike lovverk ved sidan av kvarandre. Verneføreskriftene etter naturmangfaldlova går normalt føre anna lovverk. Tiltak som er heimla i til dømes plan- og bygningslova, fjellova, allmenningslova, friluftsløva, viltlova, lakse- og innlandsfiskeløva, friluftsløva m.v må i tillegg vere heimla i verneføreskrifta eller vedtak fatta med heimel i verneføreskrifta. Spesielt for landskapsvernområde gjeld at eldre reguleringsplanar godkjent etter plan- og bygningslova § 27-2 gjeld framfor verneføreskrifta, men reguleringsplanar vedtatt etter 01.07.09 må vike for naturmangfaldlova.

Verneføreskriftene i våre område er utarbeida over eit tidsrom på 12 år, og forskjellen på dei tidlege og seine verneføreskriftene er til dels store i høve til oppbygging og detaljeringsgrad.

Verneføreskriftene for Lusaheia, Vormedalsheia, Dyraheio, Kvanndalen og Holmavassåno er relativt kortfatta, og ein god del bruk er direkte heimla i føreskriftene. Dette gjeld mellom anna motorferdsle

i samband med landbruksdrift. I tillegg opnar desse verneføreskriftene for at det er mogleg å søke forvaltningsstyresmakta om ei rekke ulike byggetiltak. Verneføreskriftene for Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane, Steinbuskaret-Hisdal og Frafjordheiane er langt meir omfattande og detaljerte. Her er det avgrensa kva for tiltak som er direkte heimla i verneføreskrifta og såleis ikkje er søknadspliktig. Derimot er det høve til å søke forvaltningsstyresmakta om ei lang rekke tiltak og aktivitetar. Verneføreskriftene for dei ulike områda er gjengjevne i vedlegg 1.

1.3.2 Forvaltningsplan

Formålet med denne forvaltningsplanen å gje rammene for ein heilskapleg og forutsigbar forvaltning den kommande tiårs perioden (2015-2025). Ein søkar å ta vare på verneverdiane gjennom å utvikle ein forvaltningspraksis som hindrar uønska inngrep og som stimulerar til aktivitet som fremmar verneverdiane. Forvaltningsplanen skal og fungere som eit nyttig oppslagsverk for både søkarar og forvaltninga.

Forvaltningsplanen kan ikkje gå utover rammene som er gjevne i dei ulike verneføreskriftene og naturmangfaldlova, og retningslinjene i planen kan ikkje vera strengare eller lempelegare enn det som er heimla i verneføreskriftene. Forvaltningsplanen skal derimot gje retningslinjer for korleis verneføreskriftene skal tolkast og omsettast i ein konkret forvaltningspraksis. Forvaltningsplanen er eit rådgevande dokument, og er ikkje juridisk bindande bortsett frå der verneføreskriftene visar direkte til forvaltningsplanen. I denne forvaltningsplanen gjeld dette for nokre punkter under temaet ferdsløse i landskapsvernområdene Frafjordheiane og Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane.

Integrering av miljørettsprinsippa i naturmangfaldlova §§ 8-12

I medhald til naturmangfaldlova § 7 skal miljørettsprinsippa i naturmangfaldlova §§ 8-12 vurderast ved utøving av all offentlig myndigheit, og det skal gå fram av vedtaka korleis prinsippa er tekne omsyn til og vektlagt i vurderinga av saken. Dette gjeld for enkeltvedtak fatta av forvaltningsstyresmakta etter verneføreskriftene, og dette gjeld og ved tiltak og retningslinjer i forvaltningsplanen for verneområda i Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Frafjordheiane.

Dispensasjonsheimelen i verneføreskriftene brukar omgrepet *"kan på nærare vilkår gje løyve til"*, mens det i §48 i naturmangfaldlova heiter *"kan gjøre unntak frå et vernevedtak"*. Dette inneberer ikkje at forvaltningsstyresmakta skal gi dispensasjon, men at ein kan vurdere om en søknad gir grunnlag for en dispensasjon, etter at behov er veid opp mot mulige ulemper og skader. Mellom anna vil forvaltningsplanen sine retningslinjer og søkar sine dokumenterte behov danne grunnlag for handsaming av dispensasjonssøknaden. I tillegg må informasjon om artar, naturmiljø, naturtypar og kulturminne leggjast vekt på i vurderinga. Dette kunnskapskravet (§8) gjeld og for utarbeidinga av retningslinjer m.v. i forvaltningsplanen

Både gjennom dei ulike verneplanprosessane og seinare kartleggingar, vart mykje kunnskap om verneområda registret og dokumentert. I tillegg er supplerande registreringar og kunnskap frå nyare forskning tilgjengeleg, gjennom databasar som Naturbase, Artskart med Artsobs og Askeladden. Dersom det er tvil om eit tiltak sin negative innverknad for verneverdiane kjem *"føre var prinsippet"* i §9 inn. Sjølv om kunnskapsgrunnlaget er noko mangelfullt i høve til nokre område og artar, må det generelle kunnskapsgrunnlaget for verneområda betraktast som godt nok for utforminga av forvaltningsplanen sine retningslinjer for dispensasjonspraksis og plan for tiltak. *"Føre var prinsippet"* i §9 vil derfor bli tillagt mindre vekt i forvaltningsplanen sine vurderingar av desse tema.

Det følgjar av prinsippet om samla belastning i §10, at ein påverknad på eit økosystem skal vurderast ut frå den samla belastninga som økosystemet er eller vil bli utstatt for. Forvaltningsstyresmakta må derfor vurdere om eit tiltak vil kunne bidra til ein gradvis forringing av verneverdiane. I

forvaltningsplanen sin omtale av dei ulike brukarinteressene og verneområda, finnes ei tematisk oversikt over dagens bruk av verneområda, saman med retningslinjer for framtidig bruk og føreslegne tiltak. Kvar av desse delkapittla er det og ei oppsummering kor omsynet til samla belastning er vektlagt.

I alle avgjerder og løyver er det viktig å legge vekt på å finne fram til ein metode eller ei lokalisering som gjev minst mogleg skade eller forstyrring, jf. naturmangfaldlova sin § 12. Dersom eit tiltak medfører skade på naturmangfaldet kan det i medhald av naturmangfaldlova sin § 11 påleggjast tiltakshavar å bære kostnadar knytt til tiltak for å hindre eller avgrense ein eventuell skade.

Samordning med Heiplanen

Proessen med utarbeidinga av denne forvaltningsplanen har delvis gått parallelt med prosessen for utarbeiding av Heiplanen (Regional plan for Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane og Setesdal Austhei). Dette har vært to omfattande prosesser som langt på veg har omfatta dei same areala og dei same aktørane. Mange stiller derfor spørsmål om kva som er forskjellen på desse planane og korleis dei stiller seg til kvar andre.

Kort sagt omhandlar forvaltningsplanen dei heiområda som er verna etter naturmangfaldlova. Desse blir forvalta etter verneføreskriftene for dei ulike verneområda, og forvaltningsplanen gjer retningslinjer for korleis den konkrete forvaltningspraksisen skal sjå ut.

Sjølv om areala i verneområda inngår i områda som er omfatta av Heiplanen, har ikkje Heiplanen nokon formell og juridisk innverknad på forvaltninga av verneområda. Heiplanen inneheld retningslinjer for kommunanes arealforvaltning etter plan- og bygningsloven, og desse gjeld for villreinområda som ligg på utsida av verneområda. I verneområda har verneområdestyret forvaltningsmynde og rammene for arealforvaltninga blir gjevne av verneføreskriftene og anna lovverk som til dømes plan- og bygningsloven. Samstundes er det viktig å presisere at ein i arbeide med forvaltningsplanen har lagt vekt på å få til ei samordning med retningslinjene i Heiplanen, for å sikre at forvaltningspraksisen i og utanfor verneområda skal bli så lik som mogleg.

1.3.3 Forvaltningsstyresmakt

Verneområdestyret for Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Frafjordheiane har forvaltningsmynde for Lusaheia, Vormedalsheia, Dyraheio, Kvanndalen, Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane og Frafjordheiane landskapsvernområde, samt Holmavassåno og Steinbuskaret-Hisdal biotopvernområde.

Verneområdestyret vart første gang konstituert 15 mars 2011, og har sitt mynde forankra i den nye forvaltningsmodellen for nasjonalparkar og store verneområde som vart vedtatt av Miljøverndepartementet i 2009.

Fram til 2011 var alle verneområda ein del av ein forsøksordning med lokal forvaltning. Da hadde kvar kommune forvaltningsmynde for sine verna areal, mens eit felles styre og eit felles forvaltningssekretariat skulle syte for best mogleg samordning mellom kommunane.

Verneområdestyret har ein representant frå kvar kommune med areal i verneområda. I tillegg har kvar fylkeskommune ein representant. Totalt er det 14 representantar i verneområdestyret. Styrerepresentantane sitt i periodar på fire år som følgjer valperiodane i kommunar og fylke. Verneområdestyret består av politikarar, og ofte ordførar eller varaordførar, i dei ulike kommunane. Kvar kommune innstiller to representantar til styret, mens Miljødirektoratet oppnemnar styremedlemma på bakgrunn av desse innstillingane.

Verneområdestyret har normalt møte tre gonger i året, og eit av dei skal haldast saman med fagleg rådgjevande utval. Verneområdestyret handsamar i hovudsak saker som omfattar større inngrep eller saker med prinsipiell betyding. Døme på slike saker kan være: budsjett, tildeling av midlar etter bestillingsdialogen, nybygg over ein viss storleik og endring av etablert forvaltningspraksis.

Verneområdestyret har oppnemnt eit **arbeidsutval** med fem medlemmar. Dette består av styreleiar, nestleiar og tre andre styrerepresentantar. Verneområdestyret har delegert til eit arbeidsutval å handsame saker kor tiltaka er heimla i verneføreskrifter og forvaltningsplanar. Døme på slike saker kan være: søknadar om motorferdsle og ferdsle som må vurderast etter §48 i naturmangfaldlova, mindre omfattande byggesakar som utviding av eksisterande bygningar, innstilling av prosjekt til bestillingsdialogen m.v. Arbeidsutvalet avgjer sjølv kva for byggesakar som må handsamast av eit samla styre. Arbeidsutvalet har normalt møte ein gong kvar månad.

Verneområdestyret har og ein administrasjon eller eit **forvaltningssekretariat** som består av tre **verneområdeforvaltarar**. Verneområdeforvaltaranes viktigaste oppgåver er å førebu saker for styret og arbeidsutvalet. Verneområdeforvaltarane har og fått delegert mynde til å fatte vedtak i ordinære saker innanfor tema som ferdsle og motorferdsle. Det er stasjonert verneområdeforvaltarar i kvart fylke, ein i Valle i Aust Agder, ein i Sirdal i Vest Agder og ein i Suldal i Rogaland.

Forvaltningsknutepunktet ligg i Valle og fylkesmannen i Aust Agder er koordinerande fylkesmann. Dei tre verneområdeforvaltarane er formelt tilsett hos kvar sin fylkesmannen, men verneområdestyret har instruksjonsmynde og avgjer kva for arbeidsoppgåver som skal gjennomførast.

For di forvaltning av verneområda krev samhandling mellom mange aktørar, har verneområdestyret oppnemnt eit **fagleg rådgjevande utval**. Det rådgjevande utvalet er samansett av representantar for dei ymse interessene i området, som bl.a. grunneigarar, andre offentlege organ som det særleg vedkjem (fjellstyre, villreinnemnd), næringsliv og frivillige organisasjonar.

For å sikre at forvaltninga av verneområda blir godt integrert i den kommunale forvaltninga, har verneområdestyret oppnemnd eit **administrativt kontaktutval** bestående av representantar frå administrativt nivå i dei ulike kommunane og fylkeskommunane. Administrativt kontaktutval har møte ein eller to gongar i året og drøftar aktuelle saker og samarbeidsrutinar. Administrativt kontaktutval har deltatt aktivt i arbeidet med forvaltningsplanen. Medlemma i administrativt kontaktutval er og forvaltningssekretariatet sine kontaktpersonar ute i kommunane og fylkeskommunane.

1.4 Kunnskapsstatus

I det følgjande vil det bli gjeve ei felles omtale av naturtilhøve, historisk bruk og kulturminne i verneområda. Sjølv om det er ein del forskjellar mellom dei ulike verneområda er fellestrekk likevel så mange at ei har valt å gje ei samla beskriving av natur- og kulturtilhøva. For ein grundigare omtale av naturtilhøve og kulturminne for dei einstilte verneområda visast det til verneområdestyret si nettside www.svr.no

1.4.1 Naturtilhøve

Berggrunn og kvartærgeologi

Store deler av arealet i verneområda ligg sentralt i det største grunnfjellsområdet i Noreg, som strekkjer seg frå Hardangervidda og ned til Skagerrak-kysten. Det representerer ein av dei best bevarte delane av urkontinentet "Det baltiske skjoldet". I motsetnad til andre deler av landet som har blitt utsett for overskyvingar, foldingar, overfløyning av havet, er landskapet i grunnfjellsområda i hovudsak eit resultat av slitasje frå is, vatn og vind gjennom 600 millionar år.

Grunnfjellområde består av stadeigne sure, harde og næringsfattige bergartar som den vulkanske djupbergarten granitt og den omdanna bergarten gneis. Granitten kan variere i korningsgrad frå relativt finkorna til grovkorna, men gneisen er ein granittisk gneis som stadvis har innslag av bandgneis og øyegneis. I heile verneområdet sør for Steinsbuskardet i Bykle er desse bergartane nærast einerådande. Desse bergartane er og vanlege vidare nordover, men i dei nordre delane av verneområda gjer innslag av andre bergartar geologien meir variert og spennande. Ved Store Urar og Holmavatnet finn ein eit større område med fleire omdanna vulkanske bergartar som mellom anna meta andesitt, meta gabbro og metabasalt. Litt lengre nord og vest består store område i Vormedalsheia, Dyraheio og Kvanndalen av dei sedimentære bergartane fylitt og glimmerskifer. Berggrunnen i dei såkalla fylittområda har mange stader ei tydeleg tredeling av bergartane. Det nedste laget er grunnfjellet som består av gneisar og granittar som andre stader i verneområdet. Mot slutten av jordas urtid for om lag 600 mill. år sidan vart grunnfjellet tært ned av naturkreftene til ein relativt flat slette som kallast for det subkambriske peneplan. Rester av dette peneplanet finn ein att i grunnfjellsområda mange stader i verneområda. For om lag 400-600 millionar år sida vart peneplanet oversvømt av havet og store mengder lausmassar vart avsett oppå grunnfjellet. Desse lausmassane vart etter kvar omdanna til bergartar som sandstein og fylitt. Under den kaledonske fjellkjedefoldinga for omlag 395 mill. år sidan, vart store grunnfjellsflak pressa opp og skove over dei yngre bergartane. Desse flaka blei omdanna til gneisar og kvartsittar under foldinga. Det ein finn att av fylitt og skyvedekket i dag, etter millionar av år med erosjon, har oftast form av såter oppå grunnfjellsplatået. Her ligg gneisane i skyvedekket som eit beskyttande lag oppå den mjukare fylitten. Fleire av dei høge toppane i dette område har denne tredelinga med grunnfjell, fylitt og gneis.

Den endelege utforminga av landskapet med djupe dalar, mange vatn, grunne lausmassar i høgda, er resultat av aktiviteten til is og smeltevatn i løpet av dei siste to millionar år (kvartærtida). Ein kraftig iserosjon resulterte i at det meste av lausmassane i heiområde vart transporterte med isen ut i havet mot slutten av siste istid. Isen har vidare skore ut eit system av dalar i grunnfjellsplatået som stort sett følgjer sprekksonene. Der sprekkssystema har gått parallelt med retninga isbreen har bevega seg i, har erosjonen vore spesielt kraftig. Erosjonen var og sterkast i vest slik at det er her ein finn dei mest dramatiske landskapsformene. Lysefjorden og Kvanndalen er typiske døme på den enorme evna isen har til å erodere.

Det er også mange døme på landskapsformer som blei danna da isbreen smelta for 6.000-10.000 år sidan. Moreneryggar frå ulike breframstøyt finn ein mellom anna i Frafjordheiane og i Vormedalsheia. Den mektige Trollgarden, som ligg aust i Vormedalsheia, er ein fleire km lang og opptil 7m høg skarp morenerygg, som består av steinblokker som varierer i storleik frå ein fotball til eit hus. Smeltevatnet frå isen og elvane har fortsett å erodere der breen byrja. Lausmassar har blitt frakta og avsett av elvane og terrasser og delta har blitt danna. Fleire steder er det og grove ut imponerande elvegjel som til dømes Fossajuvet i Frafjordheiane.

I dei høgare fjellområda har frostsprenging gjeve store område med blokkmark. I bratte fjellsider dominerer svaberg og rasmark.

Saman med den kraftige iserosjonen som frakta lausmassane bort, er grunnfjellsbergartane opphavet til det næringsfattige og karrige preget som dominerer i verneplanområdet. Unnataket er områda lengst i nord kor dei meir næringsrike bergartane gjev grunnlag for eit langt frodigare planteliv.

Kunnskapsgrunnlaget er noko mangelfullt når det gjeld verneverdiane knytt til landskap og kvartærgeologi. Ein del kvartærgeologiske lokalitetar i verneområda i Rogaland er omtalt i Amundsen og Solli (1987) sitt forslag til verneplan for slike lokalitetar. Verneverdiane knytt til nokre landskap i Vormedalsheia er omtalt og vurdert av Abrahamsen m fl. (1972) og Fylkesmannen i Rogaland (1986). Landskap og kvartærgeologi i Frafjordheiane er og omtalt og vurdert av Abrahamsen m fl. (1972). Landskapet i Frafjordheiane er grundig omtalt av Stavanger turistforening (1987). Utvalte landskapsrom i verneområda i Rogaland er og kort omtalt av Hettervik (1995). Når det gjeld berggrunnsgeologi er kunnskapsgrunnlaget langt meir omfattande. Norges geologiske undersøkelser har utarbeidd bergrunnskart for heile område, og bergrunnsgeologien er nærare omtala i mellom anna Feyling-Hansen (1950) og Stavanger turistforening (1989).

Planteliv

Vegetasjonen i verneområda er svært variert og det samla talet på artar er høgt. Ein viktig årsak til den store variasjonen i vegetasjonen ligg i den skiftande berggrunnen. Ein annan i dei store høgdeforskjellane frå strandkanten i Jøsenfjorden og Lysefjorden til toppen av Vassdalsegga 1657 moh. I tillegg kjem også dei variasjonane som naturleg følgjer med ulik snødekke og tilgang på livd og sollys. Dette medfører at både varmekrevjande låglandsplanter og typiske fjellplantar veks innanfor verneområda. Ein annan årsak til den store variasjonen skyldast at verneområda omfattar soner med kystklima og soner med innlandsklima. Dermed vil både typiske vestlege artar (suboseaniske) som rome, bjønnekam og blåknapp, og typiske austlege artar som søterot og turt være å finne innafør grensene til verneområda.

Edellauskog og barskog

Ein finn mindre areal med edellauskog i lågareliggande og lune stader lengst vest i verneområda. Dette dreier seg mellom anna om Jøsenfjorden og Trodla-Tyssdal i Vormedalsheia og Røssdalen i Frafjordheiane. I Røssdalen veks ein alm – lindeskog som har stor verneverdi.

Det veks furuskog i lågareliggande område og dalføre i Dyraheio, Vormedalsheia, Frafjordheiane og Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde. Den grunnlendte, fattigaste furuskogen er open, lågvaksen, fuktig og rik på mose, og artar som røsslyng og blokkebær dominerer. På relativt tørre morenar veks høgvaksten furuskog der blåbær dominerer. I Dyraheio kan ein finne furu opp til om lag 700 moh, mens ein i Vormedalsheia og Frafjordheiane sjeldan finn furuskog over om lag 500 moh. Lengst sør i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde veks furuskogen opp til om lag 600-700 moh, men ein i Ljosådalen kan finne furu opp til om lag 800 moh. Deler av furuskogen i sør er relativt urørt av hogst og blir vurdert som særleg verneverdig. Det er mindre areal med planta gran fleire stader i verneområda.

Fjellbjørkeskogen

Bjørk er det dominerande treslaget i alle lågareliggande område og dalføre i verneområda, og det er bjørka som dannar tregrensa. Fattig blåbærbjørkeskog med blåbær, skogstjerne og småmarimjelle er

den vanligaste utforminga, men og krekkingbjørkeskog med krekking, røsslyng og tyttebær er vanlig på litt tørrare stader. Ein kan og finne småbregnebjørkeskog med hengeveng, fugletelg, fjellburkne og skrubbær på fuktige stader og rikare lågurtbjørkeskog med mellom anna skogstorkenebb, kvitblattistel og vendelrot der næringstilgongen er god. I Kvanndalen ligg tregrensa på om lag 800 moh, men på lune stader veks bjørkeskogen heilt opp til 900 moh. I Vormedalsheia og Frafjordheiane ligg tregrensa rundt 600-700 moh. Heilt sør i verneområda går bjørkeskogen opp til om lag 800 moh, mens tregrensa ligg heilt oppe på 1000 moh mange stader i Bykle.

Myr

Det samla myrarealet i dei vestre delane av verneområda er lite sjølv om nedbørmengda er stor mange stader. Dette skuldast i første rekkje at topografien er svært oppstykket og at det er grove lausavsettingar. Unnataket er Vormedalsheia kor det finnast store areal med terrengdekkande myr. I dei austre delane er myrarealet noko større. Det er mindre flatmyrar som er den vanlegaste myrtypen, men bakkemyrar er og relativt vanlege. Det aller meste av myrene i område er fattige jordvatnmyrer. Vanlege artar er slåttestarr, duskull, bjønnskjegg og blåtopp (Moen 1981).

Stølsvollar

På dei mange stølsvollane som ligg like under eller like over tregrensa mange stader i verneområda, dominerast vegetasjonen av det som på fagspråket kallast sekundære grasheier. Namnet kjem av at vegetasjonen opphavleg har vore ein annan, men at lange tider med vedhogst, slått og beite har fortrent desse artane. Samstundes som denne verksemda har favorisert ei lang rekke gras og starrartar. Stølsvollane dominerast no av artar som sølvbunke, finnskjegg, gulaks, engrapp og engkvein, samt seterfrytle, kornstarr og stivstarr. Andre plantar som fjellmarikåpe, engsyre, tepperot og harerug er også vanlege på stølsvollane. På gamle slåtteenger i Ljosådalen veks det ennå solblom. Dette er ein art som er oppført som sårbar (VU) i nasjonal raudliste for artar 2010, og er heilt avhengig av slått for å overleve i lengda.

No er det om lag 60 år sidan det vart heilt slutt på stølsdrifta dei fleste stadene. Når stølsdrifta opphørte var og vedhogsten sterkt redusert. Slåtten haldt fram noko lengre, men det har knappast vore slege dei siste 50 åra. Talet på dei mest effektive beitedyra som geit og storfe har og gått jamt nedover. Dei sekundære grasheiane som oppstod på grunn av kulturpåverknad vil derfor truleg sakte forsvinne no som denne påverknaden mest er borte. Dette kan ein alt sjå tydelege teikn på. På fuktige stader et vierkratta seg innover stølsvollane, mens der det er tørrare er bjørkeskogen på veg tilbake. Mange stader veks det og tette kratt med einer i utkanten av stølsvollane.

Heiane

Store delar av verneområda som ligg over tregrensa består av opne lyng og grasheiar. I denne såkalla lågalpine sona får forma på landskapet mykje meir å si for plantelivet. Avblåste og tørre rabbar vil få ein type vegetasjon, mens skråningar og søkk der snøen ligg lenger vil få ein annan. I tillegg vil vegetasjonen også variere med tilgongen på næring. Sør og vest i verneområda strekk den lågalpine

sona seg frå tregrensa ved om lag 700-900 moh, og opp dit kor blåbæra ikkje lengre veks i samanhengande bestandar ved om lag 1100-1200 moh. Nordaust i verneområda finn ein den lågalpine sona mellom 1000 moh og 1250-1400 moh.

Fattige område

Fattige lyng og grasheiar er svært vanleg vegetasjonstypar i verneområda, og sør og vest for Steinbuskaret er slik vegetasjon nærast einerådane. På dei vêrharde rabbene vil særleg artar som rypebær, grepplyng og krekling trivast, men også artar som stivstarr, rabbesiv og smyle er vanlige saman med både skogstjerne og ulike svever. I tillegg veks ei rekke lavartar på desse rabbane. I skråningar kor det ligg litt meir snø er det blåbæra som dominerar saman med mellom anna blålyng, blokkebær, røsslyng og dvergbjørk. Her vil det også vekse fleire gras og blomsterplanter som smyle, gullris og skogstjerne.

Det småkuperte landskapet førar til at det finns svært mange søkk og forseinkingar kor snøen ligg lenge utover våren. Desse snøleiane vil likevel variere mykje i utsjånad. Der kor snøen ligg lengst vil ein finne dei såkalla musøre snøleier, kor musøre er den dominerande arten. Her vil ein også finne dvergråurt, trefingerurt, stivstarr og smyle. Dersom desse snøleia blir skikkeleg våte vil ein også få innslag av fuktkevjande arter som stjernesildre, engmjølke, fjellsyre og mange ulike mosar. Der kor det er tørrare og snøen ikkje ligg like lenge vil det utvikle seg grassnøleier. Her veks til vanleg finnskjegg, bjønnskjegg, smyle og stivstarr, som og kan få følgje av blåbær og blokkebær. I område med hardt beitepress frå sau vil finnskjegg bli dominerande. Der det er mykje ur vil ein få bregnesnøleier med mykje fjellburkne eller hestespreng.

Rike område

I dei nordre delane av verneområda gjer innslaga av næringsrike bergartar som fylitt og glimmerskifer at store heiområde har rikare vegetasjon og større artsmangfald enn det som er vanleg lengre sør. På einskilte lokalitetar kor tilhøva ligg særskilt godt til rette finn ein eit einestående artsmangfald om mange sjeldne og raudlista artar. Dei mest kjente lokalitetane er Skrardshei, Storhei og Grånibba-Brendeknutane i Vormedalsheia, Stranddalen, Kvelven, Raudnuten og Hongsnuten i Dyraheio, Gråurda i Kvanndalen og Sloarosnuten og Førsskora i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde. Desse lokalitetane er ein viktig grunn til opprettinga av desse verneområda, og ivaretaking av plantelivet er ein del av verneføremålet.

Mange av lokalitetane omfattar bratte skråningar kor næringsrikt sigevatn gjev grunnlag for små oasar med næringskevjande fjellplanter. Gulsildre er ein svært vanleg art i slike rike sig. Elles er også artar som rynkevier, flekkmure, jåblom, dvergjамne, sotstarr og hårstarr vanlege. I tillegg vil også mange høgstauder trivast på desse stadene. Det vil mellom anna dreie seg om kvitbladtistel, fjelltistel, skogstorkenebb og raud jonsokblom.

Stader der det ikkje er like vått, men framleis godt med næring vil ein mange stader i fyllittområda finne så kalla reinroseheier der det veks tette bestandar av reinrose. I tillegg finn ein også andre næringskevjande arter som raudsildre, bergfrue, bergjunker, norsk vintergrønn, rynkevier, snøsøte,

flekkmure, fjellbakkestjerne, bergveronika, rosenrot, kvitkurle og hårstarr, samt nokre mindre kravstore artar som tyttebær, kattedot og rabbesiv.

Av planter som er oppført i nasjonal raudliste for artar 2010 er dei viktigaste; skredmjelt som er oppført som sterkt truga (EN), norsk malurt og snøgras som er oppført som sårbar (VU) og bergjunker, ullbakkestjerne, kvitkurle, handmarinøkkel, grannsilde, jøkelstarr og jemtlandsrapp som er oppført som nær truga (NT).

Kunnskapen om dei botaniske verneverdiane er relativt omfattande gjennom ulike registreringar og rapportar (sjå mellom anna; Ryvarden 1970, Moen 1975, Steinnes 1984, Åsen 2008, Lundberg 2012, Bjelland og Ihlen 2013, Søyland 2014). I tillegg gjev framstillinga i Artskart ei god oversikt. Samstundes er fleire av dei verdifulle lokalitetane mangelfullt kartlagt.

Dyreliv

Villrein

Villreinstamma i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane har i 2014 ein storleik på om lag 2500 dyr. Dyra har relativt god kondisjon med ei gjennomsnittleg slaktevekt for vaksen bukk, vaksen simle og kalv på henholdsvis 56kg, 30kg og 16kg. Slaktevekta har og auka monneleg sidan tidleg på 1990-talet. Kalveandelen (kalv pr simle) låg i 2014 på 50% og strukturtellinga i 2014 viste en andel av storbuk på 20%. Både kalveandelen og andelen storbuk har auka sidan 1980 og 1990-talet (Solberg m.fl. 2011).

Setesdal Vesthei - Ryfylkeheiane består i hovudsak av eit kupert heilandskap med mye nakent grunnfjell. Store deler av arealet (43%) er utan større beiteverdi, og lavbeita utgjer ein liten del samanlikna med andre villreinområde. Hovudtyngda av tilgjengeleg lavbeite er konsentrert til dei nordaustlege delane av område. Setesdal Vesthei - Ryfylkeheiane er samstundes det mest kystpåverka fjellområde i Sør-Noreg. Dette gjeld særleg på vestsida kor årsnedbøren ligg på 2500 mm eller meir. Austover mot Setesdal minkar nedbørsmengda til om lag 1000 mm. Dei vekslende temperaturtilhøva og dei store nedbørs mengdene om vinteren, gjer at både ising og svært stor snø mengde er vanlege tilhøve i villreinområda.

På bakgrunn av dei naturgitte føresetnadane er Setesdal Vesthei - Ryfylkeheiane eit av dei meir ekstreme leveområda for villrein i Noreg. Dette skyldast både dei små og hardt belasta vinterbeiteressursar, samt eit utpreget kystklima som ofte gjer dei vanskeleg tilgjengeleg. Det er derfor ganske vanleg at dyra beiter i fjellbjørkeskogen rundt heia både vinter og vår (Bevanger og Jordhøy 2004). Tilgangen på sommarbeite er langt betre.

Villreinstamma i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane villreinområde har gjennom lang tid hatt ei viss innblanding av tamrein. Dei første forsøka med tamreindrif var heilt tilbake i 1817 og i tidsrommet 1886-1978 var det ei til dels omfattande tamreindrif i øvre Setesdal. På grunn av vanskelege driftstilhøve under 2. Verdkrig vart tamreinflokken svært stor og tamreinen blandaseg med villreinen. Noko tamrein slapp og unna nedslaktinga når tamreindrif vart avslutta i 1978 og gjekk inn i villreinflokkane.

Villreinens arealbruk om vinteren er i stor grad avhengig av snøtilhøva og tilgangen på lavbeiter. Ut frå dette er det særleg dei nordaustlege delane som har vore viktige for villreinen dei siste åra. Mot slutten av vinteren startar dei vaksne bukkane vårvandringa. Særleg i år med mykje ising i fjellet kan bukkflokkar trekke langt ned mot fjellskog og stølsvollar på våren for å få tilgang til de første grøne,

proteinrike plantesporene. På denne tida av året held simlene seg ofte i sørvendte lier og skogsareal, anten dei er i gang med kalvinga eller held på med førebuingane. I barmarkssesongen oppsøkar reinen dei beste beiteområda. Utover seinsommaren og framover mot brunsten går bukkane gradvis inn i fostringsflokkane (Jordhøy et al. 2002).

Dei viktigaste kalvingsområda ligg i dei nordaustre delane av villreinområde. Heile eller store delar av kalvingsområda Storenos, Vatendalsheii, Ratevassnuten, Svarvaren og Hisdal ligg innafor verneområda. Verneområda inneheld og fleire viktige trekkområde som er svært sentrale for å sikre villreinenens moglegheit til å flytte seg mellom dei ulike funksjonsområda. Breidvatn er viktig for utvekslinga av dyr med Setesdal Austhei. Steinbuskardet har tidlegare vore svært viktig for utveksling av dyr mellom nordområde og sørområde og for dyra sin moglegheit for å trekke inn i områda vest for Blåsjø og Svartevassmagasinet. Svarteløkfjellet og Vardsvatn-Kvislevassnuten er viktig for trekket mellom områda nord og sør for Brokke-Suleskardvegen, og Andersvatnet-Børsteinvatnet er viktig for trekket vestover mot Frafjordheiane.

Bestandsstorleiken er og ein vesentleg faktor for villreinen sin arealbruk. Større bestandar krev større leveområde ettersom tettleiken av rein per tilgjengelig beiteareal aukar. Reinen vil som en følge av sterkare konkurranse mellom dyra, i aukande grad bruke rand- og reserveområde når bestanden er stor. I lange periodar med låge bestandar og gode beitetilhøve, kan derfor store beiteareal ligge tilsynelatande ubrukt. I verkelegheita er dette "kvilande" reserveareal som vil bli teke i bruk når snøtilhøve, beiteslitasje eller bestandsstorleik endrar seg (Jordhøy et al. 2002). Det er derfor viktig å vurdere reinen sine arealbehov i et langt tidsperspektiv, kor sjølv eit tidsperspektiv på 10-30 år blir for knapt. Det finnes gode historiske haldepunkt for en ganske annan arealbruk i tidligare tider. Meidell (1937) oppgjev mellom anna at dei sørlige delane av Setesdal Vesthei - Ryfylkeheiane som viktige vinterbeiter, noko som i liten grad samsvarar med arealbruken i dag (Jordhøy et al. 2002).

Dei siste 15 åra har villreinbestanden i Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane vore på om lag 1500 dyr, noko som er lite samanlikna med perioden 1970-1995 da stamma var på over 3000 dyr. Ein har derfor hatt ein situasjon kor det har vore svært lite dyr i store område i sør og vest. Tidlegare når villreinstamma var større trakk fostringsflokkane som går aust for Blåsjø- og Svartevassmagasinet om sommaren og hausten, vestover mot Lusaheia, Vormedalsheia og Årdalsheiane på vinterbeite i januar og februar alt etter kor mykje snø og nedising det er austpå. I år med nedisa beite kunne villreinen kome heilt ned i bjørkeskogen i Vormedalsheia. Før Ulla-Førre utbygginga kunne det vera 5-600 dyr berre i Vormedalsheia. Under og etter utbygginga har det vore klart mindre dyr, heilt ned mot 2-300 dyr og dei siste åra her dei vore heilt borte. Tidlegare stod dyra i desse områda fram til april-mai. Då drog dei tilbake til kalvingsplassane aust for Blåsjø og Svartevassmagasinet, berre ein del mindre bukkeflokkar og nokre simler vert att til hausten.

Mykje av det same mønsteret gjer seg gjeldande for villreinen sin bruk av Frafjordheiane. Villreinen nytta tradisjonelt i første rekkje dette området som vinterbeite frå oktober-november og fram til simlene trekkjer austover til kalvingsplassane i slutten av april. Bukkane vart ståande att og nytta området til vår og sommarbeite fram til brunsten nærmar seg i august-september (Bay 1994). Det har også vore registrert kalving i dette området (Haughom, 1994). Det var tidlegare vanleg å sjå rein heilt ned til Fidjvatnet og i Brådlandsdalen, men alt på 1990-talet var det sjeldan at ein såg så langt ned (Ims 1993).

Dei siste 20 åra har det og vorte mykje mindre villrein i områda sør for Brokke-Suleskardvegen. I dei sørlegaste delane av verneområda har det nesten ikkje vore observert rein dei siste åra.

I 2014 er bestandsstorleiken oppe i 2500 dyr og denne forventast å auke til 3000 dyr i løpet av få år. Dette er ei styrt utvikling kor eit av måla er at villreinstamma på nytt skal ta i bruk randområda i sør og i vest.

Dei siste 60 åra har villreinstamma i Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane vorte stadig sterkare påverka av menneskeleg verksemd. Leveområde har vorte splitta opp av vegar og hyttebygging, og viktige beiteområde og trekkvegar har vorte demd ned i samband med store kraftutbyggingar som Sira-Kvina, Øvre Otra og Ulla-Førre. Om sommaren er villreinen heilt avskore frå å nytte mange av dei tradisjonelle trekkvegane, mens trekkvegane til ein viss grad er i bruk over isen på reguleringsmagasina om vinteren. Særleg kritisk er situasjonen mellom kraftmagasina Blåsjø og Svartevatnet, kor både trekka aust-vest og nord-sør må gå gjennom ein trong korridor. Dei siste 15 åra har det vore svært lite trekkaktivitet her slik at villreinstamma i praksis har vorte delt i ein nordleg og ein sørleg stamme, og store område i vest har vore nærast utan villrein.

Kunnskap om villreinen og villreinen sin arealbruk er godt dokumentert gjennom NINA sitt GPS-merkeprosjekt (NINA rapport 694/2011). Sidan 2006 har villreinen sin arealbruk i Setesdal Vesthei - Ryfylkeheiane vorte dokumentert gjennom bruk av GPS-halsband og satellittbilde (Strand et al. 2010). Fram til 2014 har totalt er 33 simler og 17 bukkar vorte merka. Resultata tydar på at simlene over tid bruker praktisk talt heile område, men ser i mindre grad ut til å bruke randområda mot sør og vest. De kryssar sjeldan barrierar som vegar og område med mange bygningar.

I samband med utarbeidinga av Heiplanen frå 2013 (Regional plan for Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Setesdal Austhei) vart også kjente villreintrekk og yttergrensene for villreinens moglege leveområde kartfesta i Norsk Villreinsenter sin rapport, Kartlegging av villreinens arealbruk i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane og Setesdal Austhei (NVS rapport 6/2010). Historiske data om trekkvegar og arealbruk finnes og hos Meidell (1937), og ein gjennomgang av forvaltninga av villreinstamma finnast hos Bay (2013). Elles er det gjennomført satellittkartleggingar av lavbeita Setesdal – Ryfylke villreinområde (Kastedalen 2011). Eit nytt GPS-prosjekt vart starta opp i 2014, og skal særleg sjå på kva effektar ferdsle i område har på villreinstamma.

Anna dyreliv

I verneområdet er det bestandar av dei fleste pattedyra som er vanlege i norske fjellområde. Område har og eit relativt rikt fugleliv. Mange fjellevende fuglar og pattedyr har si sørlegaste utbreiing i Noreg i desse heiområda.

Elg- og hjortebestanden i verneområda har vore aukande. Hjort finns mange stader skogsområda, og trekkjer regelmessig heilt opp på snaufjellet. I områda med bjørkeskog i aust og sør er det gode bestandar av elg, og streifdyr blir ofte sett heilt inne på snaufjellet. Det er stadvis mindre bestandar av rådyr i dei lågareliggande skogsområda.

Det er bever i mange vatn sør og aust i verneområda og arten har tilhald så langt vest som i vassdraget mellom Månavatn og Fidjvatnet i Frafjordheiane (Johnsen 2000). Elles er det bestandar

av rev, mår, røyskatt, snømus, ekorn og hare og ulike smågnagarartar verneområdet (Ims 1993, Espedal 2000). I Jøsenfjorden, Lysefjorden og Frafjord er det steinkobbe. Lysefjorden er den viktigaste kasteplassen for steinkobbe i Rogaland. Tidlegare var det ein spreidd bestand av fjellrev i verneområde, men det har ikkje vore registrert ynglingar dei siste 30 åra. Utsetting av fjellrev sør på Hardangervidda i 2014 aukar sjansane for at denne arten på nytt kan etablere seg i Setesdal Vesthei og Ryfylkeheiane i løpet av dei neste åra.

Av store rovdyr er det berre gaupa som har fast tilhald i verneområda. Bestanden er ikkje stor, men gaupa ynglar truleg årvisst i dei søraustlege delane av verneområda. Streifdyr av jerv er observert årvisst i verneområda. Streifdyr av ulv og bjørn har og vore observert i løpet av dei siste åra. Av desse rovdyra er ulv oppført som kritisk truga (CR), jerv og bjørn oppført som sterkt truga (EN), mens gaupe oppført som sårbar (VU) i nasjonal raudliste for artar 2010.

Store deler heiområdet har ein god tettleik av fjell- og lirype. Dette gjeld særleg i Bygland, Åseral, Sirdal, Kvinesdal og Hægebostad kor ein finn særleg gode og stabile produksjonsområde for lirype. Orrfugl finns i relativt gode bestandar rundt heile heia, mens storfugl finns i områda med barskog i sør og vest.

Høg tettleik av småvilt gir grunnlag for bestandar av store rovfuglar som kongeørn, jaktfalk og hubro. Fleire stader sør i verneområda er kongeørnbestanden mellom dei tettaste i landet (Fremming 1980, Pfaff og Bengtson 1995). Jaktfalk hekkar fleire stader i verneområda og han har ein regelmessig og god reproduksjon. Hubro er meir sjeldan i verneområda, men 3-5 par hekker regelmessig i Frafjordheiane. Andre rovfuglar som hekkar regelmessig i verneområda er fjellvåk, tårnfalk, dvergfalk og kattugle. Hønsehauk er berre påvist hekkande i Vormedalsheia. Av desse rovfuglane er hønsehauk og jaktfalk oppført som nærtruga (NT) i nasjonal raudliste for artar 2010, mens hubro er oppført som sterkt truga (NT).

Andre sjeldne fuglearter som hekker i verneområda er storlom, smålom, svartand, dvergspett, kvitryggspett og gråspett. Storlom og smålom er berre påvist hekkande i små bestandar. Svartand er ein karakterfugl sør austre områda og ein stor del av den norske bestanden hekkar innafør verneområda. Dvergspett hekkar regelmessig i området, mens gråspett og kvitryggspett er relativt vanleg i dei lågareliggande områda i vest. Ingen av desse spettane eller smålom er lengre oppført på nasjonal raudliste for artar 2010, mens svartand og storlom er oppført som nær truga (NT). Elles er fuglelivet i hovudsak som andre stader i fjellet. Vanlege artar er ramn, heipiplerke, steinskvett, snøspurv, heilo og fjæreplytt, mens fiskemåke, sandlo og boltit er meir sjeldne. Langs vatn og vassdrag er raudstilk, strandsnipe og fossefall vanleg. I fjellbjørkeskogen og lågareliggande skogsområde finns eit stort mangfald av fuglearter, av regionalt sjeldne artar kan blåstrupe, bergirisk og småspove nemnast. Av desse artane er bergirisk, strandsnipe og fiskemåke oppført som nær truga (NT) på Nasjonal raudliste for artar 2010.

Tabell 2. Fuglar i verneområda som er oppført på Nasjonal raudliste for artar 2010

Norsk namn	Latinsk namn	Status	Dyraheio	Kvann-dalen	Holma-vassåno	Lusaheia	Vormedals-heia	Frafjord-heiane	SVR	Steinbuskardet
Strandsnipe	Actitis hypoleucos	NT (nær truga)	x		x	x	x	x	x	x
Bergirisk	Carduelis flavirostris	NT (nær truga)	x			x		x	x	
Fiskemåke	Larus canus	NT (nær truga)	x			x	x	x		x

Svartand	Melanitta nigra	NT (nær truga)	x				x	x	x	
Storlom	Gavia arcitca	NT (nær truga)	x				x	x	x	
Stær	Sturnus vulgaris	NT (nær truga)						x	x	x
Teist	Cepphus grylle	VU (sårbar)						x		
Vipe	Vanellus vanellus	NT (nær truga)						x	x	
Tornskate	Lanius collurio	NT (nær truga)						x	x	
Varsler	Lanius excubitor	NT (nær truga)						x		
Sanglerke	Alauda arvensis	VU (sårbar)						x		
Tornirisk	Carduelis cannabina	NT (nær truga)						x		
Jaktfalk	Falco rusticolus	NT (nær truga)							x	
Tårnseiler	Apus apus	NT (nær truga)							x	
Vepsevåk	Pernis apivorus	VU (sårbar)							x	
Hønehauk	Accioiter gentilis	NT (nær truga)							x	
Storspove	Numenius arquata	NT (nær truga)							x	
Myrhauk	Circus cyaneus	VU (sårbar)							x	
Bergand	Aythya marlia	VU (sårbar)							x	
Svartrødstjert	Phoenicurus ochruros	VU (sårbar)							x	
Hubro	Bubo bubo	EN (sterkt truga)					x	x	x	

Som følge av forsuring og vassdragsregulering er dei naturlege aurebestandane borte i store deler av verneområda, og det er mange fisketomme vatn. Dette er særleg situasjonen i grunnfjellsområda sør og vest for Steinbuskardet. I områda lenger nord kor fyltten gjev vatn med høg pH-verdi har dei fleste aurebestandane klart seg betre. Mange stader er det mykje fisk og i fleire vatn er det mogleg å få aure på over 1kg. Utsetjing av Kanadisk bekkerøye i reguleringsmagasin har vore vellukka og gjeve grunnlag for eit attraktivt fiske med stang og garn. Kanadisk bekkerøye er ein framand art i området og utsettingane har stoppa, men bekkerøya formeirar seg nå naturleg i områda rundt Blåsjø. Dei siste 20 åra har vasskvaliteten gradvis bedra seg og aurebestandane blir etablert på nytt mange stader.

Kunnskapsgrunnlaget om dyre- og fuglelivet i verneområda er relativt omfattande, og dei ulike verneplanane inneheld ei oversikt over dei mest relevante kartleggingane. Sjå til dømes Roalkvam (1979), Fylkesmannen i Rogaland (1986), Pfaff og Bengtson (1995), Tysse (2000).

1.4.2 Historisk bruk og kulturminne

Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane har vore i bruk heilt sidan steinalderen, og er derfor svært rikt på kulturminne. Mange av desse kulturminna har svært stor kulturhistorisk verneverdi og er i tillegg verdifulle som viktige element i fleire verneverdige kulturlandskap.

Det er registrert spor etter steinaldermenneskje på villreinjakt fleire stader i verneområda. Dette dreier seg om rester etter leirplassar som var lagt nær viktige villreintrekk og gode jaktområde. Bruken av desse plassane var truleg sporadisk og kortare jaktekspedisjonar ut frå dei faste

buplassane ved kysten. Holmavatnet, Sandvatn, Store Urar, Øvre Storvatn, Vestre Gyvatn, Botnsvatnet, Elsvatnet og Store Flørlivatn.

Alt tydar og på at området vart utnytta på liknande måte i jernalderen. Fleire stader i verneområda er det registrert tufter, hidlarar, dyregraver og bågastiller som har ein bruk som strekker seg tilbake til jernalderen. Det er og gjort lausfunn av pilspissar frå jernalder. Ved Storhidler i Bykle er det og runeinnskrifter som er datert til om lag 1100.

I løpet av jernalderen vart heiområda og teke i bruk til andre formar for verksemd. Ved Hovden føregjekk det ein omfattande produksjon av jern i tida 800-1400, og ein kan finne både kolgroper og restar av jernvinner inne i verneområda. Mykje tyder og på at stølsdrifta tok til mot slutten av jernalderen.

I mellomalderen vart verksemda i verneområda ennå meir omfattande. Jernutvinninga på Hovden var på sitt høgaste rundt 1200, og stølinga i heiområda tok seg opp i denne perioden. Bruken av dyregraver var og omfattande i mellomalderen sjølv om fleire av dei 50 registrerte dyregravene i verneområda vart utgrovne i jernalderen. Det var og truleg ein omfattande ferdsle over heiane mellom bygdene på aust og vestsida. Mest kjent er Skinnvegen mellom Valle og Lysebotn der setesdølane måtte frakte skatten i form at kuhuder til biskopen i Stavanger.

Etter den sterke nedgangen i folketalet etter Svartedauden var det truleg ein periode på om lag 300 år med mindre verksemd i heiområda. Frå om lag 1600 tek bruken seg kraftig opp, og det er frå dei siste 400 åra at ein finn dei fleste synlege kulturminna i verneområda. Det er og får denne tida ein har best kjennskap til korleis heia vart utnytta.

Heiområda vart i stor grad nytta i samband med jakt, fangst og fiske. Oppmurte hidlerar og jordhytter er handfaste kulturminne frå denne verksemda. Det er registrert fleire hundre hidlerar og om lag 20 jordhytter i verneområda. I fjellbygder som Bykle og Øvre Sirdal reknar ein med at viltressursane frå heia var ein viktig del av næringsgrunnlaget.

Stølinga hadde si største utbreding i tidsrommet 1700-1950 og mange stølar i verneområda vart oppretta på denne tida. Forutan beiting og produksjon av smør og ost, var og stølane utgangspunkt for ein omfattande heislått. Vanlege kulturminne i samband med stølinga er ulike bygningar som stølshus og utløer. Mange stølsbygningar er forfalne, nedrotne eller ombygde, men det finnast framleis fleire bygningar med store verneverdiar i verneområda.

Nokre stader i verneområda har det og vore fast busetting i form av fjellgardar eller husmannsplassar. Dette gjeld mellom anna Ljosådal, Ånebjør, Pytten, Bustøl, Håheller og Salomonsheller i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde, Mån, Fed og Blåfjellenden i Frafjordheiane og Trodla-Tysdal i Vormedalsheia.

I tillegg til beitinga i samband med stølsdrifta, føregjekk det ei omfattande beiting i samband med drifteferdsle med storfe i tidsrommet 1750-1900. Storfe i Rogaland og Agder vart kjøpt opp og samla i store drifter som beita i heiområda før dei vart drivne til byar som Kongsberg, Arendal og Kristiansand om hausten. Eit vanleg kulturminne frå denne verksemda er såkalla drifteleger kor gjetaren ofte hadde eit krypinn i form av ei steinbu eller ein hidlar.

I områda nord og vest i Bykle finn ein og kulturminne frå tamreindrifta dom gjekk føre seg i område i tidsrommet 1886-1978.

På kryss og tvers i verneområda går det ei lang rekke ulike oppvarda eller nødda stiar. Her vil eit system av små nøddingar og nokre større vardar innimellom, kunne vise riktig veg i det vanskelege fjellterrenget. Ein kan skilje mellom to hovudtypar slike nødda stiar. Den eine kan kallast ferdslveggar og omfattar hovudrutene for ferdsla mellom dalføra aust og vest for heia. Dette er stiar som strekker seg frå dal til dal, og som ofte er godt varda på dei vanskelegast plassane. Langs desse finn ein og gode hidlarar som vart nytta i samband med ferdsla. Mest kjende er trule Skinnvegen mellom Valle og Lysebotn. I tillegg til ferdslvegane finns det og ei rekke ulike jaktveggar. Jakt vegane går ofte frå ei bygd og inn til gode jaktplassar eller overnattingsstader inne i høgheia.

Det er og spor etter gruver og skjerp fleire stader i verneområda. Mest kjente er molybdenglansgruvane ved Knaben kor det er skjerp frå 1700-talet og det var sporadisk gruvedrift mellom 1885 og 1973. Ved Langevatn i Bykle var det og gruvedrift etter molybdenglans i tidsrommet 1910-1919, samt prøvedrift etter kopar.

I tida før og under 1. Verdskrigen kjøpte Oslo mannen Thorvald Heiberg opp store areal i dei sentrale delane av verneområde. Han bygde opp eit omfattande nett av hytter, og leigde ut eksklusiv jakt etter villrein og rype til jegerar frå inn og utland. Fleire av hyttene står ennå og ein del av dei er godt tekne vare på. Den så kalla Heibergkulturen er eit viktig særtrekk ved verneområde og det er knytt store verneverdiar til dei bygningane som framleis står att.

Lordehytta i Åseral er og eit særmerkt og verneverdig bygningskompleks. Lordehytta vart sett opp i 1912 av ein norsk ætta norsk skots lord som jakte rype i område.

Når det gjeld kulturminne er kunnskapsstatusen langt relativt god. I samband med ei mange kraftutbyggingane i område er det gjennomført fleire omfattande registreringar (Bang-Andersen 1983), mange av desse registreringane er samanfatta i rapporten Kulturminner på Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Setesdal Austhei (Telemark fylkeskommune 2011). Utviklinga av og tilstanden til stølslandskapet i Indre Agder er rapportert av Svalheim og Jansen (2002). Stavanger turistforening (1987) omtaler og stølslandskap og kulturminne i Frafjordheiane. I tillegg er det gjennomført kartleggingar av gamle ferdslveggar og andre kulturminne i samband med ferdsle (Bakka 1997, Tjeltveit 1999, Hageland 1998, Hageland 2013).

1.5 Verneverdiar og trugsmål

Det er registrert ei lang rekke viktige verneverdiar i dei verneområda verneområdestyret har forvaltningsmynde for. Med utgangspunkt i gjennomførte kartleggingar og verneføremålet i den enkelte verneføreskrift, er det særleg tre verneverdiar som står fram som særskilt viktige og er felles for alle verneområda. Dette dreiar seg om villrein, landskapet og sjeldne planter. Desse verneverdiane, samt tilhørande trugsmål og kunnskapsstatus, vil bli omtalt i det følgjande, mens andre og meir lokale verneverdiar vil bli omtalt under kapitalane for dei ulike verneområda. Her vil det og komme ei meir detaljert omtale av aktuelle trugsmål.

1.5.1 Villrein

Verneverdiar

Noreg forvaltar dei siste bestandane av vill fjellrein i Vest-Europa (Andersen & Hustad 2004), og har derfor internasjonalt ansvar for å ta vare på villreinen og villreinens leveområde. Dette ansvaret legg og klare føringar for den nasjonale villreinpolitikken slik den kjem til uttrykk i mellom anna Stortingsmelding. nr. 21, 2004-2005 og Stortingsmelding nr. 26, 2006-2007.

Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane villreinområde er med sine 6154 km² det nest største villreinområdet i landet, og er tilhaldsstaden for Europas sørlegaste villreinstamme. Områda som verneområdestyret har forvaltningsmynde for, utgjer vel halvparten av villreinområde og omfattar kjerneområda for villreinens arealbruk. Dei verna områda omfattar og særst viktige funksjonsområde som vinterbeite, trekkveggar og kalvingsområde. Forvaltninga av desse areala er derfor heilt avgjerande for villreinstamma si framtid og verneområdestyret har ei viktig rolle i oppfølginga av nasjonal villreinpolitikk. Villreinstamma utgjer ein heilt sentral verneverdi og er kanskje den viktigaste grunnen til opprettinga av mange av verneområda. Dette kjem og tydeleg til uttrykk i verneføremålet til dei fleste verneområda.

Ettersom det er mange faktorar som påverkar villreinstamma sin storleik, kondisjon og arealbruk, er det vanskeleg å isolere effektane arealforvaltninga dei siste 20 åra har hatt på villreinen. Inntil det eventuelt blir dokumentert at dagens forvaltningspraksis har uheldige verknader, ønskjer verneområdestyret å halde fram med gjeldande praksis i høve til motorferdsle- og byggesakar. Ny og oppdatert kunnskap om villreinstamma vil til ei kvar tid danne grunnlaget for verneområdestyret sin forvaltning av areala i villreinområda.

Villreinstamma og villreinområde er nærare omtalt i kapittel 1.4, s.16-18.

Trugsmål

Dei mange inngrepa i samband med kraftutbygging utgjer eit opplagt trugsmål mot villreinstamma. Reguleringsmagasina har avgrensa trekk moglegheitene sommar og haust, dette gjeld i særleg grad Blåsjø og Svartevassmagasinet. I tillegg kan anleggsveggar, kraftverksinstallasjonar og kraftlinjer utgjere barrierar og føre med seg ferdslar og forstyrringar inn i dei allereie avgrensa trekkkorridorane. I tillegg gjer dei små og vanskeleg tilgjengelege vinterbeita at forstyrring frå ferdslar kan utgjere eit trugsmål. Dette gjeld særleg i periodar med vanskelege beitetilhøve på grunn av nedising eller mykje snø. Generelt vil villreinen føretrekke områder med få tekniske inngrep og lite forstyrringar frå ferdslar. Veggar, anleggsveggar og turistløyper med mykje ferdslar vil derfor påverke villreinen sin områdebruk. Om forstyrringane blir for omfattande kan trekkveggar gå ut av bruk og viktige beiteområde kan bli liggande ubrukt. Slike funksjonelle endringar kan ha stor negativ innverknad på ei villreinstamme. Undersøkingar frå mellom anna Rondane og Setesdal Aushei (Strand m.fl. 2010) visar at villreinen i liten grad kryssar turistløyper og bilveggar når trafikken er stor, men at kryssing førekjem på tidar av døgnet eller året kor trafikken er mindre. Resultata visar og at ferdslar si innverknad på villreinens arealbruk er sterkare om sommaren enn om vinteren. Dette heng truleg både saman med at ferdslar er mindre omfattande om vinteren og at villreinen i større grad må nytte dei beste beiteområda slik at beite kvalitet og snømengde i hovudsak avgjer beitetrekka. I Setesdal Vesthei og Ryfylkeheiane er det gjennom GPS-merkeprosjektet (Strand m.fl. 2011), er det indikasjonar på at trafikken på Brokke-Suleskardvegen og anleggsvegen til Store Urar kan hindre villreinen i å krysse i periodar på året. Når det gjeld ferdslar etter turistløypane er den truleg såpass

avgrensa at den berre i sjeldne høve kan avgrense villreinen sin områdebruk, men ferdsløse både i og utanfor løypene medfører tilfeldig forstyrring av villreinen mange stader i verneområda. Ytterlegare kunnskap om effektane av forstyrring frå ferdsløse vil bli framskaffa gjennom den pågåande oppfølginga av det første GPS-merkeprosjektet.

På tross av lite tilgang på vinterbeite, mange tekniske inngrep og ei relativ omfattande ferdsløse, har villreinstamma klart seg relativt godt dei siste 15 åra. Det er samstundes stor usikkerheit knytt kva for innverknad tekniske inngrep og forstyrringar frå ferdsløse vil ha på villreinen, nå som stamma skal auke til over 3000 dyr. Truleg kan ein forvente at eit aukande næringsstress vil medføre at villreinen i større grad søkar ut i kantane av verneområda, og dermed inn i område kor dei kan bli utsett for forstyrringar.

1.5.2 Landskap

Verneverdier

Eit anna viktig verneføremål som er nemnt i føreskriftene for alle landskapsvernområda, er å take vare på eit særmerkt og vakkert naturområde. Fire av dei nemnar og særskilt stølsområde, beitelandskap og kulturminne som landskapselement som skal takast vare på.

Sjølv om verneverdiane knytt til landskapet er godt kjent og vurdert som verneverdige, så ligg det føre lite vitskapeleg dokumentasjon. Det er med få unntak ikkje gjennomført systematiske registreringar av landskapstypar, og det er heller ikkje gjennomført grundige landskapsanalysar og verdivurderingar av dei viktigaste lokalitetane.

Det er registrert ei lang rekke automatisk freda kulturminne i verneområda. Dei fleste av desse kulturminne frå verksemd knytt til jakt og fangst av villrein. Dette dreiar seg særleg om dyregraver, bågestillar og sesongbuplassar. Samstundes er det og registrert gamle kulturminne etter stølsdrift som og er automatisk freda. Hovudtyngda av dei registrerte kulturminna er likevel frå nyare tid. Dette dreier seg mellom anna om fjellgardar, stølslandskap, drifteleger, jakthytter og spor etter gruvedrift. Fleire av desse kulturminna må reknast som svært verneverdige på bakgrunn av verdivurderingar som er gjort av kulturminnestyresmakta.

Trugsmål

Nyare rapportar frå verneområda har dokumentert at attgroing med bjørk, einer og vier eit aukande problem i dei fleste stølsområde og lågareliggande heiområde (Bjelland og Ihlen 2013). Slik attgroing er og godt dokumentert frå liknande område andre stader i landet (Høglin og Norderhaug 2010). Denne attgroinga vil på sikt kunne endre landskapets art og karakter og dermed truge verneverdier, og komme i strid med verneføremåla om å take vare på vakre stølslandskap. Endra driftsmåtar i landbruket som opphør av stølsdrifta og overgang frå beite med storfe og geit til beite med sau er viktige årsaker til denne utviklinga. Bygningane i stølsområda er og element som kan innverke på landskapet sitt særpreg og karakter. Desse treng eit regelmessig vedlikehald for å ikkje forfalle og dette er ei utfordring når bruken i samband med tradisjonell landbruksdrift blir mindre (Svalheim og Jansen 2002). Samstundes er det viktig at eventuelle utvidingar og ombyggingar av desse bygningane, som ein konsekvens av nye bruksmåtar, ikkje endrar landskapsbilete i vesentleg grad. Kulturminne i høgheia som ferdsløseveggar, hidlerar og jordhytter er og truga av manglande vedlikehald på grunn av mindre bruk. Vardar og nøddingar dett ned, lemurar rasar saman og jordhyttene sig saman om dei ikkje blir vølt. Det er viktig å få til eit godt samarbeid med kulturminnestyresmakta

som fylkeskommunen og Riksantikvaren. Det er her ein finn den naudsynte kompetansen om kulturminne, og det er desse institusjonane som har ansvaret for ivaretaking av dei enkelte freda og verneverdige kulturminna.

1.5.3 Vegetasjon

Verneverdiar

Eit tredje verneføremål som går att i verneføreskriftene er å take vare på eit særmerkt planteliv med fleire sjeldne artar. Det er registrert ei lang rekke sjeldne og særmerkte planteartar og naturtypar i område og det er knytt store verneverdiar til fleire lokalitetar.

Det er til saman registrert 19 raudista karplantar i verneområda (sjå tabell 3). Blant desse finn ein skredmjelt som har ein av sine få kjente voksestadar i Vormedalsheia. Norsk malurt og bergjunker er to andre sjeldne artar som har sine viktigaste voksestader i våre verneområder. Det er og registrert xx raudlista lavartar og xx raudlista sopp i verneområda. Når det gjeld raudlista naturtypar er både sentrisk høgmyr, slåttemyrflate, slåtteeng og boreal hei registrert i verneområda.

Tabell 3. Karplanter i verneområda som er oppført på Nasjonal raudliste for artar 2010

Norsk namn	Latinsk namn	Status	Dyra- heio	Kvann- dalen	Holma- vassåno	Lusaheia	Vorme- dalsheia	Frafjord- heiane	SVR	Steinbu- skardet
Jøkelstarr	Carex rufina	NT (nær truga)	x			x	x	x	x	x
Jemtlandsrapp	Poa jemtlandica	NT (nær truga)	x							
Bergjunker	Saxifraga paniculata	NT (nær truga)	x	x			x			
Norsk malurt	Artemisia norvegica	VU (sårbar)					x			
Nebbstarr	Carex lepidocarpa	NT (nær truga)					x			
Skredmjelt	Oxytropis campestris scotica	EN (sterkt truga)					x			
Fjellnøkkkelblom	Primula scandinavica	NT (nær truga)					x			
Engbakkesøte	Gentianella campestris	NT (nær truga)					x			
Kvitkurle	Pseudorhichis albida	NT (nær truga)	x	x					x	x
Grannsilde	Micranthes tenuis	NT (nær truga)	x	x						
Ullbakkestjerne	Erigeron eriocephalus	NT (nær truga)	x							
Alm	Ulmus gabra	NT (nær truga)						x		
Hengepiggrø	Lappula deflexa	NT (nær truga)						x		
Plommenype	Rosa villosa	VU (sårbar)						x	x	
Handmarinøkkel	Botrychium lanceolatun	NT (nær truga)							x	
Granntjernaks	Potamogeton pusillus	EN (sterkt truga)							x	
Solblom	Arnica montana	VU (sårbar)							x	
Snøgras	Phippsia algida	VU (sårbar)							x	
Søstermarihand	Dactylorhiza sambucina	VU (sårbar)							x	

Trugsmål

Det er ikkje gjennomført systematiske registreringar av eventuelle trugsmål mot mange av de verneverdige lokalitetane i verneområda. Når det gjeld Frafjordheiane påpekar Bjelland og Ihlen (2013) at begynnande attgroing er eit trugsmål mot lokalitetar med slåttemyr. Lundberg (2012) vurderar og attgroing som eit mogleg trugsmål mot lokaliteten med skredmjelt. Mykje tydar derfor på at attgroing kan være eit problem for fleire av dei lågareliggande lokalitetane. Enkelte av dei rike lokalitetane kan og være noko påverka av beite frå sau (Steinnes 1984, Åsen 1998).

1.6 Overvaking og kartleggingsbehov

Det eksisterar ei lang rekke overvakings og kartleggingsbehov i verneområda. Verneverdiane knytt til landskap er ikkje skikkeleg kartlagt og det manglar verdivurderinga sjølv av dei mest verneverdige lokalitetane. Kulturminne knytt til stølslandskapet er heller ikkje kartlagt godt nok og det er og behov for ei verdivurdering av dei mest relevante lokalitetane.

Nokre verdifulle botaniske lokalitetar er ennå ikkje kartlagt og det må utarbeidast bevaringsmål og overvåkingsprogram for lokalitetar med skredmjelt, norsk malurt og bergjunker.

Sjølv om bruken av verneområda i samband med friluftsliv er relativt godt kartlagt så er det mangelfull kunnskap om bruken i samband med jakt og fiske.

Eksisterande data om bygningar og andre fysiske inngrep frå matrikkelen må supplerast der dei er mangelfulle. Nye registreringar må systematiserast og kartfestast og meldast inn til kommunane.

Tabell 4. Skjematisk oversikt over overvakings og kartleggingsbehov.

Tema	Område	Tidspunkt
Kartlegging og vurdering av verneverdiar knytt til landskap	Alle	2015-2016
Kartlegging og verdivurdering av stølslandskap	Alle	2015-2016
Kartlegging av botaniske lokalitetar	SVR	2014
Utarbeiding av bevaringsmål for botaniske lokalitetar	Vormedalsheia	2014-2015
Kartlegging av uregistrerte bygningar og installasjonar	Alle	2014-2015

1.7 Forvaltninga av verneområda

1.7.1 Overordna forvaltningsmål

Forvaltningsmål er langsiktige og/eller strategiske mål for overordna tema som verneområdeforvaltninga ønskjer å arbeide med for å styrke verneformålet. Verneområdestyret har utarbeida 7 overordna forvaltningsmål som skal være retningsgevande for forvaltningspraksisen dei neste 10 åra. Det er i tillegg i kapittel 2 utarbeida meir detaljerte forvaltningsmål for dei viktigaste brukarinteressene.

Forvaltningsmål for verneområda i Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Frafjordheiane:

1. Sikre villreinen sitt leveområde mot skadelege inngrep og forstyrningar gjennom ein forvaltningspraksis som tek særleg omsyn til viktige beiteområde, trekkvegar og

kalvingsområde. Målsettinga er at inngrep og forstyrningar skal haldast på eit slik nivå at villreinen kan take i bruk alle delane av verneområda som er ein del av artens sitt naturleg leveområde.

2. Bevare område sitt særprega landskap, gjennom å hindre tiltak og verksemd som vesentleg endrar landskapets art og karakter, samt å bidra til skjøtsel og tilrettelegging der det er naudsynt for å take vare på verneverdiar knytt til landskapet eller særskilte element i landskapet.
3. Ta vare på lokalitetar med rik flora og lokalitetar med særleg sjeldne artar, gjennom å hindre inngrep eller verksemd som trugar desse lokalitetane.
4. Legge til rette for at verneområda kan utnyttast som ein ressurs for landbruket innanfor rammene av verneformålet. Verneområdestyret ønskjer særleg å legge til rette for ein aktiv beitebruk i verneområda. Dersom det kan skje innanfor rammene for verneformålet, er verneområdestyret positiv til at utmarksressursane i verneområda nyttast i samband med tilleggsnæringar til landbruket.
5. Legge til rette for at verneområda kan utnyttast som ein ressurs for turisme og reiseliv innanfor rammene av verneformålet.
6. Legge til rette for at turistforeiningar og andre som gjev eit viktig friluftslivstilbod til ålmenta, skal få gode og påreknelege rammer for utvikling og drift av hytter og rutenett.
7. Verneområdestyret vil gjennom informasjonstiltak og tilrettelegging, arbeide for at den omfattande friluftsbuena av verneområda kan fortsette utan å skade verneverdiar eller skape konflikhtar med andre brukargrupper.

1.7.2 Bevaringsmål

Eit bevaringsmål er ei kort beskriving av ein ønsket tilstand for ein naturtype eller anna kartobjekt. Til dømes ein bestemt lokalitet. Kartobjektet som det skal knyttast bevaringsmål til kallast eit bevaringsmålsobjekt. Ofte er slike kartobjekt allereie etablert, til dømes i Miljødirektoratet sin Naturbase eller Artsdatabanken sin Naturtypebase. Konkrete tilstandsvariablar og overvakingsmetodar for å føre halde kontroll med utviklinga blir og bestemt.

Utval av lokalitetar og utarbeiding av bevaringsmål vil skje på bakgrunn av kartleggingar som skal gjennomførast i 2014. Prosessen med å utarbeide bevaringsmål vil skje parallelt med utarbeidinga med forvaltningsplanen, men alle bevaringsmåla vil ikkje være klare før forvaltningsplanen er endeleg vedtatt.

Ein vil ta sikte å ha klar bevaringsmål for lokalitetane med skredmjelt og norsk malurt i løpet av 2014 slik at desse kan takast inn i forvaltningsplanen.

2 Retningslinjer for brukarinteresser

Kapittel 2 syner korleis verneforskriftene regulerer de ulike brukarinteressene innafor verneområda. For kvart delkapittel er det utarbeida forvaltningsmål knytt til dei ulike brukarinteressene som utheva i blå tekstboksar. Konkrete retningslinjer for brukarinteressene vises i lyse grønne tekstboksar og eventuelle forslag til tiltak for å nå forvaltningsmåla og fremme verneverdiane visast i grå tekstboksar. Det vil og bli gjeve ei vurdering av retningslinjene i høve til dei miljørettslege prinsippa i naturmangfaldlova sine paragrafar 8-12. Det er viktig å presisere at ettersom det er forskjell på verneføreskriftene for dei ulike verneområda, vil det i nokre høve ikkje være mogleg å få til ei fullstendig samordning for alle retningslinjene for dei ulike brukarinteressene.

2.1 Landbruk

2.1.1 Noverande bruk og forvaltningspraksis

Alle verneområda har i lang tid vore viktige område for husdyrbeite, og utnytting av beiteressursane i utmarka har alltid vore ein hjørnestein for drifta av gardsbruka rundt heia. I tillegg er det ein lang tradisjon for at gardsbruk på Jæren og ytre Ryfylke leigar utmarksbeite i heiområda både til sau og storfe. Tidlegare gjekk det føre seg eit omfattande støling med beiting av storfe og geit, men i løpet av dei siste 100 åra har sau gradvis vorte det dominerande beitedyret. I lågare delar av heia har det og vore mykje utmarksslått.

I dag beitar det, i følgje tal frå Statens landbruksforvaltning, om lag 60.000 sau og lam i alle verneområda under eitt, og fordelinga mellom områda er vist i tabell 5 (sjå og temakart x).

Tabell 5. Tal på beitedyr og beitedyr pr km² i dei ulike verneområda.

Område	Kvann dalen	Dyraheio	Holme vassåno	Vormedals heia	Lusaheia	Frafjord heiane	SVR	Steinbu skardet	Sum
Ant sau + lam	800	3000	100	2000	1000	10.000	45000	0	62000
Beitedyr pr km ²	9.5	9.9	4.3	18.7	8.2	23.9	19.2	0	18.0

Beitetrykket varierer mykje mellom dei ulike verneområda og innanfor kvart verneområde. Det høgaste beitetrykket er registrert i beiteområda Svanes og Rysstadheia i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde med 70-80 sau per km² (Rekdal og Angeloff 2007). I dei mest bruka beiteområda på begge sider av Brokke – Suleskardvegen er beitetrykket noko høgare enn det som er tilrådd på bakgrunn av beitekartleggingar (ibid.). Dei fleste stadane i verneområda er likevel beitetrykket lågare enn det som er anbefalt slik at hovudintrykket er at det er plass til meir sau. Generelt blir kvaliteten på beita betre jo lenger nord ein kjem i verneområda. I nord er det større innslag av snøleier og frodige dalsider med rik vegetasjon, mens områda i sør er dominert av næringsfattige lyng- og grasheier. Likevel er både talet på beitedyr og beitetrykket klart størst i dei midtre og sørlege delane av Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane landskapsvernområde.

Valet av beiteplanter og vegetasjonstypar vil i stor grad vera felles for sau og rein i Setesdalsheiane. Bruken av terrenget kan likevel vera ulik både i tid og rom slik at graden av beiteoverlapping er vanskeleg å berekne. Reinen har dessutan tilgang til større areal lengre nord der det er lite sau i dag (Rekdal og Angeloff 2007).

Attgroing er eit aukande problem i områda som ligg lågare enn om lag 900 moh. Beiting av sau vil vere med på å bremse attgroinga i område med mange beitedyr, men sauene er mykje mindre effektive enn storfe og geit når det gjeld å halde ungsbogen borte. I område med lite beitedyr vil attgroinga kunne gå raskt. Frå forvaltningsstyresmakta si side ville det derfor vore ønskeleg med eit auka tal på beitedyr i lågareliggande stølsområde for å bremse attgroinga der den er sterkast, og ein viss reduksjon av beitetrykket i nokre områda rundt Brokke–Suleskard vegen.

Den omfattande beitebruken av verneområda er avhengig av ein viss infrastruktur. Dette dreier seg mellom anna om driftehytter, gjerde, skiljegardar, bruer m.v. Til dømes eig og disponerer Jæren smalelag, som er det klart største beitelaget i området med om lag 35.000 sau, til saman 24 driftehytter i verneområda. Hyttene er av ulik standard og storleik frå små buer på 10-20 m² til større hytter på 70 m². I tillegg kjem driftehyttene til andre beitelag og sankebuer i tilknytning til einskilte gardsbruk. Beitebruken fører og med seg ei del motorferdsle med både snøskuter og helikopter i samband med frakt av saltstein og gjerdemateriell, samt ferdsle i samband med vedlikehald og frakt av brensel og proviant til driftehyttene. I 2014 var det gjeve om lag 220 motorferdsleløyve i samband med beitebruk og anna landbruksdrift. Sidan verneområdestyret vart konstituert i 2011 har det vorte gjeve løyve til 5 nye driftehytter/sankebuer og mindre utvidingar av til saman 6 driftehytter. Belastninga i samband med bygningar, tekniske innretningar og motorferdsle som er ei følgje av dagens landbruksdrift, blir i all hovudsak vurdert som akseptable i høve til verneformålet.

Nokre få stader i verneområda som til dømes i Hægebostad i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane og Funningsland i Vormedalsheia går det føre seg eit avgrensa uttak av tømmer. Uttak av ved til eige bruk og til bruk på turisthytter skjer fleire stader i verneområda. Det har og vore døme på uttak av mindre felt med gran som eit ledd i skjøtselen av verneområda. Så langt forvaltningsstyresmakta kjennar til ligg det ikkje føre planar om omfattande uttak av skog i verneområda.

Når det gjeld andre former for landbruksdrift er det lite aktivitet i verneområda. Dei siste 15 åra har det ikkje vore søknader om nydyrking, grøfting eller treslagsskifte. Det har vore nokre få søknadar om sprenging av skårfeste og ein søknad om landbruksveg.

Det er så langt forvaltningsstyresmakta kjenner til inga større næringsmessig utnytting av fisk- og viltressursane i verneområda. Samstundes har mange grunneigar gode inntekter frå utleige både av fuglejakt og jakt på villrein.

2.1.2 Forvaltningsmål

- Det er eit mål at verneområda skal utnyttast som ein ressurs for landbruket innanfor rammene av verneformålet. Det er lagt til grunn at dagens bruksform skal kunne vidareførast og utviklast i tråd med utviklinga i landbruket, så lenge dette ikkje er i strid med verneformål og verneverdiar.
- Verneområdestyret ønskjer å legge til rette for ein aktiv beitebruk av verneområda. Dette gjeld særleg område med sterk attgroing og små konflikter med villreinen sin arealbruk. Beitebruken er viktig for å sikre vedlikehald av stølsmiljø og kulturlandskap og for å avgrense attgroinga i desse områda.
- Verneområdestyret er positive til at utmarksressursane i verneområda utnyttast i samband med tilleggsnæringar til landbruket, så lenge dette skjer innanfor rammene for vernet.
- Verneområdestyret vil legge til rette for at landbruket får funksjonelle driftshusvære.

- Verneområdestyret vil legge til rette for ein regelmessig og god dialog med sentrale organisasjonar innanfor landbruket.

2.1.3 Retningslinjer

- Vernereglane er ikkje til hinder for tradisjonell landbruksdrift. Dette omfattar verksemd som mellom anna støling, stenging av skårfeste og oppsetting av kve¹. Denne heimelen omfattar og oppsetting av gjerde i Dyraheio, Kvanndalen, Holmevassåno, Lusaheia, Vormedalsheia og Frafjordheiane².
- Tradisjonelt beite er tillate og ein ønskjer meir beiting i område med sterk attgroing og små konflikhtar med villreinens sin arealbruk. Miljødirektoratet kan ved forskrift regulere beite som er i strid med verneføremål og verneverdiar i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane³ og Frafjordheiane⁴. Dette blir i dag ikkje vurdert som eit aktuelt tiltak.
- Hogst av ved og tømmer er tillate i samsvar med reglane for hogst i vernskog og nærare regler i dei ulike verneføreskriftene⁵.
- Auke av bygningsmassen i verneområda bør i all hovudsak skje som ei utviding eksisterande bygningar⁶.
- Eventuelle nybygg i verneområda bør i all hovudsak skje i tilknytning til eksisterande bygningar og bygningsmiljø.
- I område der slike transportar er søknadspliktige, vil verneområdestyret kunne gje løyve til motorferdsle med snøskuter og helikopter til naudsynt transport i samband med landbruksdrift⁷.
- Ved tidleg snøfall og vanskelege leitetilhøve kan verneområdestyret vurdere å gje løyve til bruk av helikopter i samband med ettersanking av beitedyr. Dette kan omfatte transport av personar som kan rekognosere frå lufta lågare enn 300 meter over bakken og flyging av mannskap som kan drive dyra heim. Utflyging av sau kan og vere aktuelt. Søknad om slike løyve må sendast inn seinast to dagar før løyvet skal brukast⁸. Ved behov for akutt transport

¹ Tradisjonell landbruksdrift er omtalt desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Dyraheio og Kvanndalen: Kap. IV, punkt 1.2, bokstav a, Holmevassåno: Kap. V, punkt 2, Lusaheia og Vormedalsheia: Kap. V, punkt 3, Frafjordheiane: §3, punkt 1.2, bokstav a, SVR og Steinbuskaret-Hisdal: Kap. IV, punkt 1.2, bokstav a.

² I SVR er oppsetting av gjerder søknadspliktig jfr. Kap. IV, punkt 1.3, bokstav a.

³ Kap. 2, punkt 2.2

⁴ §3, punkt 2.2

⁵ Hogst er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Dyraheio og Kvanndalen: Kap. IV, punkt 1.2, bokstav a, Vormedalsheia: Kap. V, punkt 3, Frafjordheiane: §3, punkt 2.3, SVR: Kap. IV, punkt 2.2, Steinbuskardet-Hisdal: Kap IV, punkt 1.2, bokstav d.

⁶ Endring og utviding av eksisterande bygningar er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Dyraheio og Kvanndalen: Kap. IV, punkt 1.3, bokstav a., Holmevassåno: Kap. VI, punkt 1, Vormedalsheia: Kap. VI, punkt 2, Frafjordheiane: §3, punkt 1.3, bokstav a, SVR og Steinbuskaret-Hisdal: Kap. IV, punkt 1.3, bokstav c

⁷ Motorferdsle i samband med landbruksdrift er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Frafjordheiane: §3, punkt 5.3, bokstav a og b, SVR og Steinbuskaret-Hisdal: Kap. IV, punkt 5.4, bokstav a og c. I Dyraheio, Kvanndalen, Holmevassåno, Lusaheia og Vormedalsheia er motorferdsle på frossen og snødekt mark, i samband med landbruksdrift, ikkje søknadspliktig jfr. desse heimlane: Dyraheio og Kvanndalen: Kap. IV, punkt 3.2, bokstav a., Holmevassåno: Kap. V, punkt 3, Lusaheia og Vormedalsheia: Kap. V, punkt 3. I desse områda er lufttransport heimla på følgjande stader: Dyraheio og Kvanndalen: Kap. IV, punkt 3.1, Holmevassåno: Kap. VI, punkt 4, Lusaheia og Vormedalsheia: Kap. VI, punkt 1.

⁸ I Frafjordheiane, SVR og Steinbuskaret-Hisdal må slike søknader handsamast etter §48 i naturmangfaldlova. I Dyraheio og Kvanndalen etter Kap. IV, punkt 3.1, i Holmevassåno etter Kap. VI, punkt 4, i Lusaheia og Vormedalsheia etter Kap. VI, punkt 1.

av skada husdyr eller vilt, skal det så sant det er råd meldast frå til forvaltningssekretariatet i forkant av transporten.

- Nydyrking er ikkje ønskjeleg i verneområda, men kan vurderast etter søknad⁹.
- Skogreising og treslagskifte er forbode innanfor verneområda, men kan vurderast etter søknad¹⁰.
- Brenning av lyng og krattvegetasjon blir rekna som landbruksdrift og kan gjennomførast utan søknad, om den skjer i regi av grunneigar eller etter initiativ av forvaltningsstyresmakta (jfr. fotnote 3). Lyngbrenning bør likevel avklarast på førehand med forvaltningsstyresmakt og må meldast til brannvesenet.

2.1.4 Tiltak

- Verneområdestyret vil informere alle helikopterselskap om reglane for transportar i samband med landbruksdrift.
- Verneområdestyret kallar inn til dialogmøte med sentrale organisasjonar innanfor landbruket kvart år.

2.1.5 Vurdering av samla belastning og andre miljørettslege prinsipp

Kunnskapsgrunnlaget om inngrep og verksemd i samband med landbruksdrift må vurderast som godt (nml §8). Talet på beitedyr og landbruksbygningar byggjar på opplysningar frå Statens landbruksforvaltning, landbruksorganisasjonane og kommunane. I tillegg fører forvaltningsstyresmakta statistikk over motorferdslelyve. Den samla belastninga (nml §10) vil i liten grad auke på grunn av retningslinjene for landbruk. Retningslinjene si opning for bruk av helikopter i samband med ettersanking av sau ved tidleg snøfall, vil kunne føre til ei mindre auke av motorferdsla i verneområda. Samstundes er dette ei ordning som berre kan nyttast i år med særleg vanskelege leitetilhøve, og vil derfor ikkje bidra til at den samla belastninga aukar på ein slik måte at den kjem i strid med verneverdiar og verneføremål. Bruk av snøskuter blir vurdert til å være den beste løysinga for å dekke det ordinære transportbehovet i samband med landbruksdrift (nml §12). I område med lite snø og til særleg omfattande transportbehov kan det nyttast helikopter. For ei omtale av verknadane av landbruksbygg sjå Kap. 2.3.5, s.41-42.

2.2 Kraftproduksjon og overføring

2.2.1 Noverande situasjon og forvaltningspraksis

Nesten alle verneområda i Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Frafjordheiane er sterkt prega av inngrep i tilknytning til kraftproduksjon. Store kraftutbyggingsprosjekt som Røldal – Suldal, Ulla – Førre, Øvre Otra, Lyse, Flørli og Sira – Kvina, har sett sitt preg på landskapet i form av demningar, reguleringsmagasin, tørrlagte elver, bygningar og anleggsvegar. Ikkje minst har reguleringsmagasina demt opp svært viktige trekkvegar for villreinen og såleis gjort det vanskelegare for dyra å bruke heile

⁹ Nydyrking er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Dyraheio og Kvanndalen: Kap. IV, punkt 3.2, bokstav b, Vormedalsheia: Kap. VI, punkt 2, SVR: Kap. IV, punkt 1.3, bokstav a. I Frafjordheiane må søknader om nydyrking handsamast etter §48 i naturmangfaldlova.

¹⁰ Skogreising og treslagskifte er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Dyraheio og Kvanndalen: Kap. IV, punkt 1.3, bokstav c, Vormedalsheia: Kap. VI, punkt 2. I Frafjordheiane og SVR må søknader om nydyrking handsamast etter §48 i naturmangfaldlova.

leveområdet. Ei rekke kraftlinjer seg gjennom området og fleire av anleggsvegane genererer også trafikk inn i kjerneområdet til villreinen. Det store talet på installasjonar og kraftlinjer førar og med seg ein betydeleg motorferdsle i samband med drift, vedlikehald og tilsyn med anlegga. Ei nærare oversikt over inngrepa blir gjeve i kapitla om dei ulike verneområda. Ein bør vidare merke seg at grensa for verneområda er trekt slik at fleire kraftmagasina ikkje er ein del av verneområda. Vernegrensa går i slike høve ved høgste regulerte vasstand slik at kraftmagasinet blir liggande som ei øy inne i verneområda.

Dei mange installasjonane i samband med kraftproduksjon og overføring medførar og ei omfattande aktivitet i samband med drift, vedlikehald og tilsyn. Verneområdestyret handsamar derfor ein del dispensasjonssøknader i samband med byggetiltak og motorferdsle. Det eksisterar og planar om nye kraftlinjer i og ved Vormedalsheia landskapsvernområde, samt kraftutbyggingar og bygging av småkraftverk innanfor Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane, Lusaheia og Frafjordheiane landskapsvernområde.

Forvaltningspraksisen i høve til kraftprodusentane varierar noko mellom verneområda. Dette skuldast at dei ulike verneføreskriftene inneheld ulike reglar for kva slags tiltak som er søknadspliktige. Mellom anna er motorferdsle i samband med drift og vedlikehald av anlegg og linjer søknadspliktig i Lusaheia, Vormedalsheia, Frafjordheiane og Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane landskapsvernområde, samt Steinbuskaret–Hisdal biotopvernområde, mens slik verksemd ikkje er søknadspliktig i dei andre verneområda. Einskilte tiltak frå kraftprodusentane, som til dømes merking og sikring av område med utrygg is, vil ofte skje på bakgrunn av pålegg frå andre offentlege instansar. I slike høve vil verneområdestyret legge vekt på at tiltaka er viktig for tryggleiken til dei som ferdast i områda i handsaminga av dispensasjonssøknadane.

Verneområdestyret oppfattar samarbeidet med kraftprodusentane som godt. Informasjonen om ulike prosjekt er god dispensasjonssøknadane er gjennomarbeida, og vilkåra i eventuelle løyve blir føljt opp på ein god måte. Verneområdestyret ønskjer og i framtida å bli varsla om planlagde tiltak så tidleg som mogleg i prosessen, og i godt tid før det føreligg ein søknad.

Verneområdestyret ønskjer å delta aktivt i den komande prosessen med revisjon av ei rekke av vasskraftkonsesjonane i verneområda og forventar å bli involvert tidleg i prosessane. Det same gjeld miljøtiltak i verneområda etter EU sitt vassdirektiv.

2.2.2 Forvaltningsmål

- Verneområdestyret ønskjer å legge til rette for at verksemd knytt til vanleg drift, vedlikehald og tilsyn av kraftverksinstallasjonar og kraftlinjer skal ha klare og påreknlege rammer. Motorferdsle som er søknadspliktig vil kunne få fleirårige løyver.
- Verneområdestyret kan tillate nye tekniske inngrep eller tiltak ved eksisterande installasjonar i verneområda når dei ikkje er i strid med verneføremål og verneverdiar. Verneområdestyret vil vere restriktive med å tillate nye tekniske inngrep i urørte område eller område som er viktige for villreinstamma.

2.2.3 Retningslinjer

Drift, vedlikehold og tilsyn

- Vanleg drift, vedlikehold og tilsyn med kraftanlegg, anleggsveggar og kraftliner er tillate utan søknad¹¹. Slik verksemd skal likevel meldast i forkant til forvaltningsstyresmakta dersom ferdsla må gjennomførast mellom 15. april og 31. mai i trekksonene og mellom 25. april og 31. mai i kalvingssonene i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde. I ferdslforbodssona i Steinbuskaret er det slik meldeplikt heile året.
- Større vedlikeholdstiltak må meldast til forvaltningsstyresmakta på førehand for vurdering av om tiltaket er søknadspliktig.
- Nye kraftutbyggingar og nye kraftlinjer er forbode etter verneføreskriftene. Eventuelle søknader må derfor handsamast etter §48 første ledd første alternativ i naturmangfaldlova¹². Det kan derfor berre vurderast å gje dispensasjon til tiltak som ikkje er i strid med verneføremål og heller ikkje trugar verneverdiane nemneverdig.
- Det kan etter søknad opnast for ombygging og utviding av eksisterande installasjonar og anlegg dersom tiltaka ikkje er i strid med verneføremål og verneverdiar.

Motorferdsle

- Motorferdsle i samband med tilsyn og vedlikehold av kraftanlegg og kraftliner, snømålingar m.v. er søknadspliktig i Lusaheia, Vormedalsheia og Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde, samt Steinbuskaret-Hisdal biotopvernområde¹³. Kraftselskap treng ikkje kommunale løyve til motorferdsle i samband med tilsyn, vedlikehold og snømålingar etter §4 i Lov om motorferdsel i utmark og vassdrag. Det er difor nok å søke verneområdestyret om løyve til denne typa ferdsla. Denne motorferdsle er ikkje søknadspliktig i Kvanndalen, Dyraheio og Frafjordheiane landskapsvernområde, samt Holmavassåno biotopvernområde¹⁴.
- Verksemd og ferdsla i samband med akutt utfall av kraftanlegg og kraftliner kan gjennomførast når det oppstår problem, også der slik aktivitet er søknadspliktig¹⁵. Ved bruk av motorisert transport skal det i slike tilfelle sendast melding om omfanget av ferdsla seinast ei veke etter.
- Det vil normalt ikkje bli gjeve løyve til helikoptertransport under villreinjakta for ikkje å stressa dyra unødvendig, jfr retningslinjer for motorferdsle i Kap. 2.4.3.

¹¹ Vanleg drift, vedlikehold og tilsyn med kraftanlegg er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Dyraheio og Kvanndalen: Kap. IV, punkt 3.2, bokstav c, Holmevassåno: Kap. V, punkt 1, Lusaheia og Vormedalsheia: Kap. V, punkt 2, Frafjordheiane: §3, punkt 1.2, bokstav f og g, SVR og Steinbuskaret-Hisdal: Kap. IV, punkt 1.2, bokstav d.

¹² Det kan søkast om framføring av nye kraftliner og kablar, samt oppgradering og fornying av kraftlinjer som krev større fysiske inngrep i Frafjordheiane (jfr. §3, punkt 1.3, bokstav g og h).

¹³ Motorferdsle i samband med drift, vedlikehold og tilsyn med kraftanlegg er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Lusaheia og Vormedalsheia: Kap. VI, punkt 1, SVR og Steinbuskaret-Hisdal: Kap. V, punkt 5.4, bokstav b.

¹⁴ At motorferdsle i samband med drift, vedlikehold og tilsyn med kraftanlegg ikkje er søknadspliktig, er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Dyraheio og Kvanndalen: Kap. IV, punkt 3.2, bokstav c, Holmevassåno: Kap. V, punkt 1, Frafjordheiane: §3, punkt 1.2, bokstav f og g,

¹⁵ Verksemd og ferdsla i samband med akutt utfall av kraftanlegg og kraftliner er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: SVR og Steinbuskaret-Hisdal: Kap. V, punkt 5.4, bokstav b.

- For å få ei best mogleg oversikt over omfanget av motorferdsla, vil ein oppmode om at også motorferdsla som ikkje er søknadspliktig rapporterast inn til verneområdestyret innan 1. desember kvart år.

2.2.4 Tiltak

- Verneområdestyret kallar inn til dialogmøte med dei største kraftprodusentane kvart år.

2.2.5 Vurdering av samla belastning og andre miljørettslege prinsipp

Kunnskapsgrunnlaget om inngrep og verksemd i samband med kraftproduksjon og overføring må vurderast som godt (nml §8). Oversikta over inngrep og verksemd er henta frå dei ulike kraftselskapa, og forvaltningsstyresmakta førar oversikt over omfanget av motorferdsla. Den samla belastninga (nml §10) vil ikkje bli påverka av retningslinjene for kraftutbygging og overføring ettersom retningslinjene ikkje opnar for auka byggeverksemd eller auka motorferdsle. Ei eventuell realisering av planlagde kraftlinjer og kraftutbyggingar vil med føre ei auke av den samla belastninga i dei verneområda dette gjeld. Bruk av snøskuter blir vurdert til å være den beste løysinga for å dekke det ordinære transportbehovet til kraftselskapa i samband med tilsyn, snømålingar m.v. (nml §12). Til særleg omfattande transportbehov i samband med vedlikehald og tilsyn med kraftlinjer kan det nyttast helikopter.

2.3 Bygningar og installasjonar

2.3.1 Noverande bruk og forvaltningspraksis

Pr. 01.01.2014 er det til saman registrert om lag 520 bygningar i verneområda (sjå tabell 6). Dei fleste bygningane er landbruksbygg av ulike slag. Det er til saman om lag 150 støler og driftehytter i verneområda og til om lag ein tredjedel av desse høyrer det til eit mindre uthus. Der er i tillegg registrert 40 mindre hytter og buer som nyttast i samband med sauedrift. Dei fleste av desse landbruksbygningane er relativt små. Det er registrert nokre slike bygningar med eit areal på over 50 m², men dei flest ligg mellom 25 og 45 m². Det finns og om lag 50 hytter, buer og naust som i hovudsak nyttast i samband med jakt og fiske. Tilsamen 32 av desse tilhøyrar Statskog eller Fjellstyra i Hjelmeland, Suldal og Bykle, mens resten er i privat eige. Det er registrert til saman 62 reine fritidshytter. Totalt 40 av desse ligg i Grydalen hyttefelt i Sirdal kommune. Fritidshytter omfattar både stølshus til bruk som ikkje er i drift og hytter som er bygd til formålet. Desse er ofte litt større enn landbruksbygga og kan ha eit areal frå 35m² til 100m². I tillegg finns det 29 turisthytter i område. Dei aller fleste av desse har og ei sikringsbu/uthus.

Tabell 6. Oversikt over talet på ulike bygningar i verneområda.

Type	Kvann dalen	Dyra heio	Holmavass åno	Lusaheia	Vormedals heia	Frafjord heiane	SVR	Steinbu skaret	Sum
Stølshus/ Driftehytter	3	18		2	22	20	75	2	142
Sankebuer	1	9	1	2	2	10	15		40

Uthus	2	30	1	2	40	25	80	4	184
Fritidshytter		3			18	10	30	1	62
Turisthytter	1	4		1	1	4	18		29
Statskog		3					26	3	32
Anna	3	4	3			6	16	1	33
Sum	10	71	5	7	83	75	260	11	522

Ulike installasjonar i samband med kraftproduksjon sett og sitt preg på landskapet mange stader. Det er registrert om lag 20 større eller mindre demningar og til saman 40km med kraftlinjer i verneområda. I tillegg kjem om lag 30 andre installasjonar som til dømes lukehus, naust og kommunikasjonsmaster.

Bygningar er eit sentralt punkt i alle verneføreskriftene og høve til å reise nye bygningar er sterkt avgrensa. Dette gjeld særleg fritidshytter kor det forutan nokre få unntak nærast er eit totalforbod mot nye bygningar. For bygg i samband med landbruksdrift er det eit visst høve til nybygg i dei fleste verneområda. Unnataket er Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde kor ein i Kronprinsregentens resolusjon gjekk ut frå at talet på bygningar var høgt nok ut frå dei behova som vart meldt inn i verneprosessen. Når det gjeld tilbygg og ombyggingar av eksisterande bygningar er det opna for dette kan tillast etter søknad i alle verneføreskriftene unntatt for Lusaheia.

Verneområdestyret fekk i 2013 utarbeida ein byggerettleiar. Denne trekte opp felles retningslinjer for handsaming av byggesøknader i alle verneområda og sette fast arealgrenser for ulike typar bygg. Ein har nå to års erfaring med denne byggerettleiaren, og erfaringane er såpass gode at verneområdestyret ønskjer å vidareføre store delar av denne i forvaltningsplanen. Einaste større endringa er at arealgrensene for ulike typar bygg er samkjørt. Denne blir nå vurdert utvida til 50m² for fleire bygningstypar som driftehytter, fjellstyrehytter, kraftverkshytter og fritidshytter. Arealgrensene er nå i samsvar med arealgrensene i Regional plan for Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Setesdal Austhei (Heiplanen), som var stadfesta i Miljøverndepartementet i 2013.

2.3.2 Definisjon av viktige omgrep

Landbruksdrift

Ettersom bygg i tilknytning til landbruksdrift kjem i ei særstilling både i høve til arealgrenser og moglegheit for nybygg, er det viktig med ei klar forståing av kva for verksemd som fell innunder dette omgrepet.

I forvaltningsplanen tek ein utgangspunkt i definisjonane som er gjevne i Miljøverndepartementets og Landbruks- og Matdepartementet sin vegleiar T-1443, Plan og bygningsloven og Landbruk Pluss, frå 2005. I vegleiar T-1443 dreg ein desse grensene for kva for bygningar og verksemder som ein del av landbruksomgrepet:

Bygningar for seterdrift og skogsdrift (stølar, seterhus, driftshytter, skogskoier m.v.)

Slike bygningar fell inn under landbruksomgrepet, dersom bruken er knytt til tradisjonell seterdrift, sauesanking, gjeting/ettersyn av dyr på utmarksbeite, hogst m.v. Bruk til andre formål, slik som utleie, er tillete i avgrensa deler av året.

Slike bygningar fell ikkje inn under landbruksomgrepet, dersom bygningen i hovudsak brukast til fritidsbustad eller annen verksemd utan næringsmessig tilknytning til garden.

Naust, rorbuer, jakt- og fiskebuer, jaktårn m.v. (naust og jakt- og fiskebuer)

Slike bygningar fell inn under landbruksomgrepet, dersom bygningen er naudsynt i samband med utøving av landbruksnæring. Utleige i deler av året er tillete.

Slike bygningar fell ikkje inn under landbruksomgrepet, dersom bygningen i hovudsak er knytt til turisme, friluft- eller fritidsaktivitet og bærplukking, jakt eller fritidsfiske som berre utgjør eit naturtilskott til eige hushald.

Nedfalne stølshus og høybuer

Når det ikkje er i strid med verneføremålet, og det kan dokumenterast konkret behov for tiltaket, ønskjer verneområdestyret å opne for oppattbygging av nedfalne stølshus og høybuer¹⁶. Dette er eit tiltak som kan bidra til å oppretthalde kulturlandskapet.

Nedfalne stølshus og høybuer blir i denne samanhengen definert som:

”Tidlegare bygningar kor storleik og plassering er klart definert av eksisterande murar, og bygninganes funksjon og utsjånad er godt dokumentert gjennom foto eller kulturhistoriske registreringar. Høybuer er uisolerte mindre bygg for lagring av turrhøy”.

2.3.3 Forvaltningsmål

- Verneområdestyret har som målsetting å halde talet på bygningar nede. Dette inneberer ein restriktiv praksis med å tillate nybygg. Dispensasjon kan berre gis når det kan dokumenterast eit konkret behov og bygget i liten grad er i strid med verneverdiar og verneføremål.
- Verneområdestyret ønskjer å styre mest mogleg av byggeverksemda til område der det er bygningar frå før, og hovudregelen må være at behov for auka bygningsmasse må skje gjennom utviding av eksisterande bygningar.
- Når det kan dokumenterast eit konkret behov, og tiltaket kan gjennomførast utan nemneverdig belastning på verneverdiane og heller ikkje er i strid med verneføremålet, ønskjer verneområdestyret å legge til rette for at landbruket og andre viktige brukarinteresser kan få funksjonelle driftshusvære i verneområda.
- Verneområdestyret ønskjer ikkje ei omfattande utviding av infrastrukturen i samband med kraftproduksjon og kraftoverføring.

2.3.4 Retningslinjer

Generelle reglar i byggesaker

- Innvendig vedlikehald og normalt utvendig vedlikehald, som skifte av kledning, vindauge og anna som ikkje fører til endring av storleik og fasade, er tillate utan søknad¹⁷. Som endring av fasade reknast til dømes; skifte til anna type kledning, anna type glas og dør, og anna taktekking. Slike tiltak er derfor søknadspliktige.

¹⁶ Oppattbygging av nedfalne bygningar som høyrer med i det tradisjonell bygningsmiljøet i området er heimla på desse stadene i dei ulike verneføreskriftene; Dyraheio og Kvanndalen kapittel IV, punkt 1.3, bokstav a, Holmevassåno: Kap. VI, punkt 1, Frafjordheiane §3, punkt 1.3, bokstav b, SVR og Steinbuskaret-Hisdal: Kap. IV, punkt 1.3, bokstav b. I Lusaheia og Vormedalsheia må eventuelle søknadar handsamast etter §48 i naturmangfaldlova.

¹⁷ At alminneleg vedlikehald ikkje er søknadspliktig, er heimla på desse stadene i dei ulike verneføreskriftene; Dyraheio og Kvanndalen kapittel IV, punkt 1.2, bokstav a. Holmevassåno kapittel V, punkt 4. Vormedalsheia og Lusaheia kapittel V, punkt 2. Frafjordheiane §3, punkt 1.2, bokstav c. SVR og Steinbuskaret-Hisdal kapittel IV, punkt 1.2, bokstav c.

- Alle formar for nybygg, samt utvidingar og ombygging av eksisterande bygningar er søknadspliktig.
- For alle søknadspliktige byggjetiltak må søkar gjere greie for behovet for tiltaket.
- Det blir ikkje gjeve løyve til bygging av nye fritidshus. Unntaka er 8 hytter i Grydalen hytteområde i Sirdal og eventuelt eksisterande hytteområde i Vormedalsheia¹⁸. Det kan gjevast løyve til utviding av eksisterande fritidshus dersom det ikkje er i strid med verneføremålet og konkret behov kan dokumenterast.
- Om det ikkje er i strid med verneføremålet og heller ikkje påverkar verneverdiane nemneverdig. Kan det gjevast løyve til nybygg og utviding av eksisterande bygningar i samband med landbruksdrift¹⁹, om det kan dokumenterast konkret behov for tiltaket. Eventuelle nybygg bør så langt det er råd realiserast ved oppattbygging av nedfalne bygningar/ bygging på tufter.
- Før søknader i samband med bygg til landbruksdrift må følgjande dokumenterast:
  - At søkar er grunneigar eller rettighetshavar.
  - At bygget er ein del av ei viktig driftsform ved bruket. Denne driftsforma må inngå som ein viktig del av driftsgrunnlaget for bruket
  - At eigedommen er større enn 3000 dekar
  - At avstanden frå veg eller anna eigna husvære på eigedommen er over om lag 3 km / 1 times gange
- Det er normalt ikkje høve til bruksendring av uthus, utlør, naust og liknande (jfr. plan- og bygningslova).
- Uthus skal ikkje være isolerte eller ha permanente soveplassar.
- Etter søknad skal ein normalt få løyve til å setje opp att bygningar som har gått tapt ved brann eller naturskade. Som hovudregel skal den nye bygningen settast opp på same plassen

¹⁸ Grydalen hytteområde i Sirdal kommune inngår i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde og består pr 2014 av 50 hyttepunkt. I forvaltningsplanen frå 2000 (jf. Punkt 5.3.3) vart det opna for at det kan søkast om dispensasjon for ni ubygde hyttepunkt som var frådelt og inngjekk i Kommuneplan for Sirdal ved vernetidspunktet. Føresetnaden når Grydalen hytteområde vart innlemma i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde var at realisering av desse hyttepunktene kunne realitetshandsamast etter verneføreskrifta. Sirdal kommune har utarbeida detaljerte retningslinjer for byggetiltak i Grydalen hytteområde. Desse retningslinjene vart handsama av verneområdestyret i styresak 15/2006, og er lagt ved denne forvaltningsplanen som vedlegg x. Pr 01.01.2014 står det att åtte slike hyttepunkt. Forvaltningsplanen vidarefører tidlegare praksis for Grydalen og opnar for det kan søkast om inntil åtte nye fritidshytter i Grydalen hytteområde. Eventuelle nye fritidshytter skal utformast i tråd med "Retningslinjer for byggetiltak i Grydalen hytteområde".

I Vormedalsheia opnar verneføreskrifta sitt kapittel VI, punkt 3, for "Oppføring av enkelte hytter i område der det er hytter frå før". Sjå omtala av Vormedalsheia i kapittel 3.2 for nærare omtale.

¹⁹ I Dyråheio og Kvanndalen er nybygg i samband med landbruksdrift heimla i verneføreskrifta sitt kapittel IV, punkt 1.3, bokstav b. Endring og utviding av eksisterande bygningar er heimla i verneføreskrifta sitt kapittel IV, punkt 1.3, bokstav a. I Holmevassåno er endring og utviding av eksisterande bygningar er heimla i verneføreskrifta sitt kapittel VI, punkt 1. I Lusaheia refererast det i Kongelege resolusjonen frå 19.04.1991 til at Fylkesmannen i Rogaland i samråd med grunneigarane har komme fram til at det kan byggjast inntil 8 nye hytter i Lusaheia. Pr. 01.01.2014 er to av desse hyttene bygd. I Vormedalsheia er nybygg i samband med landbruksdrift heimla i verneføreskrifta sitt kapittel VI, punkt 2. I Frafjordheiane er nybygg i samband med landbruksdrift heimla i verneføreskrifta sin §3, punkt 1.3, bokstav e. Endring og utviding av eksisterande bygningar er heimla i verneføreskrifta sin §3, punkt 1.3, bokstav a. Oppattbygging av bygningar som er gått tapt ved brann eller naturskade er heimla i verneføreskrifta sin §3, punkt 1.3, bokstav b.

I SVR og Steinbuskaret-Hisdal er endring og utviding av eksisterande bygningar er heimla i verneføreskrifta sitt kapittel IV, punkt 1.3, bokstav c. Oppattbygging av bygningar som er gått tapt ved brann eller naturskade er heimla i verneføreskrifta sitt kapittel IV, punkt 1.3, bokstav c.

og ha om lag same utsjånad og storleik som bygget det skal erstatte. Ein kan likevel gje løyve til endringar i tråd med ny og forbetra kunnskap eller endringar som forbetrar utsjånaden til bygget i tråd med rettleiaren for lokal byggjeskikk. Bygg som blir bygd opp etter dette punktet skal ha same funksjon som det bygget som gjekk tapt. Dersom bygget hadde ei uheldig plassering i høve til verneverdiane, kan forvaltningsstyresmakta krevje at bygget blir sett opp andre stader enn der det stod tidlegare.

- Løyve til gjenreising av bygg, etter heimelen om gjenreising av bygg med kulturhistorisk verdi, kan berre gis når formålet med bygget er kulturhistorisk²⁰. Slike løyve kan berre gis når det ligg føre ein plan som er utarbeida i samråd med kulturminnestyresmakta. Planen skal mellom anna dokumentere; plassering og bruk av tidlegare bygningar på staden, samt utforming, materialbruk og byggeteknikk for det nye bygget
- Kulturminnestyresmakta skal ha søknadar på høyring når dei omfattar bygningar som er med i SEFRAK registeret, som er eit landsdekkande register over eldre bygningar og andre kulturminne.

Retningslinjer for ulike bygningstypar

For at byggereglane skal bli mest mogleg presise, blir dei i det følgjande avsnitta relatert til dei byggesakane som er mest aktuelle i verneområda. Dei omtale bygningstypane er anten nemnt i verneføreskriftene eller er ein vanleg bygningstype i verneområda. Verneområdestyret vil gjere merksam på at arealgrensene for dei ulike bygningstypane er verneområdestyret sitt forslag, og at ein derfor må ta atterhald om endeleg godkjenning av desse arealgrensene i Miljødirektoratet.

Stølsbus og driftehytter²¹

Gjeld husvære knytt til støling og beitebruk for dei einskilte bruka eller større driftseiningar som beitelag og sankelag. Stølsbus er lokalisert på stølsvollar, og omfattar både enkeltståande stølar og stølar som går inn i eit større stølsmiljø. Driftehytter kan og være lokalisert i lågareliggande beiteområde lenger inne i verneområda.

Storleik på eksisterande bygg ligg mellom 20m² og 70m² med eit gjennomsnitt på om lag 35m²

Når det ikkje strid mot verneføremålet og heller ikkje er eit trugsmål mot verneverdiane, kan verneestyresmakta etter søknad gje løyve til følgjande byggetiltak dersom konkret behov kan dokumenterast:

- Restaurering/ombygging innanfor eksisterande areal, samt oppattsetting av hus og uthus som er skadd av brann eller naturskade.
- Utviding av eksisterande bygningar opptil ein storleik på 50 m² (BYA)
- Nybygg inntil 50 m² (BYA). Nybygg vil berre tillatast unntaksvis.
- Oppattbygging av nedfalne stølsbus på eksisterande murar. Opphavleg plassering og storleik må dokumenterast gjennom foto, skriftlege kjelder, registreringar eller grunnmurar.
- Restaurering av tilhørande uthus og fjøs innanfor eksisterande areal.
- Landbruksbygg²² kan få auka areal dersom særlege behov blir dokumentert.

²⁰ Gjenreising av bygg med kulturhistorisk verdi er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Dyraheio og Kvanndalen: Kap. IV, punkt 1.3, bokstav c, Holmevassåno: Kap. VI, punkt 1, Frafjordheiane: §3, punkt 1.3, bokstav b, SVR og Steinbuskaret-Hisdal: Kap. IV, punkt 1.3, bokstav b.

²¹ Sjå fotnote 18 for omtale av heimlane for ulike byggetiltak i dei ulike verneområda.

*Sankehytter*²³

Sankehytter er enkeltstående mindre husvære brukt i samband med tilsyn og sanking av beitedyr. Dette dreier seg ofte om mindre driftshytter knytt til dei enkelte gardsbruka.

Normalt lokalisert i sentrale og høgareliggende deler av verneområda. Storleik på eksisterande bygg ligg mellom 15m² og 35m².

Når det ikkje strid mot verneføremålet og heller ikkje er eit trugsmål mot verneverdiane, kan vernestyresmakta etter søknad gje løyve til følgjande byggetiltak dersom konkret behov kan dokumenterast:

- Restaurering/ombygging innanfor eksisterande areal, samt oppattsetting av hus som er skadd av brann eller naturskade.
- Utviding av og tilbygg til eksisterande bygningar opp til ein samla storleik på 30 m² (BYA), inkludert eventuelle eksisterande uthus.
- Nybygg opp til ein samla storleik på 30 m² (BYA), inkludert eventuelle uthus. Nybygg vil berre tillatast unntaksvis.

*Løer, naust/båthus o.l.*²⁴

Gjeld enkeltstående mindre bygningar i samband med landbruksdrift, som ikkje skal nyttast til husvære. Lokalisert i utmarka og som regel utanom eksisterande stølsvollar. Dette kan mellom anna dreie seg om utløer, naust og andre hus nytta i samband med lagring turrhøy, båtar og materialar.

Normalt lokalisert i stølsområde i utkanten av verneområda eller ved vatn i lågareliggende delane av verneområda

Når det ikkje strid mot verneføremålet og heller ikkje er eit trugsmål mot verneverdiane, kan vernestyresmakta etter søknad gje løyve til følgjande byggetiltak dersom konkret behov kan dokumenterast:

---

²² Sjå Kap. 2.3.2, s.36 for definisjonen av landbruksbygg

²³ Heimlane er dei same som for stølshus (sjå fotnote 18) bortsett frå Dyraheio, Kvanndalen og Holmevassåno som har egne heimlar for jakt, fiske og gjetarbuer. I Dyraheio og Kvanndalen er bygging av jakt, fiske og gjetarbuer heimla i verneføreskrifta sitt kapittel IV, punkt 1.3, bokstav e. I Holmevassåno er bygging av jakt, fiske og gjetarbuer heimla i verneføreskrifta sitt kapittel VI, punkt 2.

²⁴ Heimlane for restaurering av løer og naust innanfor eksisterande areal, samt oppattsetting av bygningar som er skadd av brann eller naturskade, er dei same som for stølshus. Nye naust er ikkje heimla i nokon av verneføreskriftene så sant dei ikkje kan definerast som bygg til landbruksdrift.

For Dyraheio og Kvanndalen er oppattbygging av nedfalne høyløer på eksisterande murar heimla i verneføreskrifta sitt kapittel IV, punkt 1.3, bokstav a. I Holmevassåno er dette heimla i kapittel VI, punkt 1. For Frafjordheiane er oppattbygging av nedfalne høyløer på eksisterande murar heimla i verneføreskrifta sin §3, punkt 1.3, bokstav b. I SVR og Steinbuskaret-Hisdal er oppattbygging av nedfalne høyløer på eksisterande murar heimla i verneføreskrifta sitt kapittel IV, punkt 1.3, bokstav a.

- Restaurering innanfor eksisterande areal, samt oppattsetting av bygningar som er skadd av brann eller naturskade.
- Nye naust/båthus inntil 12m² (BYA)
- Oppattbygging av nedfalne høyløer på eksisterande murar. Opphavleg plassering, storleik, funksjon og utsjånad må dokumenterast gjennom foto, skriftelege kjelder eller kulturhistoriske registreringar.

Eksisterande fritidshus/hytter²⁵

Gjeld enkeltstående fritidshus, lokalisert både på og utanom eksisterande stølsvollar. Dette kan dreie seg om hytter og tidlegare stølshus til bruk kor det ikkje lengre er landbruksdrift

Normalt lokalisert i stølsområde og andre lågareliggande område i utkanten av verneområda. Storleik på eksisterande bygg ligg mellom 25m² og 110m², med eit gjennomsnitt på om lag 50m².

Når det ikkje strid mot verneføremålet og heller ikkje er eit trugsmål mot verneverdiane, kan vernestyresmakta etter søknad gje løyve til følgjande byggetiltak dersom konkret behov kan dokumenterast:

- Restaurering/ombygging innanfor eksisterande areal, samt oppattsetting av hus som er skadd av brann eller naturskade.
- Utviding av eksisterande hytter opp til ein samla storleik på 50 m² (BYA), inkludert eventuelle eksisterande uthus.
- Restaurering av tilhørande uthus innanfor eksisterande areal, samt oppattsetting av uthus som er skadd av brann eller naturskade.
- For Grydalen hytteområde i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde gjeld det egne reglar fastsett av Sirdal kommune og godkjent av verneområdestyret (sjå fornote 18 og vedlegg xx).

Fjellstyrehytter, statskoghytter, ol²⁶

Gjeld hyttene til fjellstyra, Statskog og friluftsråd som er opne for allmenta. Hyttene kan vere lokalisert i tilknytning til stølsvollar i dei lågareliggande delane av verneområda, men og i høgareliggande område langt frå andre bygningar.

²⁵ Heimlane for restaurering/ombygging av fritidshus innanfor eksisterande areal, samt oppattsetting av bygningar som er skadd av brann eller naturskade, er dei same som for stølshus.

I Dyraheio og Kvanndalen er endring og utviding av eksisterande bygningar er heimla i verneføreskrifta sitt kapittel IV, punkt 1.3, bokstav a. I Holmevassåno er dette heimla i verneføreskrifta sitt kapittel VI, punkt 1. I Frafjordheiane er endring og utviding av eksisterande bygningar er heimla i verneføreskrifta sin §3, punkt 1.3, bokstav a. I SVR og Steinbuskaret-Hisdal er endring og utviding av eksisterande bygningar er heimla i verneføreskrifta sitt kapittel IV, punkt 1.3, bokstav c.

²⁶ Nybygg av turisthytter er for Dyraheio og Kvanndalen heimla i verneføreskrifta sitt kapittel VI, punkt 1.3, bokstav e. For Frafjordheiane er bygg til friluftsføremål heimla i verneføreskrifta sin §3, punkt 1.3, bokstav f. Desse heimlane kan og brukast i samband med Statsjog og fjellstyra sine bygningar.

Heimlane for endring og utviding av eksisterande bygningar, er dei same som for fritidshus. Heimlane for restaurering/ombygging av fritidshus innanfor eksisterande areal, samt oppattsetting av bygningar som er skadd av brann eller naturskade, er dei same som for stølshus.

Storleik på eksisterande bygg ligg mellom 20m² og 60m² med eit gjennomsnitt på om lag 40m²

Når det ikkje strid mot verneføremålet og heller ikkje er eit trugsmål mot verneverdiane, kan vernestyresmakta etter søknad gje løyve til følgjande byggetiltak dersom konkret behov kan dokumenterast:

- Restaurering/ombygging innanfor eksisterande areal, samt oppattsetting av hus og uthus som er skadd av brann eller naturskade.
- Utviding av eksisterande bygningar opptil ein storleik på 50 m² (BYA)
- Nybygg inntil 50 m² (BYA). Nybygg vil berre tillatast unntaksvis.
- Slike hytter kan få auka areal dersom særlege behov blir dokumentert.

Turisthytter²⁷

Dei opne hyttene til Stavanger turistforening og DNT Sør er eit fellesgode for allmenta. Dei har og i nokre høve ein kanalisierende effekt som har ein positiv innverknad på verneverdiane. I andre høve kan dei være plassert slik at dei kan ha ein negativ effekt på villreinens områdebruk. Ettersom desse hyttene er svært ulike i høve til lokalisering, alder, størrelse, standard og bruksintensitet, er det uråd å gje generelle regler for korleis dispensasjonssøknader skal handsamast. Verneområdestyret må derfor handsame slike dispensasjonssøknader kvar for seg.

- Det vil normalt kunne gjevast løyve til ombyggingar og mindre tilbygg eller uthus.
- Mindre tiltak som inngjerding av vasskjelder og hyttetun for å unngå tråkk og avføring frå beitedyr, kan tillatast etter søknad, om tiltaka ikkje kjem i strid med verneverdiar og verneføremål. Slike tiltak krev godkjenning av grunneigar og andre med beiterett.
- I nokre svært sjeldne høve kan det vurderast å gje løyve oppsetting av sikringsbuer eller nye hytter.

Bygningar og anlegg knytt til kraftproduksjon²⁸

Gjeld tilsynshytter, naust, lukehus og andre bygningar i samband med kraftproduksjon og overføring. Storleik på eksisterande bygg ligg mellom 10m² og 50m² med eit gjennomsnitt på om lag 30m²

Når det ikkje strid mot verneføremålet og heller ikkje er eit trugsmål mot verneverdiane, kan vernestyresmakta etter søknad gje løyve til følgjande byggetiltak dersom konkret behov kan dokumenterast:

- Restaurering/ombygging innanfor eksisterande areal, samt oppattsetting av hus som er skadd av brann eller naturskade.
- Utviding av eksisterande hytter opp til ein samla storleik på 50 m² (BYA)
- Restaurering av tilhørande uthus og naust innanfor eksisterande areal, samt oppattsetting av uthus som er skadd av brann eller naturskade.
- Eventuelle nybygg dersom det kan dokumenterast konkrete behov.

²⁷ Sjå forrige fotnote

²⁸ Nybygg og utvidingar av bygningar og anlegg i samband med kraftproduksjon er ikkje heimla direkte i verneføreskriftene så eventuelle søknader må handsamast etter §48 i naturmangfaldlova.

- Om det kan dokumenterast særskilte behov kan arealgrensene aukast noko.

Mindre byggetiltak

Klopper og bruer

- Forvaltningsstyresmakta kan etter søknad gje løyve til bygging av bruer og klopper²⁹. Slike tiltak kan og trenge godkjenning frå grunneigar. Ved etablering av nye bruer bør behova for friluftslivet og landbruksnæringa samordnast.

Stavanger turistforening har dei siste åra fått løyve til å erstatte dei noverande hengebruene med permanente stålbruer. Verneområdestyret har vurdert desse tiltaka og komme fram til at dei totale belastningane på verneverdiane blir mindre med dei nye bruene. Rett nok er dei ein fast installasjon, men behovet for motorferdsle og anna ferdslé i samband med inntaking og utlegging av gangplankane fell heilt bort. Tryggleiken for dei som ferdast etter stiane blir og betre nå bruene alltid er på plass.

Skilt og uteinformasjon

- Forvaltningsstyresmakta kan etter søknad gje løyve til skilting og informasjonstavler som ikkje direkte gjeld verneområda. Som ein hovudregel skal større informasjonsskilt plasserast utanfor verneområda. Slike tiltak treng og godkjenning frå grunneigar.
- Nødvendig skilting i samband med kraftinstallasjonar og regulerte magasin, treng ikkje løyve.

Kommunikasjonsanlegg

- Forvaltningsstyresmakta kan etter søknad gje løyve til bygging av ulike kommunikasjonsanlegg. Antenneanlegg og linkstasjonar skal så langt det er råd samlokalisert, og primært byggast der det er slike anlegg frå før. Om mogleg skal slike anlegg lokaliserast utanfor verneområda. Ein vil og vise til Miljøverndepartementet sitt rundskriv "Retningslinjer ved behandling av søknader om utbygging av nødnett i verneområdene" datert 14.11.2012.

Landbruksvegar

- Forvaltningsstyresmakta kan vurdere å gje dispensasjon til traktorsleper for uttak av tømmer i område med drivverdige skog, slik at transporten skjer på vinterstid med minimale markskadar.
- Forvaltningsstyresmakta kan gje dispensasjon til mellombels eller mindre tiltak og terrenginngrep langs fastlagte trasear for å førebu slik transport. I eventuelle dispensasjonar skal det knytast naudsynte vilkår for å bøte på skadeverknader og krav til utføring av tiltaket.
- Vanleg vedlikehald av vegar er tillate utan søknad. Uttak av masse er forbode i verneområda og eventuelle søknadar må handsamast etter §48 i naturmangfaldlova.

²⁹ Bygging av klopper og bruer i samband med landbruksdrift eller opparbeiding turstiar og løyver er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Dyraheio og Kvanndalen: Kap. IV, punkt 1.3, bokstav b og f, Holmevassåno: Kap. VI, punkt 3, Frafjordheiane: §3, punkt 5.3, bokstav a, SVR og Steinbuskaret-Hisdal: Kap. IV, punkt 5.4, bokstav a.

2.3.5 Reglar for plassering og utforming av bygg

Reglane gjeld for restaurering og utviding av eksisterande bygningar, samt eventuelle nybygg.

Overordna retningsliner

- Alle bygg skal tilpassas terrenget og eksisterande bygningsmiljø på staden
- Bygg skal ikkje vera til hinder for tradisjonelt friluftsliv eller driftevegar/stigar.
- Eventuelle bygg bør helst setjast opp i tilknytning til eksisterande bygningsmiljø.

Konkret retningsliner

Desse reglane er i hovudsak utforma for å gjelde tradisjonelle bygningar som stølshus og driftehytter. Etter ei konkret vurdering i kvart einskilt høve kan det bli aktuelt å fråvike få nokre av desse reglane for bygg som turisthytter og fritidshytter, samt tekniske bygg i samband med kraftinstallasjonar.

- Byggingar skal ikkje plasserast eller utformast slikt at dei verkar ruvande og dominerande i landskapet, eller blir ståande i silhuett mot himmelranda
- All byggeverksemd skal utførast slik at det blir minst mogleg skade på terrenget. Planering av byggetomta er ikkje tillate
- Hytter skal normalt ikkje gjerdast inn og det skal ikkje etablerast plen
- Stølshus skal ikkje ha veranda, svalgang eller platting
- Bygg skal ikkje ha meir enn 1 etasje (gjeld ikkje større turisthytter).
- Bygg skal ikkje ha full kjellar med nyttbare rom. Kryp kjellar er tillate
- Fundamentering skal bestå av murar av naturstein eller støypte pålar. Der det er naudsynt skal det forblendast med tørrmur av naturstein opp til kledning.
- Alle hus skal ha saltak (gjeld ikkje for mindre naust/båthus).
- Møneretninga skal følgje lengderetninga på bygget
- Fasadane skal visa lafta tømmer eller ståande trekledning. I Kvanndalen, Dyraheio, Holmavassåno, Lusaheia, Vormedalsheia og Frafjordheiane er det og tillate med liggande trekledning
- Takvinkel og takutstikk skal være i samsvar med tradisjonell byggeskikk i fjellet
- Taket skal tekkes med torv, stein eller tre. På vêrharde stader i høgheia, eller andre stader der tilhøva eller utforminga av bygget tilseier det, kan andre tekkingsmateriale godtakast

2.3.6 Tiltak

- Verneområdestyret vil utarbeide god informasjon til publikum om søknadsrutinar, byggereglar og sakshandsaming.
- Verneområdestyret vil ta initiativ til ei registrering av bygningar og andre faste installasjonar i alle verneområda som ikkje er registrert i matrikkelen.

2.3.7 Vurdering av samla belastning og andre miljørettslege prinsipp

Kunnskapsgrunnlaget om inngrep og verksemd i samband med bygningar og andre installasjonar må vurderast som godt (nml §8). Det er innhenta opplysningar om talet og storleiken på ulike bygningar gjennom kommunane og egne kartleggingar. Ei heilt oppdatert oversikt for dei ulike verneområda vil føreligge i løpet av 2014. Den samla belastninga (nml §10) blir til ein viss grad påverka av retningslinjene for bygningar og andre installasjonar. Retningslinjene vil ikkje føre til fleire nybygg eller til at fleire eksisterande bygg kan restaurerast eller byggast om. Retningslinjene vil derimot føre

til at fleire bygningar kan utvidast. I forvaltningsplanen foresleg ein å heve den øvre arealgrensa for bygningar Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde frå 30m² til 50m², og den øvre arealgrensa for bygningar Frafjordheiane landskapsvernområde frå 40m² til 50m². Dette kan medføre at ein del bygningar som tidlegare var for store til å kunne utvidast, nå kan utvidast. Desse endringane vil og føre til at kvar utviding kan bli noko meir omfattande enn dei kunne tidlegare. Det auka talet på utvidingar og den auka storleiken på utvidingane, kan og føre med seg fleire søknadar om motorisert ferdsle i samband med desse byggeprosjekta.

Samstundes vil ikkje talet på slike byggeprosjekt bli særleg stort. Om lag ein tredjedel av dei eksisterande bygningane er allereie over eller tett oppunder den øvre arealgrensa, og dei nye arealgrensene har ikkje medført ei auke i talet på byggesøknadar dei to åra dei har vore gjeldane. Søkar må og dokumentere eit konkret behov før utvidinga før det kan bli aktuelt å gje dispensasjon. Motorferdsle i samband med slike byggeprosjekt vil og bli avgrensa. Det store fleirtalet av bygningane i verneområda er lokalisert like på innsida av vernegrensa, og vil derfor ikkje gje motorferdsle i sårbare område. Auken i den samla belastninga blir derfor vurdert til å være relativt liten og ikkje av eit slik omfang at den kjem i strid med verneverdiar og verneføremål.

Sjølv om retningslinjene si harmonisering av forvaltningspraksisen i dei ulike verneområda medfører auka arealgrenser nokre stader. Vurderer likevel verneområdestyret ei slik løysing som det beste alternativet (nml §12). Med innføringa av den nye forvaltningsordninga, har verneområdestyret vurdert det som viktig å komme fram til felles byggereglar og arealgrenser for alle verneområda. Byggereglane og arealgrensene som var fastsett i dei ulike forvaltningsplanane var sprikande, og kunne medføre svært ulik handsaming av elles like byggesaker. Verneområdestyret oppfatta og arealgrensene i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde som noko for låge, både i samanlikna med dei andre verneområda og høve til behov som var meldt inn frå landbruksnæringa. Retningslinjene for bygningar er derfor eit viktig reiskap for å finne den rette balansen mellom ønskje om så like reglar som mogleg i dei ulike verneområda, behova til brukarinteressene og føringane som er gjevne i dei ulike verneføreskriftene. Lokalisering og utføring av kvart einskilt byggetiltak vil bli avklart gjennom handsaminga av dispensasjonssøknaden på bakgrunn av retningslinjene i forvaltningsplanen.

2.4 Motorferdsle

2.4.1 Noverande bruk og forvaltningspraksis

Motorferdsle i Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Frafjordheiane er relativt omfattande. Motorferdsle her omfattar mange ulike transportbehov og aktørar som kraftselskap og turistforeiningar har ei omfattande verksemd i desse områda. I dei andre verneområda er motorferdsle meir avgrensa. Motorferdsle i verneområda gjev forvaltningsstyresmakta ein del utfordringar. Ein skal sikre at verneverdiane ikkje blir truga samstundes som anerkjent nyttetransport skal kunne gjennomførast.

Pr 01.01.2014 var det til saman 250 aktive snøskuterløyve i verneområda. Dei fleste av desse gjaldt for fire år og omfatta åtte turar i året. Det er gjevne til saman 10 opne løyver. I tillegg kjem ein del snøskuterkjøring i verneområda i Suldal og Hjelmeland som ikkje er søknadspiktig. Dette gjeld kraftprodusentane og grunneigarane si kjøring i samband med landbruksdrift. Dei siste tre åra er det

i gjennomsnitt gjeve 70 helikopterløyve. Dei fleste løyva omfattar 1-3 turar, mens eit fåtal løyver er opne eller omfattar meir enn 15 turar. Dei siste åra er det gjeve to løyve med åtte turar kvar år, for bruk av ATV på barmark.

På bakgrunn av innkomne rapportar og loggark for gjennomførte transportar for tidsrommet 2011-2014, tydar alt på at motorferdsle ikkje er like omfattande som talet på tildelte løyver og turar skulle tilseie. Det er relativt sjeldan at ein innehavar av eit snøskuterløyve nyttar alle åtte turane kvart år, og førebels registreringar syner at berre om lag halvparten av tildelte helikoptertransportar blir nytta. Verneområdestyret ønskjer likevel ikkje å endre på etablert praksis med å gje snøskuterløyve til åtte turar kvart år på det nåverande tidspunkt, men vil presisere ovanfor søkerane at talet på omsøkte helikoptertransportar må avgrensast etter behovet.

Det er mange forklaringar på den relativt omfattande motorferdsle, men den omfattande kraftproduksjonen og dei mange turisthyttene i område genererer mykje motorferdsle. Det same gjer nyttekjøring til dei mange bygningane i dei austre og sørlege delane av verneområda.

Dagens forvaltningspraksis er at løyve til helikoptertransport blir vurdert i samanheng med eit eventuelt snøskuterløyve. Dersom ein søker alt har snøskuterløyve frå før, gis det berre helikopterløyve til særskilte transportbehov som til dømes større tiltak på hytter. Ved å avgrense kvar søker til enten snøskuter eller helikopter håper verneområdestyret å redusere den samla belastninga frå motorferdsle. Det er samstundes eit ope spørsmål om helikoptertransport er til større skade for naturmangfaldet enn transport med snøskuter, og om noko av transporten med snøskuter bør erstattast av helikoptertransport.

Eventuelle søknadar om motorferdsle i samband skadefellingsløyve på rovvilt må handsamast etter §48 i naturmangfaldslova. Eit slik løyve vart gjeve i Dyraheio landskapsvernområde til eit organisert skadefellingslag for eit avgrensa tidsrom vinteren 2013. Eventuelle søknadar om motorferdsle i samband med lisensjakt må og handsamast etter §48 i naturmangfaldslova kor dei særleg må vurderast opp mot omsynet til villreinen.

2.4.2 Forvaltningsmål

- Verneområdestyret ønskjer å avgrense både talet på motorferdsleløyve og talet på turar i kvart løyve til det som er strengt naudsynt, for å unngå at motorferdsle er til skade for naturmangfaldet eller til ulempe for andre brukargrupper.
- Verneområdestyret ønskjer å styre all motorferdsle bort frå særleg sårbare område eller tider på året
- Verneområdestyret ønskjer å være restriktive med å opne for nye transportbehov og nye kjørety.
- Om villreinstamma på nytt tek i bruk delar av verneområda kor dei har vore borte dei siste 20 åra, kan verneområdestyret vurdere å avgrense eller trekke attende motorferdsleløyve i desse områda.

2.4.3 Retningslinjer for motorferdsle

Snøskuterløyve

- Eit snøskuterløyve gjeld normalt for fire år og omfattar åtte turar i året

- Transportane skal omfatte allment anerkjente nytteformål slik som transport i samband med landbruksdrift og transport av materialar, brensel og proviant til hytter i verneområda.
- Det er høve til å søke om meir enn 8 turar eit år dersom det kan dokumenterast eit særleg stor transportbehov.
- Personar og verksemder som kan dokumentere eit stort og utføreseieleg transportbehov, kan søke om opne løyver utan fast avgrensing av talet på turar. Dette kan for eksempel dreie som om grunneigarar med store eigedommar med mange hytter, leigekjørerar, kraftselskap og turistforeiningar.
- Dei som får slike opne løyve må sende inn rapport over talet på turar, kor det er kjørt og føremålet med turane, til forvaltningssekretariatet innan 1. juni kvart år.
- Løyve og loggark/kjørebok skal alltid være med under transportane.

Etter vedtak i verneområdestyret (Styresak 20/2011) gjeld snøskuterløyva normalt for fire år med inntil åtte turar i året. Bakgrunnen for vedtaket var behovet for eins reglar for alle verneområda, og at styret vurderte åtte turar som tilstrekkeleg til å få gjennomført dei fleste vanlege transportbehov. Vedtaket om eit standardløyve på åtte turar kvart år tur utgangspunkt i tidlegare forvaltningspraksis i verneområda og førte såleis ikkje til auka motorferdsle eller auka i samla belastning (jfr. nml. §10). Verneområdestyret meiner at den etablerte praksisen for snøskuterløyve fungerer godt. Det har ikkje komme inn rapportar som tydar på at motorferdsle i verneområda utgjør noko større trugsmål mot verneføremål og verneverdiane. Førebels registreringar på grunnlag av innsendte loggark og kjørebøker tydar på at mange ikkje brukar heile kvota på åtte turar alle åra. Det er heller ikkje registrert noko auke i talet på snøskuterløyve samanlikna med forsøksordninga der kommunane hadde forvaltningsmynde. Verneområdestyret ønskjer derfor å vidareføre den etablerte praksisen for snøskuterløyver..

Helikopterløyve

- Helikopterløyve gis normalt for eit år.
- Det kan gis helikopterløyve for inntil 4 år dersom det kan dokumenterast at transportbehovet er årvisst og om lag like stort kvart år, og det er særskilt heimel for transportføremålet i den aktuelle verneføreskrifta.
- Ved fleirårige helikopterløyve på meir enn 5 turar kvart år, må det innan 1. desember sendast melding til forvaltningssekretariatet om kor mange turar som var gjennomført dette året.
- Det høve til å søke om eit ope løyve utan fast avgrensing av talet på turar, der kor det på førehand er vanskeleg å avgjera kor mange turar som må til. Dette kan til dømes være aktuelt ved store vedlikehaldstiltak på bygningar og installasjonar.
- Dei som får opne løyve må sende inn rapport over talet på transportar, samt mål og føremål med transportane, til forvaltningssekretariatet så snart siste turen er unnagjort.
- For alle helikopterløyve stillast det som vilkår at flygeruta skal følgje kortaste mellom landingspunktene og at flyginga skal skje høgare enn 300 m over bakken. I Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde og Steinbuskaret-Hisdal biotopvernområde flyging lågare enn 300m forbode berre i trekk og kalvingssonene. Utanfor desse sonene blir formuleringa i vilkåra at flyging lågare enn 300m over bakken skal unngåast så sant det er råd.
- Løyve og loggark/kjørebok skal alltid være med under transportane.

Tidsavgrensing av og reglar for motorferdsleløyve

- Snøskuterløyva er normalt avgrensa til 30. april³⁰.
- I trekksonene i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane vil motorferdsleløyva bli avgrensa til 15. april. I kalvingssonene i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane vil motorferdsleløyva bli avgrensa til 25. april³¹. Ved eventuelle løyve til motorisert ferdsløve i desse restriksjonsperiodane vil det bli sett som vilkår at det blir gjeve melding til Statens naturoppsyn før transportane gjennomførast.
- Ein vil være restriktiv med å gje løyve til helikoptertransport før 1. juni for å unngå unødig forstyrring av fugl i hekketida. Nær stader kor det hekkar fugleartar som står på nasjonal raudliste, vil det ikkje bli gjeve løyve til helikoptertransportar før tidligast 15. juni. I område der det går føre seg reinsdyrjakt vil det berre unntaksvis bli gjeve løyve til helikoptertransport mellom 20 august og 1 oktober. I område utan jakt kan det gjevast løyve og i denne perioden.

Snøskuter- og helikopterløyve

- Søkjarar vil normalt ikkje få løyve til både snøskuter og helikopter innanfor same år. Unntaka er ved større vedlikehaldstiltak og henting av felt storvilt
- Søkjar er sjølv ansvarleg for å ha løyve frå aktuelle grunneigar til å lande med helikopter eller køyre med snøskuter på deira eigedom.

Motorferdsle til utleigehytter

- Motorferdsleløyve i samband med transport av ved, brensel og proviant til hytter som leigast ut, skal som ein hovudregel gjevast til grunneigar og ikkje leigetakar. Unntaket kan gjerast der hytta leigast ut for fleire år eller leigast ut til faste tidsrom kvart år. Ein skal då ha framlagt skrifteleg avtale om leigetilhøvet og skrifteleg samtykke frå eigar om at "retten" til løyve blir overført til leigetakar for ein fastsett periode. Eventuelt i kombinasjon med at det blir fastsett tidsperiode og tal på turar for utleigeføremålet - der løyvet til eigar blir tilsvarande avgrensa.

Barmarkskjøring

- Verneområdestyret vil oppretthalde ei svært restriktiv praksis når det gjeld kjøring på barmark³². Av omsyn til terrengskade og kjørespor skal forvaltingsstyresmakta normalt ikkje gje dispensasjon til motorisert ferdsløve i utmark på barmark.
- Verneområdestyret kan vurdere å gje dispensasjon til bruk av ATV når snøforholda gjer det uråd og bruke snøskuter, og kjøringa på barmark kan skje utan at det skjemmande kjørespor i terrenget. Slik kjøring vil derfor i praksis berre kunne skje på vegar og allereie etablerte kjøretrasear. Verneområdestyret kan og unntaksvis gje løyve til bruk av ATV i samband med henting av sjuke og skadde husdyr.
- I område med produktiv skog eller vedskog kan det opnast for transport langs sleper og barmarkstrasear i periodar av året. Ved eventuelle dispensasjonar for vintertransport med traktor eller ATV skal forvaltingsstyresmakta i vedtaket fastsette trase for transporten, gje

---

³⁰ Forskrift for bruk av motorkjøretøy i utmark og på islagte vassdrag §7

³¹ Verneføreskrift for SVR Kap. IV, punkt 4.2, Verneføreskrift for Steinbuskaret-Hisdal Kap. IV, punkt 2.1.

³² I medhald av Miljøverndepartementet sitt rundskriv T-1/96, punkt 7.2.1 skal føreskriftas §2 anvendes svært restriktivt.

naudsynte vilkår for å avgrense markskade og eventuelle vilkår for istandsetting av terreng dersom skade oppstår.

Felleskjøring

- Det er ofte vanskelege vær- og føretilhøve i Ryfylke og Setesdalsheiane. I slike høve kan det nokre gongar være ein fordel at to skuterar kjørar saman i samband med transportoppdrag. Dette kan både gje auka tryggleik og kunne gjøre transportane meir effektive. Det er derfor ingenting i vegen for at to snøskuterar kjørar saman dersom ein vurderar det som den beste løysinga. Føresetnadane for at slik felleskjøring er lovleg er at ein av skuterførarane har løyve til den aktuelle transporten og at begge skuterane bidreg aktivt i transporten. Den andre skuterføraren må og ha løyve til å kjøre snøskuter i verneområda. I tillegg må begge turane først opp i loggarket som følgjer skuterløyvet. Det blir ikkje gjeve løyve til følgeskuter

Leigekjøring

Ordninga med leigekjøring er heimla i Nasjonal forskrift for bruk av motorkjøretøy i utmark og på islagte vassdrag §5 bokstav a (jf. vedlegg 2 til Lov om motorferdsel i utmark og vassdrag av 10. juni 1977). I medhald av denne paragrafen kan kommunestyret etter skriftleg søknad gi løyve til bruk av snøskuter (leigekjøringsløyve) for fastbuande som i ervervsmessig øyemed vil ta på seg ulike transportoppdrag. I verneområda vil kva for transportoppdrag leigekjørarane kan utføre bli regulert av reglane i vernefreskriftene og retningslinjene forvaltningsplanen.

Når det gjeld leigekjøring har det utvikla seg to ulike praksisar i verneområda. I Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane er det, med unnatak av Sirdal, ikkje etablert ei omfattande ordning med leigekjøring, sjølv om dei fleste kommunane delar ut nokre leigekjøringsløyve. I desse områda søkar dei som har eit transportbehov forvaltningsstyresmakta om løyve. Deretter tek dei dette løyvet med til leigekjøraren som gjennomfører transporten. I Suldal, Hjelmeland og Sirdal er leigekjøringsordninga godt etablert. Her søkar leigekjørarane forvaltningsstyresmakta om løyve til å drive leigekjøring i verneområda, og dei som har eit transportbehov vender seg direkte til desse for å få gjennomført ein transport.

Bakgrunnen for at det har utvikla seg to ulike praksisar er å finne i kommunane sitt syn på leigekjøring. I nokre kommunar har ein lagt vekt på at leigekjøring skal fungere som ei tilleggsnæring for fastbuande grunneigarar. I andre kommunar har ein lagt vekt på at transportbehovet betre kan løysast gjennom at fleire får eigne skuterløyve.

Ettersom begge praksisane er vel etablerte og fungerer godt, ønskjer verneområdestyre å oppretthalde begge leigekjøringsordningane. Verneområdestyret vil derfor utarbeide to sett med retningsliner for leigekjøring i verneområda, eit for verneområda i Suldal og Hjelmeland, og eit for Frafjordheiane og Setesdal Vesthei–Ryfylkeheiane med unnatak av Sirdal.

Retningsliner for leigekjøring i Holmavassåno biotopvernområde og Kvanndalen, Dyraheio, Lusaheia og Vormedalsheia landskapsvernområde + Sirdal kommune i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane og Frafjordheiane landskapsvernområde

- Personar med kommunalt leigekjøringsløyve kan søke verneområdestyret om løyve til å utføre leigekjøring i verneområda.
- Leigekjøringsløyva vil bli avgrensa til ulike område/kjøreruter og lokale grunneigarar vil bli prioritert i sine nærområde. For leigekjøringsoppdrag som stekk seg over fleire kommunar kan leigekjørarar frå ein av desse kommunane nyttast.

- Leigekjørerane får eit løyve for fire år med ei årleg kvote på 20 turar i verneområda. Det er mogleg å søke om å få auka denne kvota dersom det er mange transportoppdrag.
- Leigekjørerane må levere inn kopi av kjørebok innan 1. juni kvart år. Leigekjørerane skal ikkje ta på seg transportoppdrag som ikkje er i tråd med verneføreskrift og forvaltningsplan. Løyve og kjørebok skal alltid være med når transportoppdrag blir utført.
- Aktuelle transportoppdrag for leigekjørerar vil være transport av materialar, ved, brensel og proviant til private hytter og buer, samt til turistforeiningane sine hytter. Leigekjørerar kan også få løyve til å kjøre i forbindelse med kvisting av skiløyper i Kvanndalen, Dyraheio og Holmavassåno. Det vil gå fram av leigekjøringsløyvet kva for transportoppdrag som er lovlege i det aktuelle verneområde.

Retningsliner for leigekjøring i Steinbuskaret-Hisdal biotopvernområde og Frafjordheiane og Setesdal Vesthei - Ryfylkeheiane landskapsvernområde (Forsand, Gjesdal, Bykle, Valle, Bygland, Åseral, Kvinesdal og Hægebostad kommunar)

- Fastbuande med kommunalt leigekjøringsløyve kan utføre transportoppdrag for privatpersonar, organisasjonar og offentlege etatar som har fått løyve til motorferdsle i verneområda av forvaltningsstyresmakta. For leigekjøringsoppdrag som stekk seg over fleire kommunar kan leigekjørerar frå ein av desse kommunane nyttast.
- Transportane skal skje i tråd med dei retningslinene som er gjeve i løyve frå forvaltningsstyresmakta. Løyve og kjørebok skal alltid være med under transportane.

Ettersanking av beitedyr

Nokre år med tidleg snøfall og vanskelege tilhøve under sauesamlinga kan det bli behov for ei omfattande ettersanking. Snø og korte dagar kan gjere denne ettersankinga svært krevjande og det er vanskeleg å få heim alle dyra som ennå går i høgheia. I høve til dyrevelferda er det viktig at denne ettersankinga går føre seg så raskt og effektivt som råd.

- I slike høve vil verneområdestyret kunne vurdere å gje løyve til bruk av helikopter i ettersankinga. Dette kan omfatte transport av personar som kan rekognosere frå lufta lågare enn 300m over bakken og utflyging av mannskap som kan drive dyra heim. Utflyging av sau kan og være aktuelt. Søknad om slike løyve må sendast inn seinast to dagar før løyvet skal brukast.

Uttransport av sjuke og skadde dyr

Etter ei revidering av verneføreskrifta for Dyraheio landskapsvernområde i 2010 har det komme inn ei føresegn om at motorferdsle i samband med uttransport av sjuke og skadde dyr i medhald av lov om dyrevelferd ikkje er søknadspliktig³³. Det heter vidare at kjøreyt som nyttast skal vere skånsam mot markoverflata. Det skal og gjevast melding til ansvarleg oppsyn for verneområda i forkant av køyringa. Ingen av dei eldre verneføreskriftene har slike formuleringar. Det næraste er verneføreskrifta for Frafjordheiane landskapsvernområde, som og er av relativt ny dato (2004), kor det kan søkast om bruk av motorkjøreyt på barmark i samband med frakt av sjuke, skadde eller daude husdyr³⁴. Verneområdestyret oppfattar dette som utvikling av større fokus på dyrevelferd i nyare verneføreskrifter, og ønskjer å opne for at det og kan søkast om slike transportar i dei andre

³³ Verneføreskrift for Dyraheio, kapittel IV, punkt 3.2, bokstav d.

³⁴ Verneføreskrift for Frafjordheiane, §3, punkt 5.3, bokstav b.

verneområda. Det er ofte knapt med tid i slike saker, og det må leggest opp til raske søknads- og sakshandsamingsprosedyrar.

- Søknader om uttransport av sjuke og skadde dyr må handsamast etter §48 i naturmangfaldlova dersom slik heimel ikkje finns i den aktuelle verneføreskrifta. Unntaksvis kan det derfor opnast for at ein tek i mot søknader og gjev løyve over telefon. I slike tilfelle må skrifteleg søknad og rapport om kjøring leverast inn i etterkant av transporten.

Transport av felt storvilt

- I alle verneområda kan det gis dispensasjon til frakt av felt storvilt³⁵.
- Det kan gjevast løyve til frakt av felt elg og hjort med helikopter. Talet på turar i kvart løyve må vurderast i høve til kor mange fellingsløyve som er gjeve.
- I alle verneområda kan ein og gje løyve til frakt av felt storvilt med snøskuter om snøtilhøva gjer dette mogleg. I Frafjordheiane, Lusaheia, Vormedalsheia, Dyraheio og Kvanndalen kan det og søkast om løyve om bruk av andre motorkjørety, som til dømes traktor, på frosen eller snødekt mark.
- I Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane landskapsvernområde kan ein og utan å søke, lande med helikopter/sjøfly for å hente felt storvilt på eller ved desse vatna: Krokevatn, Ratevatn, Bånevatn, Storsteinvatnet, Ormsavatn og Karlsvatn i Bykle, Bossvatn i Valle, Storevatn i Sirdal og Kolsheivatn, Monsvatn, Storolavsvatn og Lykkjvatn i Bygland kommune³⁶. Denne heimelen har tradisjonelt vore nytta til utflyging av felt villrein. Denne lufttransporten må meldast inn til forvaltningsstyresmakta før transporten tek til. Ein treng og dispensasjon frå kommunane etter motorferdslelova for å gjennomføre desse transportane om ikkje anna er fastsett i kommunal føreskrift.
- I kommunar med villreinjakt som ikkje er omfatta av ordninga i punkt 5.3 bokstav c i verneføreskrifta for Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde, kan det søkast om løyve til henting av felt villrein med helikopter frå inntil tre landingsplassar. Slike landingsplassar kan ikkje opprettast utan godkjenning frå grunneigar.
- Dette gjeld følgjande stader: (sjå temakart x-x i vedlegg x)

Åseral kommune: Lislolasvatn, Øvre Skjerkevatn og Kissvatnet

Suldal kommune: Steinkilehytta og Grjotdalsneset

Kvisting av turistløyper og oppkjøring av skiløyper

Kvisting av turistforeiningane sine løypenett har lang tradisjon i dei fleste verneområda. Løypenettet og tidspunkt for kvisting er nærare skildra i omtalen av kvart einskilt verneområde.

Oppkjøring av løyper i verneområda kan ha positive effektar både i høve til kanalisering og ålmenta sine høve til å oppleve verneområda. Oppkjøring av skiløyper går føre seg fem ulike stader i verneområda. Desse løypene er og skildra beskrive i omtalen av kvart einskilt verneområde.

Ei avgjerd frå Miljøverndepartementet i klagesaka om oppkjøring av løypa Hovden-Sloaros legg samstundes sterke føringar for kva som kan tillast av oppkjørte løyper i verneområda.

³⁵ Motorisert transport av felt storvilt er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Frafjordheiane: §3, punkt 1.3, bokstav c, SVR og Steinbuskaret-Hisdal: Kap. IV, punkt 1.3, bokstav a og d. I Dyraheio og Kvanndalen: Kap. IV, punkt 3.1, i Holmevassåna: Kap. 6, punkt 4, i Lusaheio og Vormedalsheia: Kap. VI, punkt 1.

³⁶ Verneføreskrift for SVR, kapittel IV, punkt 5.3, bokstav c.

Miljøverndepartementet oppheva 25.06.2013 verneområdestyret sitt vedtak om å gje dispensasjon til preparering av løypa. Løypa vart av Miljøverndepartementet vurdert til å ikkje ha nokon større kanalisierende effekt og at den i staden bidrog til å leda folk inn i sårbare villrein område. Dispensasjonen til dei to løypene ved Storen vart oppretthalden fordi dei hadde ein openbar kanalisierende effekt, samstundes som skadeverknadene for villreinen var mindre. Eksisterande løyver må vurderast etter signala frå Miljøverndepartementet når det søkast om ein eventuell forlenging av løyve.

- Motorisert ferdsle i samband med kvisting av turløyper og oppkjøring av skiløyper er søknadspliktig³⁷.
- Verneområdestyret ønskjer at kvisting av turistløyper skal halde fram om lag på same nivå som i dag. Ved konflikthar med villrein eller andre sider ved naturmangfaldet, kan verneområdestyret legge ned eller flytte etablerte kvista løyper. Det kan og være aktuelt å avgrense tidsrommet løypene kan kvistast.
- Preparering av skiløyper i verneområda vil berre bli aktuelt i høve kor konfliktane med villrein er svært avgrensa og/eller der den kanalisierende effekten er sterk. Oppkjøring av skiløyper bør og berre skje i utkanten av verneområda.
- Gjeldande praksis for oppkjøring av trasen for Sesilåmi blir vidareført (sjå omtale i Kap. 3.7.1).

Persontransport

- Rein persontransport med helikopter eller snøskuter er ikkje tillate. I samband med nyttetransport er det tillate for passasjerar å sitte på dersom det ikkje førar til ekstra kjøring.
- I heilt spesielle høve kan det gjevast løyve til varig rørslehemma dersom transporten ikkje kjem i konflikt med verneformål og verneverdiar. Persontransport av rørslehemma krev og dispensasjon frå kommunane etter motorferdslelova.

Motorferdsle på vegar

Til saman 10 vegar med ei samla lengde på om lag 100km går gjennom eller inn i verneområda. Opning og stenging av Brokke-Suleskardvegen er regulert av verneføreskrifta for Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvern område, mens opning og stenging av Lysebotnvegen er regulert av ei avtale mellom Statens Vegvesen og vernestyresmakta. Bruken av anleggsvegane inn i verneområda er regulert av konsesjonsbestemmingane fastsett av Olje- og energidepartementet.

- I trekksone i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvern område og andre stader med viktige trekk, kalvings og beiteområde, skal omsynet til villreinen vere overordna andre interesser. Heil eller delvis stenging av anleggsvegane kan være aktuelle tiltak om omsynet til villreinen krev det. Forvaltingsstyresmakta vil fortløpande vurdere behovet for stenging av slike vegar for ålmenn ferdsle i samråd med kraftprodusentar, grunneigarar, kommunar og villreininteressene.
- Det skal ikkje leggest til rette for stopp eller parkering langs anleggsvegane inne i verneområda.
- Vanleg vegvedlikehald er tillate. Ein må likevel vere merksam på at ein ved grøftereinsk ikkje har høve til deponering/mellomlagring av massar i verneområda utan særskilt dispensasjon.

³⁷ Kvisting av skiløyper er heimla verneføreskrifta for Frafjordheiane: §3, punkt 5.3, bokstav a. I Dyraheio og Kvanndalen: Kap. IV, punkt 3.1, i Holmevassåna: Kap. 6, punkt 4, i Lusaheio og Vormedalsheia: Kap. VI, punkt 1. I SVR og Steinbuskaret-Hisdal må slike søknader handsamast etter §48 i naturmangfaldlova.

Vidare er det viktig at ein ved eventuell tilsåing av vegskråningar og trafikkanlegg ikkje etablerer nye planter i verneområda.

- Anleggsvegar i verneområda kan haldast open så lenge det er mogleg å brøyte med vanleg plog utover haust/vinter. Det skal sendast melding til forvaltingsstyresmakta seinast ei veke i framkant av planlagt brøyting/opning etter vinterstenging. Forvaltingsstyresmakta skal årleg vurdere brøyting i høve til snøtilhøve og trekktilhøve for villrein.
- Veggen Brokke-Suleskard skal vere stengt i tidsrommet 1 november – 20 mai. Veggen skal ikkje brøytast før 12. mai der han kryssar trekksona Vardsvatn-Kvislevassknuten³⁸. Forvaltingsstyresmakta kan etter søknad gje løyve til opning eller stenging av Brokke-Suleskardvegen ut over dei faste tidspunkta. Dette kan berre skje ved heilt spesielle forhold og da etter retningsliner gitt i avtale av 12. april 1999 mellom fylkesmannen i Aust-Agder og Statens Vegvesen³⁹. Strekinga frå Suleskard til Øyarvatn (Heistøl) kan likevel haldast open så lenge det er mogleg å brøyte med vanleg plog utover haust og vinter. Veggen skal likevel være stengt for ålmenn ferdsle frå 1 november.
- Veggen Fidjeland og Lysebotn bør være stengt i tidsrommet f.o.m. 1. november t.o.m. 20. mai innanfor verneområdet, sjølv om dette ikkje er nedfelt i verneføreskrifta. Verneområdestyret bør komme fram til en avtale om dette med vegstyresmaktene. Verneområdestyret bør i samarbeid med vegstyresmaktene og komme fram til ordningar med varsling av planlagt brøyting, slik at denne kan utsettast om heilt spesielle tilhøve skulle tilseie det. Område ved Andersvatn ligg i sone 1 i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde og var tradisjonelt ein viktig trekkveg. Om villreinen på nytt tek dette trekket i bruk er det viktig at fylkesvegen ikkje brøytast for tidleg.
- Anleggsvegen mellom Oddatjønndammen og Storevassdammen er stengt med bom ved Beinlei om lag 4 km før vegen kjem inn i verneområdet ved Beinleidokki. Det er berre Statkraft, Statnett og SNO som har høve til å bruke vegen inne i verneområdet. Fram til 15 august er vegen og stengt med ein bom ved Oddatjønndammen. Veggen brøytast normalt i juli, men om kraftprodusentane har viktig oppgåver blir den brøytast tidlegare. Vedtaket om å stenge denne anleggsvegen for allmenta vart gjort av Olje- og energidepartementet i 2004. Denne anleggsvegen ledar folk rett inn til Steinbuskaret som er eit av dei mest sårbare områda i verneområda. Verneområdestyret ønskjer derfor at dagens strenge regime for bruk av anleggsvegen oppretthaldast. Samstundes ønskjer verneområdestyret at dei som har beitedyr i område får løyve til å bruke vegen i samband med tilsyn og sanking . Dette vil gjere sauesankinga i område meir effektiv og bidra til at forstyrringa av villreinen blir avgrensa til eit kortare tidsrom.

Filming og medieføremål

- Løyve til bruk av motorisert ferdsle for filming eller fotografering av området i samband med medieføremål, må vurderast konkret og strengt i kvart tilfelle. Dispensasjonar bør avgrensast til oppdrag som bidreg til marknadsføring av verneområda og verneverdiane. Ein del føringar for dispensasjonar til slik verksemd er gjeve i Miljøverndepartementet si avgjerd frå 06.05.2013 i ein klagesak frå Trollheimen landskapsvernområde.
- For Kjerag gjeld det egne regler (sjå kapittel 3.6.4 Frafjordheiane, side 100-101).

³⁸ Verneføreskrift for SVR, kapittel IV, punkt 5.2.

³⁹ Verneføreskrift for SVR, kapittel IV, punkt 5.4, bokstav d.

Vitskapelege undersøkingar

- Verneområdestyret kan gje løyve til bruk av motorisert ferdsle i samband med vitskapelege undersøkingar. Forskingsaktiviteten sin innverknad på verneverdiane vil bli grundig vurdert før eit eventuelt løyve. Det vil og bli lagt vekt på om undersøkingane er særskilt viktige eller kan underbygge føremålet med vernet. Verneområdestyret kan i nokre høve gje løyve til bruk av motorisert ferdsle i samband med konsekvensutgreiingar.
- Ein bør normalt kunne gje dispensasjonar til naudsynt motorferdsel i samband med strukturteljning, bestandsregistrering og merking av villrein, sidan villrein er eit av verneføremåla i mange av verneområda.

Militær verksemd

- Forbodet mot motorisert ferdsle i verneføreskriftene gjeld ikkje militær operativ verksemd,⁴⁰ som i fredstid omfattar all militær verksemd naudsynt for å planleggja, førebu og gjennomføra følgjande:
  - Overvaking av land, sjø- og luftterritoriet.
  - Forsvarsplanar medrekna feltfestningar, anlegg for installasjonar og stridsmiddel.
  - Beredskapstiltak herunder utrykkingøvingar med militære styrker.
  - Støtte til det sivile samfunn og politi som krev innsetjing av styrkar.
  - Reine militære operasjonar i spesielle situasjonar medrekna søk og redningsteneste.

Forsvarsdepartementet har uttalt at vanlege øvingar ikkje omfattast av ovanfor nemnte unnatak, men det forutsettast at der sivil verksemd eller trafikk er tillate kan tilsvarande militær verksemd utan vidare finne stad.

- Øvingskjøring i samband med desse føremåla krev likevel særskild løyve⁴¹. Forsvaret må derfor søkje dispensasjon i samband med vanlege øvingar. Slik løyve kan bli gitt for fire år.

Motorferdsle i samband med øvingar og kjentmannsturar for fjellredningsgruppene og den frivillige redningstenesta (FORF).

- Utarbeiding av øvingsplanar i samband med øvingar og kjentmannsturar for fjellredningsgruppene og den frivillige redningstenesta (FORF), skal skje i samsvar med retningslinjene som er gjeve i Miljøverndepartementet sitt rundskriv "Retningslinjer om redningstjenestens bruk av snøskuter i utmark og verneområder" frå 31.01.2013.
- Verneområdestyre si handsaming av slike saker vil ta utgangspunkt i nemnte rundskriv, uttaler frå politiet og lokale retningslinjer fastsett i dokumentet "Retningslinjer for øvingsplanane til fjellredningsgruppene og den frivillige redningstenesta (FORF) i verneområda i Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Frafjordheiane", utarbeidet av Agder politidistrikt, Rogaland politidistrikt, Statens Naturoppsyn og forvaltingssekretariatet 16. september 2013.

⁴⁰ Operativ militær verksemd er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Dyraheio og Kvanndalen: Kap. IV, punkt 4.2, Holmevassåno: Kap. V, punkt 1, Lusaheia og Vormedalsheia: Kap. V, punkt 1, Frafjordheiane: §3, punkt 5.2, bokstav a, SVR: Kap. IV, punkt 5.3, bokstav a, Steinbuskaret-Hisdal: Kap. IV, punkt 4. For nærare omtale av operativ militær verksemd sjå Forsvarets overkommando sitt brev Militær operativ virksomhet i verenede områder, datert 01.07.1997.

⁴¹ Øvingskjøring i samband med militær verksemd er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Frafjordheiane: §3, punkt 5.3, bokstav a, SVR: Kap. IV, punkt 5.3, bokstav a, Steinbuskaret-Hisdal: Kap. IV, punkt 4. I Dyraheio og Kvanndalen: Kap. IV, punkt 3.1, i Holmevassåna: Kap. 6, punkt 4, i Lusaheio og Vormedalsheia: Kap. VI, punkt 1.

- Slike søknadar skal handsamast etter verneføreskrifta i dei verneområda som har føresegner om øvingsverksemd⁴². I andre verneområder skal slike søknader handsamast etter §48 i naturmangfaldlova.

Motorferdsle i samband med rovvilt, oppsyn og politioppgåver

- Politiet og SNO kunne nytte motorisert ferdsle i samband med aksjonar og kontrolloppgåver i verneområdet⁴³, herunder rekvirere andre til å bistå. Det skal sendast rapport eller melding til forvaltningsstyresmakta i etterkant.
- Personell i Statens naturoppsyn (SNO), medrekna lokale rovviltkontaktar og anna engasjert feltpersonell, kan bruka snøskuter i dei tilfella der det er naudsynt for å løysa prioriterte oppgåver knytt til bestandsregistrering og skadedokumentasjon. Bruk av snøskuter under fellingsoppdrag er regulert i instruks fastsett av Miljøverndepartementet for det statlege fellingslaget for uttak av vilt og skal alltid vera avklart med Statens Naturoppsyn sentralt. For all kjøring i samband med dette skal Statens Naturoppsyn eigne retningslinjer av følgjast.

Skjøtsel

- Motorferdsel i samband med skjøtelsoppgåver i regi av forvaltningsstyresmakta er ikkje søknadspliktig⁴⁴. Det gjeld og når til dømes grunneigar utførar skjøtsel i regi av forvaltningsstyresmakta.
- Motorferdsel i samband med kalking, prøvefiske, fiskeutsetting, tynningsfiske m.v er søknadspliktig.

Motorferdsle på vatn og vassdrag

- I Kvanndalen, Dyraheio, Lusaheia, Vormedalheia landskapsvernområde, samt Holmavassåno biotopvernområde er motorferdsle på vatn og vassdrag forbode. Det kan søkast om løyve til slik motorferdsle på vatn som er større enn 2km².
- I Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde og Steinbuskaret-Hisdal biotopvernområde er ikkje motorferdsle på vatn og vassdrag regulert av verneføreskrifta. Her gjeld bestemmingane i §4 i lov om motorferdsle i utmark og vassdrag kor motorferdsle på vatn mindre enn 2km² er forbode. På grunn av ferdsleforbodet, er motorisert ferdsle på dei delane av Botsvatn som inngår i Steinbuskardet-Hisdal biotopvernområde forbode.

2.4.4 Tiltak

- Potensielle søkarar skal få god informasjon om gjeldane retningslinjer og søknadsrutinar.
- Det skal kvart år utarbeidast ei oversikt over talet på aktive motorferdsleløyve, talet på nye løyve og kor mange av dei innvilga løyva/turane som faktisk har vorte brukt.

⁴² Øvingsverksemd for redningstenesta er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Frafjordheiane: §3, punkt 5.3, bokstav a, SVR: Kap. IV, punkt 5.3, bokstav a, Steinbuskaret-Hisdal: Kap. IV, punkt 4. I Dyraheio, Kvanndalen, Holmevassåna, Lusaheio og Vormedalsheia skal slike saker handsamast etter §48 i naturmangfaldlova.

⁴³ Oppsyn, utrykking m.v er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Dyraheio og Kvanndalen: Kap. IV, punkt 4.2, Holmevassåno: Kap. V, punkt 1, Lusaheia og Vormedalsheia: Kap. V, punkt 1, Frafjordheiane: §3, punkt 5.2, bokstav a, SVR: Kap. IV, punkt 5.3, bokstav a, Steinbuskaret-Hisdal: Kap. IV, punkt 4.

⁴⁴ Skjøtsel er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Dyraheio og Kvanndalen: Kap. IV, punkt 5, Holmevassåno: Kap. V, punkt 1, Lusaheia og Vormedalsheia: Kap. VII, Frafjordheiane: §3, punkt 5.2, bokstav a, SVR: Kap. IV, punkt 5.3, bokstav a, Steinbuskaret-Hisdal: Kap. IV, punkt 4.

2.4.5 Vurdering av samla belastning og andre miljørettslege prinsipp

Kunnskapsgrunnlaget i samband med motorferdsle blir vurdert som godt (nml §8).

Forvaltningsstyresmakta held nøye oversikt over talet på motorferdsleløyve og kva for transportbehov det blir gjeve løyve til. Den samla belastninga (nml §10) blir til ein viss grad påverka av retningslinjene for motorferdsle. Retningslinjene om bruk av helikopter til ettersanking av sau og bruk av helikopter og andre motorkjørety for henting av sjuke, skadde og daude husdyr, vil ikkje medføre ei nemneverdig auke i motorferdsle etter som dette er ordningar som berre kan nyttast i sjeldne naudsfall. Retningslinjene om ei avgrensa opning for bruk av helikopter til henting av felt villrein vil kunne medføre ei viss motorferdsle og dermed auka belastning. Samstundes er bruken av den eksisterande ordninga i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde så avgrensa at denne auka i motorferdsle vil bli svært liten.

Auken i den samla belastninga blir derfor vurdert til å være relativt liten og ikkje så stor at den kjem i strid med verneverdiar og verneføremål.

Sjølv om nokre av retningslinjene kan bidra til ei mindre auke av den samla belastninga, vurderer likevel verneområdestyret ei slik løysing som det beste alternativet (nml §12). Omsynet til dyrevelferd bør vektleggast når dei negative konsekvensane for verneverdiar og verneføremål er svært små. Omsynet til ei effektiv bestandsforvaltning gjennom villreinjakt vurderast og som så viktig at det kan opnast for ei nøye regulert bruk av helikopter for uthenting av felt villrein.

Forvaltningsstyresmakta føretek og ei fortløpande vurdering av kva for transportbehov som best vil kunne løysast med helikopter og når snøskuter er det beste alternativet.

2.5 Jakt, fiske, ferdsle og turisme

2.5.1 Noverande bruk og besøksforvaltning

Det er ein lang tradisjon for bruk av verneområda til jakt, fiske og friluftsliv. Det er og opparbeid ein omfattande nettverk av turisthytter og merka løyper som er knytt til denne verksemda. Stavanger turistforening (STF) og Den Norske Turistforening (DNT Sør) har til saman 40 turisthytter i eller rett utanfor verneområda. Desse hyttene hadde i 2014 nær 20.000 overnattingar. Det er og eit omfattande løypenett knytt til desse hyttene. Statskog og Fjellstyra i Hjelmeland, Suldal og Bykle har til saman 25 hytter i verneområda som i hovudsak nyttast i samband med jakt og fiske. I 2013 hadde desse hyttene om lag 4000 overnattingar. I tillegg kjem Friluftsgården på Mån som tilhøyrar Jæren friluftsråd. Her var det til saman 1000 overnattingar i 2013.

Fleire stader i verneområda har ein omfattande trafikk av dagsturistar. Her skil særleg Kjerag og Mån/Måna fossen i Frafjordheiane seg ut med 25-30.000 besøkande til Kjerag, 100.000 til Måna fossen og 20.000 besøkande til Mån kvart år. Det er og ein del dagsturisme ut frå rasteplassen ved Håhellervatnet og andre stader langs Brokke-Suleskardvegen.

Ferdsle i samband med jakt fiske og friluftsliv er for det meste uorganisert, men både turistforeningane, fjellstyra og Statskog har organiserte aktivitetar i verneområda slik som fellesturar, ungdomsturar og opplæringsjakt. Kvart år arrangerer STF og DNT Sør om lag 20 fellesturar i verneområda. Desse turane har til saman om lag 300 deltakarar. Det er og ein del døme på årvisse arrangement som samlar mykje folk. Dette gjeld mellom anna Dægevasstreffet, fellesturar til Lordehytta og Pyttentreffet. Anna organisert ferdsle har fram til nå hatt eit lite omfang sjølv om det har vore døme på at organiserte grupper har verksemd i verneområda. Dette gjeld til dømes nokre BASE-hopp grupper som har verksemd på Kjerag.

Kommersiell bruk av verneområda i samband med turisme har og ein lang tradisjon, sjølv om omfanget dei siste åra har vore lite. I perioden 1904 – 1916 kjøpte Thorvald Meyer Heiberg opp nær 1 million daa hei i Setesdal, Sirdal og Rogaland. Dette område brukte han til kommersiell utleige av jakt. Målgruppa hans var særleg europeiske storviltjegerar som ynskte troféjakt. Resultatet var at ei lang rekke storviltjegerar frå den europeiske overklassen leigde både villreinjakt og rypejakt i desse områda. Heiberg var i periodar ein viktig arbeidsgjevar i mange bygder, men oppkjøpet hans førte og til mange konflikhtar med bygdefolk og med turistforeiningane. Etter andre verdskrig overtok staten eigedomen og grunneigar er no Statskog. Mange kulturminne står att etter Heibergperioden ikkje minst mange svært karakteristiske jakthytter. Desse eig no Statskog, men ei av hyttene er og flytta til Sirdal Fjellmuseum og ei anna hytte er tatt over av Stavanger Turistforeining. Statskog leiger og ut hyttene ved Sigurdsheller til naturbasert reiseliv i regi av ei lokal bedrift.

I dag er det nokre få verksemdar innanfor naturbasert turisme tilbyr i dag aktivitetar i verneområda. Særleg gjeld det Aktiv Villmark Opplevelse som har hatt verksemd ut frå Sigurdsheller i Sirdalsheiane i mange år og Eventus AS som har base i Suldal. Enkelte andre verksemdar har og aktivitetar i verneområda, men dette er meir sporadisk. Mange hytteområde og reiselivsbedrifter held til i nærleiken av verneområda. For desse er verneområda ein viktig ressurs særleg når det gjeld merka løyper. I vinterhalvåret kvistar DNT mange løyper og i tillegg vert det preparert nokre få skiløyper til sentrale utfartspunkt i verneområda.

Verneområdestyret bør legge til rette for at naturbasert reiseliv kan utvikle seg og vekse. Det er likevel viktig å vere tydeleg på at vernet og set sine grenser slik at ein ikkje skaper urealistiske forventningar. Dette er ei svært vanskeleg balansegang som gjev forvaltingsmyndigheita mange utfordringar. Aktivitetar som er tenkt gjennomført i dei sentrale leveområda til villreinen, i viktige trekk- og kalvingssoner eller i område der ein på anna vis lett kan kome i konflikt med dei sentrale formåla i verneforskriftene, må verneområdestyret vurdere særleg nøye og ha ein restriktiv praksis. I desse områda er det vanskeleg å gje generelle retningslinjer for kva for tiltak som kan tillatast, men verneområdestyret ønskjer å gå i dialog med potensielle aktørar for å undersøke om det er råd og finne løysingar som både tek vare på verneverdiane og reiselivsinteressene. I utkantane og meir perifere delar av verneområda vil ofte den potensielle motsetnadene mellom verneverdiane og ulike reiselivstiltak være mindre. Ei slik avveging er særleg viktig fordi den kan kanalisere ferdsel og aktivitetar bort frå område som er viktige for å sikre verneområda for framtida.

Friluftsliv og naturoppleving er eit gode for ålmenta og er eit viktig bidrag til befolkninga sin helse og trivsel. Verneområda blir i stort monn nytta til friluftsliv av både lokalbefolkning og tilreisande frå inn- og utland. Mykje av friluftslivet i området skjer i samband med eit godt utbygd rute og hyttenett som blir drifta av ansvarsfulle aktørar som Stavanger turistforeining, DNT Sør og Statskog. Turistforeiningane gjev og eit stort bidrag til lokal verdiskaping. Berekningar som er gjennomført av Østlandsforskning (ØF-rapport nr. 12/2011) viser at turistforeiningane si verksemd har lokaløkonomiske effektar på om lag 30 millionar kroner kvart år.

Jakt og fiske har svært lange tradisjonar i verneområda. Fyrst som matkjelde for folk i bygdene rundt, og etter kvart meir og meir som fritidsaktivitet både for tilreisande og lokalbefolkning. I dag er det eit godt tilbod på både storvilt jakt og småvilt jakt i verneområda. Mange aktørar, både offentlege og private, sel jaktkort. I 2013 vart det gjeve fellingsløyve på til saman 1200 villrein, og det vart seld mange jaktkort for småvilt. Det er ikkje gjennomført berekningar av dei samla verdiane av jakta, men

det er snakk om relativt store verdier, både i samband med utleige av jakt og tilhørande hytter. Det er og mykje som tydar på at potensialet for verdiskaping i samband med jakt langt frå er utnytta.

Det er svært mange gode fiskevatn i verneområda. Deler av område vart hardt råka av sur nedbør, men mange fiskebestandar er no etablert på nytt. Tidlegare utsettingar av canadisk bekkerøye, utsettingar av aure og generelt betre vasskvalitet gjer at mange fjellvatn no har gode fiskebestandar. Mange aktørar, både offentlege og private, sel fiskekort, og medlemskap i STF gjeld som fiskekort i store delar av område. Det eksisterar ikkje nøyaktig statistikk over talet på selte fiskekort i verneområda. Det er heller ikkje gjennomført berekningar av dei samla verdiane av fiskeressursane i heia.

Besøksforvaltning er ei av dei heilt sentrale arbeidsoppgåvene for verneområdestyret.

Besøksforvaltning inneberer å legge til rette for og styre bruken av verneområda slik at opplevinga for dei besøkande og den lokale verdiskapinga blir størst mogleg, forståinga for vernet aukast og verneverdiane ivaretakast. Dette må konkretiserast i ein besøksstrategi med vekt på informasjon og tiltak for tilrettelegging, særleg i innfallsportane til verneområda. I utarbeiding av ein slik strategi må ein legge vekt på det arbeidet som alt er gjort i den regionale Heieplanen, i det lokale prosjektet "Frå gråberg til gull" og i nasjonale føringar i Stortingsmeldingar om distrikts- og regionalpolitikk. Ikkje minst må ein tilpasse planane til det arbeidet som no er sett i gang i direktorat og departement for å utvikle ein nasjonal besøksstrategi og ein merkevarestrategi. Målsettinga i planarbeidet må heile tida vere ein balanse mellom bruk, vern og verdiskaping også i dei verna områda.

Verneområdestyret er glad for den omfattande friluftsbuiken av verneområda og ønskjer å legge til rette for at denne bruken kan halde fram. Verneområda er ei viktig kjelde for rekreasjon, naturopplevingar, identitet og kontakt med forhistoria, for svært mange menneskje. Mange har og sterke band sin del av heia og opplevar livet i heia som meningsfullt og som ei viktig kjelde til livskvalitet. Verneområdestyret ser og på mange og engasjerte brukarar av verneområda som viktige allierte i arbeidet med å ta vare på og fremme verneverdiane.

Ei sentral utfordring for verneområdestyret og andre aktørar vil vere å sikre at det store fleirtalet av dei besøkande verkeleg får oppleva den stillheita, roa og naturen dei kjem hit for å oppleva. Samstundes som ein må ta høgde for auke i bruk og aktivitet til dømes innanfor fotturisme og reiseliv, og auka krav om betre komfort og tilrettelegging. Likevel er det eit grunnleggjande prinsipp i arbeidet med besøksforvaltninga, at dersom det er motstridane målsettingar mellom å take vare på verneverdiane og tilrettelegging for dei besøkande og lokal verdiskaping, så skal det å take vare på verneverdiane tilleggst størst vekt.

Ein ventar ei gradvis auka i ferdsle og særleg på stader der det allereie er mykje ferdsle. Dette gjeld både mål for dagsturar og turisthytter som er lett tilgjengelege frå veg. Dette stiller verneområdeforvaltninga og samarbeidsaktørar overfor vanskelege utfordringar. Auka krav til tilrettelegging og standard på overnattingstilbod og løypenettet, vil og føre med seg meir motorferdsle og anna verksemd som samstundes vil opplevast som uønskja forstyrning av mange. Inne i dei sentrale delane av verneområda ventar ein at nedgangen i ferdsle vil halde fram. Mellom anna har bruken av turisthyttene rundt Blåsjø hatt ein gjennomsnittleg reduksjon i besøket på om lag 40% mellom 1990 og 2010.

Også når det gjeld jegerar og fiskarar er det stadig fleire som ønskjer høgare standard på overnatting og lettare tilkomst til jaktområda. Verneområdestyret er innforstått med at det er behov for ei viss

modernisering av bygningar som blir brukt i samband med jakt og fiske. I prosessen med forvaltningsplanen har det og komme innspel om auka tilgang til bruk av helikopter for transport av felt villrein. Det har og komme ønskje om tilgang til å bruke helikopter til transport av proviant mm i samband med jakt. Verneområdestyret har forståing for desse behova, men tradisjonen med ei enkel jaktutøving står framleis sterkt i våre områder. Dette inneberer at hovudregelen framleis blir at proviant må bærast inn og jaktutbyttet bærast ut. Det må og understrekast at persontransport ikkje er tillate etter verneføreskrift og motorferdslelova. Persontransport kan berre vurderast når det er snakk om varig rørslehemming, jfr. rundskriv frå Klima og miljødepartementet.

Den omfattande friluftsbuiken fører samstundes i nokre høve til konflikhtar med verneverdiane. Eit døme på dette er når fotturistar, skituristar og jegerar uroar villreinen og hindrar den i å bruke viktige trekk og beiteområde. Det er og døme på mindre konflikhtar mellom ulike grupper friluftsbukarar eller mellom friluftslivet og andre brukargrupper.

Som overordna forvaltningsmynde har verneområdestyre ei viktig oppgåve med å finne løysningar og tiltak som kan dempe brukarkonflikhtar og redusere presset på verneverdiane. Verneområdestyret legg stor vekt på at eventuelle tiltak skal være basert på oppdatert kunnskap, og at både vitskapeleg og erfaringsbasert kunnskap skal være ein del av grunnlaget når avgjersler blir tatt. Gode døme på forskingsprosjekt i verneområda er det nyleg avslutta GPS-merkeprosjektet, og det nyleg oppstarta oppfølgingsprosjektet som særleg skal sjå på kva for innverknad ferdsla har på villreinen sin områdebruk.

Verneområdestyret er positivt innstilt til at verneområda kan nyttast til næringsutvikling og lokal verdiskaping av aktørar innafor landbruket og reiselivsnæringa. Samstundes må det understrekast at aktuelle tiltak og verksemd ikkje kan være i strid med verneføremål og verneverdiar.

Verneområdestyret vil oppmode aktørar som planlegg verksemd i verneområda om å ta kontakt for naudsynnte avklaringar så tidleg som råd i prosessen.

2.5.2 Forvaltningsmål

- Verneområdestyret vil gjennom informasjonstiltak og tilrettelegging, arbeide for at den omfattande friluftsbuiken av verneområda kan fortsette utan å skade verneverdiar eller skape konflikhtar med andre brukargrupper.
- Verneområdestyret ønskjer å konsentrere innsatsen på informasjonstiltak og tilrettelegging til viktige innfallsportar til verneområda kor ferdsla allereie er stor.
- Verneområdestyret ønskjer å legge til rette for at verksemd knytt til vanleg drift av hytter, løyper og andre anlegg i samband med turisme, jakt, fiske og friluftsliv, skal få faste og klare rammer. Verneområdestyret vil kunne godta ei viss fornying av denne infrastrukturen, men høve til å etablere nye anlegg vil bli sterkt avgrensa.
- Verneområdestyret ønskjer å leggje til rette for næringsverksemd og lokal verdiskaping i verneområda så lenge dette kan skje innafor rammene for vernet. Særleg gjeld dette guida turar og andre typar aktivitetar som blir lagt utanom sårbare område og som vil kanalisere ferdsla og aktivitetar til innfallsportar eller meir robuste område.
- Dersom det kan dokumenterast at villreinens områdebruk blir vesentleg hindra av aktivitet knytt til jakt, fiske og ski/fotturisme, ønskjer verneområdestyret å sette i verk tiltak for å regulere denne ferdsla. Viktig og vanskelege avgjerder om ferdslerestriksjonar og andre tiltak

for å sikre villreinens trekkruter og leveområde, vil ikkje skje utan at verneområdestyret rådfører seg med involverte partar, grunneigarar og kommunar.

- Verneområdestyret ønskjer å leggje til rette for naturoppleving og friluftsliv for funksjonshemma på eigna stader, som til dømes ved Brokke-Suleskardvegen og andre stader med god tilkomst.

2.5.3 Retningslinjer for brukarinteresser

Generelle retningslinjer

- All ferdsle skal skje omsynsfullt i høve til naturmiljøet og andre brukarar.
- Jakt, fiske og vanleg turgåing til fots eller på ski er ikkje søknadspliktig eller underlagt restriksjonar. Dette gjeld ikkje i ferdsleforbodssona⁴⁵ i Steinbuskaret-Hisdal biotopvernområde kor ferdsle må følgje merka løype heile året. I trekksone⁴⁶ for villrein i Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane landskapsvernområde er all ferdsle utanom kvista løype forbode i tidsrommet 15 april – 31 mai, mens ferdsle som ikkje følgjer kvista løype er forbode mellom 25 april og 31 mai i kalvingssonene. Alle kvistar skal takast ned i sonene etter desse datoane. Dersom påska eit år kjem seinare enn desse datoane, kan kvistane stå til 2. påskedag for å sikre trygg ferdsel.
- Vanleg turverksemd i regi av turistforeiningar, skular, barnehagar og ideelle lag og foreiningar er ikkje søknadspliktig sjølv om ferdsla er organisert. Det er meldeplikt dersom det blir organisert turar der ein må rekne med at det blir meir enn 35 deltakarar. Store grupper kan medføre ulempar for både naturmangfaldet, grunneigarar og andre brukargrupper, og meldeplikta vil kunne gjere det mogleg for forvaltningsstyresmakta å nå ut med informasjon og dempe konflikhtar. Turen må meldast til forvaltningssekretariatet seinast ei veke før den skal gjennomførast.
- Organisert ferdsle i sentrale område for villreinjakt bør unngåast etter 20 august.
- Anna organisert ferdsle (ikkje motorisert) som guida turar og liknande er heller ikkje søknadspliktig om ferdsla ikkje er til skade for naturmiljøet og andre brukarar. Forvaltningsstyresmakta vil i tvilstilfelle avgjer kva for ferdsle som kan være til skade for natur og andre brukarar og såleis er søknadspliktig. Det er meldeplikt dersom det blir organisert turar der ein må rekne med at det blir meir enn 35 deltakarar og ferdsla må meldast til forvaltningssekretariatet seinast ei veke før turen skal gjennomførast.
- Arrangørar av større organiserte arrangement⁴⁷ som til dømes idrettsarrangement, jaktprøver, store teltleirar, kjentmannsturar, skredøvingar og militærøvingar, må søke forvaltningsstyresmakta om løyve til arrangementet eller ferdsla. Faste arrangement vil kunne få fleirårige løyve. Det er ikkje naudsynt å søke om løyve dersom gruppa består av mindre enn 10 personar og aktiviteten ikkje medfører motorisert ferdsle.

⁴⁵ Ferdsleforbodet utanom merka løype er heimla i verneføreskrifta for Steinbuskaret-Hisdal biotopvernområde, kapittel IV, punkt 2.1.

⁴⁶ Ferdsleforbodet utanom kvista løype i trekk og kalvingssoner er heimla i verneføreskrifta for Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde, kapittel IV, punkt 4.2

⁴⁷ At større organiserte arrangement er søknadspliktig er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Kvanndalen og Dyraheio Kap. IV, punkt 4.1, Holmavassåno Kap. VI, punkt 5, Lusaheia Kap. IV, punkt 3, Vormedalsheia Kap. IV, punkt 4, Frafjordheiane §3, punkt 4.2, SVR Kap. IV, punkt 4.1, Steinbuskardet-Hisdal Kap. IV, punkt 2.3

- Verneområdestyret vil være restriktive med å gje løyve til organisert ferdsle og større arrangement i der kor ferdsle kan ha negativ innverknad på verneverdiane eller kan komme i konflikt med andre brukarinteresser. Det bør ikkje gjevast løyve slike tiltak dersom dei kjem i konflikt med mellom anna:
  - viktige funksjonsområde for villrein
  - hekke- og hi område for raudlista artar
  - område som er sårbare for slitasje
  - område med viktige nærings- eller friluftsiinteresser.

Ved eventuelle løyver kan og bli aktuelt å stille vilkår i høve til avlysing, områdebruk, tidar på året/døgnet, storleik på gruppene m.v. Forvaltingsstyresmakta skal orientere søkjarar om plikta til å innhente løyve/aksept frå grunneigar.

- Jakt er tillate etter viltlova sine regler og fiske er tillate etter laks- og innlandsfiskeleva.
- Fri ferdsle i utmark etter friluftsløva skal være retningsgjevande for verneområda. Verneområdestyret kan likevel i verksette tiltak, dersom det av omsyn til vernet er ønskjeleg å redusere ferdsle i einskilte område. Vedlikehald av eksisterande merka løyper er normalt ikkje søknadspliktig, men verneområdestyret kan nekta slik vedlikehald dersom dei finn det naudsynt av omsyn til vernet.
- Miljødirektoratet kan i særskilte tilfelle, og berre gjennom eiga forskrift, innføra ferdselsforbod i delar av området. Denne regelen vil berre unntaksvis kunne bli aktuell for mindre og avgrensa område kor ferdsle eventuelt måtte bli ein direkte trussel mot verneverdiane. I dag føreligg det ikkje grunnar som tilseier at det er naudsynt med slik regulering.

Retningslinjer for ferdsle og friluftsliv

- Etablering av nye løyper, omlegging av eksisterande løyper, utlegging av erosjonsvern og bygging av bruer er søknadspliktig⁴⁸. Verneområdestyret ønskjer å ha ein dialog i forkant av søknader om dispensasjon til slike tiltak. Slike tiltak må også ha godkjenning av grunneigar og tiltakshavar har ansvaret for å innhente ei slik godkjenning.
- Løypenetten skal leggjast slik at det blir liten konflikt med verneomsyn og i særleg grad villreinen sin områdebruk. Før etablering av nye sommar eller vinterløyper må ein undersøka nøye om tiltaket vil kunne ha negativ innverknad på verneverdiane. Dersom aktuell løyper kjem i konflikt med eit eller fleire av punkta nedafor bør ein ikkje gje løyve til at den etablerast:
  - Område som er viktige i høve til villreintrekket, eller som har vore nytta som kalvingsområde
  - Område der det er registrert viktige funksjonsområde for raudlisteartar
  - Område der det er registrert sjeldne plantesamfunn
  - Område som er så uframkommelege, eller fuktige at det må gjerast store inngrep for å få ein akseptabel standard på stien.

⁴⁸ At etablering av nye turløyper m.v. er søknadspliktig er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Kvanndalen og Dyråheio Kap. IV, punkt 1.3, bokstav f, Holmavassåno Kap. VI, punkt 3, Lusaheia Kap. IV, punkt 3, Vormedalsheia Kap. IV, punkt 4, Frafjordheiane §3, punkt 1.3, bokstav c og d, SVR Kap. IV, punkt 1.3, bokstav c, Steinbuskardet-Hisdal Kap. IV, punkt 1.3, bokstav c

- Vedlikehald av eksisterande merka løyper og bruer er ikkje søknadspликтig. Dette gjeld og gamle ferdslveggar i samband med støling, jakt og ferdsl mellom bygdene.
- Oppsetting av skilt og informasjonstavler må ha godkjenning av grunneigar og forvaltningsstyresmakta. Slike skilt og tavler skal normalt settast opp ved mykje brukte innfallsportar utanfor verneområda. Det kan og være aktuelt å sette opp informasjon i tilknytning til eksisterande bygg og anlegg inne i verneområda.
- Merking og kvisting skal skje etter DNT sin merkehandbok. Ein må likevel ta lokale omsyn, som til dømes at ein nyttar låge vardar (nødlingar) slik det er tradisjon for i dette området. Så langt som råd skal ein følgja tradisjonelle ferdslsårer og ta omsyn til kulturminne (klopper, vadesteinar, bruer, vardar og liknande).
- Ved avvikling/omlegging av merka løyper må vardar og malingsmerka fjernast. Gamle vegmerke må ikkje øydeleggjast.
- Det bør om mogleg leggjast opp til sambruk mellom landbruk og friluftsliv når det gjeld bruer, klopper m.v
- Sykling og organisert bruk av hest er berre tillate på vegar eller trasear som er fastlagt gjennom forvaltningsplanen⁴⁹. Restriksjonane gjeld ikkje sporadisk bruk av ridehest eller kløvhest. Dei gjeld heller ikkje bruk av sykkel på veg, men berre sykling på stiar eller ute i terrenget.
- Verneområdestyret vil opne for bruk av sykkel på følgjande trasear:

Øydegardstøl – Kjerag

Sjå temakart x i vedlegg x for nærare lokalisering av trasen.

2.5.4 Tiltak

- Verneområdestyret ønskjer å bidra til at kunnskapen om verneverdiar og brukarinteresser i verneområda blir så god som mogleg. Dette vil skje både gjennom å samle og systematisere eksisterande kunnskap, og eventuelt innhente ny kunnskap. All aktuell kunnskap om verneområda vil bli gjort tilgjengeleg på verneområdestyret si nettside www.svr.no
- Verneområdestyre ønskjer å bidra aktivt til at det skal utarbeidast ein tiltaksplan for dei viktige villreinområda sør for Storevassdammen
- Verneområdestyret ønskjer å utarbeide ein besøksstrategi for alle verneområda. Denne skal mellom anna innehalde ein plan for informasjon og tilretteleggingstiltak for alle viktige innfallsporter. I dette arbeidet vil ein legge vekt på tidlegare prosjekt i SVR og nasjonale prosjekt for besøksforvaltning og tilrettelegging.
- Verneområdestyret vil halde årlege dialogmøte med turistforeiningane, friluftsråda og Statskog for å halde oversikt over planane for løypenettet og annan verksemd som fellesturar, motorferdsle og bygningar.
- Verneområdestyret vil og invitere landbruksnæringa, kraftprodusentane og reiselivet til dialogmøte for å drøfte utfordringar og tiltak.

⁴⁹ At sykling og organisert bruk av hest er berre tillate på vegar eller trasear som er fastlagt gjennom forvaltningsplanen er heimla desse stadene i dei ulike verneføreskriftene: Frafjordheiane §3, punkt 4.3, SVR Kap. IV, punkt 4.3. I dei andre verneområda er det ikkje nokon særskilt heimel som regulerer bruken av sykkel og hest, men for Lusaheia vil ei slik regulering være heimla i Kap. IV, punkt 3 og i Vormedalsheia vil ei slik regulering være heimla i Kap. IV, punkt 4.

- Ettersom det å følge merka løype er avgjerande for om ferdsle er lovleg eller ikkje nokre stader i verneområda, vil dei ulike merka løypene og grensene for forbodssonene bli vist på temakart x vedlegg x. Desse temakarta vil bli gjort tilgjengelege for ålmenta på nettsider og som oppslag på turisthytter m.v.

2.5.5 Vurdering av samla belastning og andre miljørettslege prinsipp

Kunnskapsgrunnlaget i samband med ferdsle og verksemd knytt til jakt, fiske, ferdsle, friluftsliv og turisme vurderast som relativt god (§8). Det eksisterar god statistikk for bruken av Statskog og turistforeiningane sine hytter, og det er gjennomført registreringar av bruken av løypenettet. Når det gjeld oversikta over bruken av verneområda i samband med dagsturar, jakt og fiske er mangelfull for nokre område. Det manglar og fullstendig statistikk for sal av jakt- og fiskekort. Den samla belastninga (§10) vil ikkje bli auka som følgje av retningslinjene for jakt, fiske, ferdsle, friluftsliv og turisme. Ingen av retningslinjene bidreg til auka verksemd, ferdsle eller motorferdsle på ein måte som kan komme i strid med verneverdiar og verneføremål. Utbygginga av permanente bruer på utsette kryssingspunkt på turistforeiningane sitt løypenett medfører auka motorferdsle i byggeperioden, men reduserar den årlege ferdsla og motorferdsel i samband med utlegging og inntaking av brudekket. Sjølv om bruene er eit relativt permanent inngrep har likevel forvaltningsstyresmakta vurdert desse inngrepa til å ha mindre skadeverknad enn den systematiske forstyrringa ferdsla tidleg sommar og sein haust (§12).

3 Forvaltning av dei ulike verneområda

I dette kapittelet vil det bli gjeve ei omtale av dei ulike verneområda og forvaltninga av desse. Omtala vil innehalde ei kort beskriving av grenser, eigedomstilhøve, landskap og dagens bruk av område. For ei meir detaljert beskriving av naturtilhøve og kulturhistorie så visast det til verneområdestyret sine nettsider www.svr.no. Omtala inneheld og ei vurdering av dei viktigaste verneverdiane og eventuelle trugsmål mot desse. Det bli og gjeve ei beskriving av verneføreskriftene sine retningslinjer for dei viktigaste brukarinteressene og forvaltningsstyresmakta si vurdering av tilstanden i verneområda og forvaltningsutfordringane framover.

3.1 Lusaheia landskapsvernområde

Lusaheia landskapsvernområde i Hjelmeland kommune vart oppretta i 1991 og har eit areal på 122 km². Føremålet med vernet av Lusaheia er, etter verneføreskrifta sitt kapittel III, *”å ta vare på eit særmerkt og vakkert høgfjellslandskap som inneheld sjeldsynte og sårbare naturelement.”*

3.1.1 Områdebeskriving

Avgrensing og eigedomstilhøve

I vest går grensa for Lusaheia landskapsvernområde på kanten ned mot Grasdalen, mens nord grensa går rett austover mot søre del av Blåsjømagasinet. Austgrensa følgjer fylkesgrensa mot Aust-Agder og sørover, mens sør grensa følgjer kommunegrensa mot Forsand vestover til Nilsebu. Stølsdalen og Grasdalen ligg som ei korridor mellom verneområda i Vormedalsheia og Lusaheia, og er ikkje tatt med i landskapsvernområda på grunn av dei omfattande inngrepa som har skjedd i samband med Ulla-Førre utbygginga.

Namnebruken kan virke forvirrande ettersom det ikkje er geografisk heilt samanfall mellom namnet Lusaheia slik det blir brukt lokalt, og slik det blir brukt på landskapsvernområdet. Lusaheia landskapsvernområde omfattar i tillegg til sjølve Lusaheia også Auråhorten, Storådalen, Sandkleivheia, Kileheia og Oddeheia, som alle ligg alle heilt eller delvis innanfor Lusaheia landskapsvernområde.

Lusaheia landskapsvernområde omfattar til saman 11 gards- og bruksnummer fordelt på tre store ”sameiger”. Hjelmeland statsallmenning omfattar dei sentrale høgfjellsområda nord for Storådalen, samt eit område Auråhorten lengst søraust i verneområdet. Grasdalen, Storådalen og Futen sameige omfattar områda i Storådalen, samt delane av landskapsvernområde som ligg rett aust for Grasdalen. Nilsebu sameige omfattar områda sør for Storådalen frå Nilsebuvatnet i vest til fylkesgrensa i aust.

Landskap og inngrep

I Naturtyper i Norge (NiN) tilhører Lusaheia hovudtypen Ås- og fjelltopplandskap og landskapstypen småkupert høgfjellslandskap.

I all hovudsak består Lusaheia av eit høgfjellsplatå som ligg mellom 1000 og 1100 moh. Unntaket er den markerte Storådalen som delar høgfjellsområde i to. Storådalen går i nordaustleg retning frå Nilsebuvatnet og dalbotnen ligg om lag 800 moh. Mykje av landskapet vi finn i dag fekk si form under og like etter siste istid. Isens arbeid har ført til at det meste av høgfjellsplatået er eit snauslipt, bortimot vegetasjonslaust landskap. Mange stader er snaufjellet overstrødd med store og små flyttblokkar, og det er dette landskapet som er opphavet til namnet Lusaheia.

Sjølv om Lusaheia i all hovudsak framstår som urørt er det gjort ein del inngrep i område. I samband med Ulla-Førre utbygginga er Vatn 1066 regulert 22m. Det er bygd to demningar i sørenden av vatnet og vatnet drenerer nå til Årdals-Krymlevatn og vidare til Blåsjø. Dette medfører redusert vassføring i Storåna, og nede i Storådalen er det bygd tre tersklar for å heve vasspegelen.

Når det gjeld bygningar står det ei turisthytte på Eidavatn, to driftshytter ved Verhidler i Storådalen, samt to mindre hytter som blir nytta i samband med jakt ved Krymleosen og i Kvildal.

Bruken av Lusaheia i dag

Eidavatn som tilhørar Stavanger turistforening, er den einaste turisthytta i Lusaheia. I tillegg går store delar av dei merka turistløypene Eidavatn-Grasdalen, Eiavatn-Nilsebu og Eidavatn-Litle Aurådal gjennom vernområdet. Eidavatn har dei siste år hatt om lag 210 overnattingar, fordelt på 10 i vintersesongen og 200 i sommarsesongen. Nilsebu turisthytte ligg rett på utsida av verneområdet, men besøkande på hytta brukar Lusaheia til dagsturar. Nilsebu har dei siste år hatt om lag 850 overnattingar, fordelt på 350 i vintersesongen og 500 i sommarsesongen. Bruken av turisthyttene i Lusaheia ser ut til og ha vore relativt stabil dei siste 30 åra.

Lusaheia har vore eit viktig område for storvilt- og småviltjakt, men dei siste åra har det ikkje vore villreinjakt på Hjelmeland statsallmenning. Frå 2013 og tre år framover er det heller ikkje småviltjakt på statsallmenningen. Dette fredinga omfattar og delar av dei private område i Lusaheia.

Det er pr. 2014 gjeve åtte snøskuterløyve for snøskuter i Lusaheia. Eit av dei gjeld transport til Stavanger turistforening si hytte på Eidavatn, eit gjeld transport til Hjelmeland fjellstyre sine hytter og eit er gjeve til Norsk Folkehjelp. I tillegg kjem fem løyver som gjeld transport i samband med beitebruk. Av desse gjeld fire løyver transport i Storådalen, mens eit gjeld for Vassrau område lenger sør. Dei siste tre åra er det i snitt gjeve to helikopterløyve i Lusaheia kvart år.

3.1.2 Verneverdiar og trugsmål

Verneføremålet for Lusaheia landskapsvernområde er *”å ta vare på eit særmerkt og vakkert høg fjellskapslandskap som inneheld sjeldsynte og sårbare naturelement”*. Verneverdiane i Lusaheia er dermed særleg knytt til to tilhøve. Det eine er det særmerkte og relativt urørte høg fjellskapslandskapet ein finn i store delar av landskapsvernområde, mens det andre er knytt til Lusaheia sin funksjon som leveområde for villreinstamma i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane villreinområde, kor villreinen er det klart mest framtrødande sårbare naturelementet i området.

Det er ikkje mogleg å identifisere store trugsmål mot verneverdiane som er knytt til landskapet. I den Kongeleg resolusjon i samband med opprettinga av verneområdet, er det opna for bygging av ytterlegare seks driftshytter Lusaheia. Ei realisering av desse vil føre til nær ei dobling av talet på bygningar i område, men det samla omfanget av fysiske inngrep i Lusaheia vil framleis være svært avgrensa. Det eksisterar og planar om mindre inngrep i samband eit kraftutbyggingsprosjekt ved Årdals-Krymlevatn.

Det er heller ikkje mogleg å peike på forhold inne i sjølve Lusaheia som utgjør alvorlege trugsmål mot Lusaheia sin funksjon som leveområde for villreinstamma. Dei siste åra med lita villreinstamme, har område i hovudsak vore nytta som beiteområde for mindre bukkeflokkar både sommar og vinter. I periodar med større villreinstamme har område og til ein viss grad vorte nytta av fostringsflokkar. Det er som nemnt få fysiske installasjonar som verkar forstyrrende for villreinen, turistferdsle er svært avgrensa og det er generelt lite motorferdsle i samband med landbruksdrift, kraftproduksjon og drift av turisthytter. Det er og lite som tydar på at noko av dette skal endre seg i tida framover.

Kva som skjer lengre aust i korridoren mellom Blåsjø og Svartevassmagasinet vil truleg ha langt større innverknad på i kor stor grad villreinen kjem til å nytte Lusaheia i tida framover.

Status 2013: Ikkje truga

3.1.3 Bevaringsmål, overvaking og kartleggingsbehov

Det ligg ikkje føre planar om bevaringsmål for lokalitetar i Lusaheia i denne forvaltningsplansperioden. Det vil truleg heller ikkje være behov for større overvaksingsprogram eller kartleggingar.

3.1.4 Retningslinjer for brukarinteresser

Vernereglar

Det må ikkje gjerast inngrep som vesentleg kan endra eller innverka på landskapet sin art og karakter. I dette medrekna:

- Uttak, utfylling, plassering eller lagring av masse, bortlegging av avfall, vegbygging, drenering eller tørrlegging av område, framføring av luftleidningar, oppføring av anlegg og andre innretningar eller bygningar, nydyrking, treslagsskifte, granplanting og skogreising. Opplistinga er ikkje fullstendig. (Kap. IV, punkt 1).

Kraftproduksjon

Reglane i verneføreskrifta sitt kapittel IV skal ikkje være til hinder for:

- Vanleg vedlikehald og drift av eksisterande bygningar, kraftliner, kraftverksinstallasjonar, vegar, innretningar m.v. nemde under pkt. IV 1. når dette vert tilpassa landskapet og lokal byggeskikk (Kap. V, punkt 2).

Det går klart fram av verneføreskrifta at denne heimelen ikkje omfattar bygging av nye installasjonar.

Heimelen omfattar heller ikkje motorferdsle i samband med drift og vedlikehald. Fram til nå har forvaltningspraksisen vore slik at kraftprodusentane sin motorferdsle i samband med drift og vedlikehald av kraftliner og andre installasjonar ikkje har vore søknadspliktig.

Forvaltningsstyresmakta har informert kraftprodusentane om at motorferdsle i Lusaheia er søknadspliktig. Løyve til motorferdsel til slike formål kan gis for fleire år.

Landbruk

Reglane i verneføreskrifta sitt kapittel IV skal ikkje være til hinder for:

- Noverande drift av landbruksareala i landskapsvernområdet, herunder oppsetting av gjerde, kve o.l. som er naudsynte for fedrifta i området (Kap. V, punkt 3).

- Vanleg vedlikehald av landbruksbygningar (Kap. V, punkt 2).
- Naudsynt bruk av motorkøyrety til desse føremåla på opparbeidde vegar og i utmark dersom marka er så frossen at køyretyet ikkje gjer nemnande skade er heller ikkje søknadspiktig (Kap. V, punkt 3).

Etter verneområdestyret si oppfatning vil oppsetting av saltsteinautomatar og saltstein og kunne omfattast av føresegna i Kap. V, punkt 3 i verneføreskrifta.

Ferdsle

Etter verneføreskrifta sitt kapittel IV, punkt 3, kan forvaltningsstyresmaktene regulera organisert ferdsle og turisme i området dersom dette er naudsynt av omsyn til villreinen. Nye turistløyper skal godkjennast av forvaltningsstyresmakta.

Motorferdsle

Motorferdsle i utmark og vassdrag og landing med luftfartøy forbode (Kap. IV, punkt 2).

Reglane i verneføreskrifta sitt kapittel IV skal ikkje være til hinder for:

- Gjennomføring av militær operativ verksemd og tiltak i samband med ambulanse-, politi-, brannvern-, sikringsteneste og oppsyns-, skjøtsels- og forvaltningsoppgåver.
- Naudsynt bruk av motorkøyrety til drift av landbruksareal på opparbeidde vegar, parkeringsplassar og dyrka mark, og i utmark dersom marka er så frossen at køyretyet ikkje gjer nemnande skade (Kap. V, punkt 2).
- Naudsynt transport av mat, utstyr og betjening til og frå turisthytter med beltekøyretøy på vinterføre er heller ikkje søknadspiktig (Kap. V, punkt 4).

Forvaltningsstyresmakta etter søknad gje løyve til:

- Motorferdsle i utmark og i vassdrag og landing med luftfartøy (Kap. VI).

Når det gjeld andre transportbehov enn dei som er heimla direkte i verneføreskrifta, kan forvaltningsstyresmakta etter søknad, gje løyve til motorferdsle i utmark og i vassdrag og landing med luftfartøy (Kap. VI). Dette kan mellom anna omfatte transport av materialar til vedlikehald av bygningar og transport av brensel og proviant utover det som kan reknast som vanleg drift av landbruksareala.

Etter søknad kan det og gjevast løyve til motorferdsle i samband med drift og vedlikehald av kraftliner og andre kraftverksinstallasjonar. Slike løyve kan og omfatte snømålingar og anna naudsynt verksemd.

Bygningar

Reglane i verneføreskrifta sitt kapittel IV skal ikkje være til hinder for:

- Vanleg drift og vedlikehald av eksisterande bygningar når dette vert tilpassa landskapet og lokal byggeskikk (Kap. V, punkt 2).

Omfattande ombyggingar, tilbygg og nye bygningar er ikkje heimla i verneføreskrifta. Søknadar om slike tiltak må derfor handsamast etter naturmangfaldlova sin §48 (sjå kapittel 2.3 s.32-42 for nærare retningslinjer for slike byggetiltak).

I foredraget til Kongelege resolusjon om vern av Vormedalsheia og Lusaheia av 19 april 1991, kjem det likevel fram at Fylkesmannen i Rogaland i samråd med grunneigarane har komme fram til at det kan byggast inntil åtte nye hytter i Lusaheia. Pr 01.01.2014 er to av desse åtte hyttene bygd.

3.1.5 Prinsipp for forvaltninga av Lusaheia 2015-2025

Dagens omfang av motorferdsle og anna verksemd i Lusaheia er svært avgrensa og er i svært liten grad i strid med verneføremål og verneverdiar. Det samla belastninga på naturmangfaldet i verneområdet vurderast som svært låg (nml §10). Verneområdestyret ønskjer derfor å legge opp til ein forvaltningspraksis kor talet på motorferdsleløyve ikkje aukar nemneverdig og kor det ikkje opnast for tiltak som kan endre område sitt urørte preg.

Ved eventuelle søknader om bygging av hyttene det opnast for i Kongeleg resolusjon, vil forvaltningsstyresmakta legge stor vekt på å finne fram til plasseringar som ei liten grad kjem i konflikt med verneverdiane. Verneområdestyret finn det og naturleg at eventuelle hytter, så langt det er råd, blir lagt ved gamle støls plassar og leger eller nær eksisterande bygningar. Eventuelle uthus i samband med slike driftshytter blir ikkje rekna inn i "kvota" på åtte hytter.

I samband med oppstartsmeldinga til forvaltningsplanen har det blitt meldt inn planar om å bygge naust for båtane som ligg i vestenden av vatnet i Storådalen.

Statkraft har meldt frå til verneområdestyret at dei arbeidar med planar om ulike tiltak i område ved Årdals-Krymlevatn. Etter verneområdestyret sitt syn er det ikkje heimel for å tillate større inngrep i samband med kraftutbygging i Lusaheia.

Miljødirektoratet har i si klageavgjerd for Nilsebu kraftverk⁵⁰ påpeika at dette tiltaket endrar landskapet sin art og karakter på ein slik måte at det er i strid med verneverdiar og verneføremål. Her går det og fram at Miljøverndepartementet legg til grunn at etablering av kraftverk ikkje kan reknast som vesentlige samfunnsinteresser etter naturmangfaldlova sin §48. Ein eventuell ny søknad om dette tiltaket må derfor skilje seg vesentlig frå den opphavlege søknaden.

3.1.6 Tiltak

- Det er truleg ikkje aktuelt med større skjøtselstiltak i Lusaheia dei neste 10 åra.
- Informasjonen om Lusaheia landskapsvernområde bør oppdaterast og plakatar bør hengast opp på Nilsebu, Eidavatn og Blåfjellhytta, samt på informasjonstavlene på Funningsland, Kleivaland og Førre.
- Det bør utarbeidast ein plan for restaurering av hidlerar i Lusaheia.

⁵⁰ Brev frå Miljødirektoratet til Nilsebu Kraft datert 24.05.2013.

3.2 Vormedalsheia landskapsvernområde

Vormedalsheia landskapsvernområde i Hjelmeland kommune vart oppretta i 1991, og har eit areal på 120km². Føremålet med vernet av Vormedalsheia er, etter verneføreskrifta sitt kapittel III, *”å ta vare på eit særmerkt og vakkert landskap som gjev eit godt tverrsnitt av Ryfylkenaturen frå fjord til høg fjell, og som inneheld sjeldsynte og sårbare naturelement.”*

3.2.1 Områdebeskriving

Avgrensing og eigedomstilhøve

I nord følgjer grensa for Vormedalsheia landskapsvernområde Jøsenfjorden og Førre, mens den i aust følgjer kanten ned mot Stølsdalen og Grasdalen. I sør følgjer grensa Norddalen ned til Tysdalsvatnet. Vestgrensa går først rett nordover forbi Øyastølsmyra til Storuroknutane, før den går mot nordvest til Funningsland. Her følgjer grensa midten av vassdraget ned til Djupedalsvatnet for den går nordover til Jøsenfjorden. Stølsdalen og Grasdalen ligg som ei korridor mellom verneområda i Vormedalsheia og Lusaheia, og er ikkje tatt med i landskapsvernområda på grunn av dei omfattande inngrepa som har skjedd i samband med Ulla-Førre utbygginga.

Namnebruken kan virke forvirrande ettersom det ikkje er geografisk heilt samanfall mellom namnet Vormedalsheia slik det blir brukt lokalt, og slik det blir brukt på landskapsvernområdet. Lokalt blir namnet Vormedalsheia brukt om heiane som tilhørrar gardane i Vormedalen og på Funningsland, mens Vormedalsheia landskapsvernområde og omfattar andre område i vest og sør.

Vormedalsheia landskapsvernområde omfattar til saman 89 gards- og bruksnummer og mest alt ligg på privat eigedom. Førre, Vormedalen, Funningsland, Rødlende, Tøtland, Meland, Kleivaland, Ritland, Helgaland, Trodla-Tysdal og Tengesdal er dei gardane som har mest areal i verneområdet.

Landskap og inngrep

Landskapet

I Naturtyper i Norge (NiN) tilhørrer det meste av Vormedalsheia hovudtypen Ås- og fjelltopplandskap og landskapstypen småkupert høg fjellandskap, mens ein mindre del langs Jøsenfjorden tilhørrer hovudtypen Fjord- og dallandskap og landskapstypen nedskåret fjordlandskap.

Den sentrale delen av Vormedalsheia består av eit høg fjellsplatå som ligg om lag 900 moh. Opp frå dette platået stikk det opp fleire markerte toppar kor Midtre Brendeknuten (1133 moh) og Fjellsenden (1102 moh) er dei to høgaste. Mot nord fell dette høg fjellsplatået gradvis ned mot 6-700 moh før det stupar bratt ned mot Jøsenfjorden og Førre. Mot aust er det og ein bratt kant ned mot Stølsdalen og Grasdalen. I vest omfattar og Vormedalsheia ein del lågareliggende skogsområde ved Ritlandstjørnane og nord for Funninglandsvatnet. I vest finn ein og markerte dalføre inn mot Hegnavatnet og Kvanndalsvatnet. I sør omfattar Vormedalsheia de to markerte dalføra Djupadalen og Norddalen med Stutaryggen i mellom desse.

Dei lågareliggende delane av Vormedalsheia er tydeleg prega av verksemd knytt til støling og anna beitebruk. Her finns mellom anna om lag 15 stølar, samt om lag 15 utløer og ei rekke ferdsløvegar. I tillegg finns det om lag 20 fritidshytter i Vormedalsheia. Både stølshusa og hyttene har ein relativt beskjeden storleik med eit areal som vanlegvis ligg på 20-40 m². Når det gjeld andre bygningar står det ei turisthytte på Melands-Grønahei og eit lukehus ved Kviavatnet. Det går og ei om lag 3 km lang kraftlinje frå Funningsland og opp til ei tidlegare linkhytte på Hausen på Nordheia.

Det er og nokre få vegar i Vormedalsheia. Anleggsvegen frå Førre og opp gjennom Stølsdalen svingar så vidt innom verneområdet, mens det går ein traktorveg inn til Ottestøl og delvis vidare til Bjørnabu.

Vormedalsheia er og berørt av inngrep knytt til Ulla-Førre utbygginga. Vatnet frå Kvivatnet blir overført til Stølsdalen slik at Kviåna er tørrlagt ned mot Jøsenfjorden. Vetrungsåna som normalt renn ned i Stutadalen er overført til Høyversvatnet som drenerar ut i Grasdalen. Dette medfører redusert vassføring i Djupadalen og Helgelandsåna. I dei øvredelane av Grasdalen som ligg utanfor verneområdet er det gjort fleire inngrep som medfører redusert vassføring i Norddalsåno og Tusso.

Bruken av Vormedalsheia i dag

Melands-Grønahei som tilhørrar Stavanger turistforening er den einaste turisthytta i Vormedalsheia. I tillegg går store delar av dei merka turistløypene Kleivaland-Melands-Grønahei, Melands-Grønahei-Grasdalen og Funningsland-Grasdalen gjennom vernområdet. Melands-Grønahei har dei siste år hatt om lag 580 overnattingar, fordelt på 60 i vintersesongen og 520 i sommarsesongen.

Grasdalen turisthytte tilhørrar Stavanger turistforening og ligg i dalføre mellom landskapsvernområda. Lusaheia og Vormedalsheia. Grasdalen har dei siste år hatt om lag 100 overnattingar.

Trodla-Tysdal turisthytte er i privat eige og ligg rett på utsida av verneområdet, men besøkande på hytta brukar Vormedalsheia til dagsturar. Trodla-Tysdal har dei siste år hatt om lag xxx overnattingar i sommarsesongen.

Vormedalsheia har vore eit viktig område for storvilt- og småviltjakt. Dei siste åra har det ikkje vore villreinjakt i Vormedalsheia, men det jaktas elg og hjort kvart år. Det er og ein del småviltjakt i Vormedalsheia.

Vormedalsheia er eit viktig beiteområde for sau, og i 2013 beitte om lag 2000 dyr i område.

Det blir teke ut ein del skog i dei lågareliggande delane av Vormedalsheia. Dette gjeld særleg områda på nordsida av Funninglandsvatnet. Det ligg og føre konkrete planar om uttak av skog ved Kaldavatnet. Det står og større hogstmodne granfelt ved Kaldavatnet og Ritlandstjørnane. Elles blir det teke ut ved til eige bruk fleire stader i verneområdet.

I tidsrommet 1991-2010 når Hjelmeland kommune hadde forvaltningsmynde vart det gjeve løyve til ni mindre byggetiltak. Desse har hatt ein storleik på 5-10 m², enten i form av mindre tilbygg til eksisterande bygningar eller nybygg i form av små uthus. Etter at verneområdestyret overtok forvaltningsmynda for Vormedalsheia har det vorte gjeve løyve til eit mindre tilbygg til eksisterande fritidshytte, eit løyve til riving og oppattbygging av uthus og eit løyve til terrenginngrep i samband med vinterveg til Kaldavatnet.

Det er pr 01.01.2014 gjeve 16 standard motorferdsleløyve for snøskuter i Vormedalsheia. Eit av dei gjeld transport til Stavanger turistforening si hytte på Melands-Grønahei, og eit gjeld kjentmannsturar for Hjelmeland Røde Kors Hjelpekorps. I tillegg kjem ti løyver som gjeld transport i samband med beitebruk og fire som gjeld transport til private hytter. Dei siste tre åra er det i snitt gjeve tre helikopterløyve i Vormedalsheia kvart år.

3.2.2 Verneverdiar og trugsmål

Verneføremålet for Vormedalsheia landskapsvernområde er *”å ta vare på eit særmerkt og vakkert landskap som gjev eit godt tverrsnitt av Ryfylkenaturen frå fjord til høggfjell, og som inneheld sjeldsynte og sårbare naturelement.”* Vormedalsheia inneheld ei rekke svært verneverdige lokalitetar og fleire av desse er av nasjonal verdi. Verneverdiane i Vormedalsheia er i fyste rekke knytt til geologiske og botaniske verdiar som i høgste grad kan karakteriserast som sjeldsynte og sårbare (Fylkesmannen i Rogaland 1986, Søyland 2014), men og verneverdiane knytt til det særmerkte landskapet er og store.

Dei aller største verneverdiane er truleg knytt til Ritlandskrateret heilt vest i verneområdet. Dei siste åra har det vorte bevist at dette verkeleg er eit krater etter eit meteorittnedslag, og er dermed det andre registrerte meteorittkrateret på det norske fastlandet. I Ritlandskrateret kan ein som den einaste staden i Rogaland finne fossiler. Fossila er om lag 550 millionar år gamle og kjem frå fire forskjellig dyregrupper: trilobitter, brachiopoder, hyoliter og svamper. Nede i krateret har dei mørke skiferane som inneheld fossila fått ligge nærast urørt gjennom store geologiske omveltingar.

Trollgarden har og nasjonal verneverdi. Dette er ein fleire kilometer lang og svært markert morenerygg som vart danna under ei breframstøt for om lag 6000 år sida. Trollgarden er tydeligast i området mellom Kvivatnet og nordre Brendeknuten. Her består den av ein opp til 7 meter høg rygg av store grunnfjellsblokker.

Øyastølsmyra er eit eige naturreservat, men ligg og delvis innanfor Vormedalsheia landskapsvernområde. Øyastølsmyra er registrert som slåttemyr og er dermed en utvalt naturtype. Myra består av ein mosaikk av ulike myrtypar, mellom anna rikmyr som inneheld fleire sjeldne artar.

Melands-Grønahei er eit variert myrområde med innslag av terrengdekkande myr i relativt store område. Terrengdekkande myr av denne størrelsen er sjeldan i Rogaland og myrane på Melands-Grønahei er regionalt viktige.

I Vormedalsheia finn ein og fleire fjellområde med svært rikt planteliv og artar som er sjeldne og i nasjonal målestokk. Dei viktigaste områda er Skardheia, Austmannahovudet, Stropastøl og Grånibba-Brendeknutane. Her veks mellom anna norsk malurt, skredmjelt og bergjunker, og mange fjellplantar som har si sørgrense i desse lokalitetane. Skredmjelt veks berre to stader i landet og den eine av desse ligg i Vormedalsheia. Skredmjelt er oppført som ”sterkt truet” (EN) på nasjonal raudliste for artar 2010. Norsk malurt og bergjunker har Vormedalsheia som eit av sine svært få voksestadar i landet og har status som henholdsvis ”sårbar” (VU) og ”nær truet” (NT) på nasjonal raudliste. Andre artar som er oppført som nær truga (NT) i nasjonal raudliste for artar 2010, er fjellnøkleblom, engbakkesøte, nebbstarr og jøkulstarr.

Det er og store verneverdiar knytt til det særmerkte landskapet i Vormedalsheia. Spennvidda i landskapselement er svært stort over korte avstandar. Det er berre 5 kilometer frå dei varme og sørvendte rasmarene og edellauvskogen ned mot Jøsenfjorden opp til høggfjellet ved Brendeknutane. I Vormedalsheia finn ein og fleire velhaldne og vakre stølsområde. Gode døme er områda ved Vasstøl og Stakkestøl, dalføre frå Ottestøl til Kvanndal, samt Bjønnabu og Stråpastøl.

Vormedalsheia har og naturverdiar knytt til sin funksjon som leveområde for villreinstamma i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane villreinområde. Dei siste åra her det ikkje vore villrein i Vormedalsheia, men så seint som på midten av 1990-talet hadde 2-300 dyr fast tilhald i område. Slike randområde er generelt viktig for villreinstamma i år den trekk ned i fjellbjørkeskogen for å finne mat.

Vormovassdraget, som er eit svært viktig element i landskapet blei varig verna mot kraftutbygging gjennom Verneplan II for vassdrag i 1980.

I dag er det ikkje mogleg å identifisere store trugsmål mot dei geologiske verneverdiane i Vormedalsheia. Etter kvart som Ritlandskrateret blir meir kjent vil ein kunne forventde ei auke i ferdsla, men truleg ikkje meir enn det som kan avbøtast med enkle tilretteleggingstiltak.

Det er heller ingen opplagte trugsmål mot dei rike botaniske områda i høgheia. Beitetrykket frå sau har ikkje vorte større dei siste åra og ligg truleg på eit akseptabelt nivå. Attgroing er heller ikkje noko stort trugsmål så langt over tregrensa. Det planleggast likevel eit kartleggings- og overvakingsprogram for dei mest verdifulle lokalitetane for å sikre at ein oppdagar eventuelle trugsmål mot desse verneverdiane.

Øyastølsmyra har vore sterkt prega av attgroing med einer, men oppfattande skjøtselstiltak sidan 2011 har no opna opp att store delar av område. Skjøtselen vil halde fram til heile område er opna opp.

Dei stølsområda som ligg under tregrensa er sterkt truga av attgroing. På dei gamle stølsvollane er det store oppslag av bjørk og einer, og gamle ferdslveggar gror att. På stølane som ligg over tregrensa er problemet med attgroing mindre.

Det er ikkje mogleg å peike på forhold inne i sjølve Vormedalsheia som utgjør alvorlege trugsmål mot Vormedalsheia sin funksjon som leveområde for villreinstamma. Dei siste åra med lita villreinstamme totalt sett blir randområde som Vormedalsheia lite nytta. Kva som skjer lengre aust i korridoren mellom Blåsjø og Svartevassmagasinet og kor stor den totale villreinstamma blir framover, vil truleg ha avgjerande innverknad på i kor stor grad villreinen kjem til å nytte Vormedalsheia.

Status 2013

Geologiske verneverdiar:	Ikkje truga
Botaniske verneverdiar:	Ikkje truga/uklar status
Landskapsmessige verneverdiar:	Truga Trugsmåla er særleg knytt til attgroing av stølsområde under tregrensa

3.2.3 Bevaringsmål, overvakning og kartleggingsbehov

Det vil bli utarbeidet bevaringsmål og overvakingsprogram for dei viktigaste lokalitetane for skredmjelt og norsk malurt i løpet av 2014.

Det er behov for å kartlegge biologisk mangfald i liene ned mot Jøsenfjorden og i Norddalen.

3.2.4 Retningslinjer for brukarinteresser

Vernereglar

Etter verneføreskrifta må det derfor ikkje gjerast inngrep som vesentleg kan endra eller innverka på landskapet sin art og karakter. I dette medrekna:

- Uttak, utfylling, plassering eller lagring av masse, bortlegging av avfall, vegbygging, drenering eller tørrlegging av område, framføring av luftleidningar, oppføring av anlegg og andre

innretningar eller bygningar, nydyrking, treslagskifte granplanting og skogreising. Oppstillinga er ikkje fullstendig. (Kap. IV, punkt 1).

Kraftproduksjon

Reglane i verneføreskrifta sitt kapittel IV skal ikkje være til hinder for:

- Vanleg vedlikehald og drift av eksisterande bygningar, kraftliner, kraftverksinstallasjonar, vegar, innretningar m.v. nemnte under pkt. IV 1. når dette vert tilpassa landskapet og lokal byggeskikk (Kap. V, punkt 2).

Det går klart fram av verneføreskrifta at denne heimelen ikkje omfattar bygging av nye installasjonar.

Heimelen omfattar heller ikkje motorferdsle i samband med drift og vedlikehald. Fram til nå har forvaltningspraksisen vore slik at kraftprodusentane sin motorferdsle i samband med drift og vedlikehald av kraftliner og andre installasjonar ikkje har vore søknadspliktig.

Forvaltningsstyresmakta har informert kraftprodusentane om at motorferdsle i Lusaheia er søknadspliktig. Løyve til motorferdsel til slike formål kan gis for fleire år.

Landbruk

Reglane i verneføreskrifta sitt kapittel IV skal ikkje være til hinder for:

- Noverande drift av landbruksareala i landskapsvernområdet, herunder oppsetting av gjerde, kve o.l. som er naudsynte for fedrifta i området (Kap. V, punkt 3).

Etter verneområdestyret si oppfatning vil oppsetting av saltsteinautomatar og saltstein vil og kunne omfattast av dette punktet i verneføreskrifta

- Uttak av skog som tilsvarar den årlege tilveksta og flatehogst der flatene er mindre enn 2 dekar (Kap. V, punkt 3).
- Vanleg vedlikehald av landbruksbygningar (Kap. V, punkt 2).
- Naudsynt bruk av motorkøyrety til desse føremåla på opparbeidde vegar og i utmark dersom marka er så frossen at køyretyet ikkje gjer nemnande skade er heller ikkje søknadspliktig (Kap. V, punkt 3).

Forvaltningsstyresmakta kan av omsyn til særlege sårbare naturområde og viltførekomstar unnta enkelt tre og mindre tregrupper frå hogst (Kap. V, punkt 3).

Forvaltningsstyresmakta etter søknad gje løyve til:

- Dyrking, oppføring av bygningar til bruk i landbruksdrifta, treslagsskifte, skogreising eller anna skogsdrift ut over det som er tillate etter Kap. V, punkt 3 (kapittel VI, punkt 2).

Ferdsle

- Etter verneføreskrifta sitt kapittel IV, punkt 3, kan forvaltningsstyresmakta regulera organisert ferdsle og turisme i området dersom dette er naudsynt av omsyn til villreinen. Nye turistløyper skal godkjennast av forvaltningsstyresmakta.

Motorferdsle

Motorferdsle i utmark og vassdrag og landing med luftfartøy forbode (Kap. IV, punkt 2).

Reglane i verneføreskrifta sitt kapittel IV skal ikkje være til hinder for:

- Gjennomføring av militær operativ verksemd og tiltak i samband med ambulanse-, politi-, brannvern-, sikringsteneste og oppsyns-, skjøtsels- og forvaltningsoppgåver.
- Naudsynt bruk av motorkøyrety til drift av landbruksareal på opparbeidde vegar, parkeringsplassar og dyrka mark, og i utmark dersom marka er så frossen at køyretyet ikkje gjer nemnande skade (Kap. V, punkt 3).
- Naudsynt transport av mat, utstyr og betjening til og frå turisthytter med beltekøyrety på vinterføre er heller ikkje søknadspliktig (Kap. V, punkt 4).

Denne heimelen omfattar etter verneområdestyret sitt syn mellom anna transport av saltstein og gjerdematerialar, samt transport av brensel og proviant til bygningar som nyttast i samband med fedrift. Heimelen omfattar og motorferdsle i samband med uttak av skog og hogst av ved til eige bruk. På bakgrunn av dette vil motorferdsle med snøskuter i samband med vanleg drift av landbruksareala er ikkje være søknadspliktig.

Etter verneføreskrifta sitt Kap. IV, punkt 2 skal vegen til Ottestøl vera stengt med bom ved grensa til landskapsvernområdet. Vidare heiter det at vegen skal vera ein traktorveg og ikkje skal rustast opp til høgare standard. Grunneigarane i området (gnr. 41 og 42) kan bruka vegen til næringskøyring med traktor og snøscooter, elles er motorisert ferdsle forbode.

Dette inneber at traktorvegen kan vedlikehaldas, men ikkje rustast opp til ein høgare standard enn den hadde vernetidspunktet.

Forvaltningsstyresmakta etter søknad gje løyve til:

- Motorferdsle i utmark og i vassdrag og landing med luftfartøy (Kap. VI, punkt 1).

Når det gjeld andre transportbehov enn dei som er heimla direkte i verneføreskrifta, kan forvaltningsstyresmakta etter søknad, gje løyve til motorferdsle i utmark og i vassdrag og landing med luftfartøy (Kap. VI). Dette kan mellom anna omfatte transport av materialar til vedlikehald av bygningar og transport av brensel og proviant utover det som kan reknast som vanleg drift av landbruksareala.

Etter søknad kan det og gjevast løyve til motorferdsle i samband med drift og vedlikehald av kraftliner og andre kraftverksinstallasjonar. Slike løyve kan og omfatte snømålingar og anna naudsynt verksemd.

Bygningar

Reglane i verneføreskrifta sitt kapittel IV skal ikkje være til hinder for:

- Vanleg drift og vedlikehald av eksisterande bygningar når dette vert tilpassa landskapet og lokal byggeskikk (Kap. V, punkt 2).

Forvaltningsstyresmakta etter søknad gje løyve til:

- oppføring av bygningar til bruk i landbruksdrifta (kapittel VI, punkt 2).
- Oppføring av enkelte hytter der det er hytter frå før (kapittel IV, punkt 3).

Etter verneområdestyret sitt syn må heimelen i kapittel VI, punkt 2, og tolkast til og omfatte tilbygg til landbruksbygg. Når heimelen direkte omtalar nybygg i samband med landbruksdrift er det naturleg at heimelen og nyttast i samband med utviding av eksisterande bygg dersom det kan dokumenterast eit konkret behov for tiltaket. Handsaming av eventuelle dispensasjonssøknader vil og skje etter retningslinjene for bygg i kapittel 2.3.

Tilbygg til fritidshytter er ikkje heimla direkte i verneføreskrifta slik at eventuelle søknadar må handsamast etter §48 i naturmangfaldlova.

3.2.5 Prinsipp for forvaltninga av Vormedalsheia 2015-2025

Dagens omfang av motorferdsle og anna verksemd i Vormedalsheia er svært avgrensa og er i liten grad i strid med verneføremål og verneverdiar. Den samla belastninga på naturmangfaldet i verneområdet vurderast som svært låg (jf. nml §10). Verneområdestyret ønskjer derfor å legge opp til ein forvaltningspraksis kor talet på motorferdsleløyve ikkje aukar nemneverdig og kor det ikkje oppnast for tiltak som i nemneverdig grad kan endre område sin art og karakter.

Verneområdestyret kan etter søknad vurdere å gje løyve til mindre terrenginngrep for å betre tilkomsten i samband med transport av hogstvirke på frossen og snødekt mark. Både uttak av skog og motorferdsle i samband med dette er allereie tillate etter verneføreskrifta.

Verneområdestyret vil og framover kunne gje løyve til tilbygg til landbruksbygg dersom konkret behov kan dokumenterast. Etter at vernet var etablert har det berre vore ein søknad om nye landbruksbygg. Verneområdestyret ser heller ikkje for seg mange slike søknadar den neste tiårsperioden, og meiner at behovet for bygg til landbruksdrift i hovudsak kan dekkast gjennom utviding av eksisterande bygg (jf. nml §12).

Det har vore ein søknad om nye fritidshytter etter 1991. Ved eventuelle søknader, vil det i samsvar med verneføreskrifta berre bli aktuelt med nye fritidshytter der det er slike hytter frå før. Dette vil i praksis dreie seg om dei to områda Holmavatnet-Vasstøl-Stakkstøl og Vassbotn-Botn. På bakgrunn av Direktoratet for naturforvaltning sine avgjerder i ulike klagesaker, blir andre områder med bygningar ikkje vurdert til å omfatte mange nok fritidshytter frå før. Når det gjeld verneføreskrifta si formulering "enkelte hytter" må talet på hytter på dei ulike lokalitetane avklarast i samråd med grunneigarane og Hjelmeland kommune. Etter verneområdestyret si oppfatning bør det ikkje byggast

fleir enn inntil 1/3 av talet fritidshytter som stod på dei aktuelle stadane ved vernetidspunktet. Totalt vil dette dreie seg om 6-8 nye hytter.

3.2.6 Tiltak

- I den overordna besøksforvaltninga for alle verneområda, må det inkluderast ein plan for tilretteleggings- og informasjonstiltak i Ritlandskrateret. Området inneheld store verneverdiar og kan potensielt få mange besøkande. Det er derfor viktig å få på plass ein infrastruktur som sikrar at aukande ferdsle ikkje skadar verneverdiane og samstundes sikrar dei besøkande god tilkomst. Oppdatert og lett tilgjengeleg informasjon om verneverdiane til dei besøkande må og utarbeidast. Det er svært viktig at arbeidet med tilretteleggings- og informasjonstiltak samordnast i ein besøksstrategi. Verneområdestyret ønskjer å bidra i dette arbeidet og vil prioritere midlar frå Bestillingsdialogen til både utarbeiding av ein plan og til konkrete tiltak.
- Skjøtselstiltaka på Øyastølsmyra vil halde fram til ein har oppnått å endre status frå truga til ikkje truga. Rydding av vegetasjon vil halde fram i 2013 og 2014. Det vil og bli gjennomført mindre tilretteleggingstiltak på turiststien i nordenden av myra. Frå 2014 vil en og gjennomføre slått på dei delane av myra som har vore slått tidlegare.
- Verneområdestyret ønskjer å gjennomføre skjøtselstiltak ved dei stølsvollane og ferdslevegane som er sterkest berørt av attgroing. Det vil bli gjennomført ei kartlegging av behovet i løpet av 2014. Rydding av stølsvoll og ferdsleveg ved Ottestøl og i Førre vart i gang sett i 2013.
- Det må utarbeidast bevaringsmål og etablerast eit overvakingsprogram for dei viktigaste botaniske lokalitetane.
- Informasjonen om Vormedalsheia bør oppdaterast og plakatar bør hengast opp på Melands-Grønnahei, informasjonstavla på Fundingsland og Førre, samt informasjonstavlene i Hjelmeland sentrum.
- Ei kartlegging av moglege verneverdiar i liene ned mot Jøsenfjorden og i Norddalen vil bli gjennomført innan 2025.

3.3 Kvanndalen landskapsvernområde

Kvanndalen landskapsvernområde med plantelivsfreding ligg i Suldal kommune og vart oppretta i 1997. Arealet på verneområdet er på 84 km².

Føremålet med vernet av Kvanndalen er, etter verneføreskrifta sitt kapittel III, ”å ta vare på eit særmerkt fjellområde med urørt natur, rikt planteliv med m.a. bergjunker, verdifulle stølsområde og beitelandskap, eldre og nyare kulturminne etter støling, heibeiting, jakt, fiske og fangst. Føremålet er også å ta vare på viktige leveområde for viltet, spesielt å sikre eit samanhengande fjellområde og delar av livsgrunnlaget for den sørlegaste villreinstamma i Europa.”

3.3.1 Områdebeskriving

Avgrensing og eigedomstilhøve

Nordvest og vest for Kvanndalen går grensa for verneområdet oppe på nutane frå Melen (1574 moh) til Trollaskeinuten (1622 moh) og Ikastenuten (1607 moh). Mot nord går grensa over dei to høgste toppane i Rogaland, Kistenuten (1648 moh) og Vassdalsegga (1658 moh) før austgrensa går sørover til Fidjanuten (1504 moh) og Endanuten og vidare sør mot Sandvatnet. Sørgrensa går over Havrevassnibba til Kvanndalsdammen og opp att til Melen.

Kvanndalen landskapsvernområde omfattar to gardar fordelt på 6 gards- og bruksnummer og alt arealet ligg på privat eigedom. Det opphavlege skilje mellom gardane Jordebrekke og Nordmork går langs elva gjennom dalen.

Landskap og inngrep

I Naturtyper i Norge (NiN) tilhører Kvanndalen hovudtypen Ås- og fjelltopplandskap og landskapstypen småkupert høgfjellslandskap.

Sjølv om Kvanndalen er eit naturleg midtpunkt, inneheld Kvanndalen landskapsvernområde meir enn dalen som har gjeve namn til området. Her finn vi også Rogalands tre høgaste fjelltoppar, ein rik flora, viktige trekkvegar for villreinen og mange kulturminne i samband med ferdslø, stølsdrift og reinsdyr fangst.

Sjølv Kvanndalen er ein relativt slak dal som strekk seg i nordaustlig retning frå Kvanndalsdammen (630 moh) og 10 km inn til Bakkaleger. Her inne stig dalbotn brått frå 800 moh til 1000 moh før den flatar ut på 1100 moh ved vasskilet mot Ståvassdalen. Vest for Kvanndalen det bratt opp frå dalbotnen til nutane der grensa for verneområdet går, men på austsida av dalføret finn ein også nokre meir småkuperte heieområde som ved Lisedalsfleane og områda rundt dei store vatna Isvatnet (1301 moh) og Litlavatnet (1101 moh).

Det finns fire stølar kor det ennå står hus i Kvanndalen. Dette er Fleso, Hidlereberget, Svultanuten og Jensafet. I tillegg finns det fleire gamle stølsplassar med rester etter bygningar. Når det gjeld andre bygningar står det ei turisthytte med tilhørande uthus på Svultanuten og Norsk Hydro har ei tilsynshytte ved Nedre Djupetjørn. Det står og ei jordhytte og eit nyare naust rett nord for Isvatnet og eit jordnaust nord i Litlavatnet.

Kvanndalen landskapsvernområde er berørt av inngrep i samband med Røldal-Suldal utbygginga. Isvatnet er senka 10 m og det naturlege utløpet mot nord er stengt med ein terskel. Dette medfører

reduisert vassføring i Isåna. Ved Nedre Djupetjørna kjem det ut ein overløpstunell frå Isvatnet og det er lagt opp ein tipp der hytta til Norsk Hydro står. Om lag ein km utanfor verneområdet er Kvanndalsåna demd opp, og det kunstige vatnet Kvanndalsdammen strekk seg innover i verneområdet til Fleso.

Bruken av Kvanndalen i dag

I dag har Stavanger turistforening ei turisthytte ved Svultanuten. Frå denne går det turistrutar ut til Kvanndalsdammen, oppetter Kvanndalen til Haukeliseter og over Skorpeskar til Sandvatn og vidare til Holmevasshytta eller Bleskestadmoen. Kvanndalshytta har om lag 100 overnattingar i året og mest alle er sommar og haust.

Kvanndalen har ei lang og tradisjonsrik historie knytt til beitebruken, og har vore rekna som eit av dei beste beiteområda i Rogaland. I dag er Kvanndalen framleis eit viktig beiteområde for sau, og i 2013 beitte om lag 800 dyr i område.

Kvanndalen har og vore eit viktig område for storvilt- og småviltjakt. Det jaktast elg og hjort kvart å i dei lågareliggande skogsområda, og i 2013 var det gjeve 15 fellingsløyve for villrein. Det er og ein del småviltjakt i Kvanndalen.

I tidsrommet 1997-2010 da Suldal kommune hadde forvaltningsmynde har det ikkje komme inn søknadar om byggetiltak i Kvanndalen landskapsvernområde. Etter at verneområdestyret overtok forvaltningsmynde har det heller ikkje vore slike søknadar.

Det er pr 2013 gjeve 3 motorferdsleløyve for snøskuter i Kvanndalen. I tillegg kjem grunneigaranes kjøring i samband med landbruksdrift og kjøring i regi av kraftselskapa. I tidsrommet 2011-2013 er det gjeve eit helikopterløyve som omfatta 1 transport.

3.3.2 Verneverdiar og trugsmål

Føremålet med vernet av Kvanndalen landskapsvernområde er *”å ta vare på eit særmerkt fjellområde med urørt natur, rikt planteliv med m.a. bergjunker, verdifulle stølsområde og beitelandskap, eldre og nyare kulturminne etter støling, heibeiting, jakt, fiske og fangst. Føremålet er også å ta vare på viktige leveområde for viltet, spesielt å sikre eit samanhengande fjellområde og delar av livsgrunnlaget for den sørlegaste villreinstamma i Europa.”* Verneverdiane i Kvanndalen er derfor særleg knytt til fire ulike tilhøve. Lokalitetane med svært rik botanikk kor særleg førekomsten av bergjunker er viktig, støls- og beitelandskapet, kulturminne knytt til støling og jakt, samt Kvanndalen sin funksjon som leveområde for villreinstamma i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane villreinområde.

Landskapet er truleg den fremste verneverdien i Kvanndalen. Det kan beskrivast som dramatisk og kontrastfullt med høge toppar med snø og is, bratte fjellside og ein grøn og frodig dalbotn. Dei landskapsmessige verneverdiane er og i stor grad knytt til støls- og beite landskapet og kulturminna frå denne verksemda. Desse finn ein særleg i samband med dei mange stølsvollane som ligg som perlar på ei snor innover dalen frå Fleso til Bakkalegeret. Særmerk for Kvanndalen er spora etter stordrifta med leigegeiter inne på Jensafeta frå om lag 1920. De finns og ei rekke kulturminne i samband med jakt og fangst av villrein. Det er mellom anna registrert fleire bågastelle og dyregraver, kor særleg den svært velbevarte grava på Lisedalsfleane er verdifull.

Dei rike botaniske lokalitetane er og ein sentral verneverdi i Kvanndalen. Her finne ein og ein liten bestand av bergjunker som har status som nær truga (NT) i nasjonal raudliste for artar 2010, og berre veks på nokre få stadar i landet utanom lokalitetane i Suldal og Hjelmeland. I tillegg til bergjunkeren er det registrert ei lang rekke sjeldne fjellplanter som mellom anna kvitkurle og grannsilde som begge har status som nær truga (NT) i nasjonal raudliste for artar 2010. Dei beste lokalitetane finn ein langs Svultanutskora og i Litlevassbotn.

Kvanndalen har og store verneverdiar knytt til sin funksjon som leveområde for villreinstamma i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane. Det går eit viktig villreintrekk over Lisledalsfleane mot Kistenutenden og over dalen til Djupetjørn. Dei høgareliggende områda i Kvanndalen landskapsvernområde brukast og årvisst som både vinterbeite og sommarbeite av fleire mindre bukkeflokkar.

Storlom og svartand som begge har status som nær truga (NT) i nasjonal raudliste for artar 2010 er og observert i Kvanndalen.

I dag er det ikkje mogleg å identifisere store trugsmål mot dei botaniske verneverdiane i Kvanndalen. Lokalitetane ligg ofte i bratte område slik at slitasje frå ferdsløse eller beite av sau ikkje utgjer noko stor problem. Attgroing er heller ikkje noko stort trugsmål så langt over tregrensa.

Verneverdiane knytt til kulturlandskapet i samband med stølsområde og drifteleger og ferdsløse er truga av attgroing med bjørk og einer. Dette er særleg eit problem under og like over tregrensa. Ei meir omfattande omtale av trugsmåla mot kulturlandskap og kulturminne er gjeve i kapittel 1.5.

Det er ikkje mogleg å peike på tilhøve med dagens bruk og ferdsløse som utgjer alvorlege trugsmål mot Kvanndalen sin funksjon som leveområde for villreinstamma. Alle typar ferdsløse er svært avgrensa og vinterstid er det knapt folk i desse områda. Om våren er det ein del trafikk opp til toppen på Vassdalsegga, men bukkane som held til i område på denne tida er lite sårbare for denne type forstyrring.

Status 2013

Botaniske verneverdiar:	Ikkje truga	
Funksjon som leveområde for villrein:	Ikkje truga	
Kulturminne og landskapsmessige verneverdiar:	Truga	Trugsmåla er særleg knytt til attgroing av stølsvollar og ferdsløse under tregrensa

3.3.3 Bevaringsmål, overvaking og kartleggingsbehov

Det ligg ikkje føre planar om å utarbeida bevaringsmål for nokon av lokalitetane i Kvanndalen i løpet av denne forvaltningsplanperioden.

Det vil bli gjennomført ei kartfesting av dei viktigaste botaniske lokalitetane for innlegging i Naturbase.

Det vil bli gjennomført ei kartlegging av verneverdiar knytt til stølslandskapet i Kvanndalen.

3.3.4 Retningslinjer for brukarinteresser

Verneregler

Etter verneføreskrifta må det ikkje gjerast inngrep som vesentleg kan endra eller innverka på landskapet sin art og karakter. I dette medrekna:

- Oppføring av bygningar, anlegg og faste innretningar, veg, parkerings- og rasteplassar, oppsetting av autovern, merking og rydding av stiar og løyper, sprenging, uttak, utfylling eller oppfylling av masse, drenering eller turrlegging, ny utføring av kloakk eller andre konsentrerte forureiningstilførsler, framføring av luftleidningar eller rørgater, vasstandsreguleringar, plassering av campingvogner, kalking, gjødsling, bruk av kjemiske bekjempningsmiddel e.l. Opplistinga er ikkje fullstendig (Kap. IV, punkt 1.1.a)
- Nydyrking, treslagsskifte, granplanting, skogreising og snauhogst er forbode. Det er forbode å felle særmerkte og dekorative tre, gaddar og daude tre som er med på å prega landskapet. (Kap. IV, punkt 1.1.b).

I tillegg inneheld verneføreskrifta følgjande forbod:

- Bergjunker og plantesamfunn med denne arten er verna mot skade og øydelegging som ikkje følgjer av tradisjonell bruk av området til landbruk, vanleg ferdsel, jakt og fiske (Kap. IV, punkt 2.1).

Kraftproduksjon

Reglane i verneføreskrifta sitt punkt 1.1 er ikkje til hinder for:

- Vanleg vedlikehald av bygningar og andre anlegg når dette vert tilpassa landskapet og er i tråd med lokal byggeskikk (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav a).
- Motorferdsel i samband med vanleg vedlikehald og drift av kraftliner og installasjonar (Kap. IV, punkt 3.2, bokstav c).
- Reglane i kap. IV er ikkje til hinder for gjennomføring av Tverrå-prosjektet i henhold til konsesjon.

Verneområdestyret legg til grunn at heimelen i Kap. IV, punkt 1.2.a, og omfattar vanleg vedlikehald og drift av eksisterande kraftverksinstallasjonar. Denne tolkinga er og i tråd med forvaltningspraksisen som har vore etablert sidan vernevedtaket.

Når verksemda kan skje utan at det strir mot føremålet med fredinga kan forvaltningsstyresmakta på nærare vilkår gje løyve til:

- Endring, ombygging eller utviding av bygningar og andre eksisterande anlegg (Kap IV, punkt 1.3, bokstav a)
- Endring, ombygging eller utviding av eksisterande anleggsveg knytt til kraftproduksjon (Kap IV, punkt 1.3, bokstav g).

- Naudsynte erosjonssikringstiltak i strandsona langs Sandvatnet (Kap IV, punkt 1.3, bokstav h).

Landbruk

Reglane i verneføreskrifta sitt punkt 1.1 er ikkje til hinder for:

- Vanleg drift av landbruksareala i landskapsvernområde, som ikkje bryt med verneføremålet (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav a). Herunder, oppsetting av gjerde, kve o.l. som er naudsynt for fedrifta
- Uttak av skog som motsvarar den årlege tilveksten, hogstflater som er mindre enn 2 dekar og som ligg meir enn 40 meter frå kvarandre (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav a).
- Vanleg vedlikehald av bygningar og andre anlegg når dette vert tilpassa landskapet og er i tråd med lokal byggeskikk (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav a).
- Vedlikehald av eksisterande stiar og løyper. Forvaltningsstyresmakta kan nekte vedlikehald av eksisterande stiar og løyper når det av omsyn til føremålet med vernet er ønskjeleg å redusere ferdsla i einskilde område (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav b).

Reglane i verneføreskrifta sitt punkt 3.1 er ikkje til hinder for:

- Motorferdsel i samband med jord- og skogbruksnæring (jakt, fangst, fiske og bærsanking blir her ikkje rekna som næring) dersom marka er så frosen at køyretyget ikkje gjer skade (Kap. IV, punkt 3.2, bokstav a).

Når verksemda kan skje utan at det strir mot føremålet med fredinga kan forvaltningsstyresmakta på nærare vilkår gje løyve til:

- Endring, ombygging eller utviding av bygningar og andre eksisterande anlegg. For restaurering og gjenoppføring av bygningar og anlegg med kulturhistorisk verdi, må eventuelle løyve gjevast etter samråd med fylkeskonservatoren (Kap. IV, punkt 1.3, bokstav a).
- Nydyrking og oppføring av bygningar og anlegg tilknytt landbruksdrift når planane er godkjende av landbruksstyresmakta (Kap. IV, punkt 1.3, bokstav b).
- Anna skogdrift enn nemnd i Kap. IV, punkt 1.2 bokstav a) når planane er godkjende av landbruksstyresmakta (Kap. IV, punkt 1.3, bokstav c).
- Bygging av jakt-, fiske- og gjeterbuer som er naudsynt for å sikre ein god næringsmessig utnytting av jakt, fiske og andre utmarksressursar (Kap. IV, punkt 1.3, bokstav d).

Ferdsle og større organiserte arrangement

Større organiserte arrangement er forbode (Kap. IV, punkt 4.1).

Reglane i verneføreskrifta sitt punkt 1.1 er ikkje til hinder for:

- Vedlikehald av eksisterande stiar og løyper. Forvaltningsstyresmakta kan nekte vedlikehald av eksisterande stiar og løyper når det av omsyn til føremålet med vernet er ønskjeleg å redusere ferdsle i einskilde område (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav b).
- Gjennomføring av militær operativ verksemd og tiltak i rednings-, ambulanse-, politi-, brannvern-, oppsyns-, skjøtsels- og forvaltningsøyemed (Kap. IV, punkt 4.2).

Når verksemda kan skje utan at det strir mot føremålet med fredinga kan forvaltningsstyresmakta på nærare vilkår gje løyve til:

- Bygging av hytter o.l. som er ein del av turløypenettet i fjellet (Kap IV, punkt 1.3, bokstav e)
- Etablering av nye stiar og løyper (Kap IV, punkt 1.3, bokstav f).
- Løyve til større organiserte arrangement i særlege tilfelle (Kap. IV, punkt 4.1).

Motorferdsle

Motorisert ferdsel i utmark og i vassdrag er forbode. Flyging lågare enn 300 m over bakken og landing er forbode (Kap. IV, punkt 3.1).

Reglane i verneføreskrifta sitt punkt 3.1 er ikkje til hinder for:

- Motorferdsel i samband med jord- og skogbruksnæring (jakt, fangst, fiske og bærsanking blir her ikkje rekna som næring) dersom marka er så frosen at køyretyet ikkje gjer skade (Kap. IV, punkt 3.2, bokstav a).
- Gjennomføring av militær operativ verksemd og tiltak i rednings-, ambulanse-, politi-, brannvern-, oppsyns-, skjøtsels- og forvaltningsøyemed (Kap. IV, punkt 3.2, bokstav b).
- Motorferdsel i samband med vanleg vedlikehald og drift av kraftliner og installasjonar (Kap. IV, punkt 3.2, bokstav c).

Forvaltningsstyresmakta kan likevel gi løyve til motorferdsel i særskilde høve (Kap. IV, punkt 3.1).

Verneområdestyret tolkar dette punktet i føreskrifta som at forvaltningsstyresmakta etter søknad kan gje løyve til motorferdsle i utmark og i vassdrag og landing med luftfartøy til andre transportbehov enn dei som er direkte heimla i verneføreskrifta kapittel IV, punkt 3.2, bokstav a. Dette kan mellom anna omfatte transport av materialar til vedlikehald av bygningar og transport av brensel og proviant til hytter som er grunngeve med meir enn vanlege behov.

3.3.5 Prinsipp for forvaltninga av Kvanndalen 2015-2025

Dagens omfang av motorferdsle og anna verksemd i Kvanndalen er svært avgrensa og er i liten grad i strid med verneføremål og verneverdiar. Den samla belastninga på naturmangfaldet i verneområdet vurderast som svært låg jf. nml §10). Verneområdestyret ønskjer derfor å legge opp til ein forvaltningspraksis kor talet på motorferdsleløyve ikkje aukar nemneverdig og kor det ikkje opnast for tiltak som i nemneverdig grad kan endre område sin art og karakter.

Dette inneberer at det framleis vil kunne gje løyve til naudsynt transport med snøskuter og helikopter i samband med landbruksdrift.

Verneområdestyret vil kunne gje løyve til ombyggingar og utvidingar av landbruksbygg og fritidshytter dersom konkret behov kan dokumenterast. Etter at vernet var etablert har det ikkje vore søknadar om nye landbruksbygg eller fritidshytter. Verneområdestyret ser heller ikkje for seg mange slike søknadar den neste tiårsperioden, og meiner at behovet for bygg til landbruksdrift i hovudsak kan dekkast gjennom utviding av eksisterande bygg.

3.3.6 Tiltak

- Det må plasserast informasjonsskilt om verneområdet ved viktig innfallsportar som Kvanndalsdammen, Haukeliseter og Sandvatnet, samt inne på Kvanndalshytta.
- Det må utarbeidast ein skjøtselsplan for stølsområda i Kvanndalen.
- Det bør ryddast vegetasjon på utvalte stølsvollar og ferdsløyper i samsvar med skjøtselsplan.

3.4 Dyraheio landskapsvernområde

Dyraheio landskapsvernområde i Suldal kommune vart oppretta i 1997 og har etter ei mindre utviding i 2010 eit areal på 304 km².

Føremålet med vernet av Dyraheio er, etter verneføreskrifta sitt kapittel III, ”å ta vare på eit særmerkt fjellområde med urørt natur, rikt planteliv med m.a. bergjunker, verdifulle stølsområde og beitelandskap, eldre og nyare kulturminne etter støling, heibeiting, jakt, fiske og fangst. Føremålet er også å ta vare på viktige leveområde for viltet, spesielt å sikre eit samanhengande fjellområde og delar av livsgrunnlaget for den sørlegaste villreinstamma i Europa.”

3.4.1 Områdebeskriving

Avgrensing og eigedomstilhøve

I sør blir utstrekninga av Dyraheio landskapsvernområde langt på veg bestemt av Blåsjø. Det sørlegaste punktet i verneområdet er Odden rett nord for Oddatjønndammen. Herfrå går grensa nordaustover til Skreivassdammen før den følgjer strandlinja til Blåsjø austover til Pøyleåna og fylkesgrensa mellom Rogaland og Aust Agder. Herfrå følgjer grensa for verneområdet fylkesgrensa og grensa for Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde forbi Holmavatnet, Austre Kaldefjell, Urdevassnutane og Meien fram til Storhedderfjell. Her forlet grensa for verneområdet fylkesgrensa, og etter utvidinga i 2010 følgjer den nå grensa til Holmavassåno biotopvernområde ned til Sandvatn. Den nye grensa følgjer strandlinja mot sørvest til den kjem inn på den gamle grensa sør for Sandvatn. Nordgrensa for Dyraheio går nå vestover til Hongsnuten, mens vestgrensa går over Kverneheia, Åimjøllo, Dyrskarnuten, Botnanuten, Grunnevassfossen, Kjelkanuten og vidare til Odden.

Dyraheio landskapsvernområde omfattar til saman 29 gards- og bruksnummer og bortsett frå dei 87 km² som høyrar til Suldal statsallmenning, ligg alt på privat eigedom.

Bleskestad, Tufteskog, Vetrhus, Bråtveit, Århus, Guggedal, Kjetilstad, Slagstad og Øystad er dei gardane som har mest areal i verneområdet.

Landskap og inngrep

I Naturtyper i Norge (NiN) tilhører Dyraheio hovudtypen Ås- og fjelltopplandskap og landskapstypen småkupert høgfjellslandskap.

Mykje av Dyraheio er bart fjell, ur og vatn. Eit karrig landskap kor ein sparsam vegetasjon klarar seg fast der det er mogleg å få feste. Samstundes er dette eit landskap kor kontrastane er store. Felt med næringsrik fyllitt gjer mange fjellsider grønne og frodige, og nokre stader finn ein reine høgfjellssoasar med eit eineståande rikt planteliv. På stadar som Stranddalen, Raudnuten, Meiadalen og Hogsnuten, veks det fleire sjeldne plantar som er ei viktig årsak til at Dyraheio vart verna. Høgdeforskjellane er og med på å skape eit variert og kontrastfylt landskap. Høgast tronar Snønuten (1604 moh) som er den sjette høgaste toppen i Rogaland, men og Kringlenuten, Leirnuten og Austre Kaldefjell når nesten opp mot 1500 moh. Samstundes omfattar og Dyraheio nokre av dei finaste stølsområda i Rogaland. Blant desse er den store vide dalen mellom stølane Bleskestadmoen, Klauvskeidmoen og Nystølen. Stølsområda ved Mostøl og Håvestålen ligg utanfor verneområdet, men både dalen nordover med Gaukstøl, Skitstøl og Krokevasstølen, og dalen austover med Jonstøl

og Sandvasstølen ligg innanfor. Det gjer og dalen frå Reinskvelven til Nyastølen og indre delen av Prostøldalen. I deler av desse områda finn ein og ein frodig fjellbjørkeskog med nokre innslag av furu.

Det finns fleire relativt store vatn i Dyraheio. Det største av desse er Holmavatnet med eit areal på om lag 4km², men også Steinkilevatnet, Austre Kaldevatnet, Midtvatnet, Kringlevatnet og Vestre Kaldevatnet er relativt store. Dei fleste av vassdraga drenerar vestover enten mot Suldalsvatnet og Suldalslågen eller sørvestover mot Ulla. Unnataket er Austre Kaldevatnet som drenerer austover mot Ormsa og Otra vassdraget.

Det finns om lag 15 stølar i Dyraheio. I tillegg kjem det 11 jakt- og sankehytter, ein del utløer, og 5 gamle jordhytter (Odden 1998). Det finns og 3 fritidshytter i Dyraheio. Både stølshusa og hyttene har ein relativt beskjeden storleik med eit areal som vanlegvis ligg på 20-50 m². Når det gjeld andre bygningar står det turishytter med tilhørande uthus på Bleskestadmoen, Jonstøl, Krossvatn og Stranddalen. I tillegg har Suldal Fjellstyre to hytter i Steinkilen og ei på Grjotdalsneset.

Dyraheio er og berørt av inngrep knytt til Ulla-Førre og Røldal-Suldal utbyggingane. Det ligg ein betongdam i sørenden av Vestre Kaldavatn og vassdraget sørover til Gautevatnet er turrlagt. Det er og bygd ein terskel i utløpet av Grasdalstjønnna. Vatnet frå Vestre Kaldavatn blir ført austover gjennom Vassdalane i ein tunell og ein delvis opparbeida kanal. Denne overføringa medfører og at vassføringa ned til Gravetjønn, Krossvatnet og Skorpevadhølen er høgare enn normalt. I Skorpevadhølen er det og ein betongdam og ein overføringstunnel til Blåsjø som gjør at vasstanden fluktueringar i takt med Blåsjø. Skorpevadhølen får dermed ei omfattande reguleringszone. Nedanfor dammen er Storåna turrlagt ned til Gautevatnet og det berømte Breidavadet er utan vatn. Det er bygd ein terskel i Storåna som sikrar ein vasspegel litt nedafor sjølve Breidavadet. Det er og bygd ein terskel ved utløpet av Gautevatnet. I samband med Røldal-Suldal utbygginga er elva frå Sandvatnet turrlagt ned til Reinskvelven, og har sterkt redusert vassføring vidare ned forbi Bleskestadmoen.

Samstundes er vernegrensene lagt slik at ei rekke større inngrep ligg rett på utsida av verneområdet. Dermed har inngrepa i samband med kraftutbyggingane større innverknad på landskapsbilete enn det ein kan få inntrykk av berre ut frå inngrepa inne i landskapsvernområde.

Bruken av Dyraheio i dag

I dag har Stavanger turistforening framleis ei omfattande verksemd i Dyraheio. Dei har eit godt utbygd rutenett og sjølvbetjeningshytter ved Krossvatn og på Bleskestadmoen. I tillegg kjem det til å bli bygd ei heilt ny sjølvbetjeningshytte på Jonstøl i 2014. I Stranddalen er det bygd opp eit moderne turistanlegg, og den betjente turishytta er eit svært populært turmål.

Suldal fjellstyre har og to relativt nye hytter i Dyraheio, ei på Grjotdalsneset og ei i Steinkilen. Desse hyttene står opne og nyttast særleg i samband med jakt og fiske. Område har svært mange gode fiskevatn, og kvar haust blir det jakta både rype og villrein.

Kor mange som brukar Dyraheio i samband med friluftsliv har ein ikkje sikre tal på, men i 2010 var det registrert 3100 overnattingar på turishyttene og 300 overnattingar på fjellstyrehyttene. I tillegg kjem mange som nyttar Dyraheio til dagsturar. Toppar som Såta og Snønuten er godt besøkt både sommar og vinter, og om lag 2000 tek turen inn til Stranddalen for å sjå på det rike plantelivet eller for å få seg ein komlemiddag. Bruken av Dyraheio er klart størst om sommaren. Dersom ein skal tru på overnattingsstatistikken, skjer så mykje som 85% av bruken i sommarhalvåret.

Dyraheio har alltid vore eit viktig område for storvilt- og småviltjakt. Det jaktast elg og hjort kvart å i dei lågareliggande skogsområda, og i 2013 var det gjeve om lag 100 fellingsløyve for villrein. Det er og ein del småviltjakt i Dyraheio. Frå 2013 og tre år framover vil det ikkje bli rypejakt på områda som ligg i Suldal statsallmenning.

Dyraheio er eit viktig beiteområde for sau, og i 2013 beitte om lag 3000 dyr i område.

Elles blir det teke ut ved til eige bruk fleire stader i verneområdet.

I tidsrommet 1997-2010 da Suldal kommune hadde forvaltningsmynde vart det gjeve løyve til 12 ulike byggetiltak. Det vart gjeve løyve til oppattbygging av stølshus i Reinskvelven, på Krokevasstølen, på Prostøl, på Jonstøl og på Bleskestadmoen, samt bygging av nye jakt og sankebuer på Pjåkevassheia og i Stranddalen. Vidare vart det gjeve løyve til ombygging av jakt og sankebuer i Grasdalen og Tjørnarebotn, oppattbygging av hestestallen i Steinkilen og bygging av nye naust ved Grjotdalsneset og Steinkilen. Det vart og gjeve løyve til bygging av turisthytter på Bleskestadmoen og i Stranddalen. Etter at verneområdestyret overtok forvaltningsmynda for Dyraheio har det vorte gjeve løyve til bygging av ei turisthytte på Jonstøl og ei jakt og sankebu i Kvelven. Det har og vorte gjeve løyve til elveførebygging på Prostøl og på Bleskestadmoen, samt tre permanente bruer i samband med løypenettet til Stavanger turistforening.

Det er pr 2013 gjeve 10 motorferdsleløyve for snøskuter i Dyraheio. I tillegg kjem grunneigaranes kjøring i samband med landbruksdrift og kjøring i regi av kraftselskapa. I 2011 og 2012 vart det i snitt gjeve 3 helikopterløyve som omfatt 30 transportar i året. I 2013 er det gjeve 6 helikopterløyve med til saman 128 transportar. Dette høge talet på løyve og transportar skyldas tre omfattande byggeprosjekt og er ikkje representativt for tilhøva i Dyraheio.

3.4.2 Verneverdier og trugsmål

Føremålet med vernet av Dyraheio landskapsvernområde er *”å ta vare på eit særmerkt fjellområde med urørt natur, rikt planteliv med m.a. bergjunker, verdifulle stølsområde og beitelandskap, eldre og nyare kulturminne etter støling, heibeiting, jakt, fiske og fangst. Føremålet er også å ta vare på viktige leveområde for viltet, spesielt å sikre eit samanhengande fjellområde og delar av livsgrunnlaget for den særlegaste villreinstamma i Europa.”* Verneverdiane i Dyraheio er derfor særleg knytt til fire ulike tilhøve. Lokalitetane med svært rik botanikk kor særleg førekomsten av bergjunker er viktig, støls- og beitelandskapet, kulturminne knytt til støling og jakt, samt Dyraheio sin funksjon som leveområde for villreinstamma i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane villreinområde.

Dei rike botaniske lokalitetane i områda mellom Øvre Moen og Kvelven er ein av dei aller fremste verneverdien i Dyraheio. Dette er voksestaden for ein livskraftig bestand av bergjunker som har status som nær truga (NT) i nasjonal raudliste for artar 2010, og veks berre på nokre få stadar i landet utanom lokalitetane i Dyraheio og Vormedalsheia. Den rike fjellfloraen i Stranddalen gjer denne lett tilgjengelege lokaliteten godt egna og verdifull i undervisningssamanheng. Liknande verdifulle botaniske lokalitetar finn ein og i Hongsnuten, i Raudnuten og i Meidalen. Utover bergjunker er det registrert fem andre planter med status som nærtruga (NT) i nasjonal raudliste for artar 2010. Dette er jøkelstarr, gransildre, kvitkurle, ullbakkestjerne og jemtlandsrapp. I tillegg er snøgras med status sårbar (VU) registrert.

Det er store verneverdier knytt til landskapet i Dyraheio. Variasjonen og kontrastane i landskapet er svært stor frå grøne og frodige oasar i fjelldalane til høge fjelltoppar med glattskura knausar og store snøfenner. Dyraheio inneheld og fleire velhaldne og vakre stølsområde. Gode døme er gryta ved

Nystølen og Bleskestadmoen, dalføre frå Gaukstøl til Krokevasstølen og gryta frå Jonstøl opp mot Sandvatnet og Kyrkjesteindalen.

Dyraheio har og store verneverdiar knytt til jakt og anna verksemd i høgheia. Både i Steinkilen og i Breiavad er det eit unikt bygningsmiljø med tre generasjonar av jakthytter bygd over eit tidsrom på 100 år. Frå jordhytta med steinveggar som er delvis grove inn i bakken til moderne jakthytter. I tillegg finns det ei lang hidlerar som har over nytta i samband med jakt, beitebruk og ferdsle, og ei handfull dyregraver og andre jordhytter. I tillegg går det fleire oppvada ferdsleveggar mellom Suldal og Bykle gjennom Dyraheio.

Dyraheio har og store verneverdiar knytt til sin funksjon som leveområde for villreinstamma i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane. Særleg verdifulle er dei austlegaste delane av Dyraheio som eit mykje brukt vinterbeite for den delen av stamma som held til i dei nordlege områda av Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane. Dei lågareliggande delane i vest blir og nytt som vårbeite, og fjellbjørkeskogen i vest vil og ha ein svært viktig funksjon som nødbete i år med mykje snø eller sterk nedising av beita lengre aust.

Til saman fem fugleartar som er oppført som nær truga (NT) i nasjonal raudliste for artar 201 er registrert i Dyraheio. Dette er strandsnipe, bergirisk, storlom, svartand og fiskemåke.

I dag er det ikkje mogleg å identifisere store trugsmål mot dei botaniske verneverdiane i Dyraheio. Lokalitetane ligg ofte i bratte område slik at slitasje frå ferdsle eller beite av sau ikkje utgjør noko stor problem. Attgroing er heller ikkje noko stort trugsmål så langt over tregrensa.

Verneverdiane knytt til kulturlandskapet i samband med stølsområde og drifteleger og ferdsleveggar er truga av attgroing med bjørk og einer. Dette er særleg eit problem under og like over tregrensa. Ei meir omfattande omtale av trugsmåla mot kulturlandskap og kulturminne er gjeve i kapittel x.x, s. xx.

Kulturminna i høgheia er og truga av forfall. Vardar langs ferdslevegane dett ned og det same gjør lemurane på hidlerane. Jordhyttene treng og eit omfattande vedlikehald om lag kvart trettiande år for ikkje å rase saman.

Det er ikkje mogleg å peike på tilhøve som utgjør alvorlege trugsmål mot Dyraheio sin funksjon som leveområde for villreinstamma. I vinterbeiteområda er både motorferdsle og anna ferdsle svært avgrensa på denne årstida. Det kan førekomme lokale forstyringar i samband med turisthytter og andre populære turmål om våren.

Status 2013

Botaniske verneverdiar:	Ikkje truga	
Funksjon som leveområde for villrein:	Ikkje truga	
Kulturminne og landskapsmessige verneverdiar:	Truga	Trugsmåla er særleg knytt til attgroing under tregrensa og forfall av kulturminne på grunn av endra bruk

3.4.3 Bevaringsmål, overvaking og kartleggingsbehov

Det vil bli utarbeida bevaringsmål og overvåkingsprogram for ein av bergjunkerlokalitetane i Strandalen i løpet av denne forvaltningsplanperioden. Det er ein del tråkk som følgje av ferdsle og beitedyr i lokalitetane nær Stranddalshytta, og det er viktig å få kunnskap om korleis dette påverkar bergjunkereren.

Det vil bli gjennomført ei kartfesting av dei viktigaste botaniske lokalitetane for nærare avgrensing og innlegging i Naturbase.

Det vil bli gjennomført ei kartlegging av verneverdiar og skjøtselsbehov knytt til stølslandskapet i Dyraheio.

3.4.4 Retningslinjer for brukarinteresser

Vernereglar

Etter verneføreskrifta må det ikkje gjerast inngrep som vesentleg kan endra eller innverka på landskapet sin art og karakter. I dette medrekna:

- Oppføring av bygningar, anlegg og faste innretningar, veg, parkerings- og rasteplassar, oppsetting av autovern, merking og rydding av stiar og løyper, sprenging, uttak, utfylling eller oppfylling av masse, drenering eller tørrlegging, ny utføring av kloakk eller andre konsentrerte forureiningstilførsler, framføring av luftleidningar eller røygater, vasstandsreguleringar, plassering av campingvogner, kalking, gjødsling, bruk av kjemiske bekjempningsmiddel e.l. Opplistinga er ikkje fullstendig (Kap. IV, punkt 1.1.a)
- Nydyrking, treslagsskifte, granplanting, skogreising og snauhogst er forbode. Det er forbode å felle særmerkte og dekorative tre, gaddar og daude tre som er med på å prega landskapet. (Kap. IV, punkt 1.1.b).

I tillegg inneheld verneføreskrifta følgjande forbod:

- Bergjunker og plantesamfunn med denne arten er verna mot skade og øydelegging som ikkje følgjer av tradisjonell bruk av området til landbruk, vanleg ferdsel, jakt og fiske (Kap. IV, punkt 2.1).

Kraftproduksjon

Reglane i verneføreskrifta sitt punkt 1.1 er ikkje til hinder for:

- Vanleg vedlikehald av bygningar og andre anlegg når dette vert tilpassa landskapet og er i tråd med lokal byggeskikk (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav a).
- Vedlikehald av eksisterande anleggsveg knytt til kraftproduksjon er tillate utan søknad (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav c).

Verneområdestyret legg til grunn at heimelen i Kap. IV, punkt 1.2.a, og omfattar vanleg vedlikehald og drift av eksisterande kraftverksinstallasjonar, jamfør ordlyden i føredraget til Kongeleg resolusjon og tilsvarande heimel for vedlikehald og drift av eksisterande kraftverksinstallasjonar i verneføreskriftene for Lusaheia og Vormedalsheia (Kap. 5, punkt 2).

Denne tolkinga er og i tråd med forvaltningspraksisen som har vore etablert sidan vernevedtaket. Det ligg fleire kraftverksinstallasjonar som demningar, bekkeinntak og ventilasjonssjakter inne i verneområdet, og desse har eit visst behov for tilsyn og vedlikehald.

- Motorferdsel i samband med vanleg vedlikehald og drift av kraftliner og installasjonar (Kap. IV, punkt 3.2, bokstav c).

Når verksemda kan skje utan at det strir mot føremålet med fredinga kan forvaltningsstyresmakta på nærare vilkår gje løyve til:

- Endring, ombygging eller utviding av bygningar og andre eksisterande anlegg (Kap IV, punkt 1.3, bokstav a)
- Endring, ombygging eller utviding av eksisterande anleggsveg knytt til kraftproduksjon (Kap IV, punkt 1.3, bokstav g.
- Naudsynte erosjonssikringstiltak i strandsona langs Sandvatnet (Kap IV, punkt 1.3, bokstav h).

Landbruk

Reglane i verneføreskrifta sitt punkt 1.1 er ikkje til hinder for:

- Vanleg drift av landbruksareala i landskapsvernområde, som ikkje bryt med verneføremålet (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav a). Herunder, oppsetting av gjerde, kve o.l. som er naudsynt for fedrifta
- Uttak av skog som motsvarar den årlege tilveksten, hogstflater som er mindre enn 2 dekar og som ligg meir enn 40 meter frå kvarandre, vanleg vedlikehald av bygningar og andre anlegg når dette vert tilpassa landskapet og er i tråd med lokal byggeskikk (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav a).
- Vanleg vedlikehald av bygningar og andre anlegg når dette vert tilpassa landskapet og er i tråd med lokal byggeskikk (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav a).
- Vedlikehald av eksisterande stiar og løyper. Forvaltningsstyresmakta kan nekte vedlikehald av eksisterande stiar og løyper når det av omsyn til føremålet med vernet er ønskjeleg å redusere ferdsla i einskilde område (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav b).

Reglane i verneføreskrifta sitt punkt 3.1 er ikkje til hinder for:

- Motorferdsel i samband med jord- og skogbruksnæring (jakt, fangst, fiske og bærsanking blir her ikkje rekna som næring) dersom marka er så frosen at køyretyet ikkje gjer skade (Kap. IV, punkt 3.2, bokstav a).
- Motorferdsle for uttransport av sjuke/skadde dyr i medhald av lov om dyrevelferd. Kjørety som nyttast skal vere skånsam mot markoverflata. Det skal gjevast melding til ansvarleg oppsyn for verneområdet i forkant av køyringa (Kap. IV, punkt 3.2, bokstav d).

Når verksemda kan skje utan at det strir mot føremålet med fredinga kan forvaltningsstyresmakta på nærare vilkår gje løyve til:

- Endring, ombygging eller utviding av bygningar og andre eksisterande anlegg. For restaurering og gjenoppføring av bygningar og anlegg med kulturhistorisk verdi, må eventuelle løyve gjevast etter samråd med fylkeskonservatoren (Kap. IV, punkt 1.3, bokstav a).
- Nydyrking og oppføring av bygningar og anlegg tilknytt landbruksdrift når planane er godkjende av landbruksstyresmakta (Kap. IV, punkt 1.3, bokstav b).
- Anna skogdrift enn nemnd i Kap. IV, punkt 1.2 bokstav a) når planane er godkjende av landbruksstyresmakta (Kap. IV, punkt 1.3, bokstav c).
- Bygging av jakt-, fiske- og gjeterbuer som er naudsynt for å sikre ein god næringsmessig utnytting av jakt, fiske og andre utmarksressursar (Kap. IV, punkt 1.3, bokstav d).

Ferdsle og større organiserte arrangement

Større organiserte arrangement er forbode (Kap. IV, punkt 4.1).

Reglane i verneføreskrifta sitt punkt 1.1 er ikkje til hinder for:

- Vedlikehald av eksisterande stiar og løyper. Forvaltningsstyresmakta kan nekte vedlikehald av eksisterande stiar og løyper når det av omsyn til føremålet med vernet er ønskjeleg å redusere ferdsla i einskilde område (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav b).
- Gjennomføring av militær operativ verksemd og tiltak i rednings-, ambulanse-, politi-, brannvern-, oppsyns-, skjøtsels- og forvaltningsøyemed (Kap. IV, punkt 4.2).

Når verksemda kan skje utan at det strir mot føremålet med fredinga kan forvaltningsstyresmakta på nærare vilkår gje løyve til:

- Bygging av hytter o.l. som er ein del av turløypenettet i fjellet (Kap IV, punkt 1.3, bokstav e)
- Etablering av nye stiar og løyper (Kap IV, punkt 1.3, bokstav f).
- Løyve til større organiserte arrangement i særlege tilfelle (Kap. IV, punkt 4.1).

Motorferdsle

Motorisert ferdsel i utmark og i vassdrag er forbode. Flyging lågare enn 300 m over bakken og landing er forbode (Kap. IV, punkt 3.1).

Reglane i verneføreskrifta sitt punkt 3.1 er ikkje til hinder for:

- Motorferdsel i samband med jord- og skogbruksnæring (jakt, fangst, fiske og bærsanking blir her ikkje rekna som næring) dersom marka er så frosen at køyretyet ikkje gjer skade (Kap. IV, punkt 3.2, bokstav a).
- Gjennomføring av militær operativ verksemd og tiltak i rednings-, ambulanse-, politi-, brannvern-, oppsyns-, skjøtsels- og forvaltningsøyemed (Kap. IV, punkt 3.2, bokstav b).
- Motorferdsel i samband med vanleg vedlikehald og drift av kraftliner og installasjonar (Kap. IV, punkt 3.2, bokstav c).
- Motorferdsle for uttransport av sjuke/skadde dyr i medhald av lov om dyrevelferd. Kjøreyt som nyttast skal vere skånsam mot markoverflata. Det skal gjevast melding til ansvarleg oppsyn for verneområdet i forkant av køyringa (Kap. IV, punkt 3.2, bokstav d).

Med kjøreyt som er skånsame mot markoverflata meinast det ATV med og utan belte der det ikkje oppstår nemneverdige kjørespor i terrenget, samt bruk av helikopter.

Forvaltningsstyresmakta kan likevel gi løyve til motorferdsel i særskilde høve (Kap. IV, punkt 3.1).

Verneområdestyret tolkar dette punktet i føreskrifta som at forvaltningsstyresmakta etter søknad kan gje løyve til motorferdsle i utmark og i vassdrag og landing med luftfartøy til andre transportbehov enn dei som er direkte heimla i verneføreskrifta kapittel IV, punkt 3.2, bokstav a. Dette kan mellom anna omfatte transport av materialar til vedlikehald av bygningar og transport av brensel og proviant til hytter som er grunngjeve med meir enn vanlege behov.

3.4.5 Prinsipp for forvaltninga av Dyraheio 2015-2025

Dagens omfang av motorferdsle og anna verksemd i Dyraheio er svært avgrensa og er i liten grad i strid med verneføremål og verneverdiar. Den samla belastninga på naturmangfaldet i verneområdet vurderast som svært låg (jf. nml §10). Verneområdestyret ønskjer derfor å legge opp til ein forvaltningspraksis kor talet på motorferdsleløyve ikkje aukar nemneverdig og kor det ikkje opnast for tiltak som i nemneverdig grad kan endre område sin art og karakter.

Dette inneberer at det framleis vil kunne bli gjeve løyve til naudsynt transport med snøskuter og helikopter i samband med landbruksdrift og drift av fjellstyrehytter og turisthytter. Det same gjeld for naudsynt transport til fritidshytter.

Verneområdestyret vil og framover kunne gje løyve til tilbygg til både landbruksbygg og fritidshytter dersom konkret behov kan dokumenterast. Etter at vernet var etablert har det berre vore fem søknadar om nye landbruksbygg. Verneområdestyret ser heller ikkje for seg mange slike søknadar den neste tiårsperioden, og meiner at behovet for bygg til landbruksdrift i hovudsak kan dekkast gjennom utviding av eksisterande bygg.

3.4.6 Tiltak

- Det på plasserast informasjonsskilt ved viktig innfallsportar som Øvre Moen, Kjetilstadlio, Mostøl og Bleskestad.
- Det må utarbeidast skjøtselsplanar for Nystøl-Bleskestadmoen området og Jonstøl området.

- Det må utarbeidast bevaringsmål og etablerast eit overvakingsprogram for dei viktigaste botaniske lokalitetane.
- Bruken av områda rundt Jonstøl må kartleggast i samband med etableringa av den nye turisthytta.
- Det bør tilretteleggast for ein botanisk natursti i Stranddalen som kan informere dei mange besøkande om planteliv og verneverdiar.

3.5 Holmavassåno biotopvernområde

Holmavassåno biotopvernområde ligg i Suldal kommune og vart oppretta i 1997. Arealet på verneområdet er på 23 km².

Føremålet med vernet av Holmavassåno er, etter verneføreskrifta sitt kapittel III, *”å sikre viktige trekkveggar for villreinen i fjellområdet mellom Kvanndalen landskapsvernområde og Dyraheio landskapsvernområde.”*

3.5.1 Områdebeskriving

Holmavassåno biotopvernområde omfattar i hovudsak områda mellom Sandvatnet og Holmavatnet, nord aust i Suldal kommune. Biotopvernområde blir dermed liggande som eit bindeledd og ein korridor mellom landskapsvernområda Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane og Dyraheio i sør og aust, og Kvanndalen landskapsvernområde i vest.

Avgrensing og eigedomstilhøve

Sørgrensa for Holmavassåno biotopvernområde følgjer fylkesgrensa mot Aust Agder på høgdedraget frå Storhidlerfjell via Storhidlernuten (1402 moh) og Fisketjørnnuten til Fiskebekk. Den nordaustre avgrensinga følgjer fylkesgrensa mot Telemark midt ute i Holmavatnet fram til grensa mot Kvanndalen landskapsvernområde om lag 1 km sørvest for Holmevasshytta. Vestgrensa følgjer høgdedraget over Endanuten før den går mot sør over Sandvatnet, og vidare opp til Storhidlerfjell.

Holmavassåno biotopvernområde omfattar 3 gards- og bruksnummer fordelt på dei to gardane Jordebrenn og Bleskestad. Det aller meste av arealet ligg på privat eigedom, mens Hydro eig eit mindre areal ved Holmavassdammen.

Landskap og inngrep

Landskapet

I Naturtyper i Norge (NiN) tilhører Holmavassåno hovudtypen Ås- og fjelltopplandskap og landskapstypen småkupert høgfjellslandskap.

Holmavassåno biotopvernområde omkransast av fleire nutar og høgdedrag som Storhidlernuten, Fisketjørnnuten og Endanuten. I tillegg kjem Gravetjørnnuten som ligg sentralt inne i verneområdet. Sentralt ligg og Naustdalen og dalføret langs sjølve Holmavassåno. Om lag ein fjerdedel av verneområdet omfattar vatn, fordelt på nord austre del av Sandvatnet og søre halvdel av Holmavatnet.

Holmavassåno biotopvernområde inneheld ei lang rekke automatisk freda kulturminne og nyare tids kulturminne med betydeleg verneverdi.

Holmavassåno biotopvernområde er sterkt påverka av Røldal-Suldal utbygginga. Sandvatnet er regulert 30m, Holmavatnet er regulert 10m og vassføringa i Holmavassåno er sterkt redusert. Ved utløpet av Holmavatnet er det bygd to betongdammar med ein samla lengde på om lag 200m og ein mindre betongdam i Naustdalen. Ein anleggsveg langs Sandvatnet og Holmavassåno er stengt med bom av omsyn til villreintrekket. To 300kv kraftlinjer går gjennom verneområdet nord for Sandvatnet og Holmavassåno og vidare austover sør for Holmavatnet

Når deg gjeld bygningar i biotopvernområde har Hydro eit eit lukehus og eit betongnaust på 65m² ved Holmavassdammen. Det er to jakt- og fiskehytter på om lag 30m² i område, ei ved Holmavassdammen og ei i Naustdalen.

Bruken av Holmavassåno i dag

Stavanger turistforening si hytte Holmevasshytta ligg på Fidjaflatene om lag 1km aust for grensa. Frå Holmevasshytta går turistruta gjennom verneområdet til Sandvatnet. Ei umerka løype sørover til Sloaros går og tvers gjennom verneområdet. Om vinteren går både den kvista ruta mellom Sloaros og Holmevasshytta, og den mellom Holmevasshytta og Bleskestadmoen, over isen på Holmavatnet. Den sistnemte løypa går vidare gjennom verneområdet langs kraftlinhetraseen og over isen på Sandvatnet til Sandvassdammen. Holmevasshytta har om lag 800 overnattingar i året fordelt på 500 om sommaren og 300 om vinteren.

Holmavassåno inngår i Sandvassbeitet og har ei over 100 år gamal historie knytt til sommarbeite for sauedrift. I dag er Holmavassåno framleis eit viktig beiteområde for sau, og i 2013 beitte om lag 100 sau og lam i område.

Det jaktast og villrein og småvilt i område, og det fiskast både med stong og garn i Sandvatnet og Holmavatnet.

I tidsrommet 1997-2010 da Suldal kommune hadde forvaltningsmynde har det ikkje komme inn søknadar om byggetiltak i Holmavassåno biotopvernområde. Etter at verneområdestyret overtok forvaltningsmynde har det vorte gjeve løyve til oppsetting av Hydro sitt betongnaust ved Holmavassdammen.

Det er pr 2014 gjeve eit motorferdsleløyve for snøskuter i Holmavassåno. I tillegg kjem grunneigar sin kjøring i samband med landbruksdrift og kjøring i regi av kraftselskapa. I tidsrommet 2011-2013 er det ikkje vore gjeve løyve til helikoptertransportar i område.

3.5.2 Verneverdiar og trugsmål

Verneverdiane i Holmavassåno er knytt til område sin funksjon som trekkorridor for villreinstamma i Setesdal Vesthei - Ryfylkeheiane.

Om sommaren utgjer biotopvernområde eit viktig bindeledd mellom områda i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane og Dyraheio landskapsvernområder og områda i Kvanndalen og Telemark. Både terrengformasjonar og forstyrningar frå menneskeleg aktivitet lengre vest, gjer Holmavassåno til ein naturleg trekkveg. Om vinteren nyttar villreinen isen på Holmavatnet.

Sjølv om trekkvegane i biotopvernområde framleis blir nytta, er området hardt belasta av tekniske inngrep og menneskeleg aktivitet. Både turistløype, anleggsveg og kraftlinjer vil kunne ha ein barriere effekt. Dette kan være ein medverkande årsak til at fostringsflokkane nesten ikkje har nytta desse områda om somrane dei siste 20 åra. Eit kraftutbyggingsprosjekt i Tverråa, har vore framme, men er for tida ikkje aktuelt.

Status 2014

Funksjon som trekkområde for villrein:

Truga

Trugsmåla er særleg knytt til ferdsla i samband med friluftsliv og kraftproduksjon

3.5.3 Bevaringsmål, overvakning og kartleggingsbehov

Det ligg ikkje føre planar om å utarbeida bevaringsmål og overvakingsprogram for lokalitetar i Holmavassåno i denne forvaltningsplanperioden.

Eksisterande data for villreinen sin bruk av Holmevassåno vil bli systematisert for å danne seg eit bilde av arealbruken. Det kan og bli aktuelt med nye registreringar.

3.5.4 Retningslinjer for brukarinteresser

Verneregler

Etter verneføreskrifta må det ikkje iverksetjast tiltak som kan endre dei naturgjevne produksjonstilhøva, gjera villreinen sitt livsmiljø ringare eller hindre villreinen i å trekkje gjennom området, herunder oppføring av bygningar, anlegg og faste innretningar, veg, parkerings- og rasteplassar, oppsetting av autovern, merking og rydding av stiar og løyper, sprenging, uttak eller oppfylling av masse, ny utføring av kloakk eller andre konsentrerte forureiningstilførsler, framføring av luftleidningar eller røygater, vasstandsreguleringar, plassering av campingvogner, e.l. Opplistinga er ikkje fullstendig. (Kap. IV, punkt 1).

Kraftproduksjon

Reglane i verneføreskrifta sitt kapittel IV er ikkje til hinder for:

- Vanleg vedlikehald og drift av kraftliner og installasjonar (Kap. V, punkt 2).
- Gjennomføring av Tverrå-prosjektet i henhold til konsesjon (Kap. V, punkt 3).

Når verksemda kan skje utan at det strir mot føremålet med fredinga kan forvaltningsstyresmakta på nærare vilkår gje løyve til:

- Endring, ombygging eller utviding av bygningar og andre eksisterande anlegg (Kap VI, punkt 1)

Landbruk

Reglane i verneføreskrifta sitt kapittel IV er ikkje til hinder for:

- Vanleg drift av landbruksareala i biotopvernområde som ikkje bryt med verneføremålet, herunder oppsetting av gjerde, kve o.l. som er naudsynt for fedrifta og vanleg vedlikehald av bygningar og andre anlegg når dette vert tilpassa landskapet og lokal byggeskikk. Bruk av motorisert framkomstmiddel i utmark er likevel forbode (Kap. VI, punkt 4).
- Vedlikehald av eksisterande stiar og løyper. Forvaltningsstyresmakta kan nekte vedlikehald av eksisterande stiar og løyper når det av omsyn til føremålet med vernet er ønskjeleg å redusere ferdsla i einskilde område (Kap VI, punkt 5).

- Motorferdsel i samband med jord- og skogbruksnæring (jakt, fangst, fiske og bærsanking blir her ikkje rekna som næring) dersom marka er så frosen at køyretyget ikkje gjer skade (Kap VI, punkt 6).

Når verksemda kan skje utan at det strir mot føremålet med fredinga kan forvaltningsstyresmakta på nærare vilkår gje løyve til:

- Endring, ombygging eller utviding av bygningar og andre eksisterande anlegg. For restaurering og gjenoppføring av bygningar og anlegg med kulturhistorisk verdi, må eventuelle løyve gjevast etter samråd med fylkeskonservatoren (Kap. VI, punkt 1).
- Bygging av jakt-, fiske- og gjeterbuer som er naudsynt for å sikre ein god næringsmessig utnytting av jakt, fiske og andre utmarksressursar (Kap. VI, punkt 2).

Ferdsle og større organiserte arrangement

Større, organiserte arrangement er forbode (Kap. IV, punkt 2).

Reglane i verneføreskrifta sitt kapittel IV er ikkje til hinder for:

- Gjennomføring av militær operativ verksemd og tiltak i rednings-, ambulanse-, politi-, brannvern-, oppsyns-, skjøtsels- og forvaltningsøyemed (Kap. VI, punkt 2).
- Vedlikehald av eksisterande stiar og løyper. Forvaltningsstyresmakta kan nekte vedlikehald av eksisterande stiar og løyper når det av omsyn til føremålet med vernet er ønskjeleg å redusere ferdsle i einskilde område (Kap VI, punkt 5).

Når verksemda kan skje utan at det strir mot føremålet med fredinga kan forvaltningsstyresmakta på nærare vilkår gje løyve til:

- Etablering av nye stiar og løyper (Kap VI, punkt 3).
- Større, organiserte arrangement (Kap. VI, punkt 4).

Etablering av nye stiar og løyper vil berre bli tillete dersom tiltaket medfører mindre forstyrring av villreinen i område. Det vil ikkje bli gjeve løyve til større organiserte arrangement som kan medføre forstyrring av villreinen i område.

Motorferdsle

Motorisert ferdsel i utmark og i vassdrag er forbode. Flyging lågare enn 300 m over bakken og landing er forbode (Kap. IV, punkt 3).

Reglane i verneføreskrifta sitt kapittel IV er ikkje til hinder for:

- Motorferdsel i samband med jord- og skogbruksnæring (jakt, fangst, fiske og bærsanking blir her ikkje rekna som næring) dersom marka er så frosen at køyretøyet ikkje gjer skade (Kap. V, punkt 6).
- Gjennomføring av militær operativ verksemd og tiltak i rednings-, ambulanse-, politi-, brannvern-, oppsyns-, skjøtsels- og forvaltningsøyemed (Kap. V, punkt 1).

Når verksemda kan skje utan at det strir mot føremålet med fredinga kan forvaltningsstyresmakta på nærare vilkår gje løyve til:

- Motorferdsel i utmark og landing med luftfartøy (Kap. VI, punkt 4).

Verneområdestyret tolkar dette punktet i føreskrifta som at forvaltningsstyresmakta etter søknad kan gje løyve til motorferdsle i utmark og i vassdrag og landing med luftfartøy til andre transportbehov enn dei som er direkte heimla i verneføreskrifta kapittel IV, punkt 6. Dette kan mellom anna omfatte transport av materialar til vedlikehald av bygningar og transport av brensel og proviant til hytter som er grunngeve med meir enn vanlege behov. Av omsyn til villreinen vil eventuelle motorferdsleløyve bli avgrensa til tider på året da faren for forstyrring er minst mogleg.

3.5.5 Forvaltninga av Holmavassåno 2015-2025

Dagens omfang av motorferdsle i Holmavassåno er avgrensa og forstyrrar ikkje villreinen i ein slik grad at det er i strid med verneføremål og verneverdiar. Om sommaren er ferdsle etter anleggsvegar og turistløyper likevel såpass omfattande at den kan være medverkande til at villreinen i liten grad brukar område. På grunn av ferdsle og inngrepa i samband med kraftutbygging, vurderast den samla belastninga på naturmangfaldet i verneområdet som relativt stor (jf. nml §10). Verneområdestyret ønskjer derfor å legge opp til ein forvaltningspraksis kor talet på motorferdsleløyve ikkje aukar, og kor det ikkje opnar for nye turstiar og andre tiltak som kan skape hinder for villreinen sin bruk av biotopvernområde.

Verneområdestyret vil kunne gje løyve til ombyggingar og utvidingar av landbruksbygg og kraftverksinstallasjonar dersom konkret behov kan dokumenterast. Etter at vernet var etablert har det ikkje vore søknadar om nye landbruksbygg eller fritidshytter. Verneområdestyret ser heller ikkje for seg mange slike søknadar den neste tiårsperioden, og meiner at behovet for bygg til landbruksdrift i hovudsak kan dekkast gjennom utviding av eksisterande bygg.

3.5.6 Tiltak

- Informasjonsskilt om biotopvernområde vil bli plassert på Holmevasshytta og innfallsportane ved Sandvatnet.

3.6 Frafjordheiane landskapsvernområde

Frafjordheiane landskapsvernområde vart oppretta i 2003 og har eit areal på 418km². Landskapsvernområdet omfattar areal i kommunane Forsand og Gjesdal i Rogaland og Sirdal kommune i Vest-Agder. Føremålet med vernet av Frafjordheiane er:

- ”- å ta vare på eit representativt, særprega og vakkert landskap, med bratte fjord- og dalsider via lågheiar opp til glattskurt høg fjell.*
- å ta vare på vatn og vassdrag, viktige leveområde for eit særmerkt plante- og dyreliv, geologiske landskapsformer, samt beite- og stølslandskap med automatisk freda og nyare tids kulturminne.*
- å ta vare på ein særmerkt alm-/lindeskog med stor variasjon, storfrytledominert bjørkeskog, frisk fattigeng, nordvendte berg og urar, og elvar og flaumelvefar med oseaniske mosesamfunn i Røssdalen.*

Allmenta skal ha høve til naturoppleving gjennom utøving av tradisjonelt og enkelt friluftsliv med lita grad av teknisk tilrettelegging.”

3.6.1 Områdebeskriving

3.6.1.1 Avgrensing og eigedomstilhøve

Nordgrensa til Frafjordheiane landskapsvernområde følgjer i hovudsak Lysefjorden vestover frå Lysebotn til Jektajuvet. Ved Flørli og Kallalia går grensa lengre inne for å unngå bygningar og regulerte vassdrag. Vestgrensa følgjer i hovudsak kanten av Vinddalen og Espedalen ut til Høgsfjorden. Sørgrensa følgjar først Frafjorden og kanten av Frafjordalen til Månafossen. Deretter følgjer sørgrensa kanten ned mot Hunnedalen opp til Hunnevatn og vidare dalboten fram til Valevatn. Herfrå følgjast nordbreidda av Valevatn fram til Storåna. Austgrensa går først nordover langs Storåna til Tjodanvatn og vidare ned til Lysebotn.

Frafjordheiane landskapsvernområde omfattar til saman 135 gards- og bruksnummer og store delar av arealet ligg på privat eigedom. Nedrabø, Øvre Espedal, Frafjord, Bråland, Eikeskog, Fet, Øvstabø Handeland, Tjørhom og Valevatn er dei gardane som har mest areal i verneområdet.

Landskap og inngrep

I Naturtyper i Norge (NiN) tilhører dei indre og høgareliggande delene av Frafjordheiane hovudtypen 5 Ås- og fjelltopplandskap og landskapstype 5, Småkupert høg fjellandskap, mens dei lågareliggandedelane tilhører landskapstype 4 Kupert åslandskap. Områda langs Lysefjorden og Frafjorden tilhører hovudtypen 3 Fjord- og dallandskap og landskapstype 3, Nedskåret fjordlandskap.

Frafjordheiane er eit høg fjellsplatå som er oppdelt i dal og fjordsystem som har blitt danna under og etter siste istid. Isbreane sitt arbeid og store mengder smeltevatn, har avsett lausmassar i form av terrassar, randmorenar, ur og svære blokker. Dette har gjeve eit dramatisk og variert landskap med djupt nedskorne dalar som stig gradvis mot meir småkupert høghe i aust.

I dei lågareliggande delane av Frafjordheiane finn ein og eit verdifullt kulturlandskap. Landskapet består av opne beitemarker og tilhørende bygningar på stølar og nedlagte gardar. Dette landskapet er eit resultat av lang tids bruk, mellom anna i form av beite, hogst og brenning. Framhald av denne utmarksbruken er derfor viktig for å ta vare på dette landskapet.

Eit karakteristisk særpreg ved landskapet i Frafjordheiane er dei markerte dalføra. Dette gjeld tildømes Røssdalen med dramatiske former som Fossajuvet og Nordre Dunsen, Lysefjorden med

verds kjente har element som Preikestolen og Kjeragveggen, og Fildjalden med mellom anna Månafossen som er Rogalands høgaste foss.

Sjølv om Frafjordheiane er prega av ulike kraftutbyggingar er grensene for verneområdet trekt slik at det er få slike inngrep inne i Frafjordheiane landskapsvernområde. Det regulerte Låtervikvatnet er omkransa av verneområdet, men er ikkje ein del av det, mens dei regulerte Flørli- og Tjodanvassdraga ligg som kiler inn i verneområdet. Verneområdegrensa følgjer og det regulerte Valevatn. Om lag 1 km av kraftlinja mellom Lyse og Tonstad går innanfor verneområdet nord for Valevatn like ved grensa mot Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane landskapsvernområde. Ei kraftlinje frå Flørli til Stavanger går og gjennom verneområdet i ein strekning på om lag 6 km.

Når det gjeld bygningar så står det turisthytter med uthus på Sandvatn, Langavatn, Blåfjellenden, Flørlistølen og Mån. Det står 12 stølshus på Øvre Espedalstølen, og det står stølshus Hålandsstølen og Kommedalsstølen. I tillegg står det om lag 15 driftehytter ulikestader i verneområdet. Det ligg og nokre fritidshytter i områda aust for Frafjordhatten.

Bruken av Frafjordheiane i dag

Stavanger turistforening har tre turisthytter i Frafjordheiane. Både dei ubetjente hyttene Blåfjellenden og Sandvatn, og den sjølvbetjente Langavatn ligg i dei sentrale og austlege delane av område. I tillegg eig STF Flørlistølen som er låst, men som leigast ut. I tillegg går det fleire merka turistløyper gjennom Frafjordheiane. Dei siste åra har dei tre opne turisthyttene i snitt hatt om lag 4000 overnattingar til saman. Desse er fordelt på 600 i vintersesongen og 3400 i sommarsesongen. I tillegg har Jæren Friluftsråd bygd opp ein turiststasjon i det gamle våningshuset på fjellgarden Mån. Her har det dei siste åra vore registrert om lag 1000 overnattingar

Dei ubetjente turisthyttene Flørli og Børsteinen ligg rett på utsida av verneområdet, men besøkande på hyttene bruker i stor grad løypenettet inne i verneområdet. Flørli har dei siste åra hatt om lag 440 overnattingar i sommarsesongen, mens Børsteinen hatt om lag 450 overnattingar, fordelt på 100 i vintersesongen og 350 i sommarsesongen.

Bruken av turisthyttene i Frafjordheiane ser ut til og ha vore relativt stabil dei siste 20 åra.

Stavanger turistforening har om lag 31 km kvista vinterløyper i område, fordelt på strekningane Høgaleite – Sandvatn – Langavatn og Lortebu – Sandvatn – Blåfjellenden. Løypane kvistast kvart år i tidsrommet frå om lag 15 februar til ut april.

Fleire område i Frafjordheiane blir svært mykje brukt til dagsturar. Registreringar gjort i 2013 tydar på at så mange som 30.000-35.000 nyttar den merka stien mellom Øydegardsstøl og Kjerag. Jæren Friluftsråd reknar med at så mange som 100.000 besøkar Månafossen kvart år, og om lag 20.000 av desse fortsett heilt inn til Mån. Ein god del ferdas og vidare inn Fildjalden. Dei to hyttefelt i Øvstebøstølen og Futasete omfattar om lag 350 hyttar, og genererar mykje dagstur trafikk innover i Frafjordheiane. Røssdalen er og eit mykje brukt dagsturområde, og registreringar frå 2000 tydar på at om lag 1500 tek turen innover dalen kvar sommar. Frafjordhatten og områda rundt er og eit populært mål for dagsturar. Turisthytta ved Børsteinen ligg og lageleg til for dagsturar frå fylkesvegen om sommaren og frå hytteområda i Sirdal om vinteren. I hyttebøkene til STF er det registrert om lag xxx dagsbesøk kvart år, men talet på besøkande er truleg ein god del større.

På Kjerag er det og ein del aktivitet i samband med BASE hopp, fjellklatring og andre ekstremспорт aktivitetar. Mellom anna søkar ein del utanlandske grupper om løyve til ulike arrangement i område.

Frafjordheiane har tradisjonelt vore eit viktig område for storvilt- og småviltjakt. Dette gjeld særleg villreinjakt i dei austre delane av verneområdet. Dei siste åra har talet på fellingsløyve for villrein vore lågt. Dei siste åra har det vore gjeve om lag 10 fellingsløyve på elg og hjort. Det er framleis ein del småviltjakt i område. Grunneigarane jaktar sjølve, men det vert og seld jaktkort. Mellom anna leigar Rogaland Jeger- og Fiskeforening jaktrettane på Rogaland fylkeskommune sin eigedom ved Valevatn. Det blir ikkje ført statistikk for småviltjakta i område. Grunneigarane i Frafjord og Øvre Espedal sel fiskekort. På Mån er det fritt fiske, og ved turisthytter og løypenett gjeld medlemskap i Stavanger turistforening som fiskekort. Det føreligg ikkje tal som angir verdien av fiske i området.

Frafjordheiane er eit viktig beiteområde for sau, og blir nytta av både grunneigarane i Frafjord, Øvstabbødalen og Espedalen. I tillegg blir det leigd ut sauabeite i delar av dei indre områda. I 2013 beitte om lag 10.000 sau og lam Frafjordheiane. Dei gamle stølane blir i nokon grad brukt i samband med tilsyn og sanking av beitedyr, i tillegg er det nokre driftshytter av nyare dato (Ims 1993). I samband med beitebruken er det behov for å frakte saltstein, gjerdemateriell og anna utstyr inn i fjellet. Dette skjer delvis med snøskuter der det er mogleg, andre stader skjer transportane med helikopter.

Det veks ein del drivverdige skog i dei lågareliggande delane av Frafjordheiane, men mange stader gjer det bratte terrenget skogressursane vanskeleg tilgjengeleg. Dei siste åra har derfor omfanget av skogsdrifta i området vore avgrensa. Dei fleste grunneigarane tek likevel ut ved til eige bruk.

Det er pr 2014 gjeve 12 motorferdsleløyve for snøskuter i Frafjordheiane. Eit av dei gjeld transport til Stavanger turistforening sine hytter og kvisting av løyper mellom dei og fire er gjeve etter dei same rutene i samband med kjentmannsturar for ulike redningsgrupper. Det er og gjeve løyve til oppkjøring av skiløype frå Høgaleite til Øyarvatn. I tillegg kjem fem løyver som gjeld transport i samband med beitebruk og transport til hytter. Årleg blir det gjeve om lag 7 ordinære helikopterløyver på til saman 20 transportar. I tillegg blir det kvart år gjeve helikopterløyve til basehopp arrangementet Kjerag Boogie. Dette løyve er ope, og omfattar normalt om lag 150-200 turar i løpet av fire dagar seint i juni. På Kjerag er det og gjeve to løyve til bruk av boreboltar i samband med ulike ekstremспорт aktivitetar. Lyse Kraft si motorferdsle i samband med vedlikehald og tilsyn av kraftverksinstallasjonar og kraftlinjer er ikkje søknadspliktig, men omfanget av motorferdsle er relativt avgrensa.

3.6.2 Verneverdiar og trugsmål

Verneverdiar

Frafjordheiane inneheld ei rekke svært verneverdige lokalitetar og fleire av desse er av nasjonal verdi. Verneverdiane i Frafjordheiane er i fyste rekke knytt til landskapsmessige og kvartærgeologiske verdiar, men verneverdiane knytt til botanikk er store.

Røssdalen peikar seg ut som eit særleg verdifull område av fleire grunner. Landskapet blir vurdert til å ha verneverdiar av nasjonal betydning (Fylkesmannen i Rogaland 2001). Dette skyldas både dei slående kontrastane mellom dei dramatiske rammene for landskapsrommet og kulturlandskapet i dalbotn, og fleire særleg verneverdige kvartærgeologiske lokalitetar som til dømes Fossajuvet. I rapporten Forslag til vern av kvartærgeologiske områder og forekomster i Rogaland (Amundsen og Solli 1987) er Fossajuvet foreslått verna på grunn av de store dimensjonen på canyonen.

I Røssdalen finn ein og ei rekke sjeldne vegetasjonstypar som vestleg alm-lindeskog med stor variasjon, storfrytledominert bjørkeskog, frisk fattigeng, nordvendte berg og urar, og elvar og flaumelvefar med oseaniske mosesamfunn. Desse vegetasjonstypane blir vurdert som verneverdige (Fylkesmannen i Rogaland 2001, Steinnes 1986, Johnsen 2000), og å ta vare på dei er eit av verneføremåla i Frafjordheiane landskapsvernområde.

Lysefjorden er eit anna særprega område i Frafjordheiane med nasjonal verneverdi (Fylkesmannen i Rogaland 2001). Dette storslåtte fjordlandskapet med mellom anna element som Kjeragveggen blir besøkt av fleire hundretusen turistar kvart år.

Fidjadalen, frå Månafossen til Blåfjellenden, er eit dalføre med store landskapsmessige verneverdiar. Her finns ei rekke særegne kvartærgeologiske element og eit godt utvikla kulturlandskap med ei godt dokumentert brukshistorie. Fylkesmannen i Rogaland (2001) vurderar Fidjadalen til å ha regional verneverdi. I rapporten Forslag til vern av kvartærgeologiske områder og forekomster i Rogaland (Amundsen og Solli 1987) er Fidjadalen, frå Månafossen til Fidjvatnet foreslått verna på grunn av dei mange verdifulle kvartærgeologiske elementa. Ved Mån er naturtypene kulturmarkeng og elveløp registrert (Bjelland og Ihlen 2013). Kulturmarkeng er registrert som sårbar (VU) i nasjonal raudliste for naturtypar for 2011, mens elveløp er oppført som nær truga (NT). Lokaliteten med kulturmarkeng blir vurdert som viktig (B-verdi).

I områda rundt Frafjordhatten er det registrert fleire førekomstar av naturtypen kystnedbørsmyr, samt område med boreal hei (ibid). Kystnedbørsmyr registrert som sårbar (VU) i nasjonal raudliste for naturtypar for 2011, mens boreal hei har status datamangel (DD). Ein av lokalitetane med kystnedbørsmyr blir vurdert som svært viktig (A-verdi), mens tre av lokalitetane blir vurdert som viktig (B-verdi).

Naturtypene kystnedbørsmyr, boreal hei og kulturmarkeng er og registrert ved Espedalsstølen. Lokaliteten med kystnedbørsmyr blir vurdert som viktig (B-verdi), men lokaliteten med kulturmarkeng blir vurdert som lokalt viktig (C-verdi).

Nord for Hunnevatn er naturtypen fosseberg og fosseeng registrert. Denne er oppført som sårbar (NT) og blir vurdert som viktig (B-verdi).

Dei to store vassdraga innanfor verneområdet, Frafjord- og Espedalvassdraga, vart begge varig verna i 1993. I grunngevinga for dette vernet vart det m.a. lagt vekt på at områda inneheld mange ulike biotopar, interessant kvartærgeologi og store kulturhistoriske verdiar.

Det er registrert sju hekkelokalitetar for jaktfalk, to hekkelokalitetar for hubro i dei austre delane av verneområdet. I Norsk raudliste for artar 2010 er hubro oppført som sterkt truga (EN), jaktfalk er oppført som nær truga (NT). Det er og registrert fleire hekkelokalitetar for kongeørn, tårnfalk og dvergfalk.

Det er registrert fire raudlista karplanter i Frafjordheiane, jøkelstarr, hengepiggfrø og alm har status som nær truga (NT), mens plommenype har status som sårbar (VU).

Frafjordheiane har og verneverdiar knytt til området sin funksjon som leveområde for villreinstamma i Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane. Dei siste 20 åra har villreinen sin bruk av Frafjordheiane vore svært avgrensa, men det utelukkar på inga måte at Frafjordheiane på nytt kan bli teke i bruk. Auka

villreinstamme og sykliske endringar i arealbruken kan føre til at villreinen på nytt finn vegen inn i dette område. Tradisjonelt vart dei austre delane bruka til vinterbeite av både simler og bukkar, mens bukkane og brukte område til sommarbeite.

Trugsmål

I dag er det ikkje mogleg å identifisere store trugsmål mot dei kvartærgeologiske verneverdiane i Frafjordheiane. Det eksisterar heller ingen openbare trugsmål mot makroformene i dei verneverdige landskapsromma i verneområdet.

Når det gjeld kulturlandskapet i Røssdalen og Fidjadalen er attgroing eit trugsmål mot verneverdiane. Ved Mån har Bjelland og Ihlen (2013) registrert ei omfattande attgroing på tross av aktiv skjøtsel i form av manuell rydding og brenning dei siste åra. Det er derfor grunn til å tru at områda i Røssdalen og indre delar av Fidjadalen er ennå sterkare prega av attgroing.

I følgje Bjelland og Ihlen (2013) ber også dei kulturelt betinga naturtypene ved Frafjordhatten og Øvre Espedalsstøl preg av attgroing.

Ein har i dag ikkje ei fullstendig oversikt over eventuelle trugsmål mot dei botaniske verneverdiane i Røssdalen. Registreringar andre stader i Frafjordheiane tydar likevel på at attgroing kan være eit trugsmål. Steinnes (1986) rapporterar at hardt beitetrykk frå sau og kan være eit trugsmål mot nokon av lokalitetane. Det må derfor settast i gong eit kartleggings- og overvåkingsprogram for dei mest verdifulle lokalitetane for å sikre at ein oppdagar eventuelle trugsmål mot desse verneverdiane.

Forstyrring frå ferdsla utgjer eit visst trugsmål mot hekkelokalitetane for jaktfalk og hubro.

Det er fleire trugsmål mot Frafjordheiane sin funksjon som leveområde for villreinstamma. Fleire av dei registrerte trekkvegane er sterkt påverka av ferdsla, merka turløyper og turisthytter, og dette kan få negative konsekvensar for villreinen sin moglegheit til å utnytte beiteressursane i Frafjordheiane. Trekket aust og vest for Børsteinvatnet kjem i konflikt med biltrafikken på Fylkesveg xxx om sommaren, og ferdsla til og frå turisthytte ved Børsteinen kan være problematisk både sommar og vinter. Trekket mellom Rundavatnet og Langavatnet ligg både nær turisthytta Langavatn og kjem i konflikt med den kvista vinterløypa mellom Sandvatn og Langavatn. Trekket aust for Sandvatn går rett forbi turisthytta og vil kunne bli sterkt påverka av ferdsla i område både sommar og vinter.

Status 2013

Kvartærgeologiske verneverdiar:	Ikkje truga	
Botaniske verneverdiar:	Uklar status	
Zoologiske verneverdiar:	Uklar status	Forstyrring av hekkelokalitetar for rovfugl Forstyrring i trekkvegar og beiteområde for villrein
Landskapsmessige verneverdiar:	Truga	Trugsmåla er særleg knytt til attgroing av kulturlandskap under tregrensa

3.6.3 Bevaringsmål, overvaking og kartleggingsbehov

Det vil bli utarbeida bevaringsmål og overvaksingsprogram for hekkelokalitetane for hubro.

Det må gjennomførast registreringar av tilstanden til verneverdige botaniske lokalitetar i Røssdalen med omsyn til både gjengroing og overbeite.

3.6.4 Retningslinjer for brukarinteressene

Vernereglar

Etter verneføreskrifta sin §3, punkt 1.1, må det ikkje gjerast inngrep som vesentleg kan endra eller innverka på landskapet sin art og karakter. Med dei unntak som følgjer av verneforskrifta pkt. 1.2 og 1.3 er det forbod mot inngrep som:

- Oppføring og ombygging av bygningar, anlegg og faste innretningar, framføring av røyr, luft- og jordleidningar, bygging av vegar og rasteplassar, oppsetting av autovern, drenering og anna form for tørrlegging, graving og påfylling av masse, bakkeplanering, sprenging og boring, bryting av steinar, mineral og fossil, fjerning av større steinar og blokker, bergverksdrift, vassdragsregulering, gjødsling, sprøyting med kjemiske middel, nydyrking, planting, såing, bygging av bruer og klopper, oppsetting av skilt, merking av stiar, løyper o.l. Kulturminne skal ikkje skadast eller øydeleggjast. Oppstillinga er ikkje uttømmmande.

I tillegg inneheld verneføreskrifta følgjande forbod:

- Innføring av nye planteartar er forbode (§3, punkt 2.1).
- Nye dyrearter må ikkje innførast (§3, punkt 3.1).
- Ureining og forsøpling er forbode, samt bruk av kjemiske middel som kan påverke naturmiljøet (§3, punkt 6.1).
- Ikkje naudsynt støy er forbode. Det er ikkje tillate å bruke motor på modellfly, modellbåt o.l. (§3, punkt 6.2).

Kraftproduksjon og overføring

Reglane i verneføreskrifta sin §3, punkt 1.1, er ikkje til hinder for:

- Vedlikehald av vegar og anlegg som ikkje førar til endra bruk eller funksjon (§3, punkt 1.2, bokstav d).
- Vedlikehald av konsesjonsgjevne kraftanlegg. T.d. driftshytter, dammar og radiolinkar (§3, punkt 1.2, bokstav f).
- Drift og vedlikehald av eksisterande kraftleidning (§3, punkt 1.2, bokstav g).
- Naudsynt istandsetting ved akutt utfall (§3, punkt 1.2, bokstav h). Ved bruk av motorisert transport skal det i etterkant sendast melding til vedkommande forvaltningsstyresmakt
- Oppgradering/fornyng av kraftleidning for heving av spenningsnivå og linetverrsnitt når dette ikkje krev vesentlege fysiske endringar i strid med verneføremålet (§3, punkt 1.2, bokstav i).
- Motorisert transport i samband med drift og vedlikehald av konsesjonsgjevne kraftanlegg og kraftliner. (§ 3 punkt 1.2, bokstav f og g).

Forvaltningsstyresmakta kan etter søknad gje løyve til:

- Ombygging og utviding av eksisterande bygningar og anlegg i samsvar med forvaltningsplanen (§ 3 punkt 1.3, bokstav a).
- Oppgradering/fornyning av kraftleidning som ikkje fell inn under pkt. 1.2 (§3, punkt 1.2, bokstav g).
- Framføring av nye kraftliner eller kablar (§3, punkt 1.2, bokstav e).

Landbruk

Reglane i verneføreskrifta sin §3, punkt 1.1, er ikkje til hinder for:

- Landbruksdrift, som støling, stenging og opning av skårfeste, anlegg og vedlikehald av gjerde og kve og liknande som er naudsynt for fedrifta (§ 3, punkt 1.2, bokstav a).
- Drift og vedlikehald av jordbruksareal (§ 3, punkt 1.2, bokstav b).
- Vedlikehald av bygningar (§ 3, punkt 1.2, bokstav c).
- Vedlikehald av vegar og anlegg som ikkje fører til endra bruk eller funksjon (§ 3, punkt 1.2, bokstav d).
- Vedlikehald av merka stiar og løyper, skilt, bruer og klopper i samsvar med forvaltningsplan (§ 3, punkt 1.2, bokstav e).
- Beite er tillate. Direktoratet for naturforvaltning kan ved forskrift regulera beiting som skader landskapet sin art og karakter (§3 punkt 2.2).
- Uttak av ved og tømmer. Ved uttak av furutømmer skal ein ta vare på det naturlege skogsbiletet ved å nytta lukka hogstformer og plukkhogst i samråd med forvaltningsstyresmakta (§ 3 punkt 2.3).
- Hogst av gran i Røssdalen (§ 3 punkt 2.3).

Forvaltningsstyresmakta kan etter søknad gje løyve til:

- Ombygging og utviding av eksisterande bygningar og anlegg i samsvar med forvaltningsplanen (§ 3 punkt 1.3, bokstav a).
- Oppattbygging av bygningar som er gått tapt ved brann eller naturskade, og oppattbygging av nedfalne bygningar som høyrer med i det tradisjonelle bygningsmiljøet i området og som vil vere kulturhistorisk verdifulle (§ 3 punkt 1.3, bokstav d).
- Bygging av bruer og klopper (§ 3 punkt 1.3, bokstav c).
- Oppføring av bygningar som er naudsynte i samband med landbruksdrift (§ 3 punkt 1.3, bokstav d).
- Hogst av anna enn gran i Røssdalen i medhald av plan som er godkjent av forvaltningsstyresmakta (§ 3 punkt 2.3).
- Bruk av båt med motor, motorkjørety på frosen eller snødekt mark, eller luftfarty i samband med: husdyrhald, storviltjakt, fiske, transport av varer inn til hytter og stølar, transport av materialar til vedlikehald og byggjearbeid på hytter, klopper o.l. og kalking (§ 3 punkt 5.3, bokstav a).
- Bruk av motorkjørety på barmark i samband med frakt av: sjuke, skadde eller daude husdyr, frakt av elgslakt og skogsdrift (§ 3 punkt 5.3, bokstav b).

Uheldig beiting som går utover verneverdiane, som til dømes overbeite, vil kunne regulerast av Miljødirektoratet. Dette er ikkje ei aktuell problemstilling i dag, men dersom det skulle bli behov for å nytte regelen vil dette krevje ei offentleg høyring i forkant.

Hogst av tømmer, vedhogst, rydding og tynning er generelt tillate, med unntak av Røssdalen kor hogst av anna enn gran berre kan skje etter godkjent plan. Forvaltningsstyresmakta vil kunne hjelpe til med utarbeiding av slik plan.

Ferdsle

Reglane i verneføreskrifta sin §3, punkt 1.1, er ikkje til hinder for:

- Tradisjonell turverksemd til fots i regi av turistforeiningar, skular, barnehagar, ideelle lag og foreiningar. (§ 3 punkt 4.2).
- Vedlikehald av merka stiar og løyper, skilt, bruer og klopper i samsvar med forvaltningsplan (§ 3 punkt 1.2, bokstav e).
- Jakt er tillate i samsvar med gjeldande lover og reglar (§ 3 punkt 3.2).
- Fiske er tillate etter lakse- og innlandsfiskelova (§ 3 punkt 3.3).

Forvaltningsstyresmakta kan etter søknad gje løyve til:

- Bygging av bruer og klopper (§ 3 punkt 1.3, bokstav c).
- Opparbeiding, merking og sikring av nye turstiar og løyper (§ 3 punkt 1.3, bokstav d).
- Tilbygg og andre mindre bygg til allmenne friluftsføremål i samsvar med forvaltningsplan (§ 3 punkt 1.3, bokstav f).
- Organiserte ferdsel og ferdselsformer som kan skade naturmiljøet må ha særskilt løyve (§3 punkt 4.2).
- Sykling og organisert bruk av hest på vegar og trasear som er fastlagt gjennom forvaltningsplanen (§ 3 punkt 4.3).

Fri ferdsle i utmark etter friluftslova skal vera retningsgivande for verneområdet.

Tradisjonell turverksemd til fots skal vurderast på same måte anten tiltaket er av kommersiell eller ikkje-kommersiell karakter. I den praktiske forvaltninga vil det innebere at private selskap og andre næringsaktørar uhindra av vernet kan gjennomføre tradisjonell turverksemd til fots så lenge det ikkje medfører fare for at naturmiljøet blir skada på kort eller lang sikt.

Verneforskrifta krev at organisert ferdsle som kan skade naturmiljøet, skal ha særskild løyve i medhald til forvaltningsplanen. Døme på organisert ferdsle som kan skade naturmiljøet og dermed krev særskilt løyve, er faste teltleirar innafor verneområdet og større arrangement som militærøvingar, speidarleirar, idrettsarrangement, jaktprøvar m.v. Eit fellesteikn ved slike arrangement er at dei inneber opphoping av menneske på same stad til same tid.

Verneforskrifta set restriksjonar på sykling og organisert bruk av hest. Ein treng derfor ikkje løyve for sporadisk, uorganisert bruk av hest. Etter omfattande tilrettelegging på stien mellom Øydegardsstøl og Kjerag i 2014, kan denne trasen opnast for bruk av sykkel. Sjå temakart i vedlegg 2 for nærare fastsetting av ruta.

Retningslinjer for ekstremспорт aktivitetar og arrangement på Kjerag

Ein ventar og ei auke i talet på søknader om ulike ekstremспорт aktivitetar og arrangement på Kjerag. Slike aktivitetar kan verke forstyrrande på både dyre- og fuglelivet og på besøkande på Kjerag og Kjeragbolten. Eventuell oppsetting av midlertidige installasjonar i samband med slike aktivitetar, vil og kunne medføre skade på terrenget. Slike aktivitetar er derfor underlagt desse retningslinjene:

- Arrangement og ekstremспорт aktivitetane skal om mogleg lokalisert til platået på vestsida av kløfta ved Kjeragbolten.
- Det vil berre bli gjeve løyve til to arrangement innanfor det same tidsrommet.
- Eventuelt løyve til bruk av boreboltar har som vilkår at boltane skal fjernast eller kappast, og at hulla skal tettast for å unngå frostsprenging. Om boltane skal brukast på nytt neste år kan det vurderast om dei kan bli ståande eit avgrensa tidsrom.
- Eventuelle faste telteirar i samband med arrangementa skal søkast lagt utanfor verneområdet.

Motorferdsle

Motorferdsel er forbode på land og i vatn (§3, punkt 5.1). Flyging lågare enn 300 m over bakken, og landing og start med motordrivne luftfarty er forbode. Henting og bringing av passasjerar og gods, der luftfartyet ikkje er nær bakken, er og forbode.

Reglane i verneføreskrifta sin §3, punkt 5.1, er ikkje til hinder for:

- Ruteflyging, motorferdsle ved militær operativ verksemd, politi-, rednings-, brannvern og oppsynsverksemd, samt gjennomføring av skjøtsel og forvaltningsoppgåver. Øvingskjøring i samband med desse føremåla krev særskild løyve (§3 punkt 5.2, bokstav a).
- Motorisert ferdsel på frosen eller snødekt mark i samband med skogsdrift (jf. §3 punkt 5.2, bokstav b).
- Militær lågtflyging (§ 3 punkt 5.2, bokstav c).
- Motorisert transport i samband med drift og vedlikehald av konsesjonsgjevne kraftanlegg og kraftliner. (§ 3 punkt 1.2, bokstav f og g).

Forvaltningsstyresmakta kan etter søknad gje løyve til:

- Bruk av båt med motor, motorkjørety på frosen eller snødekt mark, eller luftfarty i samband med: husdyrhald, storviltjakt, fiske, transport av varer inn til hytter og stølar, transport av materialar til vedlikehald og byggjearbeid på hytter, klopper o.l., kvisting av skiløyper, øvingsverksemd og kalking (§ 3 punkt 5.3, bokstav a).
- Bruk av motorkjørety på barmark i samband med frakt av: sjuke, skadde eller daude husdyr, frakt av elgslakt og skogsdrift (§ 3 punkt 5.3, bokstav b).

Retningslinjer for bruk av helikopter til Kjerag i samband med reiseliv, marknadsføring og basehopping

Førre forvaltningsplan inneheldt ei bestemming om at det kunne opnast for søknadar om bruk av helikopter til Kjeragplatået innafør eit nærare avgrensa tidsvindauge. Bakgrunnen var behovet for

helikoptertransport i samband med B.A.S.E hopparrangementet Kjerag-Boogie og besøk frå nasjonal og internasjonal presse i samband med filming og reiselivsreportasjar. Desse søknadene må handsamast etter §48 i naturmangfaldlova.

Kjeragplatået består i hovudsak av bart fjell, og både planteliv og fugleliv er sterkt avgrensa. Område inngår heller ikkje i villreinen sitt naturlege leveområde. Det hekkar tårnfalk i fjellsida ned mot Lysefjorden, men dersom helikoptertransportane blir lagt til etter hekkesesongen vil forstyrningane bli svært små. Kunnskapen om naturtilhøva i områda er relativt god (jfr. nml §8) og §9 kan såleis tilleggast mindre vekt. Sjølv om det er mykje ferdsle i område må den samla belastninga likevel beskrivast som relativt liten (jf. nml §10). Dette skyldast i hovudsak det sparsame plante- og dyrelivet i område. Behovet for transport er særleg knytt til frakt av tungt kamera og lydutstyr til dei ulike reportasjane, og bruk av helikopter er ofte den einaste praktiske løysinga (jf. nml §12). Når det gjeld Kjerag Boogie har dette arrangementet vore gjennomført i 15 år, og har vist seg vanskeleg å gjennomføre utan bruk av helikopter. Tidsvindauga i juni og september ligg og begge i skuldresesongen i høve til turistferdsla til Kjerag.

Erfaringar frå dei siste åra, og innspel i samband med oppstartsmeldinga for forvaltningsplanen, tydar på at det er behov for eit eige tidsvindauga for film og fotoreportasjar. Forvaltningstyresmakta vil derfor opna for at det kan søkast om dispensasjon til flyging i to "tidsvindauga", med heimel i §48 i naturmangfaldslova. Det er derfor berre heimel til å gje løyve dersom motorferdsla ikkje strir mot vernevedtaket sitt føremål og ikkje kan påverke verneverdiane nemneverdig. Om desse føresetnadene blir vurdert å være til stades, legg ein til grunn følgjande vilkår:

- Tidsvindauga vil vere strengt handheva og avgrensa til fire samanhengande dagar i andre halvdel av juni og to dagar siste heile veka i september. Tidsvindauga skal definerast med datoar i kvar einskild dispensasjon, utan høve til forlenging grunna dårleg ver eller liknande.
- Talet på dispensasjonar er avgrensa til maksimalt 6 pr. år, alle innanfor dei to tidsvindauga.
- I vurderinga av søknaden skal det vera avgjerande om marknadsføringsverdien for verneområdet og kommunen/regionen er svært stor, og at helikopterflyging er absolutt naudsynt for å gjennomføre tiltaket.
- Tidsvindauga i september er reservert for ulike reportasjeverksemd.
- Flyging og landing skal skje kortaste veg frå fjorden og inn til stupkanten ved Kjeragplatået, eventuelt Geitaneset, med retur same veg.

Bygningar, anlegg og faste innretingar

Reglane i verneføreskrifta sin §3, punkt 1.1, er ikkje til hinder for:

- Vedlikehald av bygningar (§ 3 pkt. 1.2 c).
- Vedlikehald av vegar og anlegg som ikkje fører til endra bruk eller funksjon (§ 3 pkt. 1.2 c og d).
- Vedlikehald av konsesjonsgjevne kraftanlegg. T.d. driftshytter, dammar og radiolinkar (§3, punkt 1.2, bokstav f).
- Drift og vedlikehald av eksisterande kraftleidning (§3, punkt 1.2, bokstav g).
- Naudsynt istandsetting ved akutt utfall (§3, punkt 1.2, bokstav h). Ved bruk av motorisert transport skal det i etterkant sendast melding til vedkommande forvaltningsstyresmakt
- Oppgradering/fornyng av kraftleidning for heving av spenningsnivå og linetverrsnitt når dette ikkje krev vesentlege fysiske endringar i strid med verneføremålet (§3, punkt 1.2, bokstav i).

Forvaltningsstyresmakta kan etter søknad gje løyve til:

- Ombygging og utviding av eksisterande bygningar og anlegg i samsvar med forvaltningsplanen (§ 3 pkt. 1.3 a).
- Oppattbygging av bygningar som har gått tapt ved brann eller naturskade, og oppattbygging av nedfalne bygningar som høyrer heime i det tradisjonelle bygningsmiljøet i området og som vil vera kulturhistorisk verdifulle (§ 3 pkt.. 1.3 b).
- Bygging av bruer og klopper (§ 3 pkt.. 1.3 c).
- Oppføring av bygningar som er naudsynte i samband med landbruksdrift (§ 3 pkt.. 1.3 e).
- Tilbygg og andre mindre bygg til almenne friluftsføremål, i samsvar med forvaltningsplanen (§ 3 pkt.. 1.3 f).
- Framføring av nye teleliner (§ 3 pkt. 1.3 h).
- Etablering av Kystverket sine anlegg som er naudsynt for tryggleiken på sjøen (§ 3 pkt.. 1.3 i).
- Etablering brygger, naust og fortøyingfeste for fiskereiskap, båtar og havbruksanlegg (§ 3 pkt.. 1.3 j).

Retningslinjer for tilbygg og andre mindre bygg til allmenne friluftsføremål.

- Døme på tilbygg kan vere toalett og vedhus, mens mindre lagerbygg, kvilebuer og gapahukar er døme på mindre bygg.
- Det bør berre opnast for bygg som skal dekkja heilt spesielle behov.
- Eventuelle nye friluftslivsbygg innanfor verneområdet skal vera opne for allmenta og ikkje ha privat karakter.

3.6.5 Prinsipp for forvaltninga av Frafjordheiane 2015-2025

Verneområdestyret vil gjere merksam på at soneinndelinga frå førre forvaltningsplan ikkje blir vidareført i den nye planen. I handsaminga av alle dispensasjonssøknadar er det ei avveging mellom det konkrete behovet for det omsøkte tiltaket, og tiltaket sin innverknad i høve til verneføremål og verneverdiar, som er avgjerande for om det blir gjeve dispensasjon. Dette er eit prinsipp som gjeld uansett, sjølv om verneområdet er inndelt i soner. Derfor oppfattar verneområdestyret at det er unødvendig med ei soneinndeling. Verneområdestyret vil og understreka at bortfallet av sonene ikkje vil medføre endringar i dispensasjonspraksis.

Dagens omfang av motorferdsle og anna verksemd i Frafjordheiane er i hovudsak såpass avgrensa og er i liten grad i strid med verneføremål og verneverdiar. Helikoptertransporten til Kjerag er svært omfattande, men sterkt avgrensa i tid. Skadeverknadane på naturmangfaldet på Kjerag er og svært avgrensa. Sjølv om turistferdsle er omfattande etter turistforeininga sitt løypenett og i område som Kjerag og Mån må likevel den samla belastninga på naturmangfaldet i Frafjordheiane vurderast som relativt liten (jf. nml §10). Verneområdestyret ønskjer derfor å legge opp til ein forvaltningspraksis kor talet på motorferdsleløyve ikkje aukar nemneverdig og kor det ikkje opnast for tiltak som i nemneverdig grad kan endre område sin art og karakter. Det skal heller ikkje opnast for tiltak som kan hindre villreinen i å etablere seg på nytt i område.

Dette inneberer at det framleis kan bli gjeve løyve til naudsynt transport med snøskuter og helikopter i samband med landbruksdrift, drift av turisthytter og drift av kraftverksinstallasjonar og kraftlinjer. Det same gjeld for naudsynt transport til fritidshytter.

Så lenge villreinen sin bruk av Frafjordheiane er svært avgrensa vil verneområdestyret vurdere å gje løyve til fortsett oppkjøring av skiløypa mellom Høgaleite og Øyarvatnet. Om skiløypa har ein positiv kanalisierende effekt kan løyva oppretthaldas sjølv med villrein i område.

Verneområdestyret vil vurdere om alle motorferdsleløyve skal takast opp til ny vurdering om villreinen på nytt tek Frafjordheiane i bruk (jf. nml §9).

Verneområdestyret vil og framover kunne gje løyve til tilbygg til både landbruksbygg og fritidshytter dersom konkret behov kan dokumenterast. Etter at vernet var etablert har det vore få søknadar om nye landbruksbygg. Verneområdestyret ser heller ikkje for seg mange slike søknadar den neste tiårsperioden, og meiner at behovet for bygg til landbruksdrift i hovudsak kan dekkast gjennom utviding av eksisterande bygg.

Verneområdestyret er positive til den planlagde opprustinga av "Lysefjordløypa". Mykje tydar på at trafikken vil auke i denne delen av Frafjordheiane, og stien må settast i stand for å tåle auka bruk. Oppretting av nye turstiar etter denne ruta kan vurderast om tiltaka ikkje kjem i konflikt med verneføremål og verneverdiar. Eventuelle nye turisthytter etter denne løypa må leggast utanfor verneområdet.

Verneområdestyret har eit langsiktig mål om å redusere forstyrringa av villrein i dei austre og sentrale delane av Frafjordheiane. Flytting av turisthytta på Langavatn nordover til Lysefjordløypa og vinterstenging av turisthyttene, er tiltak som vart drøfta i den førre forvaltningsplanen. Desse tiltaka vil framleis kunne vurderas dersom ferdsla vinterstid utgjer eit trugsmål mot ei nyetablering av villreinstamma i Frafjordheiane. Reduksjon av motorferdsla i område vil og være eit aktuelt tiltak i ein slik situasjon. Vinterruta Ådneram-Børsteinen-Sandvatn var tidlegare kvista, men vart stengt av omsyn til villreinen. Dispensasjon til å på nytt merke denne løypa kan ikkje påreknast. Førsetnaden for at slike tiltak kan vurderast er at villreinstamma viser teikn til på nytt å etablere seg i Frafjordheiane. Eventuelle tiltak i Frafjordheiane må og sjåast i samband med tiltak ved Andersvatn og Børsteinen lenger aust.

Talet på besøkande på Kjeragplataet ventast å auke i åra framover. Sjølv etter dei omfattande tilretteleggingstiltaka på stien i 2014 kan det være behov for ytterlegare tiltak.

Forvaltningsstyresmakta vil følgje nøye med på utviklinga av ekstremспорт aktivitetane på Kjerag. Om det blir naudsynt kan retningslinjene for desse aktivitetane bli revidert i samråd med utøvarar, grunneigar og kommunen.

3.6.6 Tiltak

- Informasjonstavler med utfyllande informasjon om verneområdet skal plasserast ut ved sentrale innfallsportar til verneområdet. Eksisterande informasjonspunkt ved Øydegardsstøl, Eikeskog og Røssdalen skal utvidast, og det skal etablerast nye informasjonspunkt på Flørli, ved Høgaleite og i Vinddalen.
- Det må gjennomførast registreringar av tilstanden til verneverdige botaniske lokalitetar i Røssdalen med omsyn til både gjengroing og overbeite.
- Det må gjennomførast ei kartlegging av eksisterande bygningar og installasjonar i verneområdet.

3.7 Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane landskapsvernområde

Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane landskapsvernområde har areal i Bykle, Valle, Bygland, Forsand, Sirdal, Åreral, Hægebostad og Kvinesdal kommunar og vart oppretta i 2000. Det samla arealet på verneområdet er på 2.345km².

Føremålet med vernet av Setesdal Vesthei - Ryfylkeheiane er:

- ”1. Å ta vare på eit samanhengande, særmerkt og vakkert naturområde med urørte fjell, hei og fjellskogsområde med eit særmerkt plante- og dyreliv, stølsområde, beitelandskap og kulturminne.*
- 2. Å ta vare på eit samanhengande fjellområde som leveområde for den sørlegaste villreinstamma i Europa.”*

3.7.1 Områdebeskriving

Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane landskapsvernområde omfattar eit stort og samanhengande heiområde frå Bykle i nord til Hægebostad i sør. Store deler av dei nordlege delane omfattar snaufjell i høgdelaget 1000-1400 moh, bortsett frå nokre skogsområde i dalføra som går inn i verneområdet frå aust. Sør for Brokke–Suleskardvegen ligg heiområda lågare (800-1000moh) og innslaget av skog er større i kantane av verneområdet.

Avgrensing og eigedomstilhøve

Det nordlegaste punktet i Setesdal Vesthei–Ryfylkeheiane landskapsvernområde ligg i Holmavatnet der fylkesgrensa for Telemark, Rogaland og Aust Agder møtast. Der frå går nordgrensa søraust over fram til Rv 9 ved Breidvatn. Vidare sørover følgjer austgrena i all hovudsak fjellbrynet ned mot Setesdal med unntak av dalføra ved Store Førsvatn, Vatndalsvatnet og Botsvatn kor grensa går lenger vest. Frå fylkesgrensa til Vest Agder blir grensa for verneområdet trekt lenger inn i heia vest for Ljosland og Kyrkjebygdi. Sørgrensa går rett vest over frå Tindefjellet til Flofjellet. Lengst i sør går vestgrensa nordover eit stykke inne i heia forbi Knaben og vidare til Kvifjorden. Her går grensa etter austbreidda og vidare opp langs Kvina til Øyarvatnet og Brokke – Suleskardvegen. Nå går grensa mot nordaust og fram til Siravassdraget ved Dyggjandvatnet. Vidare går grensa sørover, først langs Sira og etter kvart langs Valevatn. Ved Hestekveven bryt grensa mot nordvest fram til Tjodanvatnet og vidare nordaustover til Andersvatn. Nå går grensa på nytt mot nordvest og kryssar Lysedalen før den går mot nordaust og fram til Siravassdraget ved Grauthellervatnet. Vidare følgjer grensa HRV på Svartavatnet mest rundt heile magasinet før det går rett vestover til Skumreknuten. Frå her går grensa rett nordover til Beinleivatnet. Vidare følgjer grensa Blåsjø til fylkesgrensa mellom Aust Agder og Rogaland lengst nordaust i magasinet. Vidare følgjer grensa for verneområdet fylkesgrensa over Holmavatnet, Austre Kaldafjell og Storhidlernuten fram til Holmavatnet.

Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane landskapsvernområde omfattar 418 gards- og bruksnummer. Om lag 1/3 av verneområdet omfattar statsgrunn fordelt på Njardarheim (Statskog) og Bykle statsalmenning. Dei øvrige 2/3 av arealet ligg på privat grunn. I verneområdet er det fleire store sameiger (drifteheier), og ei lang rekke andre private eigedommar av ulik storleik.

Landskap og inngrep

I Naturtyper i Norge (NiN) tilhører dei indre og høgareliggende delane av Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane hovudtypen 5 Ås- og fjelltopplandskap og landskapstype 5, Småkupert høg fjellslandskap, mens dei lågareliggende delane i sør og aust tilhører landskapstype 4 Kupert

åslandskap. Områda langs i det markerte dalføret ved Botsvatn tilhører hovudtypen 3 Fjord- og dallandskap og landskapstype 5, Nedskåret dallandskap.

Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane landskapsvernområde kan karakteriserast som småkupert heielandskap. Det er likevel kontrastar i landskapet både mellom typiske lågheier i sør og eit meir storkupert høgheilandskap i nord, samt den brå overgangen mellom lågland og høg fjell i dalane som er ein del av verneområdet. Dei fleste av dei større toppane i verneområdet finn ein i nordvest på grensa mot Suldal med Austre Kaldafjell (1462moh og Storhidlernuten (1402moh) som dei mest markante. Andre markerte toppar i verneområdet er Urdalsknuten (1434moh) og Rjuven (1367moh). Område inneheld og eit stort tal større og mindre innsjøar og vatn. Nokre stader er det og ei tydeleg kulturpåverknad i form av beite- og stølslandskap.

Landskapet er stadvis sterkt prega av inngrep i samband med kraftutbygging. Sjølv om grensene er trekt slik at dei største reguleringsmagasina ikkje inngår i landskapsvernområdet er område sterkt prega av ulike inngrep i samband med kraftutbygging. Dei største reguleringsmagasina i tilknytning til Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane er Store Urar, Blåsjø, Svartavatnet, Rosskreppfjorden, Valevatn, Kvifjorden og Nåvatn⁵¹. I samband med kraftutbyggingane er det og bygd ei rekke anleggsvegar inn i verneområdet, dei største av desse er Ormsavegen (14km), Store Urarvegen (20km), Storevassdammen (5km) og Svartevassdammen (10km)⁵². Det går også fleire kraftliner gjennom verneområdet, dei største av desse er Kvildal-Holen (8km), Tokke-Førre (3km), Flogvatnet-Roskrepp (6km), linje i sør (xxkm)⁵³.

Når det gjeld bygningar så står det 18 turisthytter med tilhørande sikringsbuer og uthus i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde. I tillegg har Statskog 28 hytter og buer som anten er til utleige eller står opne for allmenn bruk. I område står det om lag 50 stølshus og om lag 40 driftehytter. Det er og om lag 50 fritidshytter i verneområdet og til saman 40 av desse ligg i Grydalen hyttefelt i Sirdal.

Bruken av Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane i dag

Stavanger turistforening har åtte sjølvbetjente turisthytter i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde (Vassdalstjønn, Hovvatn, Storsteinen, Litle Aurådal, Kringlevatn, Storevatn, Taumevatn og Grautheller). DNT-Sør har ei betjent (Gaukhei), seks sjølvbetjente (Sloaros, Bossbu, Svartenut, Øyvuvsbu, Josephsbu, Lakkenstova) og tre ubetjente turisthytter (Stavskar, Håhellerhytta, Stakkedalen) i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde. Dei siste åra har desse 18 turisthyttene hatt til saman om lag 9700 overnattingar i året. Desse er fordelt på 1900 i vintersesongen og 7800 i sommarsesongen. I tillegg har Statskog til saman 28 hytter og buer i verneområdet. Til saman 15 av desse blir leigde ut i samband med jakt og fiske, mens nokre mindre buer står opne. I 2013 var det til saman xxx overnattingar på hyttene til Statskog.

Bruken av turisthyttene i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde ser ut til og ha vore relativt stabil dei siste 20 åra, men det er registrert ein nedgang i overnattingstale på hyttene rundt Blåsjø på om lag 30%.

⁵¹ Ei oversikt over reguleringsmagasin i tilknytning til dei ulike verneområda er å finne i Vedlegg xx

⁵² Ei oversikt over anleggsvegar i tilknytning til dei ulike verneområda er å finne i Vedlegg xx

⁵³ Ei oversikt over kraftliner i tilknytning til dei ulike verneområda er å finne i Vedlegg xx

Turistforeiningane har om lag xxx km kvista vinterløyper i område. Hovedløypenettet til Stavanger turistforening frå Vassdalstjønn ned til Grautheller og Storevatn kvistast frå helga før påske til helga etter påske. Her frå og ned til Ådneram kvistast det frå 1 februar og ut april. I tillegg kvistast Holmevasshytta-Sloaros og Taumevatn-Håheller frå 8 februar til 1 april. Lenger aust og i sør kvistast løypenettet til DNT-Sør i perioden 18 februar til 1 april.

Fleire område i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde blir svært mykje brukt til dagsturar både sommar og vinter. Ein av dei mest brukte lokalitetane er områda på begge sider av Brokke-Suleskardvegen (Fylkesveg 337). Registreringar gjort i 2013 syner at så mange som 84.000 kjøreyt passerar over heia i tidsrommet 30 mai til 16 oktober. Personteljarar plassert ved fleire av dei mest brukte stiane ut frå veggen tydar på tydar på at desse vart bruka av 2-3000 turgåarar i løpet av barmarkssesongen. Ein annan liknande lokalitet er områda ved Lysebotnvegen (Fylkesveg 986) som og går tvers gjennom verneområdet. Her passerar det om lag xx.xxx kjøreyt kvart år mellom mai og oktober. Det er ikkje vorte gjennomført teljingar av turgåarar ut frå veggen, men tala liknar turuleg på dei frå Brokke-Suleskardvegen.

Andre område i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde med mange dagsbesøkande er skiløypene Storenos og Hovden-Sloaros i Bykle, anleggsvegen til Store Urar i Bykle. Andre dagsturområde som er mykje brukt er Berg-Stavskar og Everdalen i Valle, Pytten i Bygland, Lordehytta i Åseral, Knaberøysa i Kvinesdal, samt skiløypene i Grydalen og til Døgevasshytta i Sirdal.

Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde har alltid vore eit viktig område for storvilt- og småviltjakt. Talet på fellingsløyve for villrein varierar med storleiken på stamma, men i 2013 var det gjeve xxx løyver i verneområdet. Dette gjeld særleg villreinjakt i dei austre delane av verneområdet. Dei siste åra har talet på fellingsløyve for villrein vore lågt samanlikna med tidlegare. Dei siste åra har det vore gjeve om lag xxx fellingsløyve på elg og xxx løyve på hjort. Småviltjakta er særleg god i dei sørlege delane av verneområdet, og særleg rypejakta har lange tradisjonar. I 2013 vart det selt om lag xxxx jaktkort for småvilt i verneområdet.

Grunneigarane jaktar ein del sjølve, men det er lang tradisjon for utleige av jakt i verneområdet og omfanget av utleige av jakta er framleis stort. Statskog er største grunneigar i område og leigar ut både reinsdyrjakt og småviltjakt på mest heile arealet.

Det er eit svært godt fiske mange stader i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde, og mange grunneigarar og grunneigarlag sel fiskekort. I tillegg gjeld medlemskort i Stavanger turistforening som fiskekort langs store delar av løypenettet. Det er ikkje noko samla statistikk over salet av fiskekort.

Det går ikkje føre seg næringsfiske i stor skala nokon stader i verneområdet, men fleire grunneigarar fisker mykje til eige bruk.

Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde er eit svært viktig beiteområde for sau, og blir nytta av både grunneigarane i bygdene rundt heia og sauebønder på Jæren som leigar beite i verneområdet. I 2013 beitte om lag 60.000 sau og lam i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde. Områda på begge sider av Brokke-Suleskardvegen er dei lokalitetane med flest sau og det hardaste beitetrykket. Dei gamle stølane blir i nokon grad brukt i samband med tilsyn og sanking av beitedyr, i tillegg er det fleire driftshytter i område som nyttast i samband med beitebruken. Til dømes eig og disponerar Jæren smalelag, som er det klart største beitelaget i området, til saman 20 driftehytter i verneområdet. Hyttene er av ulik standard og storleik frå små buer på 10-20 m² til større hytter på 70 m². Beitebruken fører og med seg ei del motorferdsle med både snøskuter og helikopter i samband med frakt av saltstein og gjerdemateriell, samt ferdsløve i samband med vedlikehald og frakt av brensel og proviant til driftehyttene. Pr 1.1.2014 var det gjeve om lag 100 motorferdsleløyve i samband med beitebruk og anna landbruksdrift. Sidan

verneområdestyret vart konstituert i 2011 har det vorte gjeve løyve til fire nye driftehytter/sankebuer og mindre utvidingar av til saman fire driftehytter.

Det veks ein del drivverdig skog i dei lågareliggande delane av Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde som til dømes Ljosådalen i Valle, Lognadalen i Bygland og Homstøldalen i Hægebostad. Dei fleste stadene gjer likevel vanskeleg terreng og store avstandar skogressursane vanskeleg tilgjengeleg. Dei siste åra har derfor omfanget av skogsdrifta i området vore avgrensa. Mange grunneigarane tek likevel ut ved til eige bruk.

Fjellgarden Pytten i Bygland er den einaste garden innafor verneområdet kor det framleis er ei viss drift. Her blir innmarka slege og det blir halde beitedyr på garden.

Når det gjeld anna verksemd innafor landbruket er det lite aktivitet i verneområda. Dei siste 15 åra har det ikkje vore søknader om nydyrking, grøfting, landbruksveg eller treslagsskifte.

Det er pr 2014 gjeve 210 motorferdsleløyve for snøskuter i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde. Nokre av desse er omfattande løyve som medfører mykje motorferdsle. To av dei gjeld transport til Stavanger turistforening og DNT-Sør sine hytter og kvisting av løyper mellom dei. Det er og gjeve ti løyver etter dei same rutene i samband med kjentmannsturar for ulike redningsgrupper. Statskog har og løyve til transport av materialar og proviant til sine hytter. Det er og gjeve løyve til oppkjøring av skiløyper ved Storenos på Hovden, Ljosland-Lakkenstova, Knaben – Knaberøysi og Fidjeland–Dægevasshytta. Verneområdestyret har og gjeve løyve til at løypetrasen til turrennet Sesilåmi grunnpreparerast med løypemaskin over ein periode på tre veker kvar vinter, og at sjølve spora til turrennet kjørast opp siste veka før rennet. Agder Energi, Øvre Otra og Sira-Kvina kraft selskap har løyve til å bruke snøskuter i samband med snømåling, tilsyn og vedlikehald av kraftinstallasjonar.

I tillegg kjem om lag 190 vanlege løyver som gjeld transport i samband med beitebruk og transport til hytter. Årleg blir det gjeve om lag 60 ordinære helikopterløyve på til saman om lag 120 transportar.

3.7.2 Verneverdiar og trugsmål

Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde er Noregs nest største verneområdet og inneheld ei lang rekke verneverdiar både knytt til enkeltlokalitetar og heilskapen i område. Med utgangspunkt i verneføreskrift og verneplan kan særleg verneverdiar knytt til villrein, rovfugl, landskap, botanikk og kulturminne trekkast fram.

Den kanskje viktigaste verneverdien knytt til Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde er område sin funksjon som leveområde for Europas sørlegaste villreinstamme. Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde utgjør kjerneområde for villreinstamma i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane, og inneheld alle viktige funksjonsområde for denne stamma som kalvingsområde, sentrale trekkveggar, vinterbeiteområde og sommarbeiteområde. Særleg viktig er kalvingsområda i Storenos, Vatendalsheii, Ratevassnuten og Svarvaren og trekkvegane til og frå desse. Verneområdet inneheld og fleire viktige trekkområde som er svært viktig for å sikre villreinenens moglegheit til å forflytte seg mellom dei ulike funksjonsområda. Breidvatn er viktig for utvekslinga av dyr med Setesdal Austhei. Steinbuskardet har tidlegare vore svært viktig for utveksling av dyr mellom nordområde og sørområde og for dyra sin moglegheit for å trekke inn i områda vest for Blåsjø og Svartevassmagasinet. Svarteløkfjellet og Vardsvatn-Kvislevassnuten er viktig for trekket mellom områda nord og sør for Brokke-Suleskardvegen, og Andersvatnet-Børsteinvatnet er viktig for trekket vestover mot Frafjordheiane.

Det er også store verneverdiar knytt til Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde sin funksjon som hekkeområde for sjeldne og raudlista rovfuglar. Dette gjeld særleg for hubro som er oppført som sterkt truga (EN) på norsk raudliste for arter 2010, og jaktfalk som er oppført som nær truga (NT) på same lista.

Dei botaniske verneverdiane i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane er først og fremst knytt til dei kalkrike lokalitetane i Bykle og kulturlandskapet i Ljosådalen i Valle. På desse lokalitetane finn ein fleire artar som er oppført på Norsk røddliste for arter 2010. Dette dreier seg mellom anna om kvitkurle (NT-nær truga), handmarinøkkel (NT-nær truga), solblom (VU-sårbar) og søstermarihand (VU-sårbar).

Verneverdiane knytt til landskapet omfattar både heilskapen i landskapet og særleg verdifulle enkelt lokalitetar. Verneområdet inneheld store samanhengande relativt urørte område noko som er svært sjeldan i denne landsdelen. Område inneheld også fleire særmerkte og vakre landskaps rom både i form av meir reine naturlandskap og kulturlandskap. Kulturlandskapa består av både fjellgardar (Pytten og Brotteili), stølsområde og beiteområde i tilknytning til drifteleger, og det er knytt store verneverdiar til fleire av desse.

Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde inneheld og ei lang rekke verneverdiar knytt til kulturminne frå nyare tid. Nokon av dei meir framtrедande kulturminna er frå dei siste 100 åra, men er likevel svært verdifulle. Heiberghyttene er til dømes heilt unike for dette område og utgjør saman med resten av "Heiberghkulturen" eit viktig særpreg ved landskapsvernområde. Verdifulle kulturminne i samband med gruedrift finn ein ved Langevatn i Bykle og Knaben i Kvinesdal.

Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane er og rikt på automatisk freda kulturminne. Dette dreier seg mellom anna om steinalderbuplassar, dyregraver, bågastiller, ferdslevegar og hidlere. Her peiker områda rundt Storhilder og Gyvatn i Bykle seg ut med ein stor konsentrasjon av slike kulturminne. Kulturminne som kullgroper, ovner og slagghaugar i samband med jernutvinninga rundt hovden i mellomalderen må og trekkast fram.

Det er openbare trugsmål mot fleire av dei verneverdig botaniske lokalitetane i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde. Lokalitetane med solblom og handmarinøkkel er utsett for attgroing, mens lokalitetane med søstermarihand og kvitkurle både er utsett for attgroing og hardt beite frå sau. Aasen (1995) hevdar at sauebeitinga i heiområde pregar vegetasjonen og er ein hovudfaktor i utforminga av plantesamfunna. Høgstaudeliene og rasmarkene er såleis ikkje så rike som ein elles kunne forvente. Stadvis er beitetrykket så høgt at artsmangfaldet av planter blir redusert.

Det eksisterar og trugsmål mot verneverdiane knytt til hekkande rovfugl. Fleire hekkelokalitetar for jakt falk ligg nær kvista skiløyper kor ferdsle på desse kan medføre forstyrningar. Motorferdsle med helikopter og snøskuter kan og forstyrre desse hekkelokalitetane. Når det gjeld hubro er denne arten særleg truga av kraftlinjene i område.

Verneverdiane knytt til kulturlandskapet i samband med fjellgardar, stølsområde og drifteleger er truga av attgroing med bjørk og einer. Dette er særleg eit problem under og like over tregrensa. Ei meir omfattande omtale av trugsmåla mot kulturlandskap og kulturminne er gjeve i kapittel 1.5.2.

Der eksisterar ein del trugsmål mot Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde sin funksjon som leveområde for villreinstamma. Eit opplagt trugsmål er alle inngrepa i samband med kraftutbygging. Reguleringsmagasina har avgrensa trekk moglegheitene sommar og haust, og anleggsvegar, kraftverksinstallasjonar og kraftlinjer førar med seg ferdsle og forstyrningar inn i dei allereie avgrensa trekkorridorane. Dei to fylkesvegane som er opne for vanleg biltrafikk sommar og haust, og ferdsle som genererast ut frå desse, har og ein viss barriereeffekt. Dette er særleg merkbart ved Brokke-Suleskardvegen i tida rett før stenging om hausten og rett etter opning om våren. Ferdsle

på og ut frå anleggsvegen til Store Urar er og truleg til hinder for villreinen sin forflytting i dette område. Ferdsløyper etter turistløyper og motorferdsle i samband med transport til stølar, driftehytter og turisthytter kan medføre sporadisk forstyrning. Til saman er inngrep og forstyrningar mest truleg årsaka til at villreinen sin bruk av viktige beiteområde er avgrensa, og at utvekslinga av dyr nord og sør områda langt på veg har stoppa opp dei siste åra.

Status 2014

Botaniske verneverdiar:	Truga	Trugsmåla er særleg knytt til attgroing av stølsvollar og beitelandskap, samt hardt beitepress på nokre lokalitetar
Funksjon som leveområde for villrein:	Truga	Trugsmåla er særleg knytt til neddemte trekkveggar og forstyrningar i attståande trekkorridorar
Kulturminne og landskapsmessige verneverdiar:	Truga	Trugsmåla er særleg knytt til attgroing av kulturlandskap under tregrensa og forfall av kulturminne på grunn av endra bruk

3.7.3 Bevaringsmål, overvakning og kartleggingsbehov

Det vil bli utarbeida bevaringsmål og overvakingsprogram for botaniske lokalitetar ved Sloaros i løpet av denne forvaltningsplanperioden.

Det er behov for ei kartlegging av særleg verdifulle kulturlandskap knytt stølsområde og drifteleger.

Det er behov for ei kartlegging av eksisterande bygningar og installasjonar i verneområdet.

3.7.4 Retningslinjer for brukarinteresser

Vernereglar

Det må ikkje gjerast inngrep som vesentleg kan endra eller innverka på landskapet sin art og karakter. I dette medrekna:

- Oppføring av bygningar, anlegg og faste innretningar, framføring av luftledningar, jordkablar og røyr, bygging av vegar og rasteplassar, oppsetting av autovern, drenering og anna form for turrlegging, uttak, oppfylling, planering og lagring av masse, lausbryting og fjerning av stein og mineral, bergverksdrift, vassdragsregulering, gjødsling, sprøyting med kjemiske midlar, nydyrking, såing, planting, endring i samansetnaden av treslag ved skogkultur, plassering av campingvogner og bubilar. Opplistinga er ikkje uttømmmande. Fylkesmannen avgjer i tvilstilfelle om eit tiltak kan endre landskapet sin art eller karakter vesentleg (Kapittel IV, punkt 1.1).

I tillegg inneheld verneføreskrifta desse forboda:

- Nye plantearter må ikkje innførast (Kapittel IV, punkt 2.1).
- Nye dyreartar må ikkje innførast (Kapittel IV, punkt 3.1).

Kraftproduksjon

Reglane i verneføreskrifta sitt punkt 1.1, 4.2 og 5.1 er ikkje til hinder for:

- Manøvrering av regulerte vassdrag i tråd med gjeldande konsesjonsvilkår og vedlikehald og tilsyn av konsesjonsgjevne kraftanlegg, herunder anleggsvegar, luker, dammar, radiolinkar og kraftliner og herunder naudsynt auke i linetverrsnitt (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav d).
- Naudsynt ferdsløse i ferdsløseforbodssonene i samband med utbetring av skade på kraftanlegg (Kap. IV, punkt 4.2.1, bokstav b).
- Motorferdsløse på veg, herunder anleggsvegar etter gjeldande konsesjonsvilkår (Kap. IV, punkt 5.3, bokstav c).

Når verksemda kan skje utan at det strir mot føremålet med fredinga kan forvaltningsstyresmakta på nærare vilkår gje løyve til:

- Naudsynt luft- og snøscootertransport som trengst ved tilsyn og vedlikehald av kraftanlegg, sjå pkt 1.2. d. Ved akutte behov for slik transport skal det sendast melding (Kapittel IV, punkt 5.4, bokstav a).

Bygge- og anleggstiltak utover vanleg vedlikehald er søknadspliktige. Større anlegg som forsterking av dammar og anleggsverksemd med eventuelle nye steinbrot som vil føre til nye bygg eller inngrep i landskapet krev dispensasjon etter verneføreskrifta. Dette krev samordning av sakshandsaming mellom forvaltningsstyresmaktene i verneområdet og energistyresmaktene (NVE). Det gjeld og naudsynte tiltak som verksemdene er pålagde i medhald av anna lovverk. Forvaltningsstyresmakta skal

i slike saker vurdere å fastsette vilkår for å avgrense ulemper og skadeverknad for verneføremåla. Det kan og fastsettast tid for utføring av tiltaket av omsyn til verneføremåla.

Landbruk

Reglane i verneføreskrifta sitt punkt 1.1 og 4.2 er ikkje til hinder for:

- Tradisjonell landbruksdrift, herunder støling, stenging av skårfeste, oppsetting av kve o.l. som er naudsynt for fedrifta (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav a).
- Vedlikehald av bygningar, vegar og anlegg (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav b).
- Tradisjonelt beite er tillate. Direktoratet for naturforvaltning kan ved forskrift regulere beite som er i strid med verneføremålet (Kap. IV, punkt 2.2).
- Hogst skal foregå i samsvar med reglar for hogst i vernskog (Kap. IV, punkt 2.3).
- Naudsynt ferdsløse for grunneigar for tilsyn av eigedomen sin i ferdsløseforbodssonene (Kap. IV, punkt 4.2.1, bokstav c).

Når verksemda kan skje utan at det strir mot føremålet med fredinga kan forvaltningsstyresmakta på nærare vilkår gje løyve til:

- Nydyrking, framføring av jordbruksveg og oppsetting av gjerde (Kap. IV, punkt 1.3, bokstav a).
- Oppattbygging av bygningar som er gått tapt ved brann eller naturskade, og oppattbygging av nedfalne bygningar som høyrer med i det tradisjonelle bygningsmiljøet i stølsgrender. Eventuelle vilkår for og utforming av bygningar skal setjast i samråd med fylkeskonservatoren (Kap. IV, punkt 1.3, bokstav b).
- Mindre tilbygg til eksisterande bygningar (Kap. IV, punkt 1.3, bokstav c).
- Naudsynt luft og snøscootertransport som trengst i samband med: (Kap. IV, punkt 5.4, bokstav a)
  - jord- og beitebruk, t.d. frakt av gjerdeutstyr
  - frakt av ved eller hogstvirke
  - frakt av felt storvilt
  - kalking
- Naudsynt luft- og snøscootertransport av materialar til hytter, klopper mv. og av brensløse, utstyr og proviant til hytter og buer (Kap. IV, punkt 5.4, bokstav c).

Ferdsle og større organiserte arrangement

All ferdsle skal skje omsynsfullt for ikkje å skade natur- og kulturverdiar, forstyrre dyrelivet eller beitedyr eller vere til ulempe for andre.

- I dei særskilde kalvingsonene Storenos (1), Vatnedalsheii (2), Ratevassnuten (3) og Svarvaren (4), og i trekksone Breidvatn (5) som er avmerkt på kartet, er all ferdsle forbode i tidsrommet f.o.m. 25. april t.o.m. 31. Mai (Kap. IV, punkt 4.2).
- I dei særskilde trekksone Svarteløkfjellet (6), Vardsvatn-Kvislevassknuten (7), Andersvatnet-Børsteinvatnet (8) og Steinbuskardet (9) er all ferdsle forbode f.o.m. 15. april t.o.m. 20. Mai (Kap. IV, punkt 4.2).

- Bruk av ridehest og sykkel i utmark er berre tillate langs særskilde trasear som er kartfesta i forvaltningsplanen (Kap. IV, punkt 4.3).
- Innafor nærare avgrensa deler av landskapsvernområdet kan Miljødirektoratet ved forskrift forby all slags ferdslе heile året eller ein del av året når ein reknar det naudsynt for å verne naturmiljøet eller dyrelivet (Kap. IV, punkt 4.4).

Verneforskrifta set restriksjonar på sykling og organisert bruk av ridehest. Ein treng derfor ikkje løyve for bruk av kløvhest eller sporadisk, uorganisert bruk av ridehest. Sykling på anleggsvegar omfattast heller ikkje av forbodet.

I forvaltningsplanen er det ikkje kartfesta trasear for bruk av sykkel. Bruk av sykkel på stiar i verneområdet er derfor søknadspliktig. Verneområdestyret kan i løpet av forvaltningsplanperioden opne for bruk av sykkel etter bestemte trasear dersom behovet er stort og tiltaket kan gjennomførast utan å være i strid med verneverdiar og verneføremålet.

Reglane i verneføreskrifta sitt punkt 1.1 er ikkje til hinder for:

- Vedlikehald av merka, eksisterande stiar og løyper. Forvaltningsstyremakta kan nekte vedlikehald av merka stier og løyper når det av omsyn til føremålet med vernet er ønskjeleg å redusere ferdsla i einskilde område (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav c).

Reglane i verneføreskrifta sitt punkt 4.2 er ikkje til hinder for:

- Ferdslе i ferdslеforbodssonene som følgjer veg og merka løype. (Kap. IV, punkt 4.2.1, bokstav a).

Aktuelle vegar og merka løyper vil gå fram av temakart i vedlegg 2.

Merking av vinterløyper skal vere fjerna innan 15.april i trekksonene og 25 april i kalvingssonene, eller seinast 3. påskedag dersom påska er seinare enn denne datoен. I område med ferdslеsrestriksjonar (kalving og trekk) vil det såleis vere eit generelt ferdslеsforbod i resten av restriksjonsperiodane som er fram til 20 mai for trekksonene og 31 mai for kalvingssonene.

- Ferdslе i samband med militær operativ verksemd, ambulanse-, politi-, brannvern-, sikrings-, oppsyns-, skjøtsels- og forvaltningsverksemd (Kap. IV, punkt 4.2.1, bokstav d).
- Jakt er tillate etter viltlova sine reglar (Kap IV, punkt 3.2).
- Fiske er tillate etter lakse- og innlandsfiskeloven (Kap IV, punkt 3.).

Forvaltningsstyresmakta kan gjere unntak frå forbodet i pkt. 4.2 i særlege tilfelle når det ikkje strir mot føremålet med vernet (Kap. IV, punkt 4.5).

Når verksemda eller tiltaket kan skje utan at det strir mot føremålet med vernet, kan forvaltningsstyresmakta på nærare vilkår gje løyve til:

- Opparbeiding og merking av nye turstiar og løyper (Kap IV, punkt 1.3, bokstav d).

- Arrangørar av større organiserte arrangement som idrettsarrangement, jaktprøver, store teltleirar og militærøvingar, må søke forvaltningsstyresmakta om løyve til arrangementet (Kap. IV, punkt 4.1).

Motorferdsle

- Motorisert ferdsle på land er forbode (Kapittel IV, punkt 5.1, bokstav a).
- Lågtflyging under 300 m over kalvingsområder og trekksoner, jf. kap. II, er forbode (Kapittel IV, punkt 5.1, bokstav b).
- Start og landing med motordrevne luftfarty er forbode. Med landing forstås ein også henting og bringing av passasjerar og gods sjølv om landing i fysisk forstand ikkje finn stad (Kapittel IV, punkt 5.1, bokstav c).
- Vegen Brokke-Suleskard skal vere stengd i tidsrommet f.o.m. 1. november t.o.m. 20. mai. Vegen skal ikkje brøytast før 12. mai der han kryssar trekksona Vardsvatn-Kvislevassknuten (Kapittel IV, punkt 5.2).

Forbodet i punkt 5.1 gjeld ikkje:

- Motorisert ferdsle i samband med militær operativ verksemd, ambulanse-, politi-, brannvern-, sikrings-, oppsyns-, skjøtsels- og forvaltningsverksemd. Øvingskøyring i samband med desse føremåla krev særskild løyve (Kap. IV, punkt 5.3, bokstav a).
- Motorferdsle på veg, herunder anleggsvegar etter gjeldande konsesjonsvilkår (Kap. IV, punkt 5.3, bokstav b).
- Landing med motordrevne luftfarty for henting av felt storvilt på eller ved følgjande vatn: Krokevatn, Ratevatn, Bånevatn, Storsteinvatnet, Ormsavatn og Karlsvatn i Bykle, Bossvatn i Valle, Storevatn i Sirdal og Kolsheivatn, Monsvatn, Storolavsvatn og Lykkjevatn i Bygland kommune.
All lufttransport skal meldast til forvaltningsstyresmakta før transporten tek til (Kap. IV, punkt 5.3, bokstav c).

Forvaltningsstyresmakta kan etter søknad gje løyve til:

- Naudsynt luft og snøscootertransport som trengst i samband med: (Kap. IV, punkt 5.4, bokstav a)
  - jord- og beitebruk, t.d. frakt av gjerdeutstyr
  - frakt av ved eller hogstvirke
  - frakt av felt storvilt
  - kalking
- Naudsynt luft- og snøscootertransport som trengst ved tilsyn og vedlikehald av kraftanlegg, sjå pkt 1.2. d. Ved akutte behov for slik transport skal det sendast melding (Kapittel IV, punkt 5.4, bokstav a).
- Naudsynt luft- og snøscootertransport av materialar til hytter, klopper mv. og av brenslé, utstyr og proviant til hytter og buer (Kap. IV, punkt 5.4, bokstav c).

- Opning/stenging av Brokke-Suleskardvegen ut over dei faste tidspunkta, ved heilt spesielle forhold og da etter retningsliner gitt i avtale av 12. april 1999 mellom fylkesmannen i Aust-Agder og Statens Vegvesen (Kap. IV, punkt 5.4, bokstav c).

Bygningar, anlegg og faste innretningar

Reglane i verneføreskrifta sitt punkt 1.1 er ikkje til hinder for:

- Vedlikehald av bygningar, vegar og anlegg (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav b).
- Manøvrering av regulerte vassdrag i tråd med gjeldande konsesjonsvilkår og vedlikehald og tilsyn av konsesjonsgjevne kraftanlegg, herunder anleggsvegar, luker, dammar, radiolinkar og kraftliner og herunder naudsynt auke i linetverrsnitt (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav d).

Når verksemda kan skje utan at det strir mot føremålet med fredinga kan forvaltningsstyresmakta på nærare vilkår gje løyve til:

- Nydyrking, framføring av jordbruksveg og oppsetting av gjerde (Kap. IV, punkt 1.3, bokstav a).
- Oppattbygging av bygningar som er gått tapt ved brann eller naturskade, og oppattbygging av nedfalne bygningar som høyrer med i det tradisjonelle bygningsmiljøet i stølsgrender. Eventuelle vilkår for og utforming av bygningar skal setjast i samråd med fylkeskonservatoren (Kap. IV, punkt 1.3, bokstav b).
- Mindre tilbygg til eksisterande bygningar (Kap. IV, punkt 1.3, bokstav c).

3.7.5 Prinsipp for forvaltninga av Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde 2015-2025

Verneområdestyret vil gjere merksam på at soneinndelinga med fire ulike soner frå førre forvaltningsplan ikkje blir vidareført i den nye planen. I handsaminga av alle dispensasjonssøknadar er det ei avveging mellom det konkrete behovet for det omsøkte tiltaket, og tiltaket sin innverknad i høve til verneføremål og verneverdiar, som er avgjerande for om det blir gjeve dispensasjon. Dette er eit prinsipp som gjeld uansett, sjølv om verneområdet er inndelt i soner. Derfor oppfattar verneområdestyret at det er unødvendig med ei soneinndeling. Verneområdestyret vil samstundes understreka at bortfallet av sonene ikkje vil medføre endringar i dispensasjonspraksis. Til dømes vil dei særskilte tilhøva i områda som inngjekk i Sone 3-Kulturlandskap, Sone 3A-Kulturlandskap skogbruk og Sone 4-Spesielle aktivitetar i den førre forvaltningsplanen, framleis bli vektlagt i handsaminga av dispensasjonssøknadar.

Dagens omfang av motorferdsle og anna verksemd i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde er relativt omfattande, men er i liten grad i strid med verneføremål og verneverdiar. Motorferdsla føregår i hovudsak i utkantane av verneområdet slik at dei sentrale

villreinområda er mindre utsett for forstyrningar. Talet på byggetiltak er lågt og er og avgrensa til utkantane av verneområdet. På bakgrunn av ei relativt omfattande motorferdsle og inngrep i samband med fylkesvegar og kraftutbygging må det samla belastninga likevel vurderast som relativt stor (jf. nml §10). Verneområdestyret ønskjer derfor å legge opp til ein forvaltningspraksis kor talet på motorferdsleløyve ikkje aukar nemneverdig og kor det ikkje opnast for tiltak som i nemneverdig grad kan forstyrre villreinen eller endre område sin art og karakter.

Dette inneberer at det framleis kan bli gjeve løyve til naudsynt transport med snøskuter og helikopter i samband med landbruksdrift, drift av turishytter og drift av kraftverksinstallasjonar og kraftlinjer. Det same gjeld for naudsynt transport til fritidshytter.

Så lenge villreinen sin bruk av dei aktuelle områda er svært avgrensa, vil verneområdestyret vurdere å gje løyve til fortsett oppkjøring av skiløypene i verneområdet. Om det kan dokumenterast at skiløypene har ein positiv kanalisierende effekt kan løypa oppretthaldas sjølv med villrein i område.

Verneområdestyret vil og framover kunne gje løyve til tilbygg til både landbruksbygg og fritidshytter dersom konkret behov kan dokumenterast. Etter at vernet var etablert har det vore relativt få søknadar om nye landbruksbygg. Verneområdestyret ser heller ikkje for seg mange slike søknadar den neste tiårsperioden, og meiner at behovet for bygg til landbruksdrift i hovudsak kan dekkast gjennom utviding av eksisterande bygg.

Forvaltninga av område i og ikring Steinbuskardet vil få særleg merksemd i denne forvaltningsplanperioden. På grunnlag av pågåande kartleggingar av ferdsløve og villreinens områdebruk vil verneområdestyret utarbeide ein særskilt tiltaksplan i lag med Bykle kommune, Statskog og Stavanger turistforening. Her vil endringar i ferdsløveforbodssonene og flytting av turishytter og turistløyper vere tiltak som vil bli vurdert.

Forvaltninga av områda ved Brokke-Suleskardvegen vil og få særleg merksemd i denne forvaltningsplanperioden. På grunnlag av pågåande kartleggingar av ferdsløve og villreinens områdebruk vil verneområdestyret utarbeide ein særskilt tiltaksplan i lag med Sirdal og Valle kommunar, grunneigarar og DNT-Sør. Her vil mellom anna flytting av turishytter og turistløyper vere tiltak som vil bli vurdert.

3.7.6 Tiltak

- Verneområdestyret vil saman med grunneigar, kommunar og reiselivsaktørar arbeide for å utvide og betre tilbodet til besøkande på rasteplassen ved Håhellervatnet. Aktuelle tiltak er universelt utforma tursti, tilrettelegging for enkelt friluftsliv, natursti og nye informasjonstavler.
- Informasjonstavler med utfyllande informasjon om verneområdet skal plasserast ut ved sentrale innfallsportar til verneområdet. Eksisterande informasjonspunkt ved ..... skal utvidast, og det skal etablerast nye informasjonspunkt på Flørli, ved ..... Det skal og settast opp nye skilt som viser at ein har kjørt inn i verneområdet langs Sirdal-Lysebotnvegen.
- Lågtflyging i samband med militære øvingar, ulike formar for kartlegging og alminneleg helikoptertransport kan utgjere eit trugsmål mot villreinstamma. Verneområdestyret vil derfor arbeide for at verneføreskrifta får inn eit generelt forbod mot lågtflyging i heile verneområdet.

3.8 Steinbuskardet-Hisdal biotopvernområde

Steinbuskardet-Hisdal biotopvernområde ligg i Bykle kommune og vart oppretta i 2000. Arealet på verneområdet er på 36.3 km².

Steinbuskardet – Hisdal biotopvernområde har to soner med ferdslerestriksjonar. I sone A, Steinbuskardet, er det særskilte trekkrotar for villreinen. Sone B går vidare inn i Hisdal naturreservat. Miljødirektoratet kan ved forskrift oppheve ferdslerereguleringane eller endre grensene for desse sonene.

Føremålet med vernet av Steinbuskardet-Hisdal biotopvernområde er, etter verneføreskrifta sitt kapittel III, *”å sikre eit særskilt viktig heilårs leveområde med trekkveggar og kalvingsområde for villrein i Setesdal Vesthei.”*

3.8.1 Områdebeskriving

Avgrensing og eigedomstilhøve

Steinbuskardet-Hisdal biotopvernområde består av to delar. Den austre delen omfattar den innerste delen av Botsvatn (551 moh) frå Dysjesundet og dalføret austover til Blåsjø (Steinbuskardet). Denne delen av biotopvernområde grenser mot Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane landskapsvernområde, og grensa er trekt oppe i nutane på nord og sør sida av Botsvatn og sjølve Steinbuskardet. Område omfattar og såleis og dei bratte fjellsidene ned mot skardet og vatnet. Biotopvernområde består og av eit område på sørsida av Botsvatn (Hisdal). Her går nordgrensa oppe på fjellbrynet ned mot Botsvatn, mens sørgrensa følgjer grensa til Hisdal naturreservat. Delar av naturreservatet inngjekk tidlegare i Steinbuskardet – Hisdal biotopvernområde, men denne grensa blei oppheva innanfor reservatet. Dei to delane av biotopvernområde heng saman i eit punkt ved Slettheinuten.

Steinbuskardet-Hisdal biotopvernområde omfattar 15 gards- og bruksnummer. Gardane Bratteli, Dysje og Tveiten har mest areal i vereområde. Ettersom Bratteli eigast av Statskog og inngår i Njardarheim ligg om lag 1/3 av arealet i biotopvernområde på statleg grunn.

Landskap og inngrep

I Naturtyper i Norge (NiN) tilhører dei indre og høgareliggande delane av Steinbuskardet-Hisdal hovudtypen Ås- og fjelltopplandskap og landskapstypen småkupert høgfjellslandskap, mens dei lågareliggande delane i søraust tilhører landskapstypen kupert åslandskap. Områda langs i det markerte dalføret ved Botsvatn tilhører hovudtypen Fjord- og dallandskap og landskapstypen nedskåret dallandskap.

Den austre delen av biotopvernområde dominerast av dalføret frå Botsvatn og opp til Storevassdammen. Her både den tørrlagte Gyfossen og den mektige steinrøysa Urene iaugefallande element i landskapet. Den vestre delen kan karakteriserast som småkupert heielandskap og inneheld både snaufjell og fjellbjørkeskog. Landskapet i Hisdal er typisk for regionen, med markerte nutar, større og mindre sprekkedalar, men òg vide heiområde med myrer og vatn. Dei mest markante toppane i biotopvernområde er Torsteinsnut (1237moh), Storefjell (1220moh) og Skurvenuten (1143moh).

Det er og store kulturminnefaglege verdiar knytt til kulturminna i Steinbuskardet-Hisdal biotopvernområde. På grunn av sin sentrale lokalisering i forhold til villreintrekka har område vorte brukt til jakt og fangst sidan steinalderen. I verneområdet er mellom anna registrert ein

steinalderbuplass og fire dyregraver i område ved Vestre Gyvatn. Det er og knytt verneverdiar til den gamle Heiberghytta på Vestre Gyvatn og til fjellgarden Bratteli.

Området er stadvis sterkt prega av inngrep i samband med kraftutbygging. Lengst aust i biotopvernområde er Storvassdammen som er 1.4km lang og 90m høg eit heilt dominerande element i landskapet. To store kraftlinjer strekk seg gjennom heile verneområdet og Botsvatn har ei reguleringshøgde på 66m. Anleggsvegen mellom Oddatjønndammen og Storvassdammen går og gjennom verneområdet i ein strekning på 2km. Område under Storevassdammen er og prega av masseuttak og planering i samband med eit tidlegare riggområde. Det går og ein steinsett kanal frå dammen og ned til Vestre Gyvatn.

Når det gjeld bygningar har Statskog hytter ved Vestre Gyvatn og Stakkeslåtta, samt fleire bygningar på fjellgarden Bratteli. På Sandbekkstølen står det og fleire bygningar.

Bruken av Steinbuskardet-Hisdal i dag

Det ligg ikkje turisthytter i verneområdet, men Stavanger turistforening si sjølvbetjente hytte Storsteinen ligg 2km vest for vernegrensa. Storsteinen har dei siste åra hatt om lag 400 overnattingar i året fordelt på 100 overnattingar i vintersesongen og 300 overnattingar i sommarsesongen. Overnattingstala har vore relativt stabile dei siste åra, men har gått ned med om lag 30% sidan 1990-talet. Den merka sommarløypa mellom Storsteinen og Hovaten går gjennom dei vestre delane av verneområdet, mens løypa mellom Viki og Kringlevatn går gjennom dei austre delane. I tidsrommet juli-oktober er det og noko ferdsle til fots og på sykkel etter anleggsvegen frå Beinlei.

Statskog si hytte ved Vestre Gyvatn har tidlegare vore brukt som turisthytte og vore utleigd i samband med jakt. Etter opprettinga av verneområdet har hytta vore svært lite brukt. Det same gjeld Statskog sin eigedom på fjellgarden Bratteli og hytta på Stakkeslåtta kor det heller ikkje har vore verksemd dei siste åra.

Mannskap frå Statkraft og Statnett kjørar bil på anleggsvegen ned til Storevassdammen nærast kvar dag i tidsrommet juli-oktober, i samband med tilsyn og vedlikehald av kraftinstallasjonane. Statnett har og årlege inspeksjonsturar med både snøskuter og helikopter langs kraftlinjene gjennom biotopvernområde.

I 2014 gjennomfører Statnett eit større vedlikehaldsarbeid på kraftlinjene gjennom verneområdet.

3.8.2 Verneverdiar og trugsmål

Verneverdiane i Steinbuskardet-Hisdal biotopvernområde er særleg knytt til område sin funksjon som leveområde, trekkveg og kalvingsområde for villreinstamma. Villreinen oppheld seg i området store delar av året og i områda aust mot Hisdal nyttast til kalving om . Sommar og haust er Steinbuskardet den einaste tilgjengelege trekkvegen for utveksling av dyr mellom sørområda og nordområda. Resultat frå GPS prosjektet syner at denne trekkvegen har vore svært lite brukt dei siste åra.

Det eksisterar klare trugsmål mot Steinbuskardet-Hisdal biotopvernområde sin funksjon som leveområde og trekkorridor for villreinstamma. Inngrepa i samband med kraftutbygginga gjer at områda kor villreinen kan trekke er svært avgrensa og gjer den attverande korridoren svært sårbar for forstyrningar av ulike slag. Ferdsle i området er ikkje særleg omfattande, men summen av Statkraft og Statnett si verksemd saman med ferdsle etter turistløypene kan likevel være nok til at

villreinen ikkje trekker gjennom Steinbuskardet i tida rundt påske og i perioden juli-september da ferdsla er størst.

Når det gjeld område sin funksjon som kalvingsområde er det inga store trugsmål.

Funksjon som leveområde for villrein:

Truga

Trugsmåla er særleg knytt til neddemte trekkvegar og forstyrringar i attståande trekkorridorar

3.8.3 Bevaringsmål, overvaking og kartleggingsbehov

Det ligg ikkje føre planar om å utarbeida bevaringsmål for Steinbuskardet-Hisdal biotopvernområde i denne forvaltningsplan perioden.

Det vil være behov for ei meir nøyaktig kartlegging av ulike former for ferdsla i verneområdet.

3.8.4 Retningslinjer for brukarinteresser

Vernereglar

Det må ikkje iverksetjast tiltak som kan endre dei naturgjevne produksjonstilhøva, gjera villreinen sitt livsmiljø ringare eller hindre villreinen sin bruk av området. Dette gjeld til dømes: Dette gjeld til dømes:

- Oppføring av bygningar, anlegg og faste innretningar, framføring av luftledningar, bygging av vegar og rasteplassar, oppsetting av autovern, drenering og anna form for tørrlegging, framføring av røyr over bakken, uttak, oppfylling, planering og lagring av masse, bergverksdrift, vassdragsregulering, gjødsling, sprøyting med kjemiske midlar, nydyrking, såing, planting, endring av samansetnaden av treslag ved skogkultur og plassering av campingvogner og bubilar. Opplistinga er ikkje uttømmmande. Nye plante- eller dyreartar må ikkje innførast. (Kapittel IV, punkt 1.1).

Kraftproduksjon

Reglane i verneføreskrifta sine punkt 1.1, 2.1, 3.1 og 3.2 er ikkje til hinder for:

- Manøvrering av eksisterande regulerte innsjøar i tråd med konsesjonsvilkåra. Vedlikehald og tilsyn av konsesjonsgjevne kraftanlegg, herunder anleggsvegar, luker, dammar, radiolinkar og kraftliner og radiolinkar, herunder naudsynt auke i linetverrsnitt. Naudsynt ferdsla i ferdslforbodssonene i samband med utbetring av skade på kraftanlegg (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav f).
- Vedlikehald av bygningar, vegar og anlegg (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav c).
- Ferdsla som er naudsynt i samband med akutt behov for tilsyn og forebygging / utbetring av skade på kraftanlegg (Kap. IV, punkt 2.2, bokstav c).

- Naudsynt ferdsle i sone A i samband med tilsyn og vedlikehald av kraftanlegg, sjå punkt 1.2. bokstav f, i samråd med forvaltningsstyresmakta (Kap. IV, punkt 2.2, bokstav d).
- Motorferdsle på anleggsvegar i tråd med gjevne konsesjonsvilkår (Kap. IV, punkt 3.3, bokstav a).

Når verksemda kan skje utan at det strir mot føremålet med fredinga kan forvaltningsstyresmakta på nærare vilkår gje løyve til:

- Luft- og snøscootertransport som trengst ved tilsyn og vedlikehald av kraftanlegg, sjå pkt. 1.2, bokstav f. Ved akutt behov for slik transport skal det sendast melding (Kapittel IV, punkt 3.4, bokstav b).
- All lufttransport etter punkt 3 skal meldast til oppsynet for transporten tek til (Kap. IV, punkt 3.5).

Bygge- og anleggstiltak utover vanleg vedlikehald er søknadspliktige om ikkje anna er fastsett gjennom konsesjon eller anna særlov. Større anlegg som forsterking av dammar og anleggsverksemd med eventuelle nye steinbrot som vil føre til nye bygg eller inngrep i landskapet krev dispensasjon etter verneføreskrifta. Dette krev samordning av sakshandsaming mellom forvaltningsstyresmaktene i verneområdet og energistyresmaktene (NVE). Det gjeld og naudsynte tiltak som verksemdene er pålagde i medhald av anna lovverk. Forvaltningsstyresmakta skal i slike saker vurdere å fastsette vilkår for å avgrense ulemper og skadeverknad for verneføremåla. Det kan og fastsettast tid for utføring av tiltaket av omsyn til verneføremåla.

Landbruk

Reglane i verneføreskrifta sine punkt 1.1, 2.1, 3.1 og 3.2 er ikkje til hinder for:

- Tradisjonell landbruksdrift, herunder støling, stenging av skårfeste, oppsetting av kve og liknande som er naudsynt for fedrifta (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav a).
- Tradisjonell beiting. Miljødirektoratet kan ved forskrift regulere beite som er i strid med verneføremålet (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav b).
- Vedlikehald av bygningar, vegar og anlegg (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav c).
- Hogst i samsvar med reglane for hogst i verneskog (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav c).
- Hogst skal foregå i samsvar med reglar for hogst i verneskog (Kap. IV, punkt 2.3).
- Ferdsle som er naudsynt i samband med sanking og tilsyn av sau (Kap. IV, punkt 2.2, bokstav c).
- Naudsynt ferdsle for grunneigar for tilsyn av eigedomen sin (Kap. IV, punkt 2.2, bokstav e).

Når verksemda eller tiltaket kan skje utan at det strir mot føremålet med vernet kan forvaltningsstyresmakta på nærare vilkår gje løyve til:

- Oppattbygging av bygningar som er gått tapt ved brann eller naturskade, og oppattbygging av nedfalne bygningar som høyrer med i det tradisjonelle bygningsmiljøet i stølsgrender. Eventuelle vilkår for og utforming av bygningar skal setjast i samråd med fylkeskonservatoren (Kap. IV, punkt 1.3, bokstav a).

- Mindre tilbygg til eksisterande bygningar (Kap. IV, punkt 1.3, bokstav b).
- Luft og snøscootertransport som trengst i samband med: (Kap. IV, punkt 3.4, bokstav a)
  - jord- og beitebruk, t.d. frakt av gjerdeutstyr
  - frakt av ved eller hogstvirke
  - frakt av felt storvilt
  - kalking av vassdrag
- Naudsynt luft- og snøscootertransport av materialar til hytter, klopper m.v og av brenslé, utstyr og proviant til hytter og buer (Kap. IV, punkt 3.4, bokstav c).
- All lufttransport etter punkt 3 skal meldast til oppsynet for transporten tek til (Kap. IV, punkt 3.5).

Ferdsle og større organiserte arrangement

All ferdsle skal skje omsynsfullt og ta særleg omsyn til villreinen.

I sone A – Steinsbuskardet, er all ferdsle forbode heile året.

I sone B – Hisdal, er ferdsle forbode i tidsrommet f.o.m. 25. april t.o.m. 31. Mai (Kap. IV, punkt 2.1).

I forvaltningsplanen er det ikkje kartfesta trasear for bruk av sykkel. Bruk av sykkel på stiar i verneområdet er derfor søknadspliktig. Verneområdestyret kan i løpet av forvaltningsplanperioden opne for bruk av sykkel etter bestemte trasear dersom behovet er stort og tiltaket kan gjennomførast utan å være i strid med verneverdiar og verneføremålet.

Reglane i verneføreskrifta sitt punkt 1.1 er ikkje til hinder for:

- Vedlikehald av merka, eksisterande stiar og løyper. Forvaltningsstyremakta kan nekte vedlikehald av merka stiar og løyper når det av omsyn til føremålet med vernet er ønskjeleg å redusere ferdsle i ein skilde område (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav e).
- Jakt etter viltlova sine reglar (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav g).
- Fiske etter lakse- og innlandsfiskeleva (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav h).

Reglane i verneføreskrifta sitt punkt 2.1 er ikkje til hinder for:

- Ferdsle i samband med militær operativ verksemd, ambulanse-, politi-, brannvern-, sikrings-, oppsyns- og forvaltningsverksemd (Kap. IV, punkt 2.2, bokstav a).
- Ferdsle som følgjer veg og merka løype. (Kap. IV, punkt 2.2, bokstav b).

Aktuelle vegar og merka løyper vil gå fram av temakart 1 i vedlegg 2, s. xxx.

Merking av vinterløyper skal vere fjerna innan 15.april, eller seinast 3. påskedag dersom påska er seinare enn denne dato. Det vil såleis vere eit generelt ferdselsforbod fram til barmarkssesongen i sone A og fram til 31 mai i sone B.

Når verksemda eller tiltaket kan skje utan at det strir mot føremålet med vernet, kan forvaltningsstyresmakta på nærare vilkår gje løyve til:

- Opparbeiding og merking av nye turstiar og løyper (Kap IV, punkt 1.3, bokstav c).
- Arrangørar av større organiserte arrangement som idrettsarrangement, jaktprøver, store teltleirar og militærøvingar, må søke forvaltningsstyresmakta om løyve til arrangementet (Kap. IV, punkt 2.3).

Motorferdsle

- Motorisert ferdsle på land er forbode (Kapittel IV, punkt 3.1).
- Lågtflyging under 300 m er forbode (Kapittel IV, punkt 3.2).

Unnateke frå reglane i 3.1 og 3.2 er:

- Motorferdsle på veg i tråd med gjevne konsesjonsvilkår (Kap. IV, punkt 3.3, bokstav a).
- Motorisert ferdsle i samband med militær operativ verksemd, ambulanse-, politi-, brannvern-, sikrings-, oppsyns- og forvaltningsverksemd. Øvingskjøring i samband med desse føremåla krev særskild løyve (Kap. IV, punkt 4).

I tråd med konsesjonsvilkåra gjevne av Olje og energidepartementet har Statkraft, Statnett, NVE, grunneigarane, oppsynet, ambulanse, lege, politi og andre offentlege etatar, løyve til motorferdsle på vegen mellom Beinlei og Storevassdammen.

Forvaltningsstyresmakta kan etter søknad gje løyve til:

- Luft og snøscootertransport som trengst i samband med: (Kap. IV, punkt 3.4, bokstav a)
  - jord- og beitebruk, t.d. frakt av gjerdeutstyr
  - frakt av ved eller hogstvirke
  - frakt av felt storvilt
  - kalking
- Luft- og snøscootertransport som trengst ved tilsyn og vedlikehald av kraftanlegg, sjå pkt 1.2. d. Ved akutte behov for slik transport skal det sendast melding (Kapittel IV, punkt 3.4, bokstav b).
- Luft- og snøscootertransport av materialar til hytter, klopper mv. og av brenslé, utstyr og proviant til hytter og buer (Kap. IV, punkt 5.4, bokstav c).
- Øvingskjøring i samband med militær operativ verksemd, ambulanse-, politi-, brannvern-, sikrings-, oppsyns- og forvaltningsverksemd (Kap. IV, punkt 4).

Bygningar, anlegg og faste innretningar

Reglane i verneføreskrifta sitt punkt 1.1 er ikkje til hinder for:

- Manøvrering av eksisterande regulerte innsjøar i tråd med konsesjonsvilkåra. Vedlikehald og tilsyn av konsesjonsgjevne kraftanlegg, herunder anleggsvegar, luker, dammar, radiolinkar og kraftliner og radiolinkar, herunder naudsynt auke i linetverrsnitt. Naudsynt ferdsle i ferdsleforbodssonene i samband med utbetring av skade på kraftanlegg (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav f).
- Vedlikehald av bygningar, vegar og anlegg (Kap. IV, punkt 1.2, bokstav c).

Når verksemda kan skje utan at det strir mot føremålet med fredinga kan forvaltningsstyresmakta på nærare vilkår gje løyve til:

- Oppattbygging av bygningar som er gått tapt ved brann eller naturskade, og oppattbygging av nedfalne bygningar som høyrer med i det tradisjonelle bygningsmiljøet i stølsgrender. Eventuelle vilkår for og utforming av bygningar skal setjast i samråd med fylkeskonservatoren (Kap. IV, punkt 1.3, bokstav a).
- Mindre tilbygg til eksisterande bygningar (Kap. IV, punkt 1.3, bokstav b).

3.8.5 Prinsipp for forvaltninga av Steinbuskardet-Hisdal biotopvernområde 2015-2025

Dagens omfang av motorferdsle og anna ferdsle i Steinbuskardet-Hisdal biotopvernområde er relativt avgrensa, men på grunn av effektane frå eksisterande inngrep kan den likevel være i strid med verneføremål og verneverdiar. På bakgrunn av dei omfattande inngrepa i samband med kraftutbygging og tilhørande motorferdsle må den samla belastninga vurderast som stor. Verneområdestyret ønskjer derfor å legge opp til ein forvaltningspraksis kor talet på motorferdsleløyve ikkje aukar og kor det ikkje opnast for nye tiltak som kan forstyrre villreinen. Statkraft og Statnett si motorferdsle på anleggsvegen er tillate etter konsesjonsvilkåra for vegen, men verneområdestyret vil oppmoda til at bruken av vegen avgrensas.

Dette inneberer at det framleis kan bli gjeve løyve til naudsynt transport med snøskuter og helikopter i samband med landbruksdrift, drift av løypenett og drift av kraftverksinstallasjonar og kraftlinjer, samt gje løyve til vedlikehald og tilbygg til både landbruksbygg og statskoghyttene. Samstundes vil kravet til dokumentasjon av behov for tiltaket og korleis det kan gjennomførast utan nemneverdig forstyrring av villreinen, bli tillagt stor vekt i handsaminga av dispensasjonssøknader. Etter at vernet var etablert har det ikkje vore søknader om byggetiltak. Verneområdestyret ser heller ikkje for seg mange slike søknadar den neste tiårsperioden.

I løpet av denne forvaltningsplanperioden vil verneområdestyret, på grunnlag av pågåande kartleggingar av ferdsle og villreinens områdebruk, utarbeide ein særskilt tiltaksplan i lag med Bykle kommune, Statskog og Stavanger turistforening. Her vil endringar i ferdsleforbodssonene og flytting av turishytter og turistløyper vere tiltak som vil bli vurdert.

3.8.6 Tiltak

- I løpet av forvaltningsplanperioden skal det utarbeidast ein tiltaksplan for biotopvernområde
- Informasjon om korleis ein bør oppføre seg i møte med villrein skal hengast opp på turishytten på Storsteinen, Kringlevatn, Lite Aurådalen, Eidavatn og Hovatn.
- Det skal gjennomførast regelmessige registreringar av ferdsle i område

4 Sakshandsaming og søknadsrutinar

4.1 Søknads- og sakshandsamingsrutinar

Alle søknadar vil få ei individuell handsaming og vurdering. Ufullstendige søknadar vil ikkje bli handsama før alle naudsynte opplysningar er på plass. Søkar vil få beskjed så fort som råd dersom det er behov for utfyllande opplysningar.

4.1.1 Motorferdslesakar

Søknadsrutinar i motorferdslesaker

Alle (privatpersonar, verksemdar, lag og organisasjonar, offentlege etatar) som har planar om søknadspliktig motorferdsle i verneområda, skal sende søknad om dispensasjon til den kommunen der tiltaket eller ferdsla er planlagt eller direkte til verneområdestyret. Kommunen sender søknadane vidare til verneområdestyret. Søknaden skal sendast på eit eige søknadsskjema. Søknadsskjema kan lastast ned frå nettsida til verneområdestyret, hos ein av kommunane, eller søkar kan få det tilsendt frå verneområdestyret eller den aktuelle kommunen.

Alle søknader skal innehalde kart kor kjøreruter for snøskuter eller landingspunkt for helikopter er teikna inn.

Dersom søknaden gjeld fleire kommunar (til dømes motorisert ferdsel som kryssar kommunegrensene), er det nok å sende søknaden til ein av kommunane. Vedkomande kommune må då vidaresende søknaden til verneområdestyret og dei andre kommunane søknaden omfattar. Etter at søknaden er motteken i verneområdestyret, blir det sendt eit førebels svar til søkjar dersom saka ikkje kan handsamast i løpet av 3 veker.

Alle søknader bør sendast inn i god tid og helst tre veker før transportane er planlagde. Dette er særleg viktig for søknadar om omfattande transportar eller transportar som har eit føremål som ikkje er omtala i verneføreskrifta. Slike søknader må ofte handsamast av arbeidsutvalet og kan ha ei sakshandsamingstid på inntil tre veker.

Nokre transportbehov er direkte heimla i lov om motorferdsle i utmark (§4) og forskrift om bruk av motorkjøretøy i utmark (§2 og §3). I slike høve er det nok og sende søknad til verneområdestyret. Dei mest aktuelle transportbehova i verneområdet er:

- naudsynt person- og godstransport til og frå faste bustadar og i jordbruks-, skogbruks- og reindriftsnæring. Jakt, fangst, fiske og bærsanking reknast ikkje som næring i denne forbindelse
- forsvarets øvingar, forflyttingar og transportar
- anlegg og drift av offentlige veger og anlegg
- opparbeiding og preparering av skiløyper og skibakkar for ålmenta og for konkurransar, når det foretas av kommunar, hjelpekorps, idrettslag, turlag eller turistbedrifter
- naudsynt transport i forbindelse med vitenskapelige undersøkelser, herunder dyretellinger og liknende registreringer, etter oppdrag fra forskningsinstitusjon (berre på vinterføre)
- naudsynt transport av ved frå eigen eigeendom til fast bustad (berre på vinterføre)
- transport av jaktutbytte ved jakt på elg og hjort

Sakshandsamingsrutinar i motorferdslesakar

Alle søknadar om motorferdsle må handsamast av både forvaltningsstyresmakta etter verneføreskrifta og kommunen etter lov om motorferdsle i utmark og islagde vassdrag. Unnataket er motorferdsle i samband med grunneigars landbruksdrift, løypekøyning og preparering av skiløyper for ålmenta, køyring av proviant og utstyr til turisthytter, og tilsyn, vedlikehald og snømålingar i regi av kraftselskapa. Slike søknadar skal berre handsamast av forvaltningsstyresmakta etter verneføreskrifta.

Dei aller flest motorferdslesøknadane kan handsamast av verneområdeforvaltarane som delegasjonssakar. Unnataket er søknadar med transportføremål som ikkje er heimla i verneføreskrifta og såleis må handsamast etter §48 i Naturmangfaldlova. Eller sakar som blir oppfatta som kontroversielle eller går ut over etablert forvaltningspraksis. Slike søknadar må handsamast av arbeidsutvalet eller verneområdestyret.

Verneområdestyret vil legge til rette for ei rask og grundig handsaming av søknader om løyve til nyttetransport. Før å unngå unødig sakshandsaming ønskjer verneområdestyret å gje fleirårige motorferdsleløyve når transportane kan skje utan nemneverdige negative konsekvensar for verneverdiar og verneføremål.

Varigheit, omfang og vilkår for motorferdsleløyve

Snøskuterløyve skal være skrifteleg. Fleirårige løyve skal laminrast og sendast til søkar i posten saman med loggark. Eittårige løyve og helikopterløyve skal være skrifteleg og sendast i posten eller som e-post. Alle løyver skal medbringast under transport og skal visast fram på forlangande av politi eller oppsyn.

Snøskuterløyva kan gjelde for ein periode for inntil 4 år. Det skal gå fram av løyve kva for tidsrom og kor mange turar kvart løyve gjeld for. Uavgrensa løyve i tid eller tal på turar skal normalt ikkje gjevast. Normalt vil eit løyve gjelde fram til 30 april. Unntaka er kalvingssoner og trekksoner for villrein. Det kan i særskilte høve stillas som vilkår at det ikkje skal kjørast på til dømes bestemte vekedagar, bestemte datoar eller tidsrom på dagen. Det skal og settast som vilkår at kjøringa skal følgje bestemte løyper eller trasear. Dispensasjon og vilkår må utformast slik at de er kontrollerbare for politi og oppsyn. Det skal førast logg for kvar tur. Loggen må fyllast ut før turen og skal viast fram under til politi og oppsyn under kontrollar.

Etter vedtak i verneområdestyret (styresak 20/2011) gjeld snøskuterløyva normalt for inntil 8 turar i året. Transportane skal omfatte allment anerkjente nytteformål slik som transport i samband med landbruksdrift og transport av materialar, brensel og proviant til hytter i verneområda. Det er høve til å søke om meir enn 8 turar eit år dersom det kan dokumenterast eit særleg stor transportbehov. Personar og verksemder som kan dokumentere eit stort og uføreseieleg transportbehov, kan søke om opne løyver utan fast avgrensing av talet på turar. Dette kan for eksempel dreie som om grunneigarar med store eigedommar med mange hytter, leigekjørerar, kraftselskap og turistforeiningar. Dei som får slike opne løyve må sende inn rapport over talet på turar, kor det er kjørt og føremålet med turane, til forvaltningssekretariatet innan 1. juni kvart år.

Helikopterløyve gis normalt for eit år, men kan gjevast for inntil 4 år dersom det kan dokumenterast at transportbehovet er årvisst og om lag like stort kvart år, og det er særskilt heimel for transportføremålet i den aktuelle verneføreskrifta. Ved fleirårige helikopterløyve av eit visst omfang må det innan 1. desember sendast melding til forvaltningssekretariatet om kor mange turar som var

gjennomført dette året. Løyve til helikoptertransport blir som regel gjeve i samband med transport av materialar til byggeprosjekt og transport av proviant og utstyr til turisthytter og liknande. Talet på turar i eit helikopterløyve varierar med transportbehovet og kva som er forsvarleg ut frå omsynet til verneverdiane. Der kor det på førehand er vanskeleg å avgjera kor mange turar som må til, er det høve til å søke om eit ope løyve utan fast avgrensing av talet på turar. Dette kan til dømes være aktuelt ved store vedlikeholdstiltak. Dei som får slike opne løyve må sende inn rapport over talet på transportar, samt mål og føremål med transportane, til forvaltningssekretariatet så snart siste turen er unnagjort.

For alle helikopterløyve stillast det som vilkår at flygeruta skal følgje kortaste mellom landingspunkta og at flyginga skal skje høgare enn 300 m over bakken. I Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde og Steinbuskaret-Hisdal biotopvernområde flyging lågare enn 300m forbode berre i trekk og kalvingssonene (sjå temakart 2). Utanfor desse sonene blir formuleringa i vilkåra at flyging lågare enn 300m over bakken skal unngåast så sant det er råd.

Søkjjar er sjølv ansvarleg for å ha løyve frå aktuelle grunneigar til å lande med helikopter eller køyre med snøskuter på deira eigedom.

4.1.2 Ferdsløve og større arrangement

Søknadsrutinar for organisert ferdsløve og større arrangement

Alle (privatpersonar, verksemdar, lag og organisasjonar, offentlege etatar) som har planar om søknadspliktig organisert ferdsløve eller større arrangement i verneområda, skal sende søknad om dispensasjon til Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde. Døme på slik søknadspliktig verksemd er mellom anna idrettsarrangement, jaktprøver, store telteleirar, kjentmannsturar, skredøvingar og militærøvingar. Dersom det er naudsynt vil verneområdestyret vidaresende søknaden til dei aktuelle kommunane. Dersom ein er i tvil om tiltaket er søknadspliktig så ta kontakt med forvaltningssekretariatet for ei nærare avklaring.

Søknaden skal innehalde desse punkta:

- Kven er søkar?
- Beskriving av ferdsla/arrangementet
- Kva er formålet med ferdsla/arrangementet?
- Kor skal ferdsla/arrangementet gå føre seg? (kart)
- Kor mange skal delta?

Alle søknader skal innehalde eit kart kor rute og arrangementsstad er teikna inn.

Søkar er sjølv ansvarleg for å innhente naudsynt løyve frå grunneigar.

Alle søknader bør sendast inn i god tid og helst tre veker før ferdsla/arrangementet er planlagd.

Sakhandsamingsrutinar for organisert ferdsløve og større arrangement

Alle søknadar om organisert ferdsløve eller større arrangement i verneområda må handsamast av forvaltningsstyresmakta etter verneføreskrifta. Dei aller fleste søknadane om organisert ferdsløve eller større arrangement kan handsamast av verneområdeforvaltarane som delegasjonssakar. Unnataket er søknadar som blir oppfatta som kontroversielle eller har stort konfliktpotensial, som til dømes

søknader om verksemd i trekk- og kalvingssoner eller søknader om turar og arrangement i villreinjakta. Slike søknadar må handsamast av arbeidsutvalet eller verneområdestyret. Heller ikkje søknadar som må handsamast etter §48 i naturmangfaldlova kan delegerast til verneområdeforvalter.

4.1.3 Byggesaker

Søknadsrutinar i byggesaker

Alle (privatpersonar, verksemdar, lag og organisasjonar, offentlege etatar) som har planar om søknadspliktige byggetiltak i verneområda, skal sende søknad om dispensasjon til verneområdestyret og den kommunen der byggetiltaket er planlagt.

Innvendig vedlikehald og normalt utvendig vedlikehald, som skifte av kledning, vindauge og anna som ikkje fører til endring av storleik og fasade, er tillate utan søknad. Som endring av fasade reknast til dømes, skifte til anna type kledning, anna type glas og dør, og anna taktekking. Slike tiltak reknast ikkje som vedlikehald, og er derfor søknadspliktig.

Søknaden skal innehalde desse punkta:

- namn på søkar, gards og bruksnummer
- at det søkes om dispensasjon frå verneføreskrifta
- kort beskriving av tiltaket
- grunngjeving for tiltaket, beskriving av behov for tiltaket
- naudsynt dokumentasjon av tiltaket si verknad på verneverdiane
- kva for transportmiddel som skal nyttast til transport av byggematerialar, og om lag kor mange transportar som er naudsynt
- korleis transport og gjennomføring kan gjerast mest mogleg skånsamt
- oversiktskart som viser plassering i landskapet
- situasjonskart (ca 1:1000) som viser plassering i terrenget
- byggeteikningar over plan, snitt og fasade
- bilde som viser bygningens sin plassering i terrenget, og bilde av eventuelle eksisterande bygningar på staden

- dersom søknaden gjeld nybygg og store tilbygg i samband med landbruksdrift må det leggjast ved følgjande dokumentasjon:
  - o At søkar er grunneigar eller rettighetshavar.
  - o At bygget er ein del av ei viktig driftsform ved bruket. Denne driftsforma må inngå som ein viktig del av driftsgrunnlaget for bruket
  - o At eigedommen er større enn 3000 dekar
  - o At avstanden frå veg eller anna egna husvære på eigedommen er over om lag 3 km / 1 times gange

Ein anbefalar alle søkarar å ha eit avklaringsmøte med forvaltningssekretariatet, så tidleg som råd i prosessen, før full søknad og byggeteikningar blir laga.

Alle søknadar bør sendast inn i god tid og seinast fire veker før neste møte i verneområdestyret eller arbeidsutvalet. Etter at søknaden er motteken av verneområdestyret, blir det sendt eit førebels svar til søker dersom saka ikkje kan handsamast innan av 4 veker.

Sakshandsamingsrutinar i byggesakar

Alle byggjesøknader skal både handsamast av verneområdestyret etter verneføreskrift og kommunane etter plan og bygningslova. Søknaden skal normalt handsamast etter det strengaste regelverket først. Dette inneber som regel at saka først skal handsamast av verneområdestyret etter verneføreskrifta, så av kommunen etter plan- og bygningslova. I byggesaker i landskapsvernområde vil plan- og bygningslova kunne ha strengare krav til både dispensasjon og sjølv utforminga av bygga. I slike tilfelle vil det vere naturleg at kommunen handsamar saka først, etter samtykke frå verneområdestyret. Verneområdestyret og kommunane skal i alle høve samordne si sakshandsaming, slik at den samla sakshandsamingstida ikkje blir lenger enn naudsynt.

4.2 Klagesakar

Alle enkeltvedtak som er fatta av verneområdestyret, arbeidsutvalet eller verneområdeforvaltarane kan påklagast til Klima og miljøverndepartementet. Alle med rettsleg klageinteresse har høve til å klage. Klagefristen er tre veker frå den dagen brevet med vedtaket kom fram til påført adressat. Det er nok at klaga er postlagd innan denne fristen. Dersom det vert klaga så seint at det kan vere tvil om det er klaga i rett tid, må det opplysast når brevet kom fram. Alle partar med klagerett har rett til innsyn i dokumenta i saka.

Klaga må være skriftleg og skal sendast til SVR, postboks 24, 4748 Rysstad eller som e-post til post@svr.no I klaga må det opplysast kva for eit vedtak det vert klaga på. Den bør og innehalde ei grunngjeving for klaga.

Alle klagesakar blir handsama på nytt av arbeidsutvalet eller verneområdestyret. Etter ei ny vurdering kan forvaltningsstyresmakta gje klagar heilt eller delvis medhald i klaga og fatte eit nytt vedtak i saka. Dette nye vedtaket kan og påklagast. Forvaltningsstyresmakta kan og oppretthalde sitt opphavlege vedtak. I slike høve vil klagen bli vidare sendt til Miljødirektoratet for vidare for vurdering og endeleg avgjerd i Miljøverndepartementet. Miljøverndepartementet sitt vedtak i klagesakar er endeleg og kan ikkje påklagast.

5 Tilrettelegging, informasjon, skjøtsel og oppsyn

I eit stort verneområde med mange besøkande vil det være behov for eit kontinuerlig arbeid med ulike tilretteleggings-, skjøtels- og informasjonstiltak. Verneområdestyret ser på dette arbeidet som svært viktig og ønskjer å prioritere desse oppgåvene høgt. Dette er naudsynt både for å ivareta verneverdiane og for å sikre at dei besøkande får gode opplevingar i verneområda.

Prioriterte tiltak i samband med tilrettelegging, informasjon og skjøtsel vil gå fram av den til kvar tid gjeldande tiltaksplan (Vedlegg x). Noverande tiltaksplan gjeld for tidsrommet 2014-2015, mens kommande tiltaksplanar vil gjelde for verneområdestyret sin virkeperiode på fire år.

Parallelt med arbeidet med forvaltningsplanen blir det og utarbeida ein besøks- og informasjonsstrategi for heile verneområdet. Innhaldet i dette dokumentet vil bli retningsgjevande for dei kommande tiltaksplanane. Sommaren 2014 vil det og bli gjennomført registreringar for å sikre tilstrekkeleg grunnlag for prioritering av aktuelle skjøtselstiltak.

Dei viktigaste behova for kommande tilretteleggings- og informasjonstiltak er allereie godt kjent og vil bli kort gjort greie for i det følgjande.

5.1 Tilrettelegging

Verneområdestyret har som overordna strategi at ein skal prioritera tilretteleggingstiltak i område med mykje ferdsel og i område kor ferdsla kan være til skade for verneverdiar og naturmangfaldet. Verneområdestyret vil og søke å få ein viss geografisk balanse i tilretteleggingstiltaka som blir prioritert.

Det er særleg to område som peikar seg ut som satsingsområde for meir omfattande tilretteleggingstiltak. Det eine gjeld Frafjordheiane kor fleire lokalitetar har svært mange besøkande, mens den andre gjeld Brokke-Suleskardvegen kor det er behov for å samle og kanalisere den spreidde ferdsla ut frå Fv xxx.

I Frafjordheiane er det allereie vorte gjennomført store utbetningsarbeid på dei mest belasta stiane til Månafossen og Kjerag. Lysefjordløypa som går i Frafjordheiane på den sørlege kanten av Lysefjorden er utpeika som eit kommande satsingsområde av både Stavanger turistforening og reiselivsnæringa i Rogaland. For å møte den aukande trafikken vil det dei neste åra bli behov for ulike tilretteleggingstiltak etter denne ruta. Det kan og bli aktuelt med tilretteleggingstiltak ved andre viktig innfallsportar som Røssdalen og Vindalen.

Ved Brokke-Suleskardvegen planleggast det ein universelt utforma tursti ut frå rasteplassen ved Håhellervatnet. Her vil det og bli plassert ei rekke informasjonsinstallasjonar. Ein vil og auke kapasiteten på parkeringsplassen på staden. Formålet med dette tiltaket er både å gje dei som reiser etter veggen betre høve til å stoppe og oppleve verneområdet, samt å kanalisere ferdsla ut frå bilvegen til dette område.

Det vil og bli naudsynt med større og mindre tilretteleggingstiltak andre stader i verneområda.

Tilrettelegging innafor og i tilknytning til verneområda skjer og i regi av andre aktørar enn forvaltningsstyresmakta. Turistforeiningar, friluftsråd, kommunar, grunneigarlag, velforeiningar, reiseliv og private gjev alle viktige bidrag. Verneområdestyret ønskjer å vidareutvikle samarbeidet med desse aktørane for å sikre best mogleg kvalitet på tilretteleggingstiltaka.

Alle tilretteleggingstiltak innafor verneområda skal ha løyve i medhald av verneføreskriftene og skal være avklart med grunneigar.

5.2 Informasjon

Informasjonstiltak vil være ei høgt prioritert arbeidsoppgåve for verneområdestyret. Her vil det både snakk om satsing på generell informasjon om verneområda og verneverdiar gjennom mellom anna brosjyrar og nettsider, og meir målretta informasjon ute i verneområdene.

Dei viktigaste tiltaka er som følgjar:

Det skal utarbeidast trykt informasjonsmateriell om verneområda i form av brosjyrar og liknande

Verneområdestyret sine nettsider skal kontinuerlig oppgraderast og utvidast, og skal være den viktigaste informasjonskanalen om verneområda.

Informasjon om verneområda og åtferdsråd i høve til villrein vil blir plassert på alle turisthytter og andre opne hytter i verneområda

Det vil bli plassert informasjonstavler ved alle større innfallsportar

5.3 Skjøtsel

I naturmangfaldlova sin §47 blir skjøtsel mellom anna omtala som ”*Som skjøtsel kan foretas tiltak for å opprettholde eller oppnå den natur- eller kulturtilstanden som er formålet med vernet, herunder tiltak for å kanalisere ferdsel, fjerning av vegetasjon eller fremmede treslag og restaurering etter naturinngrep. Skjøtselstiltak som innebærer høsting av naturlige ressurser eller en vesentlig endring i naturtilstanden slik den var da vernearbeidet tok til, jf. § 42 eller § 45 første ledd, kan ikke skje etter denne paragraf.*”

Å ivareta eit særprega og vakkert kulturlandskap med mellom anna stølsområde og kulturminne er eit av verneføremåla i fleire av verneområda. Samstundes er desse verneverdiane knytt til kulturskapte element i landskapet truga av ei aukande attgroing i område ved og under tregrensa. Denne attgroinga trugar og naturmangfaldet og verneverdiar knytt til dette, ved at kulturbetinga artar blir borte når kulturpåverkinga gradvis blir borte. Skjøtsel er eit aktuelt tiltak for oppretthalde verneverdiane der kor endra bruk av landskapet utgjer eit trugsmål mot desse.

Samstundes er aktuelle skjøtselstiltak som slått, rydding og brenning svært arbeids- og ressurskrevjande, og behovet vil være klart større enn ressursane forvaltningsstyresmakta og andre instansar kan sette av til skjøtselstiltak. Det vil derfor bli behov for ein streng prioritering av kva for skjøtselstiltak som kan gjennomførast.

Det vil bli i verksett eit omfattande registreringsarbeid for å kartlegge verneverdiar knytt til landskapet for å sikre eit godt grunnlag for dei prioriteringane som skal gjerast.

Verneområdestyret ønsker å prioritere skjøtselstiltak etter desse kriteria:

- Lokalitetar som inneheld prioriterte artar eller utvalte naturtypar, kor skjøtsel er naudsynt for å bevare arten eller naturtypen.
- Lokalitetar som inneheld truga artar etter Nasjonal raudliste for artar eller truga naturtypar etter nasjonal raudliste for naturtypar, kor skjøtsel er naudsynt for å bevare arten eller naturtypen.
- Særleg verdifulle kulturlandskap i verneområda kor vern av kulturlandskapet er ein del av verneføremålet. Område med beitedyr vil bli prioritert for at effekten av skjøtselstiltaka skal bli størst mogleg.
- Andre verdifulle kulturlandskap i område med mange besøkande
- Ferdslveggar som er i bruk
- Restaurering av kulturminne som gamle ferdslveggar, hellerar, steinbuer m.v.

Forvaltningsstyresmakta skal, om mogleg, inngå avtale med grunneigaren om at denne utfører nærare bestemte skjøtselstiltak. Forvaltningsstyresmakta kan og inngå avtale med interesserte organisasjonar eller andre om at desse utfører slike skjøtselstiltak. Berørrar skjøtselstiltak privat eigedom eller rettar i verneområda, skal eigaren eller rettshavaren om mogleg varslast på førehand. Økonomiske fordeler ved gjennomføring av skjøtselstiltak tilfaller grunneigaren eller rettshavaren (jf. nml §47).

5.4 Oppsyn

Statens naturoppsyn (SNO) har det overordna ansvaret for statlege naturoppsyn i alle naturvernområde etter Lov om statleg naturoppsyn av 21.06.1996. Her er SNO tillagt mynde til oppsyn etter naturmangfaldlova, friluftsløva, lakse- og innlandsfiskeløva, viltlova, motorferdslelova, kulturminneløva og delar av forurensningslova. SNO sine viktigaste oppgåver i verneområda er; å ivareta nasjonale miljøoppgåver, utøve kontroll i høve til lovar, føreskrifter og anna regelverk, å førebyggje miljøkriminalitet, drive rettleiing og informasjonsarbeid, praktiske skjøtelseloppgåver, registrering og dokumentasjon.

Det er fire SNO stillingar som heilt eller delvis er tilknytt verneområda i Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiane og Frafjordheiane. Ei stilling er lokalisert i Hægebostad i Vest Agder, ei er lokalisert på Hovden i Aust Agder, ei er lokalisert i Suldal i Rogaland, og ei Hjelmeland i Rogaland.

Politidistrikta i Agder, Agder og Rogaland, og Haugaland og Sunhordaland har alle deler av sine geografiske ansvarsområde innafor verneområda og inngår i det totale naturoppsynet.

Prioritering av oppgåver i samband med skjøtsel, tilrettelegging, registrering og dokumentasjon, blir gjort på årlege møte mellom SNO og forvaltningsstyresmakta i samband med bestillingsdialogen.

6 Litteratur

- Abrahamsen, J., Pallesen, P.F. og Solbakken, T. 1972. Fylkeskompendium for Rogaland. Om naturvitenskapelige interesser knyttet til uregulerte og «ubetydelig» regulerte vassdrag. Bind I. Kontaktutvalget for vassdragsreguleringer Universitetet i Oslo 1972.
- Andersen, R. & Hustad, H. (red.) 2004. Villrein & Samfunn. En veiledning til bevaring og bruk av Europas siste villrein fjell. NINA Temahefte 27.
- Anundsen, K. og Holst Sollie, I. 1987. Forslag til vern av kvartærgeologiske områder og forekomster i Rogaland. Miljøverndepartementet rapport T – 678.
- Bakka, T. 1997. Stadnamn, vegar og verksemd i Dyraheio. AmS-Varia 16
- Bang-Andersen, S. 1983. Kulturminner i Dyraheio. Arkeologisk museum i Stavanger. AmS-Varia 12
- Bang- Andersen, S. 2004. Reinsdyrgraver i Setesdal Vesthei – analyse av gravenes beliggenhet, byggemåte og brukshistorie. AmS-Varia 40. Arkeologisk museum: Stavanger.
- Bang- Andersen, S. 2008. De første jegerne i Dyraheio – utnyttelsen av Setesdal Vesthei i steinalder ca 7000-3500 år før nåtid. AmS-Varia 48. Arkeologisk museum: Stavanger.
- Bay, L. A. 1994. Inngrep og forstyringer i sentrale delar av Setesdal-Ryfylke villreinområde. Fylkesmannen i Rogaland, Miljøvernavdelingen. Miljø-rapport nr. 4, 1994:
- Bay, L. A. & Jordhøy, P. 2004. Store Urevatn – Villrein – Etterundersøkelse i forbindelse med tilleggsregulering av store Urevatn. NINA – Oppdragsmelding 798.
- Bjelland, T. & Ihlen, P.G. 2013. Naturfaglege kartleggingar i Frafjordheiane landskapsvernområde. Rådgivende Biologer AS, rapport 1735.
- Dahl. O. 1906. Botaniske undersøkelser i Indre Ryfylke
- Dahl. O. 1907. Botaniske undersøkelser i Indre Ryfylke II.
- Dahl, J.M., 1993. Forsteninger av dyr på Ritland i Hjelmeland. Fra Haug og Heidni 4/1993, s 19-20
- Den Norske Turistforening m.fl., 2002. Merkehåndboka, håndbok for tilrettelegging og merking av turruter i fjellet, skogen og langs kysten.
- Eikeland, S. 1966. Driftesmalen, Gjætarliv på vegtråkk og villfjell. Jæren Smalelag. Sandnes.
- Eldøy, S. 1978. Fuglelivet i Fundinglandområdet. Falco, 1978, s 68-78.
- Foldøy, O. 1988. Kvanndalen var "den beste seterdalen" i Suldal. I Stavanger Turistforening, Velkommen til fjells. En håndbok for turer frå Haukeliseter i nord til Frafjord i sør.
- Frøyland-Pallelsen, P. 1987. Kvanndalen. I Stavanger Turistforening, Geologi for fjellvandrere.
- Fylkesmannen i Rogaland. 1986. En oversikt over naturforhold og verneinteresser i Vormedalsheia og Lusaheia i Hjelmeland kommune, Rogaland. Stavanger

- Fylkesmannen i Rogaland. 1993. Verneplan for Kvanndalen landskapsvernområde, Dyraheio landskapsvernområde og Holmavassåno biotopvernområde i Suldal kommune, Rogaland.
- Fylkesmannen i Rogaland. 1993. Forvaltingsplan for Lusaheia landskapsvernområde i Hjelmeland kommune, Rogaland
- Fylkesmannen i Rogaland. 1993. Forvaltingsplan for Vormedalsheia landskapsvernområde i Hjelmeland kommune, Rogaland
- Fylkesmannen i Rogaland, 2000: Bruk og ønsker blant hytteeiere i Øvstabødalen/Hunnedalen (upubl.)
- Fylkesmannen i Rogaland. 2001. Forslag til verneplan for Frafjordheiane
- Fylkesmennene i Aust-Agder, Vest-Agder og Rogaland, 1995. Forslag til verneplan for Setesdal Vesthei Ryfylkeheiane
- Gaare, E. 1985. Setesdal Vesthei villreinområde. Taksering av beitene og beregning av bæreevnen. DVF-Viltforskningen. Rapport 18s.
- Gleditsch, K. 1927. Nasjonalpark. Fredlyst almenning i Suldals-Bykle-heiene. Stavanger turistforening årbok 1926
- Grimsby, P. Ø. 1996. Biologisk mangfold i Sirdal kommune – Registrering og forvaltning av nøkkelområder. Rapport Sirdal kommune 1996.
- Grunneigarane i Grasdalen, Storådalen og Futen sameige, Nilsebu sameige og Hjelmeland Statsallmenning. 1992. Til forvaltningsplanen for Lusaheiområdet. Rapport om tidlegare og nåverande bruk av heiområdet. Hjelmeland.
- Hettervik, G.K. 1996. Vakre landskap i Rogaland. Rogaland fylkeskommune 1996.
- Johnsen, J. I., 2000. Moser notert og samlet i forbindelse med undersøkelser i Frafjordheiane, Gjesdal og Forsand kommune”, internt notat,
- Jordhøy, P. & Kålås, J. A. 1985. Villreinen i Setesdal Vesthei. DVF-Reguleringsundersøkelsene. Rapport nr. 11: 1-49. + vedlegg 1-4.
- Jordhøy, P., Strand, O. og Bay, L. A. 2008. Nye overføringer til Blåsjømagasinet – villreinfagleg vurdering. Blåfjelloverføringane. NINA Rapport 401.
- Kastdalen, L. 2011. Lavkart Setesdal/Ryfylkeheiene og Setesdal Austhei. Metodeutvikling og validering av kart. DN-utredning 7-2011
- Kjos-Hansen, O og Gunnerød, T. 1977. Villreinundersøkelser i Setesdalsheiene i 1975 og 1976. DVF Reguleringsundersøkelsene. Rapport nr. 2 1977.
- Lie, A. & Åsen, P. A. 2001. Planteliv i Sirdal. Natur i Sør. Agder naturmuseums rapportserie 2001-1
- Løken, T. 1975. Arkeologiske registreringer rundt Store Urevatn og omegn. Upubl.

- Lundberg, A. 2012. Faggrunnlag for dvergmarikåpe, saronnellik, ekornsvingel, islandsgrønkurle, jærflangre, jærtistel og skredmjelt. Årsrapport for 2012 og midtvegsevaluering av prosjektet.
- Meidell, O. 1937. Opplysninger om villreinstammen sønnenfor Haukeliveien. Statens viltundersøkelser. Stensil, 35s.
- Meli, J. J. 1994. Satelittovervåking av villreinens bruk av Setesdal-Ryfylkeheiene. Villreinen 9: 50-51.
- Meyer, O.B & Botnen, A. 1983. Flora og vegetasjon i Kvanndalen, Suldal, indre Ryfylke. Botanisk institutt. Rapport 31. Universitetet i Bergen.
- Moen, A. Myrer og andre naturverdier som bør fredes i Hjelmeland. Særtrykk av Stavanger Turistforenings årbok 1971.
- Moen, A. 1975. Myrundersøkelser i Rogaland. Rapport i forbindelse med den norske myrreservatplanen. K. norske Vidensk. Selsk., Mus. Rapp. Bot. Ser. 1975-3: 1 – 126.
- Mossing, A. og Heggenes, J. 2010. Kartlegging av villreinens arealbruk i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiene og Setesdal Austhei. NVS Rapport 6/2010.
- Nellemann, C., Vistnes, I., Jordhøy, P., Støen, O-G., Kaltenborn, B. P., Hanssen, F. & Helgesen, R. 2009. Effects of recreational cabins, trails and their removal for restoration of reindeer winter ranges. Restoration Ecol. <http://doi: 10.1111/j.1526-100X.2009.00517.x>
- Nielsen, T. R., 2000: Verneplanarbeid i Frafjordheiane – kartlegging av insekter og andre invertebrater i verneplanområdet år 2000.
- NOU 1974:39. Fjellplan for Setesdal Vesthei. Universitetsforlaget, Oslo, Bergen, Tromsø.
- Rekdal, Y. og Angeloff, M. 2007. Vegetasjon og beite i Setesdal Vesthei. Oppdragsrapport frå Skog og landskap 08/2007
- Roalkvam, R. 1979: Rapport frå zoologiske inventeringer i Frafjordheiene.
- Rogaland, Vest-Agder, Aust-Agder fylkeskommuner, 2006: Fylkesdelplan 2005. Setesdal Vesthei – Ryfylkeheiane.
- Solberg, E. J., Strand, O., Veiberg, V., Andersen, R., Heim, M., Rolandsen, C. M., Holmstrøm, F., & Solem, M. I. Hjortevilt 2008 – Årsrapport fra Overvåkningsprogrammet for hjortevilt. NINA Rapport 477.
- Songe Paulsen, E. 1987. Verneinteressene i Vormovassdraget
- Skogland, T. 1987. Bestandsdynamisk analyse av villreinstammen i Setesdal Vesthei. Villreinen 1987: s.4-8.
- Skogland, T. 1990b. Villreinens tilpasning til naturgrunlaget. - NINA Forskningsrapport 10. 33 s.
- Skogland, T. 1994. Satellitt-overvåking av villreinens bruk av Setesdal-Ryfylkeheiene. Effekter av naturinngrep. - NINA Oppdragsmelding 257. 16 s.

- Skåtan, J. E. 1993. Forvaltningsplan for Setesdal - Ryfylke villreinområde 1993-97. Fylkesmannen i Vest-Agder, Miljøvern avdelingen. Rapport 6-1993: 85s.
- Stavanger Turistforening 1987. Frafjordheiene. Nasjonalpark i Rogaland. Stavanger Turistforening Årbok 1986
- Stavanger Turistforening 1989: Geologi for fjellvandrere. Stavanger Turistforening Årbok 1988
- Steinnes, A. 1984. Flora, vegetasjon og botaniske verneverdiar i Frafjord – Espedal-området. Med vegetasjonskart over Røssdalen og 4 kart/skisser med tilleggsdata om vegetasjon. Rapport til Fylkesmannen i Rogaland.
- Steinnes, A. 1988. Oversikt over botaniske verneverdiar i Rogaland. Økoforsk rapport. 1988:12. Ås-NLH.
- St. meld 21 (2004 -2005). 2005. Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand. Det kongelige norske miljøverndepartement. Oslo.
- St. meld 26 (2006-2007). 2007. Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand. Det kongelige norske miljøverndepartement. Oslo.
- Strand, O., Gundersen, V., Panzacchi, M., Andersen, O., Falldorf, T., Andersen, R., Van Moorter, B., Jordhøy, P. og Fangel, K.. 2010. Ferdsl i villreinens leveområder. NINA Rapport 551. 101s.
- SVR, 2006. Forvaltningsplan for fisk. Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde.
- Søyland, R. 2009. Nilsebu kraftverk – Virkninger på biologisk mangfold. Ecofact-rapport 36 – 2009.
- Telemark fylkeskommune. 2011. Kulturminner på Setesdal Vesthei, Ryfylkeheiene og Setesdal Austhei. En statusrapport.
- Tysse, T., 2000: Rovfugl og lom i Frafjordheiene - en utredning i forbindelse med utarbeiding av verneplan.
- Tysse, T. 2002. Viktige viltområder i Hjelmeland kommune. Status pr. 2002. AMBIO Miljørådgiving.
- Åsen, P.A. 1995. Setesdal vesthei - vegetasjon og flora. Agder naturmuseum og botanisk hage. Kristiansand.

7 Vedlegg

7.1 Verneføreskrifter

Vil bli lagt ved den endelige forvaltningsplanen

7.2 Temakart

Til dette høringsutkastet er berre temakart for merka sommarløyper og kvista vinterløyper, godkjent sykkelløype mellom Øydegardsstøl og Kjerag, temakart for kalvings- og trekksoner i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde og Steinbuskardet-Hisdal biotopvernområde, samt temakart for landingsplassar for henting av felt villrein teke med. Fullstendig og forbetra utgåve av temakarta vil bli lagt ved den endelege forvaltningsplanen.

Merka sommarløyper og kvista vinterløyper

Godkjente sykkelløyper

Trekkveggar og funksjonsområde for villrein

Inngrep i samband med kraftutbygging

Bygningar

Trekk- og kalvingssoner i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde og Steinbuskardet-Hisdal biotopvernområde

Landingsplassar for henting av felt villrein

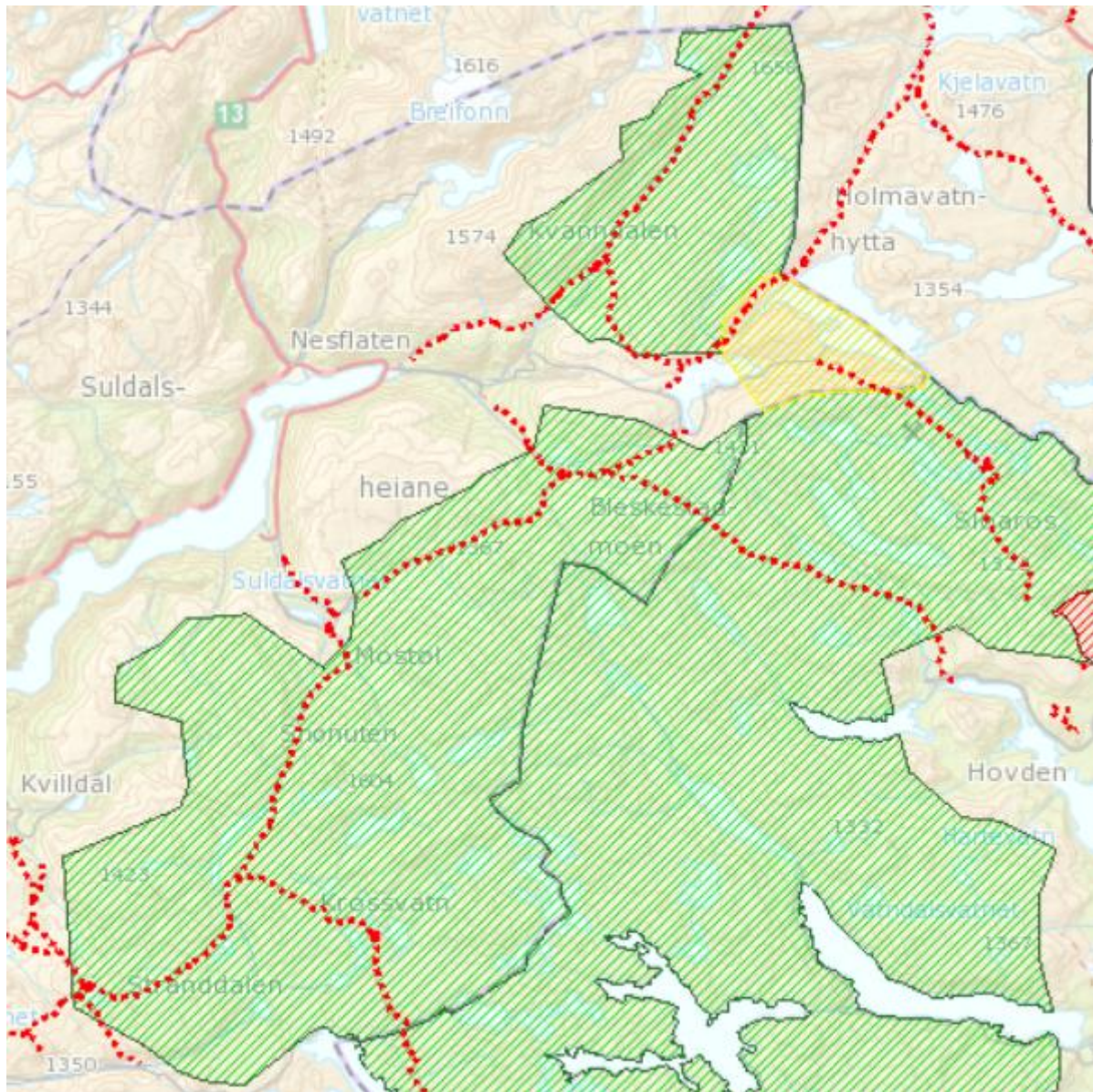
7.3 Bevaringsmål

7.4 Tiltaksplanar

7.5 Skjøtselsplanar

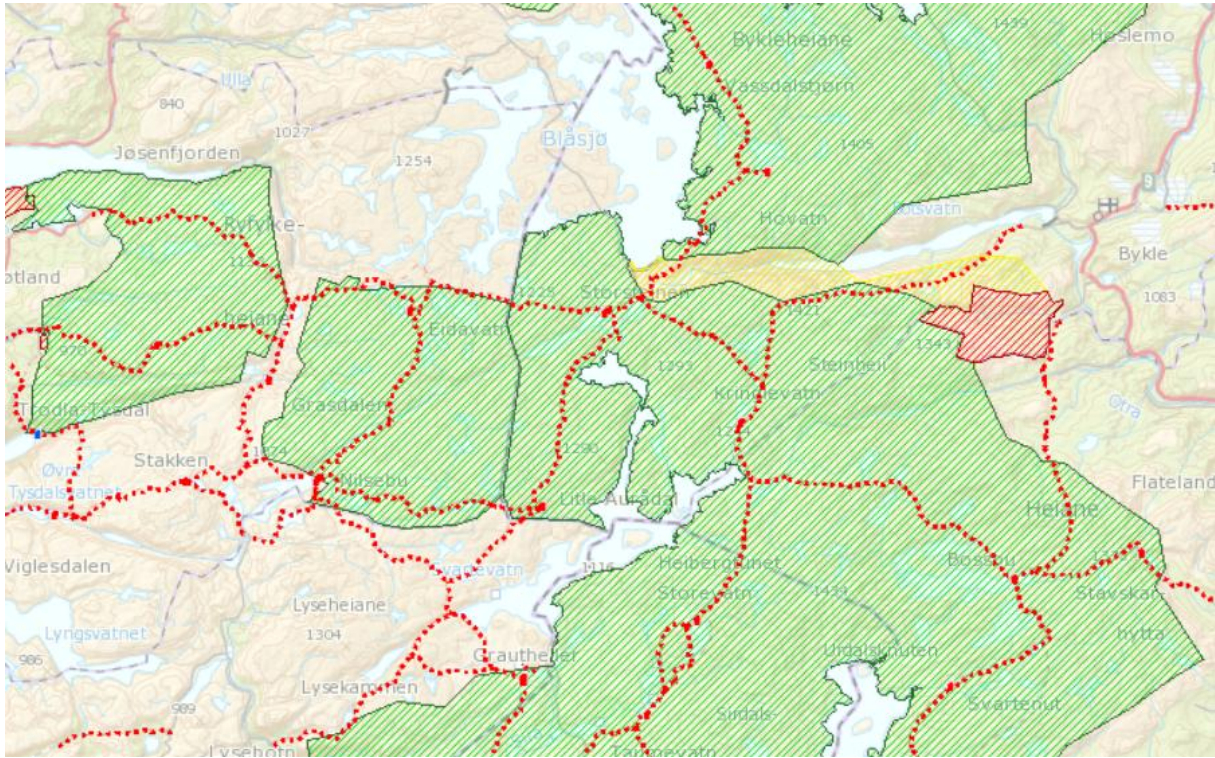
Førebels temakart for merka sommarløyper og kvista vinterløyper

Merka sommarløyper – del 1

Merka sommarløyper – del 2

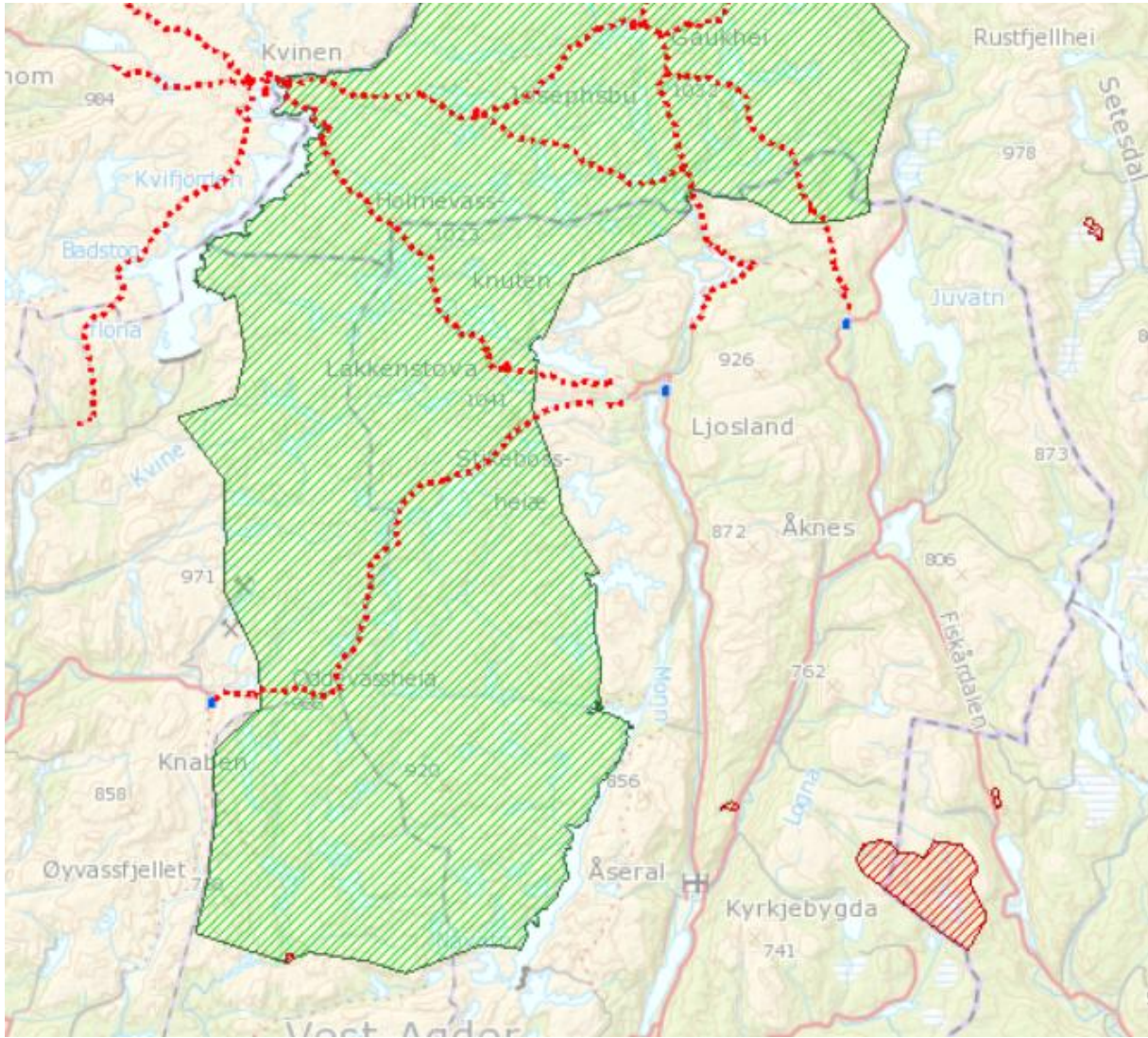

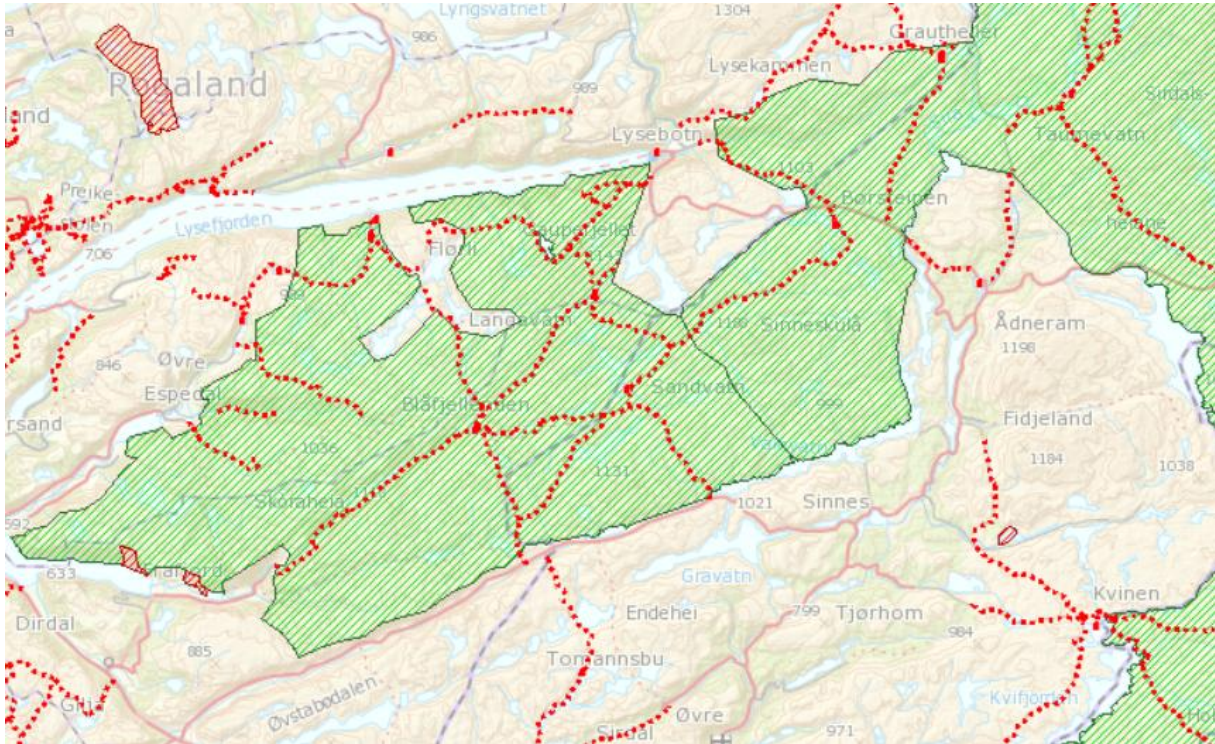

Merka sommarløyper – del 4

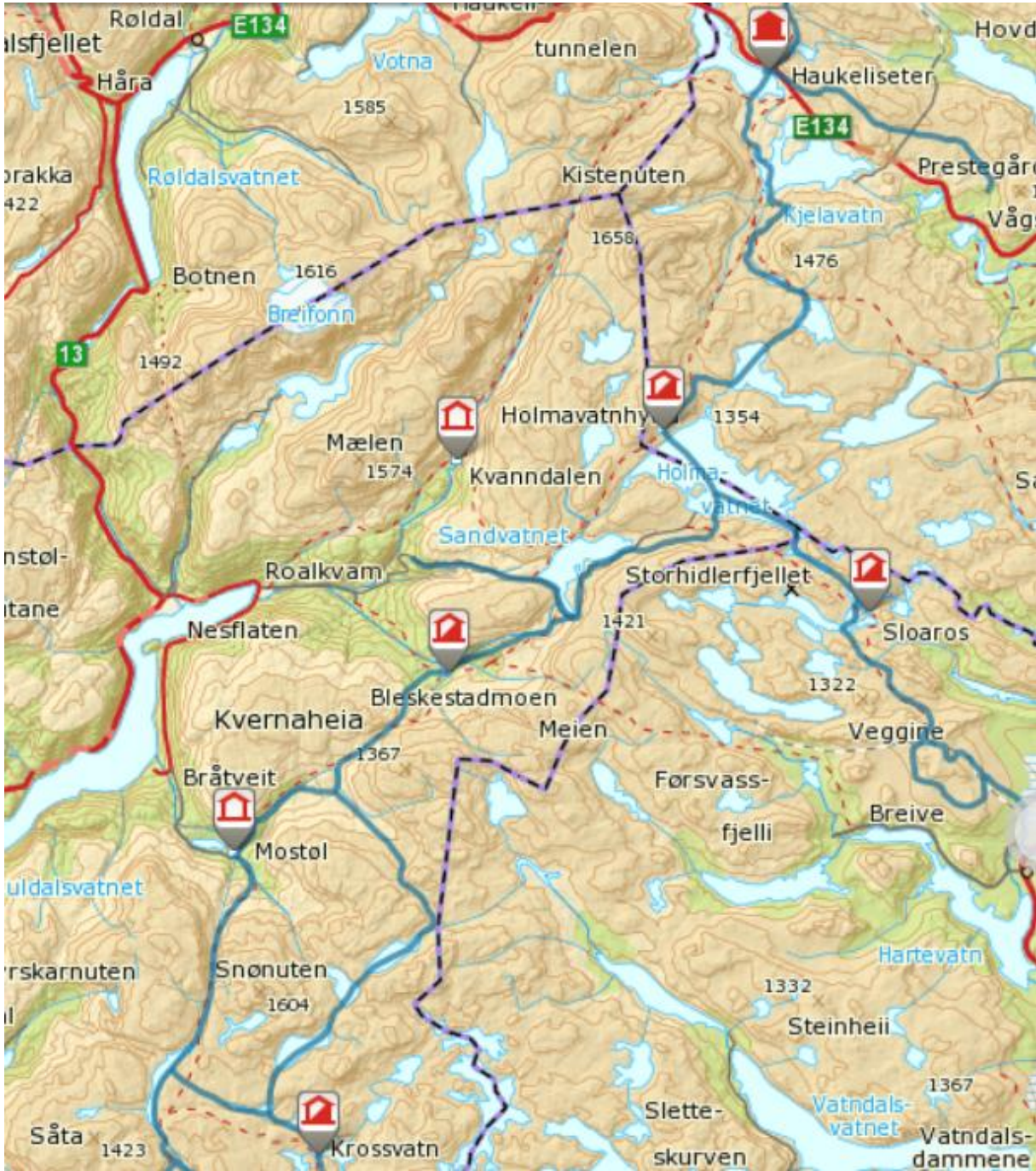

Merka sommarløyper – del 5

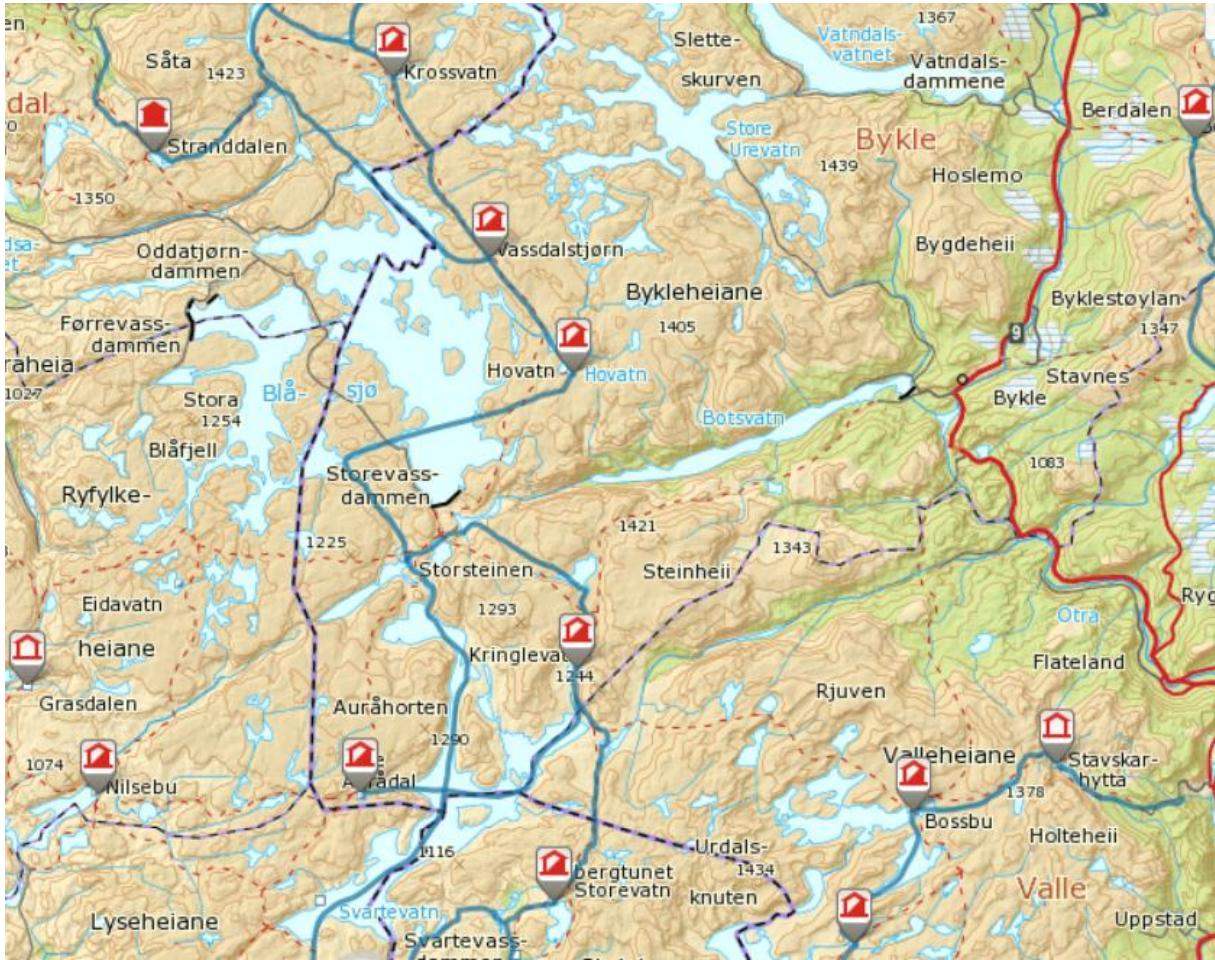

Kvista vinterløyper – del 1

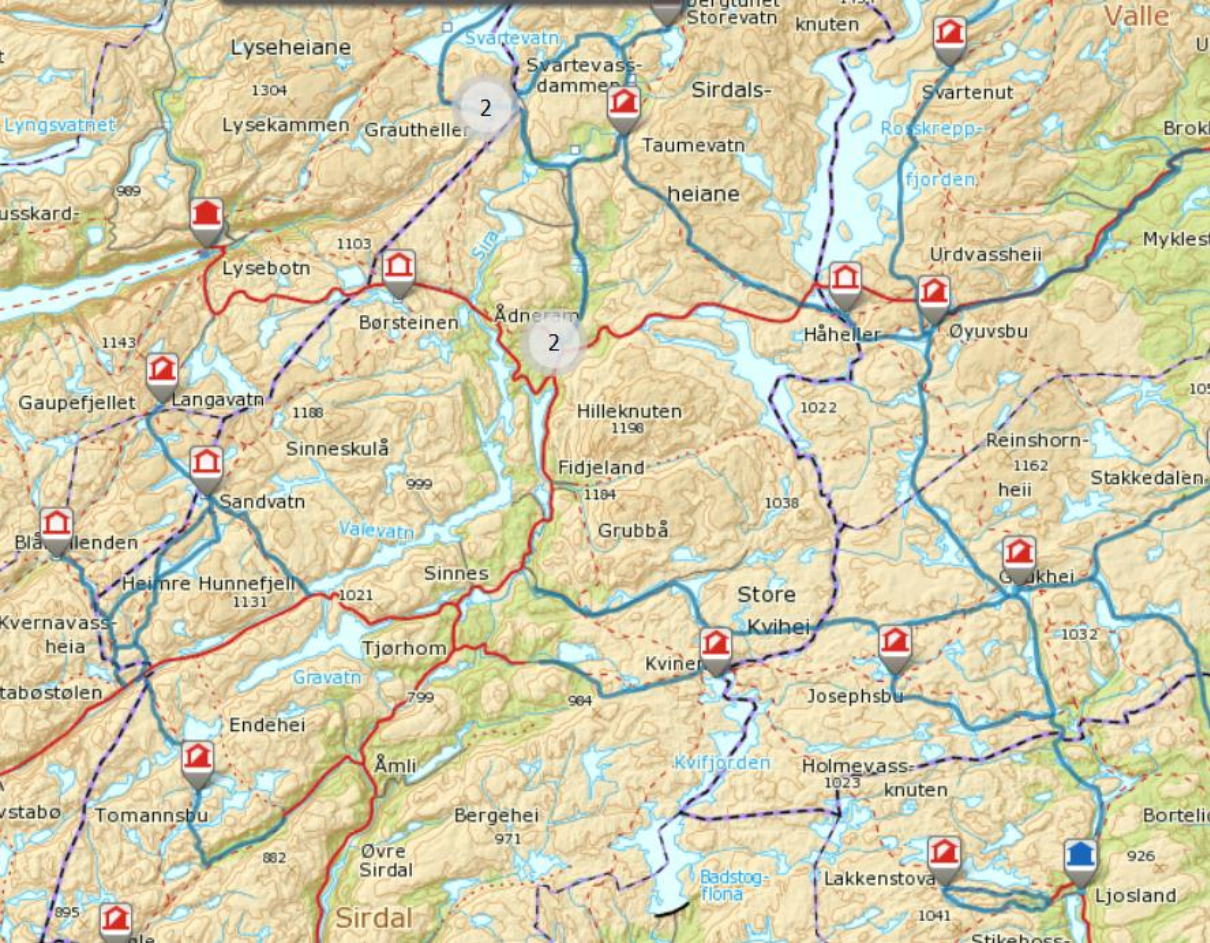

Kvista vinterløyper – del 2

Kvista vinterløyper – del 3

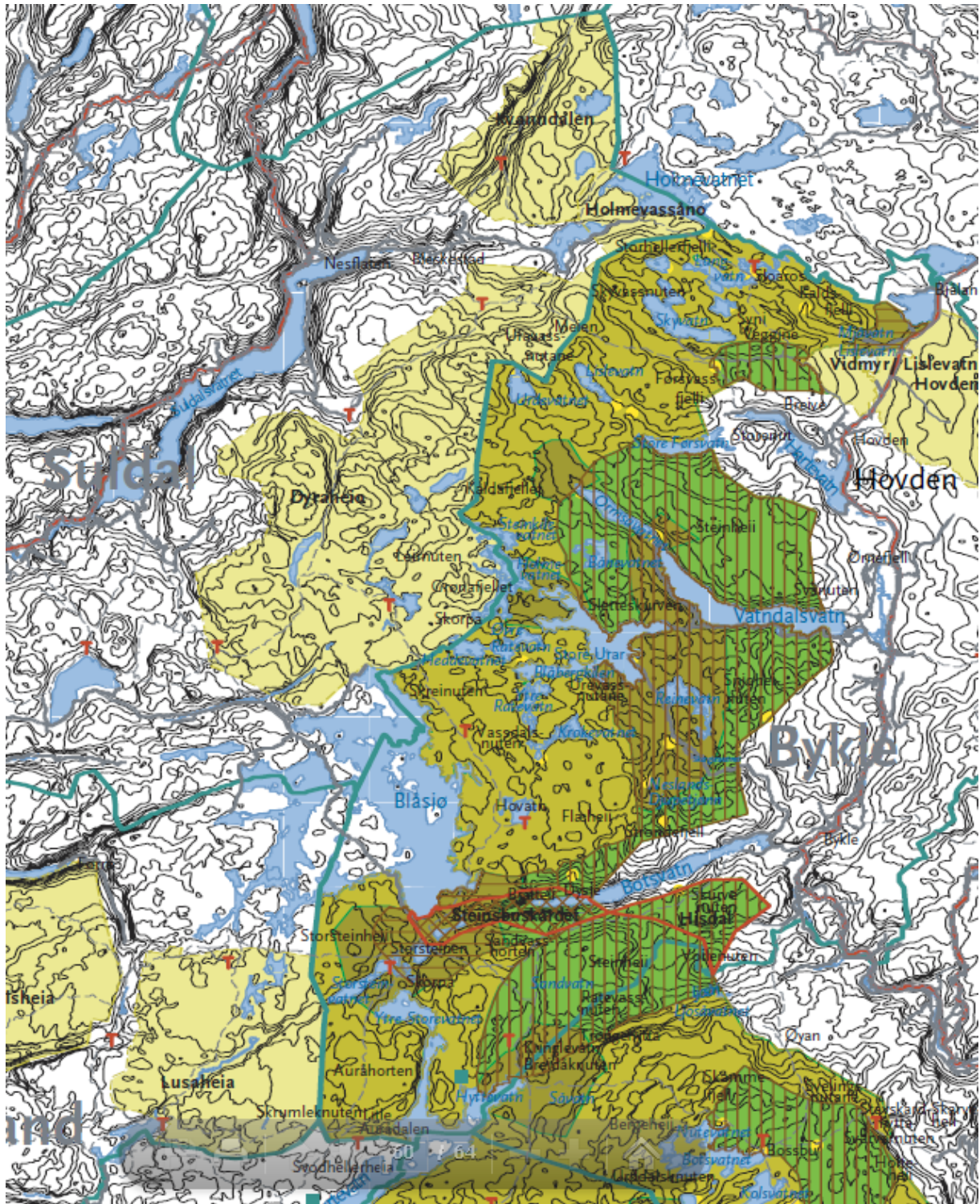

Godkjent sykkeløype Øydegardsstøl – Kjerag

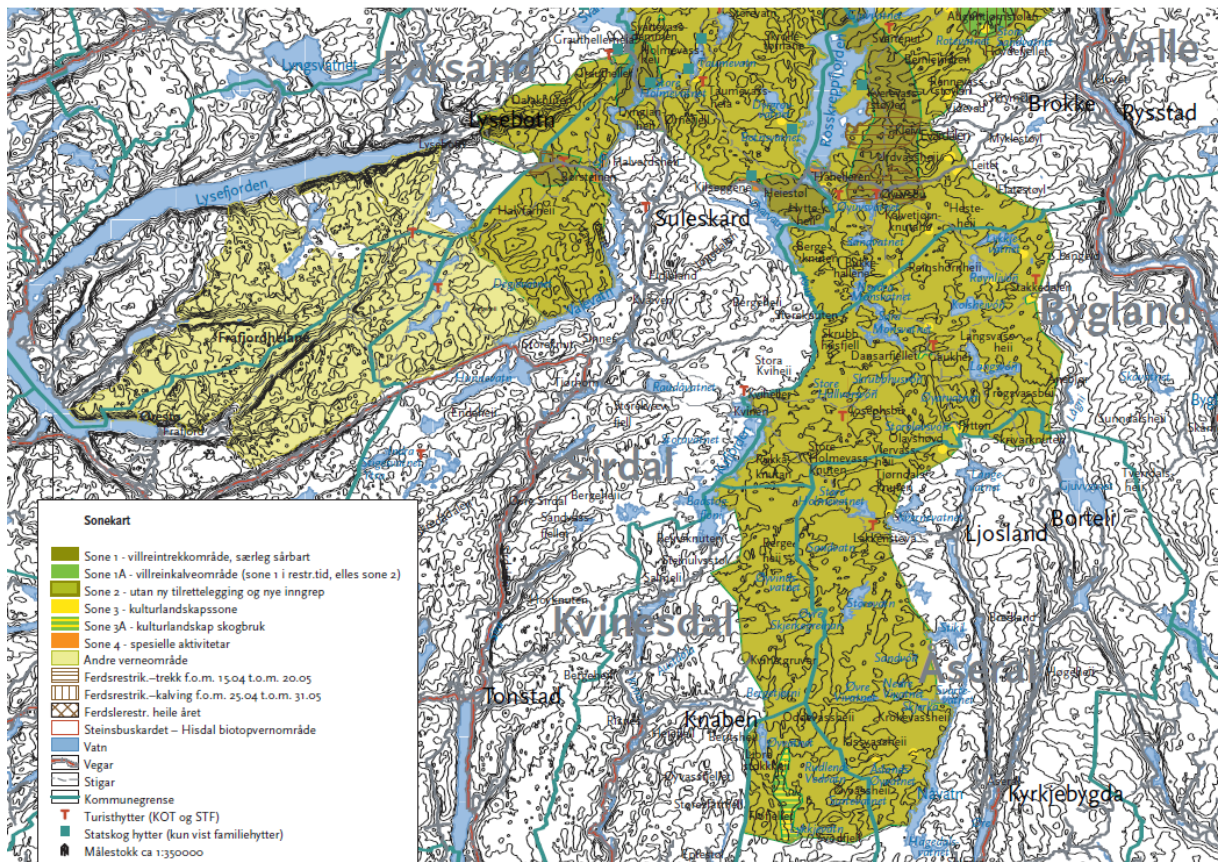

Temakart over trekk- og kalvingssoner i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde og Steinbuskarder-Hisdal biotopvernområde – del 1

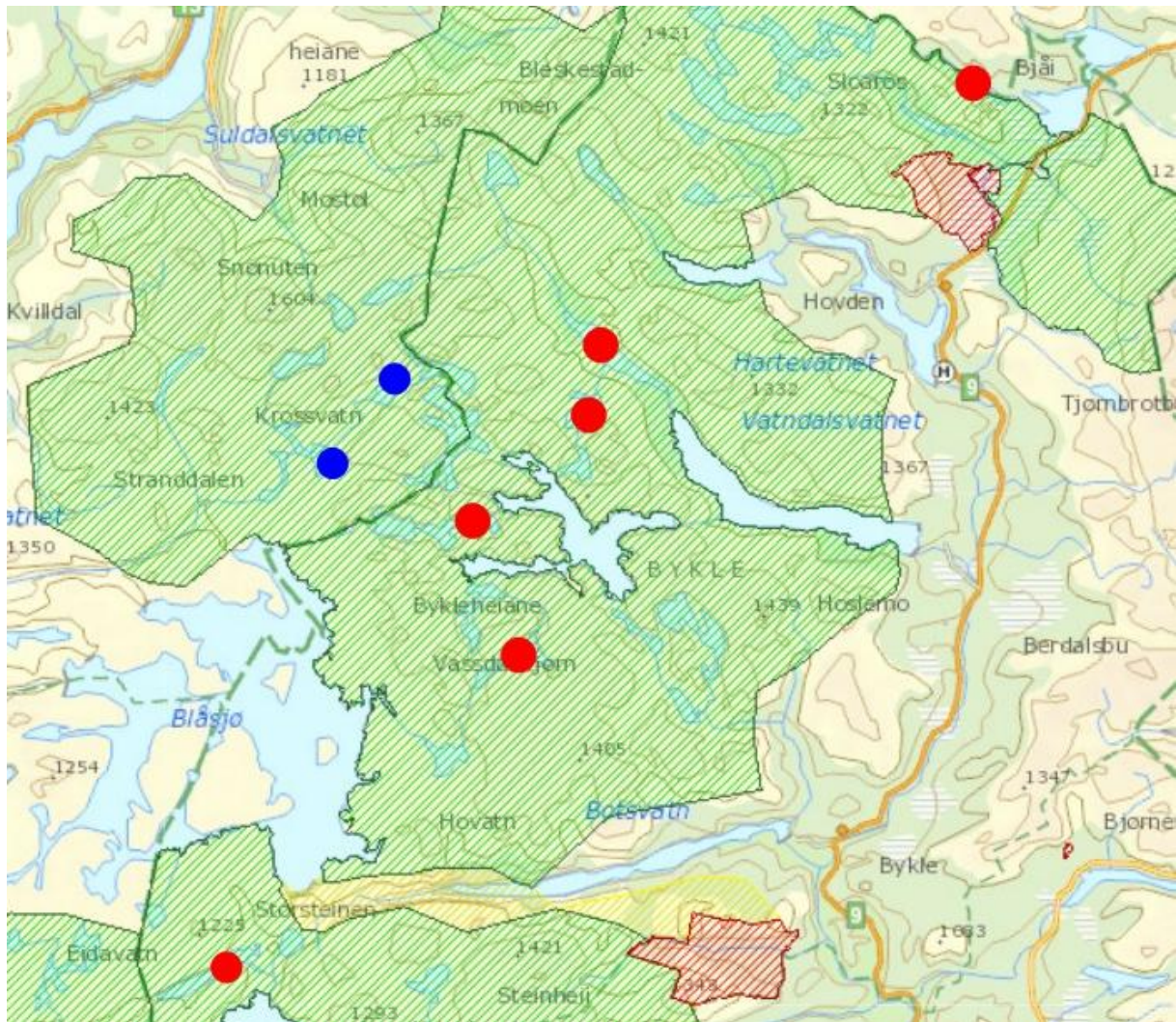

Temakart over trekk- og kalvingssoner i Setesdal Vesthei-Ryfylkeheiane landskapsvernområde og Steinbuskarder-Hisdal biotopvernområde – del 2

Temakart over landingsplassar i samband med helikoptertransport av felt villrein- del 1

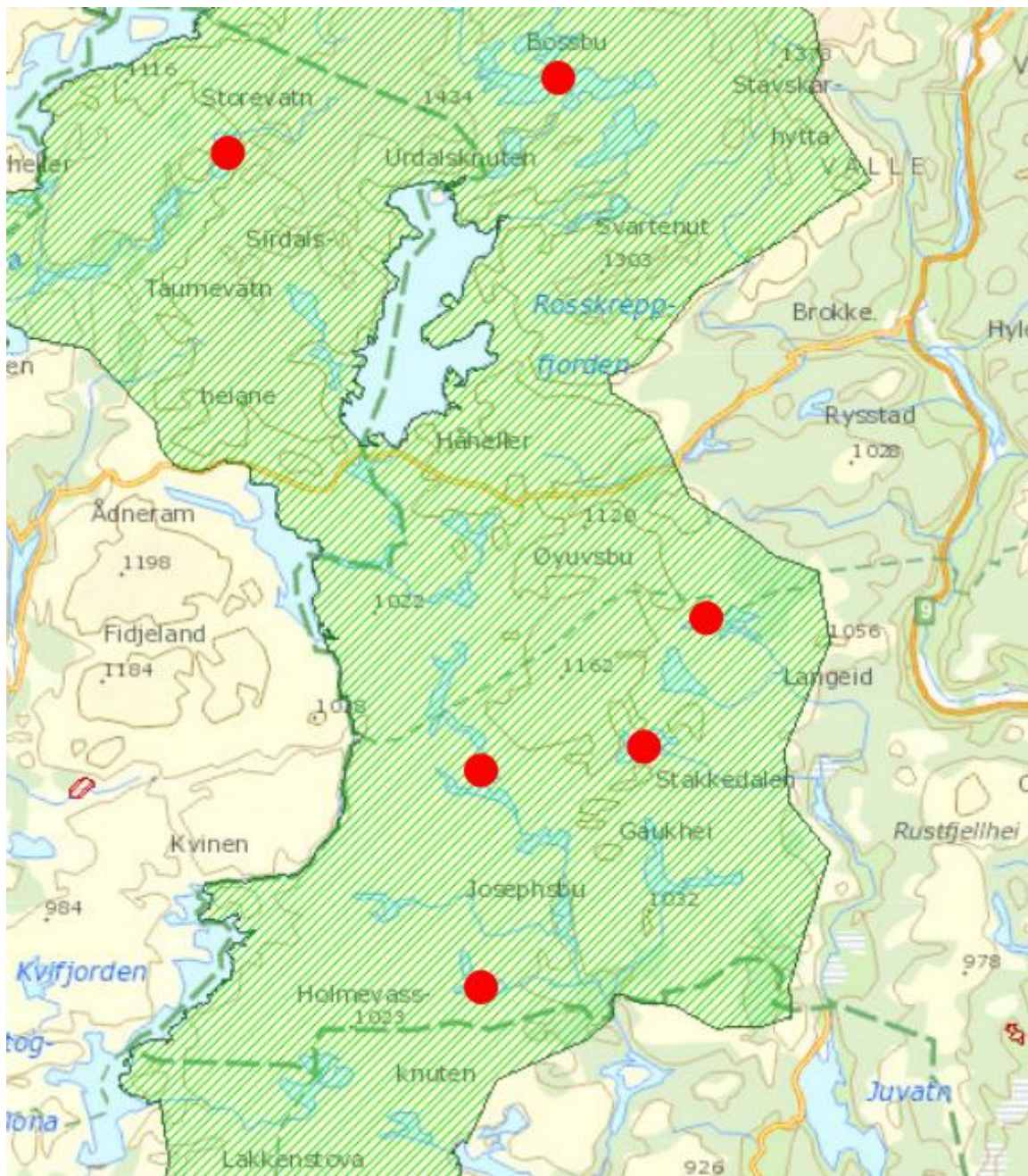

Raud sirkel: Landingsplassar utan søknadsplikt , jfr. punkt 5.1.c i verneføreskrifta for Setesdal Vesthei- Ryfylkeheiane landskapsvernområde (Karlsvatn, Ormsavatnet, Øvre Ratevatn, Krokavatnet og Storsteinvatnet i Bykle kommune).

Blå sirkel: Landingsplassar med søknadsplikt (Steinkilen og Grjotdalsneset i Suldal kommune)

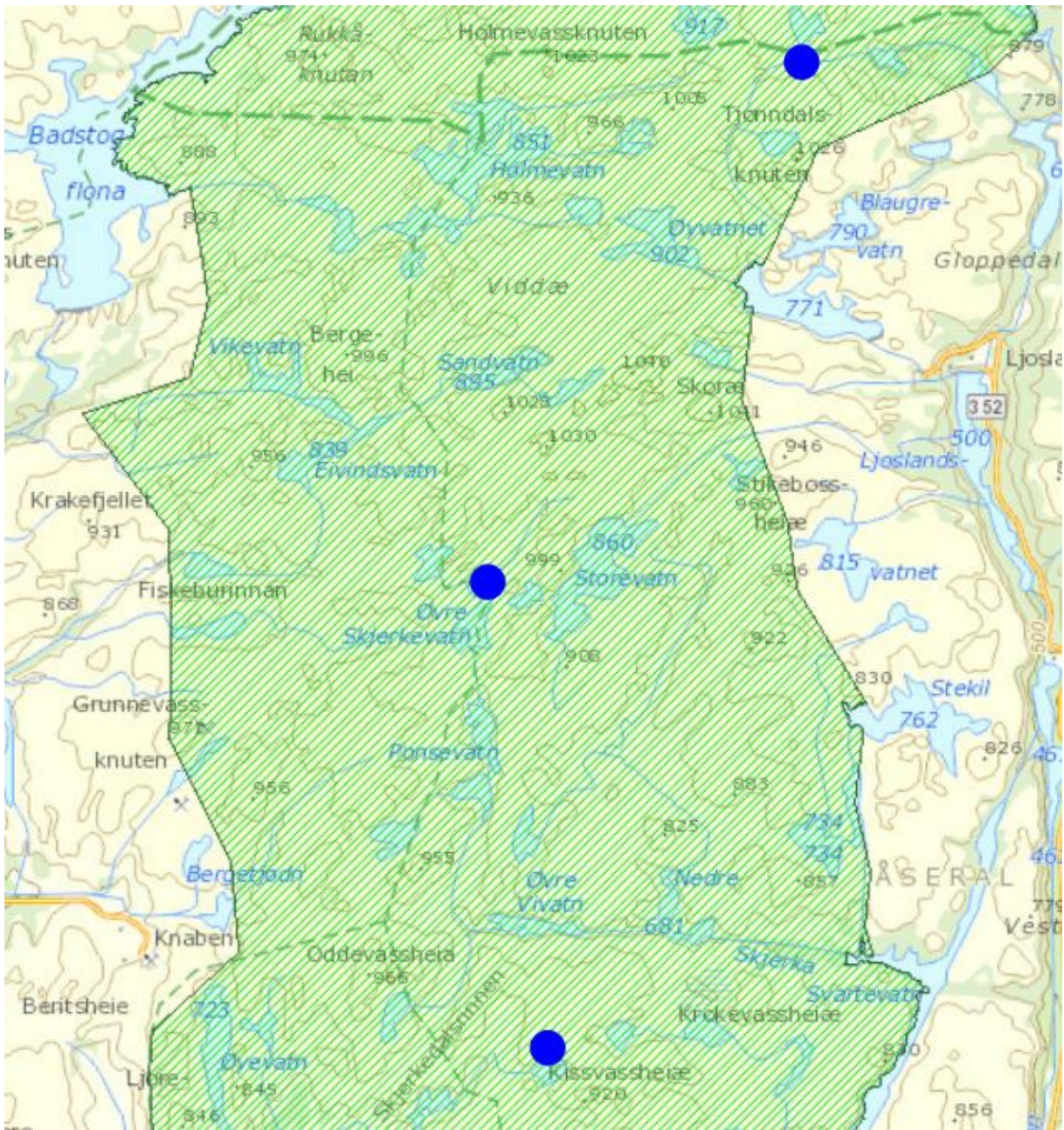
Temakart over landingsplassar i samband med helikoptertransport av felt villrein- del 2

Raud sirkel: Landingsplassar utan søknadsplikt , jfr. punkt 5.1.c i verneføreskrifta for Setesdal Vesthei-
Ryfylkeheiane landskapsvernområde (Bossvatn i Bykle kommune, Storevatn i Sirdal kommune,
Lykkjevatt, Kolshevatt, Monsvatn og Storolvsvatt i Bygland kommune).

Temakart over landingsplassar i samband med helikoptertransport av felt villrein- del 3

Blå sirkel: Landingsplassar med søknadsplikt (Lislolasvatn, Øvre Skjerkevatn og Kissvatnet i Åseral kommune)